CLAUDE DELMAS

CRIZELE DIN CUBA

(1961–1962)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II 358.844

CORINT

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
II 358. 844

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Claude Delmas

CRIZELE DIN CUBA

1961–1962

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Redactor:
Mirella Acsente

Tehnoredactare computerizată:
Eugen Fomino, Corina Roncea

Coperta:
Walter Riess

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Claude Delmas
CRISES A CUBA
© Éditions Complexe, 1983

Toate drepturile asupra prezentei versiuni în limba română sunt rezervate Editurii CORINT

ISBN: 973-653-298-4

Format: 16/61x86
Coli tipo: 12,5

Tipărit la S.C. UNIVERSUL S.A.
Tel. 3.15.17.01 Fax 314.68.42
Str. Brezoianu 23-25, Bucureşti

CLAUDE DELMAS

CRIZELE DIN CUBA

1961–1962

Traducere: Narcisa Șerbănescu

Prefață: Șerban Dragomirescu

313981

359311
B.C.U. IASI

CORINT
București, 2003

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

25. NOV. 2003

Prefață

În istoria frământată a secolului al XX-lea, între sutele de crize, mai mari sau mai mici, izbucnite în lungul și în latul Globului, crizele din Cuba din anii 1961–1962 marchează un moment crucial în desfășurarea relațiilor internaționale. Ele sunt apreciate de politologi, de istoricii militari, de cei mai avizați comentatori drept cele mai grave de după cel de Al Doilea Război Mondial.

Cunoscută și sub numele generic de „criza rachetelor", această criză–ruptură confruntă direct cele două mari puteri, în climatul încins al Războiului Rece, alimentat de competiția în dotarea cu arme termonucleare, tot mai ucigătoare.

Se recunoaște astăzi, după 40 de ani, că timp de șapte zile, în octombrie 1962, omenirea — fără să fie complet informată la acel moment de amploarea confruntării — s-a aflat pe marginea prăpastiei, în pragul unui război nuclear.

Lucrarea de față — recomandată drept o sursă de referință în literatura internațională a subiectului — se înscrie admirabil în seria „Geopolitică și Geostrategie", inițiată de Editura Corint, în prelungirea unui volum apărut anterior în 2002, în aceeași colecție — *Crizele internaționale — De la Beijing (1900) la Kosovo (1999)* de Jean-Louis Dufour, în care criza cubaneză a fost examinată în fazele sale de desfășurare și în consecințele acesteia, ca un studiu de caz.

Claude Delmas, autorul francez al tratării de față aprofundate a crizelor cubaneze, apreciat analist al relațiilor Est-Vest surprinse în momente de cumpănă, înscrie acest volum în colecția de prestigiu *La Mémoire du Siècle* a Editurii Complexe din Bruxelles.

Autorul are meritul de a fi transpus minuțios firul evenimentelor în contextul politic, militar, economic și psihologic al epocii. Urmărim

aceste crize cubaneze de la tentativa eșuată de debarcare a exilaților cubanezi în Baya de los Cochinos, în aprilie 1961, până la acordul din octombrie 1962, realizat în urma unor negocieri intense desfășurate în contratimp, acord în urma căruia Hrușciov va fi nevoit să retragă din Cuba rachetele cu propulsie nucleară iar Kennedy va dispune ridicarea carantinei navale la care a fost supusă Cuba.

Cititorul român din secolul al XXI-lea va aprecia că, deși apărută cu aproape douăzeci de ani în urmă, lucrarea oferă o lecție, scrisă fără prejudecăți, plină de învățăminte și astăzi asupra unui moment acut de istorie reală.

Criza cubaneză a prilejuit astfel, în desfășurarea relațiilor internaționale, verificarea teoriei de descurajare prin escaladare nucleară urmată de o reglementare pașnică. Mai mult, criza rachetelor din Cuba a dovedit, în plin Război Rece, că dialogul celor două superputeri, posesoare ale unui decimant arsenal nuclear, este nu numai necesar, dar și posibil în urma unui compromis. Deșteptarea conștiinței lor nucleare, în 1962, în urma crizei cubaneze, le îndeamnă în acest sens. Coexistența pașnică nu va mai apărea de acum înainte ca un slogan de propagandă, ci ca o necesitate care va conduce, spre sfârșitul deceniului șapte, la ceea ce se va numi „destindere".

Cititorul român va descoperi în volumul ce-l prezentăm — în cursiva traducere a Narcisei Șerbănescu — o valoroasă sursă de referință asupra unei crize de cumpănă din secolul al XX-lea, o diagnoză lucidă, exprimată într-un stil clar, larg accesibil.

Șerban Dragomirescu

Introducere

O insulă mică, o teamă mare

Atmosfera internațională este încărcată de amenințări atunci când, pe 2 ianuarie 1961, Statele Unite rup relațiile diplomatice cu Cuba pentru a protesta împotriva naționalizării întreprinderilor americane de pe teritoriul cubanez. Această decizie, deși înscrisă în logica antagonismelor americano-cubaneze o dată cu victoria lui Fidel Castro, în urmă cu doi ani, și deși întărită în semnificația sa de interesul pe care Uniunea Sovietică îl arată față de Caraibi, nu reține decât atenția câtorva cercuri restrânse. Lumea este interesată de Perla Antilelor fără să se gândească nici o clipă la tensiunile sociale și politice care au condus în final la intrarea triumfală a primilor soldați castriști în Havana, pe 2 ianuarie 1959. Ne amintim, desigur, de descrierile de un romantism aproape deșănțat ale acestui eveniment, realizate de un număr important de ziariști, însă nimeni nu își dă seama că el s-a situat cu mult deasupra acelor „tresăriri" la care europenii reduc de cele mai multe ori istoria contemporană a Americii Latine.

Grija este concentrată asupra altor regiuni. Pe data de 13 februarie 1960, generalul de Gaulle salută cu entuziasm explozia primei bombe atomice franceze la Reggane, în Sahara. Cu ocazia vizitei sale în Algeria, în perioada 3–13 martie, el ia poziție în favoarea „Algeriei algeriene", întrerupând astfel logica politică a revenirii sale la putere în mai 1958. Dacă în mai, statele africane membre ale Uniunii Franceze și-au câștigat independența fără ca această mutație să provoace tulburări, pe 30 iunie, proclamarea independenței în Congo Belgian a constituit punctul de plecare al unor tensiuni care aveau să se amplifice, transformându-le

într-un veritabil război și provocând o foarte gravă criză în cadrul Națiunilor Unite: Secretarul General al acestora, Dag Hammarskjöld, avea să moară, în timp ce survola pădurile congoleze, în niște condiții care nu vor fi niciodată elucidate. Distrugerea unui avion american U-2 deasupra teritoriului sovietic îi oferise lui Nikita Hrușciov ocazia de a da un minunat spectacol de falsă indignare cu ocazia conferinței eșuate de la Paris. „Totul" părea posibil, „totul", adică un conflict mondial. În fiecare dintre cele două tabere, o serie de decizii și de manevre sporeau îngrijorarea. Pe 19 ianuarie 1960, Japonia acceptă să păstreze bazele militare americane pe o perioadă de 10 ani; în februarie, cu ocazia vizitei sale în Asia de Sud-Est, Nikita Hrușciov acordă o serie de credite importante Indiei și Indoneziei; în septembrie, Ferhat Abbas caută sprijin atât la Moscova cât și la Beijing; pe 1 octombrie, Uniunea Sovietică, Cehoslovacia și RDG denunță reînarmarea nucleară a RFG, pe care o prezintă ca fiind iminentă, când de fapt posibilitatea era exclusă. Pe 2 martie, NATO supune spre studiu crearea unei forțe multilaterale dotată cu arme clasice și nucleare. În iunie, Eisenhower se duce în Filipine, Taiwan și în Coreea de Sud, preferând însă să renunțe la vizitarea Japoniei din pricina caracterului violent al revoltelor antiamericane. Pe data de 1 noiembrie, Statele Unite instalează în Scoția o bază de submarine cu propulsie nucleară: mai exact, guvernul britanic punea la dispoziția americanilor amplasamentele de coastă necesare instalării acestei baze. În perioada 10–14 noiembrie, reprezentanții a 80 de partide comuniste se reunesc la Moscova, la inițiativa PC Sovietic.

De ambele părți, totul se petrece ca și când se căuta adaptarea la o situație generală care, independent de schimbările legate de evoluția tehnologiilor militare, se caracteriza prin extinderea câmpului geografic al confruntărilor. În timpul primei faze a istoriei acestei lumi născută din cel de Al Doilea Război Mondial, Europa se afla în centrul confruntării, iar pe 13 august 1961, ridicarea zidului Berlinului a arătat că nimic nu se rezolvase, ba chiar dimpotrivă. Însă crearea Alianței Atlantice în urma Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949 incitase Uniunea Sovietică, fidelă ritmului pendular ce-i caracteriza diplomația, să renunțe pentru moment la acțiunile întreprinse în Europa și să-și mute eforturile spre Orient. Tratatul de la Bruxelles din 17 martie 1948, semnat de Franța, Marea Britanie și cele trei state din Benelux nu reprezentase pentru aceasta incitarea de o schimbare de tactică, deoarece, chiar și unite, forțele celor cinci țări nu constituiau un factor de intimidare: după

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

o lună de la semnarea acestui tratat, URSS impunea blocada Berlinului. Altfel stau lucrurile însă imediat după semnarea Tratatului de la Washington: conștientizând ceea ce reprezenta angajarea Statelor Unite în Europa prin crearea Alianței Atlantice, URSS va renunța la sprijinul mai mult sau mai puțin direct pe care îl acordase generalului Markos și gherilelor sale grecești, va întrerupe blocada Berlinului și, un an și trei luni mai târziu, își va asuma un rol activ în declanșarea războiului din Coreea, fie încurajându-l pe Kim Il-sung să-l declanșeze, fie acceptând declanșarea acestuia de către Kim Il-sung.

În aprilie 1955, Conferința afro-asiatică de la Bandung caracterizase din punct de vedere politic accesul la conștiința istorică al unor țări supuse înrobirii de tip colonial. Cu toate că această conferință a fost dominată de Zhou Enlai, ea a fost marcată nu atât de comunism, cât de atitudinea de respingere a influenței occidentale și, din unele puncte de vedere, ea poate fi comparată cu o altă conferință, aceea care crease în septembrie 1864 la Londra Internaționala I: antagonismele de clasă erau transpuse pe planul relațiilor între țări și grupuri de țări având niveluri de dezvoltare diferite; câțiva ani mai târziu, Pierre Moussa avea să publice o carte cu titlu revelator: *Națiunile Proletare*. În același timp, această conferință a dus la agravarea diferendului sino-sovietic. Acesta era însă mai vechi, astfel încât s-a putut spune că Mao Tzedun nu a triumfat cu ajutorul lui Stalin, ci împotriva voinței acestuia. Refuzul URSS de a-i furniza Chinei ajutorul tehnologic care i-ar fi permis acesteia să devină într-un timp destul de scurt o adevărată putere nucleară nu a făcut decât să agraveze un litigiu care era oricum destul de serios și care avea să se agraveze și mai mult o dată cu crearea „comunelor populare" în China, în august 1958, când aceasta a înțeles să se prezinte ca un al doilea model de accedere la socialism. Moscova nu-și putea imagina o a doua Mecca a socialismului, și controverselor teoretice li se adăugară o serie de opoziții vizând strategiile: în timp ce Moscova acorda prioritate competiției cu Statele Unite, Pekin considera drept primordial bolul zilnic de orez, socotind că furnalele la sate nu se aflau pe scara competiției ruso-americane.

Uniunea Sovietică nu fusese invitată la Conferința de la Bandung și China a înțeles să-i interzică acesteia să preia comanda mișcării antioccidentale pe care o implicau concluziile conferinței. Această agravare a diferendului dintre cele două puteri comuniste nu putea să nu afecteze unele țări din America Latină și America Centrală care refuzau

menținerea unor relații economice de tip colonial sau semicolonial cu Statele Unite, relații moștenite din condițiile în care se prăbușise imperiul spaniol. Atenția era însă fixată, în special asupra Asiei, din pricina rezonanțelor revoluției chineze și a conflictului din Indochina, și asupra Africii, din cauza mișcărilor, adesea sângeroase, provocate de condițiile în care se efectua procesul de decolonizare. Or, tocmai în America Centrală se declanșează o criză care se va agrava într-atât încât s-a considerat că ar fi putut pune în pericol pacea mondială.

Europenii nu erau câtuși de puțin conștienți de această situație — deși le era cunoscut faptul că, în anii ce au urmat epocii napoleoniene, Francisco de Miranda, Simón Bolívar și José de San Martín fuseseră elementele motoare ale unor evenimente care provocaseră căderea imperiului spaniol și independența Americii Latine, deși le era la fel de bine cunoscut faptul că niște oameni și niște mișcări voiau să imprime un conținut nou acestei independențe. Însă America Latină era departe... Consideraseră ca un eveniment normal străpungerea Canalului Suez, însă uitaseră că primindu-l pe Ferdinand de Lesseps la Academia Franceză în 1885, Ernest Renan îi spusese: „Istmul străpuns devine o strâmtoare, adică un loc de conflicte". Mai uitaseră și faptul că — o coincidență simbolică totuși — Canalul Panamá fusese deschis navigației comerciale pe 3 august 1914, dată care a însemnat prăbușirea Europei burgheze din secolul al XIX-lea. Nu s-ar impune oare logica geopolitică pusă în lumină de Ernest Renan și în cazul Panamá? Slăbiți și traumatizați de Primul Război Mondial, legați de mâini și de picioare de contradicțiile Tratatului de la Versailles care, după spusele lui Jacques Bainville, era prea dur pentru cât de slab era și prea slab pentru cât era de dur, europenii nu conștientizaseră noile dimensiuni politice ale lumii. Tot astfel s-a petrecut și în 1945, în timp ce pe 25 aprilie, un eveniment avusese o valoare simbolică: întâlnirea la Torgau, pe Elba, a armatelor americane și sovietice — Torgau, la jumătatea drumului între Wittenberg, unde flacăra lui Luther fusese punctul de plecare al marilor revoluții europene, și Leipzig, unde luase sfârșit ciclul victoriilor napoleoniene. Europenii au rămas prizonierii propriului lor eurocentrism. Or, la aceeași dată, Statele Unite erau angajate în Europa prin Alianța Atlantică, și în Asia, unde își asumaseră sarcina noului destin al Japoniei și cea mai mare parte a efortului depus de Națiunile Unite în cadrul războiului din Coreea. Erau preocupate de situația din Orientul Mijlociu (în iulie 1958 au fost nevoite să intervină în Liban în urma revoluției irakiene). Mai erau preocupate și de tensiunile

africane. Desigur, nu se punea problema unui dezinteres față de America Latină, însă unii conducători americani se comportau ca și când ar fi considerat că doctrina Monroe[1] era suficientă pentru a apăra acest continent de orice intervenție neamericană, uitând că apelul la o ideologie cu pretenția de a fi universală ar putea să nu țină cont de distanțe și de o „doctrină" definită cu mai mult de un secol în urmă.

Și iată că tocmai în această regiune s-a produs, în toamna anului 1962, o criză de o gravitate extremă, considerată ca fiind susceptibilă de provocarea unei confruntări nucleare între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Însă criza aceasta — denumită „criza rachetelor" — nu se explică pe deplin decât în funcție de o alta, provocată în aprilie 1961, în urma unei tentative de debarcare a unor emigranți cubanezi (mai mulți dintre conducătorii acestora fuseseră tovarăși de luptă ai lui Fidel Castro) în Golful Porcilor; o criză care a pus față în față Cuba și Statele Unite, acestea neorganizând dar favorizând și susținând acțiunea. Fidel Castro a avut sentimentul că Statele Unite vor încerca să distrugă regimul pe care el îl instituise și care, lună de lună, devenea tot mai radical, și că trebuia, prin urmare, să caute un sprijin în rândul adversarilor Statelor Unite, pe primul loc situându-se Uniunea Sovietică. A cerut el ajutorul acesteia sau aceasta i-a propus să-l ajute mai înainte ca el să-i solicite acest lucru? Indiferent care va fi fost situația, în spatele acestor întrebări apar probleme considerabile legate, unele, de evoluția politică a lui Fidel Castro, care, necomunist în perioada de început a aventurii sale, sfârșește prin a deveni aliat al Uniunii Sovietice, iar altele, de politica mondială a Uniunii Sovietice, care își dă seama, în 1962, că nu va putea duce o politică pe măsura ambițiilor sale decât devenind o mare putere navală.

Instalarea unor rachete sovietice în Cuba era o adevărată provocare pentru Statele Unite, al căror teritoriu se găsea aproape în totalitate în bătaia acestor rachete. Reacția Statelor Unite era imprevizibilă, punând Uniunea Sovietică în fața obligației de a alege între riscul unui război nuclear și retragerea rachetelor. Aceasta a fost miza „crizei rachetelor". În timpul războiului din Coreea, apoi în 1954, cu ocazia primului război din Indochina, și în sfârșit, în toamna anului 1956, în timpul crizei din Suez, unii își imaginaseră că se va recurge la arma nucleară. Ideea aceasta provenea din recunoașterea, pe de o parte, a posibilităților Uniunii Sovietice (care nu dispunea de vectorii necesari materializării amenințărilor pe care le profera), iar pe de altă parte, a condițiilor tehnice ale unei asemenea acțiuni, având în vedere natura rachetelor

disponibile. Lucrurile s-au petrecut cu totul altfel în Cuba, în toamna anului 1962, și, pentru prima dată în istorie, un conflict nuclear iese din domeniul științifico-fantasticului.

La câteva zile după ce ambasadorul Valerian Zorin declară „în mod solemn" că nu există rachete sovietice în Cuba, Nikita Hrușciov anunță că a dat ordin ca acestea să fie repatriate. Însă el se comportă ca un jucător de poker, pe câtă vreme rușii sunt de fapt jucători de șah, dând înapoi în fața convingerii pe care o avea că John Kennedy va accepta riscul nuclear. Atât cinismul lui Valerian Zorin (care vorbea în lumina instrucțiunilor primite de la Kremlin) cât și cel al lui Nikita Hrușciov traduceau voința Uniunii Sovietice de a „testa" Statele Unite și respectiv grija acesteia de a nu depăși pragul ce ar fi marcat ruptura dintre amenințări și războiul propriu-zis. După câteva săptămâni de la această criză se vor schița o serie de negocieri care, câteva luni mai târziu, aveau să ducă la niște acorduri vizând impunerea voinței politice față de logica oarbă a înarmărilor. La foarte puțin timp după criza din toamna lui 1962 „se" vorbea deja de „coexistență pașnică", adică de inserția antagonismelor în logica nucleară, ceea ce însemna că, dacă opozițiile rămâneau la fel de neclintite, ele erau însă exprimate în funcție de grija de a nu provoca un conflict care fie direct, prin condițiile declanșării lui, fie indirect, prin jocul „escaladării", ar fi dus, după o ascensiune la extreme, la apocalipsa nucleară. În acest sens, criza din Cuba din toamna anului 1962 a marcat sfârșitul Războiului Rece și înlocuirea lui cu „coexistența pașnică". Ea a constituit de asemenea punctul de plecare al expansiunii a ceea ce s-a putut numi „comunismul creol" care, douăzeci de ani mai târziu, avea să devină unul dintre factorii esențiali ai efervescenței politice în Caraibi și în mai multe țări din America Centrală.

Note

[1] Conform doctrinei Monroe, continentul american nu trebuia să mai facă obiectul lăcomiei și al rivalităților europene. Prin urmare, aplicarea doctrinei Monroe va face din America Latină un teritoriu aflat în paza Statelor Unite.

De la revoltă la revoluție

„Puține evenimente contemporane au suscitat atâtea reacții ca revoluția cubaneză. În anii '60, inamicii săi au produs adesea o literatură în care reaua credință rivaliza cu sarcasmul. În fața acestora, unele scrieri apologetice, pe cât de subiective pe atât de ingenue, serveau în ultimă instanță, la fel de prost ca și primele, singura cauză de interes, și anume căutarea, modestă, dar îndârjită, a adevărului istoric."[1] Cuvântul „castrism" a fost utilizat în perspective diferite. Mai întâi, la nivel internațional, referindu-se la un mod de preluare a puterii prin lupta armată, cum s-a întâmplat în Cuba din 1953 până în 1959, iar după 1959 numeroase grupuri revoluționare s-au prevalat de acest „castrism", în special în America Latină. Apoi cuvântul a fost folosit pentru a se face referință la conducerea politică internă a revoluției cubaneze, care a comportat un mod deosebit de trecere la socialism, prilejuind numeroase dezbateri teoretice în anii '60 în ceea ce privește raporturile dintre „castrism" și marxism.

În ziua de azi, epitetul „castrist" este folosit în continuare pentru a desemna politica externă a guvernului cubanez, devenit un aliat al Uniunii Sovietice, pretinzând a juca în același timp un rol hotărâtor în cadrul mișcării țărilor „nealiniate". Începând cu anii '70, Cuba a devenit un actor important în sistemul internațional. „Acest fost semiprotectorat american, lipsit practic de politică externă până la venirea lui Fidel Castro la putere în ianuarie 1959, nu se mulțumește să exercite astăzi o influență regională. El joacă de fapt un rol mondial atât prin prezența sa militară pe alte continente, cât și prin responsabilitățile sale transnaționale. Distanța pare considerabilă, chiar de neînțeles, ținând seama de situația geopolitică a Cubei, de la Amendamentul Platt, veritabilă constituție a

insulei, chiar și după abrogarea sa de către F. D. Roosevelt, care legaliza intervenția americană, și până la triumfalul periplu african al lui Fidel Castro din martie 1977, sau până la Conferința țărilor nealiniate de la Havana în septembrie 1979; doar dacă nu există bunăoară vreun raport direct, vreo corespondență necesară între cele două serii de fapte, sau dacă activismul internațional nu este cumva indispensabil pentru ruperea dominației și a fatalității geografice."[2]

Cum a ajuns însă Fidel Castro la putere? În primăvara anului 1958 el publică *Manifestul Mișcării Populare de la 26 Iulie*. Acesta va fi semnalul declanșării războiului împotriva regimului lui Batista. Postul de radio din Sierra Maestra, intitulat „Teritoriul liber al Cubei", cere populației să intre în acțiune. Încurajați de primele lor succese, Fidel Castro și tovarășii săi sunt în măsură să dicteze celorlalte organizații antibatiste din Cuba conținutul pactului de unitate pe care ei îl semnează cu ceilalți reprezentanți la Caracas, pe 20 iulie 1958: este de la sine înțeles că nici un compromis nu putea fi făcut cu oamenii regimului Batista, iar aparatul său de stat trebuia distrus, în frunte cu poliția și instituția militară, pentru a se putea constitui un „guvern democratic național".

Pe data de 8 ianuarie 1959, aclamat de popor, Fidel Castro intră în Havana, unde, în urmă cu trei zile, un nou președinte al Republicii, Manuel Urrutia, îl însărcinase pe liberalul Miro Cardona cu formarea guvernului. Fidel Castro îi asigură pe aceștia de sprijinul său. Însă, cu toate că ei constituiau guvernul legal, el era de fapt guvernul real, pentru că el era Armata rebelă. Și foarte repede începe să se vadă că această dualitate de putere nu va putea dura mult timp.

Pe 21 ianuarie 1959, Fidel Castro proclamă Cuba drept o țară liberă și independentă. Pe 27 ianuarie, într-un discurs pronunțat în fața adepților cercului *Nuestro tiempo*, principalul său locotenent, argentinianul „Che" Guevara, anunță că Armata rebelă este decisă să realizeze o reformă agrară radicală, dar mai vorbește și despre necesitatea unei strategii revoluționare la scara întregii Americi Latine, cuvinte ce au stârnit o furtună de proteste în Statele Unite. Miro Cardona se vede în imposibilitatea de a mai rămâne în fruntea guvernului. Incapabil de a mai suporta încălcarea a ceea ce numea „autoritățile paralele", el demisionează pe 13 februarie 1959 din funcția de președinte al guvernului. Și cine îi va lua locul? Nimeni altul decât Fidel Castro.

Promovarea internațională a Statelor Unite

Atitudinea Statelor Unite față de Cuba nu poate fi înțeleasă fără a ne reaminti ce a însemnat promovarea lor internațională.

În 1783, prin Tratatul de la Paris, cele treisprezece colonii engleze obțin recunoașterea independenței lor. Nici Vergennes, nici negociatorii englezi nu vor să le acorde suveranitatea în ansamblul spațiului nord-american.

În nord și în sud subzistă imperiile europene, cel englez și cel spaniol. Teritoriul Statelor Unite este limitat din toate părțile: navigația la gura fluviului Mississippi le pune în conflict cu Spania, traiectoria frontierei din nord suscită dificultăți cu Anglia. Colonii au realizat însă ceea ce și-au dorit: ocuparea, populareа, exploatarea spațiului nord-american, menținerea în acest spațiu a unei suveranități unice pentru a se sustrage rivalităților din țările europene. Diplomația celor treisprezece colonii nu a cunoscut nici un eșec grav timp de un secol, ea și-a atins obiectivele fără a purta vreun război de proporții. Nu era necesară anexarea statelor vecine, era suficient ca acestea să nu se situeze pe poziția unor rivali. O alianță între imperiul spaniol și imperiul englez sau, ulterior, între Mexic și Canada, în vederea împiedicării expansiunii Statelor Unite, nu a fost niciodată cu adevărat concepută, nici între 1783 și independența Mexicului în 1821, nici în perioada dintre obținerea acestei independențe și războiul din 1846. Reușita diplomatică a Statelor Unite în raport cu vecinii lor nord-americani, cu Spania, cu Mexicul, cu Franța și cu Anglia nu ține atât de o abilitate ieșită din comun cât mai ales de concursul de împrejurări. În prima fază a istoriei Statelor Unite, furtuna Revoluției Franceze i-a învrăjbit pe europeni unii împotriva celorlalți. Washington a dat dovadă de înțelepciunea și de forța de a stăvili entuziasmul acelor coloni care doreau să se angajeze de partea Franței. Războiul din 1812 împotriva Marii Britanii nu le-a permis americanilor să obțină victoria în cucerirea Canadei. Între timp (1803), Napoleon vânduse Louisiana americanilor, iar expansiunea celor treisprezece colonii continuase fără întrerupere (Kentucky, 1792; Tennessee, 1796; Ohio, 1803; Louisiana, 1812; Mississippi și Alabama, 1816 și 1809; Indiana și Illinois, 1816 și 1818; Missouri și Arkansas, 1819).

Dar dacă această expansiune continentală răspunde inspirației dominante a fondatorilor republicii și aspirației cetățenilor săi, în schimb

nu a existat o unanimitate de opinii în ceea ce privește susținerea guvernului cu prilejul crizelor diplomatice provocate de evenimentele europene sau de extinderea Uniunii. Washington a întâmpinat greutăți în impunerea neutralității în momentul declanșării războiului dintre Franța revoluționară și Anglia. Războiul din 1812 a avut la origine blocada și violarea drepturilor celor neutri de către flota engleză: partidul „belicist" era recrutat în special din rândul populației din vest, dornică să amelioreze frontierele cu posesiunile engleze, al celei din sud, care privea spre Florida, posesiune a Spaniei, aliată pe atunci cu Anglia, și, în sfârșit, din rândul celor ce nu renunțaseră la Canada, în timp ce negustorii din Noua Anglie, deși loviți în mod direct de blocadă, rămâneau pe niște poziții mai „pacifiste". Războiul împotriva Mexicului nu a întrunit nici el unanimitatea, provocând o mare dezbatere: nu era vorba cumva de un război de cucerire, la fel de vinovat ca și cele care li se reproșau statelor europene?

Faimosul testament politic al lui Washington, în care vedem de obicei refuzul de a participa la certurile europene și de a încheia niște alianțe permanente, dovedește de asemenea o manieră specifică de abordare a relațiilor internaționale. Neamestecul în conflictele dintre europeni era un sfat de bun-simț pentru tânăra republică, protejată de distanță și de războaiele intra-europene. Presupus acord între interes și dreptate, cinste și respectarea angajamentelor: această ideologie optimistă nu exclude credința în ceea ce secolul al XVIII-lea numea *imperiul american*, iar secolul al XIX-lea, *destinul evident*. Vestita declarație a lui Monroe (mesaj la Congresul din 2 decembrie 1829) dovedește în același timp anti-imperialismul așa cum îl înțeleg americanii înșiși, și o vocație imperială (în opinia neamericanilor) în emisfera occidentală (noțiune geografică inventată chiar de americani, care le crea o zonă de responsabilitate sau de influență).

Nu este lipsită de interes analiza adevăratelor origini ale acestei „doctrine Monroe", deoarece o mulțime de erori sunt adesea comise în această privință. Nu o putem înțelege fără a evoca politica britanică.

Se prea poate ca un sistem politic ce constă în opunerea a două blocuri egale și încercarea de a menține această egalitate în scopul de a putea arbitra conflictele participând cât mai puțin posibil la ele să fi fost inventat de o putere continentală. Punerea sa în practică de către o putere insulară era de o eficacitate deosebită. Aceasta rămânea ea însăși

la adăpostul unui spațiu controlat de niște forțe navale superioare și nu intervenea pe continent decât în măsura și la momentul considerat oportun. Era poziția pe care calitatea sa insulară o asigura Marii Britanii. Războiul american de independență fusese dominat de alianța *Insurgenților* cu Franța. Din 1792 și până în 1814 independența fusese amenințată de preponderența Franței pe continent: neputința lui Napoleon de a se dota cu forțe navale destul de puternice și dezbinările în rândul puterilor continentale îi permiseseră să evite înfrângerea. Imediat după bătălia de la Waterloo, pericolul francez părea îndepărtat, iar Europa nu mai era la fel de divizată, dominată fiind de consensul Sfintei Alianțe condusă de Alexandru I. Dacă o asemenea situație ar fi durat, ea ar fi implicat o serioasă amenințare la adresa restabilirii preponderenței britanice. Amenințarea a prins contur atunci când Sfânta Alianță s-a gândit să intervină în Lumea Nouă, deci peste ocean, pentru menținerea ordinii și autorității monarhiei spaniole. Și-ar mai fi putut Anglia păstra imaginea de stăpână a mărilor dacă flotele Sfintei Alianțe ar fi putut să cutreiere oceanele? Acesta este momentul în care se pare că George Canning a formulat cele două principii fundamentale ale politicii britanice: în 1823 el sugerează guvernului american să ia poziție împotriva oricărei intervenții a Puterilor ce alcătuiau Alianța europeană, sugestie care va duce la „doctrina Monroe"; apoi, prin politica sa zisă liberală, din 1823 până în 1827, el nu pregetă să încurajeze pe continentul american orice mișcare de „eliberare națională" pentru a diviza mai bine continentul din punct de vedere politic.

„Doctrina Monroe" este adesea citată în domeniul geografiei politice ca fiind o marcă a determinismului marilor forme de relief asupra gândirii politice: aceasta va fi deșteptarea unui continent, deoarece ea pune în valoare diferența între sistemul politic al Europei și cel al Americii, și le proclamă independente unul față de celălalt. Totuși, așa cum s-a văzut, această poziție americană a fost rezultatul unei sugestii pe care George Canning i-a dat-o președintelui James Monroe și Secretarului de Stat John Quincy Adams. La începutul secolului al XIX-lea, Statele Unite se simțeau deja pregătite să moștenească de la Anglia principiul „echilibrului european" obținut prin destrămarea unității dintre statele Europei. Numai că, dacă pentru guvernul de la Londra, Marea Britanie nu făcea parte din Europa, pentru guvernul lui Washington ea făcea parte, iar Statelor Unite le revenea rolul marelui stat

„din largul" continentului. În plus, Statele Unite doreau să-și întemeieze securitatea și unele dintre posibilitățile de expansiune pe un acord cu marea putere navală. Războiul din 1812 arătase că și ele constituiau o putere navală și că Marea Britanie nu mai putea păstra iluzia de a-și recuceri coloniile aflate sub semnul revoltei. Uniunea dintre cele două mari puteri navale ar fi fost de ajuns pentru ca să le asigure o supremație eficientă asupra mărilor și pentru a îndepărta orice pericol al unei expansiuni marine și ultra-marine a Europei continentale, ceea ce ar fi amenințat fie dezvoltarea statelor americane, fie înflorirea imperiului britanic, fie supremația anglo-americană asupra mărilor (care va fi, de altfel, din 1860 până în 1917 una esențialmente britanică). Realistul Adams și-a dat seama de inutilitatea practică a declarației cu privire la Sfânta Alianță, convins fiind de incapacitatea Puterilor europene de a recuceri coloniile spaniole dacă ar exista o asemenea tentativă. Însă în concepția lui, declarația americană trebuia să încătușeze Marea Britanie, obligând-o să protejeze Lumea Nouă și să intervină în acest scop, la nevoie. Aceasta însemna așadar ruperea bunei înțelegeri europene, stabilirea unei situații de fapt în care Marea Britanie devenea un avanpost al apărării Americilor, și mai însemna și obligarea Marii Britanii de a se angaja într-o politică americană ce limita posibilitățile de expansiune în Lumea Nouă a tuturor puterilor neamericane, și deci și a celei britanice. Așa se face că, în locul unui acord bilateral, americanii au preferat o declarație unilaterală ce relua aproape toate propunerile lui Canning.

Astfel, în ciuda aparențelor, „doctrina Monroe" era departe de a fi simpla afirmare a unui naționalism tânăr care înțelege să-și rezerve o zonă de influență, sau expresia unei solidarități continentale în devenire. Era declarația intrării oficiale în arena internațională a unui nou partener, Statele Unite, care înțelegeau să fie urmate de celelalte state americane. Era de asemenea anunțul unui nou sistem de relații internaționale, în care Europa avea să întâlnească noul „concert" de interese anglo-americane, un fel de alianță oceanică a Atlanticului de Nord. Vom vedea că Anglia se va opune oricărei intervenții europene în Lumea Nouă, mai puțin în cazul expediției lui Maximilian în Mexic, însă Statele Unite erau sfâșiate în acel moment de Războiul de Secesiune. Problema Antilelor va reveni în repetate rânduri în raporturile anglo-americane: tratatul Clayton–Bulwer din 1850 va confirma acel *statu-quo* în America Centrală, iar în final, o comisie anglo-americană a Caraibilor

va prelua apărarea și organizarea regiunii din Insulele Antile în perioada 1941–1945. Un „triunghi" nord-atlantic începe să se prefigureze în secolul al XIX-lea, precizându-se în secolul XX, o dată cu participarea Canadei. Atunci când echilibrul mondial va fi amenințat să se rupă din cauza expansiunii prea puternice a unei singure mari puteri, Statele Unite vor interveni — în 1917 și în 1941.

Din Pacific în Cuba

Statele Unite nu s-au impus ca o putere mondială în Atlantic. Una dintre primele consecințe ale agresiunii japoneze de la Pearl Harbor în 1941 a constituit sfârșitul izolaționismului. Două exemple ilustrează această mutație. Tânărul senator de Massachusetts, Henry Cabot-Lodge, care se număra printre neutraliștii cei mai înverșunați, își cheamă compatrioții să se unească împotriva Japoniei. Pe de altă parte, senatorul de Michigan, Arthur Vandenberg, care dirijase blocul izolaționist, i se alătură lui Franklin Roosevelt. În iunie 1948, împreună cu colegul său Connaly, el avea să obțină votul unei rezoluții care le permitea Statelor Unite să adere la Alianța Atlantică, aflată în curs de formare. Faptul că acest text a fost prezentat de el este deosebit de semnificativ. În Pacific, Statele Unite au renunțat la o atitudine căreia, de foarte mult timp, îi confereau o dublă valoare de necesitate politică și de regulă morală. Și nu este nimic surprinzător dacă privim cu atenție faptele.

Efortul întreprins de președintele Richard Nixon pentru normalizarea relațiilor între Washington și Pekin a trezit amintirea vechilor legături dintre Statele Unite și China, stabilite pe plan comercial încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, deci cu un secol înainte de 1899, anul în care secretarul de stat John Haig avea să proclame principiul „porții deschise" pentru salvarea integrității teritoriale a Chinei, amenințată de unele Puteri europene. Între timp, Pacificul se impusese ca o coordonată majoră a politicii americane.

Abia sub președinția lui Harrison s-a produs, în ceea ce privește Insulele Samoa — aflate pe ruta comercială directă ce leagă San Francisco de Sydney —, prima participare evidentă a Statelor Unite la politica mondială. În 1872, un ofițer al marinei americane a obținut din partea unui conducător autohton autorizația ca Statele Unite să instaleze o stație de aprovizionare cu cărbuni la Pago-Pago, în Insulele Tutuila din

Arhipelagul Samoa. Germania și Marea Britanie aveau și ele în vedere posibilitățile pe care le oferea acest arhipelag; de aici, tulburările, iar mai apoi, în 1887 și 1888, crizele care au condus la pragul unui conflict. Mașinațiunile și manevrele germane au incitat Statele Unite să trimită vase de luptă la Apia, fiind pregătite să intre în acțiune; un ciclon care s-a iscat și a măturat coasta și rada portului a impus însă întoarcerea la jocul diplomatic. Cele trei puteri au încheiat astfel, în 1888, un acord prin care independența și neutralitatea Insulelor Samoa erau garantate sub un protectorat tripartit. Însă acest condominiu dovedindu-se a fi impracticabil, a fost hotărâtă o împărțire a insulelor: prin convenția din 2 decembrie 1899, Statele Unite obțin Tutuila, Aunun, Rose și Manua, celelalte insule revenind Germaniei, în vreme ce Marea Britanie primește drept compensație alte teritorii în Pacific. Un fapt major își face apariția din acest moment: Statele Unite nu puteau să nu fie interesate din ce în ce mai direct de Pacific, și ca o consecință firească a acestui lucru, să se ciocnească de Puterile care dețineau deja ori căutau să cucerească aici unele poziții. În acest mod, ele se îndepărtează de Marea Britanie, Spania, Japonia și Germania.

Intervenția din Hawaii în 1893 este legată de mișcarea ce o produsese pe aceea din Insulele Samoa: creșterea intereselor economice și diplomatice ale Statelor Unite în Pacific. Începând cu ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, traficanții și pescuitorii de balene americani întreținеau relații comerciale cu insulele din Pacific și din Extremul Orient. Schimburile începuseră destul de modest: făcând o escală în Hawaii, unul dintre negustorii americani care făceau în China troc de blănuri și luau în schimb mătase are ideea să îmbarce pe vas lemn de santal pe care urma să-l propună clientelei sale din Asia. Un alt negustor era interesat de tripang, o specie de holoturie apreciată de amatorii de delicatesuri din Canton pentru savoarea și calitățile sale afrodisiace. Apoi, atenția le este atrasă de carapacele de broască țestoasă și de sidef. În 1842, grija pentru păstrarea acestui negoț îl determină pe președintele Taylor să afirme opoziția Statelor Unite față de luarea în posesiune a Insulelor Hawaii de către o putere străină. Aceeași preocupare a provocat în 1854 demonstrația navală a comandorului Perry, care pune capăt vechii izolări a Japoniei, stând în același timp la originea relațiilor internaționale ale acesteia. Această operațiune era inserată într-o vastă perspectivă. De mai mult timp rușii frecventau

coastele Siberiei, stabilindu-se în Insulele Kurile, apoi în Sahalin. Navele britanice trebuiau să se aprovizioneze. Însă pe ruta maritimă a ceaiului, facilitățile cele mai tentante le erau oferite americanilor. Imediat după războiul opiului, shogunul (funcție ereditară de general, comandant suprem al trupelor, exercitându-și puterea reală pe lângă mikado) a fost nevoit să permită accesul în Ryukyu. Devansând cu puțin Anglia și Rusia, Statele Unite îl trimit pe comandorul Perry în Golful Yedo. În 1854, Hakodate și Chimoda erau deschise deja corăbiilor străine. Nu după mult timp, „Puterile" aveau să pătrundă la Nagasaki, Yokohama și Niigata, și să întrețină rezidenți în Yedo și Osaka. Izolarea japoneză luase sfârșit.

Fără îndoială, comerțul Statelor Unite a suferit o reducere în timpul Războiului de Secesiune, însă și-a revenit foarte repede. Or, Insulele Hawaii sunt o prețioasă escală în mijlocul Pacificului. Pe lângă aceasta, numeroși misionari întrețineau aici de mai mult timp influența americană. În 1875, printr-un tratat de reciprocitate, zahărul și alte produse din Hawaii au fost admise pe piața americană, scutite fiind de plata taxelor, iar în schimb, regele arhipelagului s-a angajat să nu dispună de nici o parte a teritoriului său, indiferent de forma juridică, în favoarea altor țări. Acordul a fost completat în 1884 prin contractul de cesiune a portului Pearl Harbor ca bază navală americană. Însă, în 1893, schimbarea suveranului afectează relațiile dintre cele două țări. După mai multe incidente legate de divergențele de opinii între președintele Harrison și succesorul său Cleveland, republicanii, ajunși din nou la putere în frunte cu McKinley, hotărăsc, pe 7 iulie 1898, anexarea insulelor care constituie acum cel de-al 50-lea stat al Uniunii.

De mai mult timp, Statele Unite nutreau un interes deosebit față de Cuba: acest interes începe să devină mai puternic din ziua în care insula care domină Golful Mexicului, și eventuala rută prin istmul Panamá, capătă o importanță nouă după achiziționarea Floridei și a Texasului, și apoi după descoperirea aurului în California. Or, în februarie 1895, cubanezii se revoltă împotriva stăpânirii spaniole. Statele Unite nu trebuie oare să-i ajute? McKinley nu respinge ideea unei intervenții, și de altfel Cleveland, în mesajul său în Congres din decembrie 1896, nu exclude deloc această posibilitate. Un lanț de incidente vor duce la războiul cu Spania, care izbucnește pe 25 aprilie 1898. Primul eveniment al acestui conflict se produce însă în Pacific, unde populația din Insulele

Filipine, tagalezii, se afla în stadiul de revoltă mocnită împotriva dominației iberice care dura din 1511 și care pierduse de sub control comerțul din cauza englezilor și americanilor (din 1811 nici un galion nu plecase spre Noua Spanie). Pe data de 1 mai, escadra americană din Pacific, sub comanda comandorului Dewey, intră în portul Manila din Filipine, distrugând flota spaniolă a amiralului Montojo.

Înfrântă, Spania este nevoită să se retragă din Cuba și să-i recunoască acesteia independența. Ea le cedează Statelor Unite Puerto Rico, ce mai rămăsese din Antilele Spaniole și, în Pacific, una dintre Insulele Ladrone (ulterior Insulele Mariane); apoi, prin Tratatul de la Paris din 10 decembrie 1898, sunt cedate Insulele Filipine, în schimbul unei despăgubiri de 20 de milioane de dolari. Abandonarea Filipinelor ar fi însemnat expunerea acestora la răzbunările spaniolilor și la disensiuni interne și ar fi permis marilor Puteri europene să pună stăpânire pe ele. Statele Unite se gândeau în special la Germania, a cărei rivalitate comercială le amenința în Extremul Orient. În plus, americanii nu își puteau apăra interesele în China și în Japonia în lipsa unei poziții puternice la Manila. Prin același tratat de la Paris, le revenea Insula Guam în Ladrone, pe linia directă San Francisco–Filipine. Tratatul punea capăt dominației spaniole în emisfera occidentală și unei perioade istorice care fusese deschisă de Cristofor Columb.

Acesta a fost demersul din Pacific în urma căruia Cuba se eliberează de dominația spaniolă, și tot datorită victoriei Statelor Unite asupra Spaniei își va câștiga și independența de stat.

Geneza unei revolte

Descoperită în 1492 de Cristofor Columb, ocupată în 1511 de spanioli, populată de aceștia începând cu 1522, Cuba a fost mult timp o bază de operațiuni pentru cucerirea continentului american și, până în 1540, pentru aprovizionarea cu făină și vite. Ea a depins de căpitănia generală Puerto Rico până în 1577, dată la care s-a transformat într-o căpitănie independentă. Prima activitate economică a fost cea pastorească: haciendele furnizau piei și carne sărată. Apoi începe să se dezvolte economia de plantație, urmată, începând cu 1526, de sosirea sclavilor negri. Tutunul (descoperit încă din 1492 de către Rodrigo de Jerez) și plantele din care se extrăgeau culorile au constituit primele producții.

Apoi trestia de zahăr, care a apărut în jurul anului 1548 în împrejurimile orașului Santiago de Cuba, s-a răspândit în secolul al XVII-lea, culminând cu secolul al XVIII-lea. Datorită în special aportului de imigranți veniți din Jamaica, ocupată în secolul al XVII-lea de către englezi, populația spaniolă s-a mărit, incitând Madridul să-și impună monopolul asupra economiei și comerțului Cubei. Însă monopolul acesta ia sfârșit o dată cu ocupația temporară a insulei de către englezi în 1762–1763: în 1765, cubanezii își obțin libertatea de comerț cu Spania. Războaiele napoleoniene le conferă o anumită autonomie economică ce nu va dispărea o dată cu pacea: în 1816, monopolul tutunului este suprimat, iar în 1818 este dobândită libertatea comerțului. Culturile încep să se diversifice, în special în momentul în care cafeaua este adusă de refugiații francezi din Santo Domingo.

În 1825, tentativele de emancipare insuflate de Bolívar nu rămân fără urmări. Dimpotrivă chiar, după ce își pierde coloniile din America continentală, Spania se arată și mai intransigentă față de Cuba. De asemenea se înmulțesc și conspirațiile negrilor, deoarece comerțul cu negri, interzis teoretic în 1817, continua în mod clandestin (durând până în 1860), ca și sclavia, abrogată oficial în 1847, dar menținându-se sub forma „patronatului" până în 1887. Din 1849 și până în 1851, venezueleanul Narciso López încearcă de trei ori, cu ajutorul Statelor Unite, să elibereze insula. În 1854, Statele Unite intenționează cumpărarea coloniei și chiar anexarea acesteia, însă Războiul de Secesiune va pune capăt acestor proiecte.

În 1868, creolii și negrii se răscoală pentru eliberarea sclavilor și pentru dobândirea sufragiului universal. După zece ani de lupte, compromisul de la Zanjon va duce la abolirea sclaviei și la organizarea de municipalități. Însă tulburările continuă și prăbușirea prețurilor la zahăr provoacă o nouă răzmeriță pregătită și condusă de José Martí și Máximo Gómez. Represiunea brutală a generalului Weyler îi va indigna pe americani, care stăpâneau de altfel piața zahărului în Cuba. Explozia cuirasatului *Maine* în februarie 1898, în rada portului Havana, constituie punctul de plecare al războiului dintre Spania și Statele Unite: înfrântă, Spania este nevoită, prin Tratatul de la Paris din 22 decembrie 1898, să renunțe la colonie. Generalul american Wood va numi o convenție prin care, în 1901, noii republici i se stabilește o Constituție de tip prezidențial. Însă Congresul american va impune Amendamentul Platt

— de la numele senatorului care îl prezentase —, prin care Cuba trebuia să supună orice acord diplomatic și militar autorizației Washingtonului. Statele Unite obțineau de asemenea dreptul de intervenție în caz de tulburări și cedarea a două baze navale, în schimbul cărora produsele cubaneze, zahărul în special, beneficiau de unele înlesniri vamale la intrarea pe teritoriul american. Puțin după aceea — în 1902 —, americanii evacuează insula, pe care se constituie un guvern sub președinția lui Tomás Estrada Palma.

În 1906, incidentele provocate de realegerea președintelui Palma și mișcările liberalilor lui Miguel Gómez se soldează cu o nouă ocupație americană ce va dura până în 1912, deși avuseseră loc alegeri în 1909. Statele Unite vor interveni din nou în 1917, în timpul insurecției lui Gómez îndreptată împotriva președintelui Mario Menocal. În această perioadă, legăturile economice dintre cele două țări devin extrem de strânse, în special prin legea din 17 noiembrie 1914 care instituia paritatea dolar–peso. După Primul Război Mondial, recesiunea economică va fi resimțită în mod dur, provocând tulburări sociale și un puternic resentiment la adresa Statelor Unite, fapt confirmat de alegerea contestată a lui Alfredo Zayas, care se va solda cu dictatura generalului Gerardo Machado (1925–1933). Lovitura de stat care îi va pune capăt a fost în parte opera sergentului Batista, susținut de o mare parte a armatei. Această lovitură a fost urmată de o reacție „anti-yankee" — pentru prima dată, formula căpăta o semnificație specific politică. Acesta este motivul pentru care Statele Unite renunță la dreptul de intervenție. Devenit general, Batista va domina viața politică, opunându-se liberalului Grau San Martín. El organizează alegerea președinților Carlos Mendieta și Miguel Mariano Gómez, apoi, din 1940 până în 1944, vine el însuși la putere. În 1944, în urma alegerilor libere, Grau San Martín devine președinte, dar din păcate, în 1948, succesorul său, Carlos Prío Socarrás, avea să se discrediteze în ochii tuturor. Batista preia din nou puterea pe 10 martie 1952. Este bine primit de sindicate și chiar de comuniști, deoarece a avut abilitatea de a înfăptui unele reforme sociale. Arbitrarul și corupția provoacă însă regruparea opoziției, în special pe cea a intelectualilor și a țăranilor. O primă rebeliune armată, produsă la Santiago de Cuba pe 26 iulie 1953, a fost reprimată cu violență, inițiatorul ei, Fidel Castro, fiind nevoit să se retragă în Mexic. Pentru prima oară apare acum în plină lumină numele acestui tânăr avocat care, câțiva ani

mai târziu, avea să devină conducătorul și simbolul a ceea ce, în istorie, va rămâne sub numele de „revoluția cubaneză".

Această rebeliune nu poate fi explicată fără a fi plasată în ansamblul consecințelor crizei internaționale începută în 1929 pentru un continent ce trăia la periferia economiilor dominante, strâns dependent de pieţele mondiale, comerciale și financiare. Marea criză economică, cel de Al Doilea Război Mondial și influența crescândă a Statelor Unite „constituie cele trei coordonate fundamentale de care depind toate politicile naționale, obligate de noul climat economic mondial să facă față pe toate fronturile, pentru găsirea unui nou echilibru social și politic"[3]. Fiecare țară reacționează la dublul impact al crizei și al războiului, acesta din urmă redresând în parte efectele celei dintâi. Criza antrenase îngustarea pieței mondiale, prăbușirea exporturilor, dispariția creditului internațional, retragerea Europei și avântul Statelor Unite. Răspunsul ia forma industrializării de substituție, a abandonării liberalismului în beneficiul dirijismului economic. Aceasta era valabil pentru marile țări: Brazilia lui Vargas, Mexicul lui Calles și Cárdenas, Argentina restaurației conservatoare. Pretutindeni, autarhia părea a se îmbogăți cu o posibilă dezvoltare, iar puterea de stat se mândrea cu noua sa vocație dirijistă. Cel de Al Doilea Război Mondial avea să stimuleze creșterea industrială, furnizând deodată o piață pentru industria latino-americană, dar ale cărei beneficii nu puteau fi cheltuite pe importuri, devenite imposibile din cauza războiului: debitorii tradiționali se trezesc deci îmbogățiți datorită unor considerabile economii forțate. Situația nu era însă deloc convenabilă, deoarece industriile naționale nu își puteau moderniza echipamentele. În 1945 trezirea a fost dură.

Creșterea înregistrată în perioada 1930–1945, prelungită de boomul războiului din Coreea până în 1954, a fost însoțită de o urbanizare rapidă, mai rapidă chiar decât creșterea însăși, astfel că s-a putut vorbi de o „urbanizare de refugiu" al cărei simbol l-a constituit bidonvilul: așa s-a întâmplat la Rio, unde 50% din locuitori trăiau în *favellas*, la Lima, în Mexico... dar nu și în Buenos Aires, unde, în 1950, proporția nu depășea 5%. Explozia demografică domina totul, fără a fi măsurată încă pe deplin importanța fenomenului. Între 1930 și 1945 nu se putea vorbi de „imperialismul" american în climatul crizei mondiale. Expansiunea externă a Statelor Unite va fi reluată după război. Dar încă din 1930 și paralel cu replierea Marii Britanii, care se retrăsese din Brazilia, din

Argentina și din Uruguay, influența politică nord-americană devine unul dintre factorii esențiali ai vieții în lumea latino-americană. Hoover și Roosevelt inaugurează politica „bunei vecinătăți", iar panamericanismul, în ciuda rezistenței opuse de Argentina, triumfă o dată cu războiul. Conferințele panamericane nu fac decât să înregistreze această evoluție: neutralitate în Panamá în septembrie 1939, neutralitate ostilă Axei în iulie 1940 la Havana, ruptură la Rio în ianuarie 1942. În decembrie 1941, America Centrală și Antilele intră în război, mergând pe urmele Statelor Unite. Urmează Mexicul în mai 1942, în ciuda opiniei publice ostile față de Washington: guvernul găsește astfel ocazia unei reconcilieri cu Statele Unite, după tensiunea provocată de exproprierea companiilor petroliere în 1938, fără să se umilească. Brazilia, orbită o vreme de victoriile germane, face o cotitură radicală declarând război Axei în mai 1942: ea este singura țară care trimite în Europa un corp expediționar important, manifestându-și în acest fel puterea. Urmează apoi Chile, în 1943. Argentina este nevoită să rupă relațiile cu Axa în 1944, declarând război fără tragere de inimă, în martie 1945. Victoria va fi urmată de prăbușirea în cascadă a regimurilor autoritare (Vargas) și a dictaturilor. Juan Perón va fi singurul care va scăpa, iar Războiul Rece îi va permite reconcilierea cu Washingtonul. În 1946 și 1947, o serie de acorduri aveau să pregătească crearea OEA (Organización de los Estados Americanos), organism permanent fondat pe un pact regional[4].

Evoluția tensiunilor internaționale se traduce prin opoziția Statelor Unite față de regimurile latino-americane care nu luau poziție împotriva comunismului, iar în 1954 Declarația de la Caracas, prin care era denunțată amenințarea comunistă pe care o constituia Guatemala pentru emisfera occidentală, stabilea principiul de intervenție aplicat imediat împotriva colonelului Arbenz.

În iunie 1944, o grevă generală pune capăt dictaturii generalului Ubico, ce dura încă din 1930, în Guatemala. În timpul președinției lui Juan José Arévalo (1945–1951), forțele „populare" își conștientizaseră posibilitățile politice, ajutate fiind de întărirea sindicatelor și de o orientare mai naționalistă a politicii economice. În martie 1951, Guatemala alege un președinte considerat de „extremă stângă", Jacobo Arbenz, care de fapt îi reprezenta pe tinerii ofițeri naționaliști ce visau la o revoluție „în stil bolivian". Moscova sperase să găsească în această țară, în care două treimi din populație erau amerindieni și trei sferturi

analfabeți, capul de pod pe care îl căuta în emisfera occidentală, simțindu-se încurajată de Conferința de la Caracas: la puțin timp după aceea, un cargou suedez descărca la Puerto Barrios un transport de arme provenind din Cehoslovacia, fapt care trezește o adâncă îngrijorare la Washington. Cu ocazia Conferinței de la Caracas, ministrul de externe al Guatemalei, Guglielmo Toriello, acuză Statele Unite, în fața Secretarului de Stat John Foster Dulles, de faptul că țin țările din America Latină într-un stadiu de aservire prin intermediul societăților „monopolizatoare", în sensul pe care comunismul îl dă acestui termen. Guatemala se ridicase împotriva acestei influențe, naționalizând United Fruit, care producea 20% din bananele consumate în Statele Unite. Reacția nu a întârziat să apară. Pe 17 iunie 1954, o trupă de refugiați comandată de colonelul Castillo Armas pătrundea din Honduras în Guatemala. Ea taie țara în două, acaparând căile ferate ce legau coasta Atlanticului de coasta Pacificului. Două avioane B-26 trimise de CIA lansează câteva bombe asupra capitalei, Ciudad de Guatemala. Armata guatemaleză se întoarce împotriva lui Arbenz, iar Armas, pe capul căruia se pusese o recompensă, își face intrarea în capitală în mijlocul unei mulțimi în delir. La Washington s-a considerat că prima debarcare politică a comunismului în emisfera occidentală fusese respinsă. OEA aprobă ajutorul adus Hondurasului de către Statele Unite.

Fidel Castro intră în scenă

Chiar și după câștigarea independenței sale tardive, Cuba nu a putut niciodată scăpa de influența economică a Statelor Unite, iar prosperitatea sa a depins întotdeauna de prețul zahărului. După 1929, exporturile scad la jumătate: criza îi este fatală regimului autoritar al lui Machado: abandonat de Statele Unite, acesta se vede nevoit să renunțe la putere în 1933. Noul stăpân al insulei va fi, pentru o perioadă care se va întinde pe mai mult de un sfert de secol, noul șef al armatei, Fulgencio Batista, care după ce a ridicat la putere și a dat jos o seamă de președinți până în 1940, se înscăunează el însuși în fruntea țării. Cuba se alătură aliaților, stabilind în același timp relații diplomatice cu Uniunea Sovietică. Batista are chiar abilitatea de a introduce comuniști în guvernul din 1942. Candidatul său la alegerile din 1944 va fi însă învins de Grau San Martín, dar degradarea vieții politice avea să înlesnească lovitura de stat care îl readuce pe

Batista la putere în martie 1952. Susținut de Statele Unite, el deschide țara unei americanizări generalizate. Prosperitatea economică a insulei crește considerabil, situația Cubei fiind mai bună decât a celorlalte țări din America Latină. Însă dependența față de Statele Unite și monocultura trestiei de zahăr ridică o serie de probleme delicate, printre care profundele inegalități dintre sate și orașe: analfabetismul afecta 41,8% din populația de la sate față de 11,6% în orașe; șomajul (16,4% din populația activă) îi afecta în special pe lucrătorii de pe plantațiile de trestie de zahăr, sector în care din această cauză salariile erau menținute la o cotă foarte joasă. Venitul pe cap de locuitor era dintre cele mai ridicate de pe continentul latino-american, însă numai clasele de mijloc din orașe se bucurau de această prosperitate.

Dar tocmai în aceste clase de mijloc — avide de mai multe libertăți politice și rănite în mândria lor națională — s-a născut și s-a dezvoltat rezistența față de autoritarismul lui Batista. Cel care va organiza și va fi simbolul acestei mișcări nu este nici „sărac", nici militar, ci un tânăr provenind dintr-un grup privilegiat.

Născut în 1927 lângă Santiago de Cuba, Fidel Castro era fiul unui bogat proprietar de plantații de trestie de zahăr. De formație iezuită, el urmează studiile juridice la Universitatea din Havana, obținând titlul de doctor în drept. Însă în același timp, participă în cadrul universității la activitatea unor „grupuri de acțiune" orientate mai degrabă spre acțiuni adesea teroriste decât spre discuții ideologice. Aceste „grupuri de acțiune" erau aspru condamnate de Partidul Comunist, care denunță caracterul lor „aventurier". Castro și prietenii săi luptau împotriva lui Batista. Acesta era departe de a fi dictatorul sângeros descris ca atare de unele persoane în scopuri politice. Cea de-a doua lovitură de stat a lui, din 1952, s-a produs fără nici o vărsare de sânge, nefiind urmată de nici o răzbunare. Președintele pe care îl răsturnase de la putere, Carlos Prío Socarrás, părăsise Cuba de bunăvoie și, datorită imensei sale averi, avea să devină în scurt timp speranța tuturor acelora care conspirau împotriva lui Batista.

Pe 26 iulie 1953 avea să curgă sânge. În 1947, Fidel Castro participase la un complot (care se soldase cu un eșec) împotriva lui Rafael Trujillo, președintele Republicii Dominicane. Pe 26 iulie 1953, un grup format din 65 de intelectuali încearcă să ia cu asalt fortul de la Moncada, situat la 30 de km de Santiago de Cuba. Garnizoana rezistă, ucigând jumătate dintre agresori și capturând restul supraviețuitorilor. Unul dintre

prizonieri este Fidel Castro. Un tribunal militar îl condamnă la 15 ani de închisoare, la penitenciarul de pe Insula Pinilor.

Pe 13 mai 1955, el este însă amnistiat printr-un decret semnat de Batista însuși. Vestea îi este adusă de confesorul său, părintele Hilario Chaurondo. A doua zi, feribotul *El Pinero* avea să transporte din Insula Pinilor în portul Batabano un grup vesel: cei unsprezece amnistiați ai operațiunii din 26 iulie 1953, rude și prieteni ai acestora. Printre aceștia se află și Raúl și Celia, fratele și sora lui Fidel, și două admiratoare ale acestuia, Melba Hernández și Haydes Santamaría. Soția lui Fidel Castro, Mirtha Díaz Balarte, nu a fost prezentă. Fidel Castro face declarații moderate, cere alegeri și anunță că intenționează să colaboreze cu partidul *ortodoxo* al lui Raúl Chibas. Nu rămâne însă decât șase luni în Cuba. După începerea procedurii de divorț, el pleacă în Ciudad de Mexico, unde se afla și fratele său, Raúl. Pleacă în mod liber, fără ca Batista să ridice nici cea mai mică obiecție. În capitala Mexicului, Raúl se împrietenise cu un revoluționar argentinian, doctorul Emilio sau Ernesto (zis „Che") Guevara: Fidel se împrietenește și el imediat cu acesta, încercând parcă să împace rodul educației primite și al activismului său cu rigiditatea marxistă care îl caracteriza pe „Che". Tot acum face cunoștință și cu un colonel spaniol aflat în exil, Alberto Boyo, care se specializase în luptele de gherilă în Maroc. Fidel Castro îi cere să devină instructorul oamenilor săi. „— Câți oameni aveți? — Nu am încă, dar am să găsesc." Este momentul în care Fidel Castro se hotărăște să reia, sub o altă formă, tentativa din 26 iulie 1953, recrutând o bandă armată care va avea drept misiune revenirea în Cuba și răsturnarea lui Batista. Înainte, ceruse organizarea de alegeri, acum optează pentru violență. Fusese oare sincer atunci când ținuse cuvântări de pe o poziție democratică? Numai el știe. Un lucru este sigur: din acel moment nu se mai punea problema să participe la o competiție electorală. Acum doar armele aveau să decidă. Pleacă fără nici o opreliște în Statele Unite pentru a vizita coloniile refugiaților cubanezi, de la Miami la New York. Găsește câțiva voluntari și foarte mulți bani.

Rezultatul acestei călătorii îl incită pe colonelul Boyo să se angajeze „deplin" în acțiunea respectivă. Începe antrenarea a 80 de oameni în ranchul Chalco, pe versanții vulcanului Popocatepetl. Autoritățile mexicane se neliniștesc și confiscă armele „conspiratorilor", Castro este închis pentru trei săptămâni, riscând a fi expulzat în Cuba, însă în cele

din urmă este eliberat condiționat. În noiembrie 1956, la un an și jumătate după plecarea din Insula Pinilor, el ia din nou drumul spre Cuba: marea aventură începe.

Din Sierra Maestra la Havana

Castro pleacă plin de optimism: cu riscul de a alerta autoritățile mexicane, el anunță că țara lui, Cuba, „va fi eliberată înainte de sfârșitul anului"[5]. El gândea că întreaga insulă se va ridica, cu atât mai mult cu cât organizase o răzmeriță la Santiago, capitala provinciei Oriente, care trebuia să coincidă cu debarcarea lui. La data prevăzută, conspiratorii din Santiago atacă închisoarea, eliberează vreo zece prizonieri politici și o sută de deținuți de drept comun. Însă Castro și cei 82 de oameni ai săi, aflați pe un mic vapor, acostează abia pe 2 decembrie, undeva între Niguero și Cabo Cruz. S-a întâmplat astfel ca răzmerița și debarcarea să nu coincidă. Armata restabilește ordinea la Santiago: nimeni nu acordă evenimentului o atenție prea mare, căci toate privirile erau îndreptate în acele momente spre Orientul Mijlociu și asupra Ungariei, operațiunea franco-britanică din Suez și intervenția sovietică având loc cu câteva săptămâni mai înainte. Castro conta pe faptul că va găsi o sută de partizani înarmați și dispunând de camioane, pentru a ataca orașul Manzánillo. Alertată de un paznic de coastă, armata cubaneză ocupă regiunea, vaporul lui Castro fiind atacat de o escadrilă aeriană în momentul în care se apropia de plajă. Oamenii reușesc să scape, însă sunt nevoiți să-și abandoneze armele și munițiile.

Castro se refugiază în coliba unor țărani. Regrupează o parte din mica trupă și hotărăște să se retragă în Sierra Maestra. Însă armata barează drumurile și percheziționează casele sătenilor. La Alegría del Río, mica trupă este nevoită să se despartă. Juan Manuel Márquez, adjunctul lui Castro, pleacă cu un grup format din 12 oameni; Raúl Castro cu un alt grup; „Che" Guevara la fel. Fidel Castro rămâne singur cu Universo Sánchez și Faustino Pérez: se ascund pe o plantație de trestie de zahăr, hrănindu-se cinci zile cu tulpini de trestie. În cea de-a șasea zi, Raúl își regăsește fratele, însă cu el nu se mai aflau decât Cino Redondo, Efigenio Almejeiras și René Rodríguez: ceilalți, răpuși de oboseală, se predaseră. Grupul lui Márquez depusese armele în schimbul promisiunii că vor scăpa cu viață, însă fuseseră masacrați. Alți

doi din grup ce rămăseseră izolați, Calixto García și Juan Almeida, apar și ei. Apoi „Che" Guevara răsare din mijlocul plantației cu încă doi supraveghetori, Camilo Cienfuegos și Calixto Morales. În total, doisprezece oameni care reușesc să se refugieze în munți. „Acum, zilele lui Batista sunt numărate" [6], spune Fidel Castro.

Castro primește ajutorul fratelui său mai mare, Ramón, care exploata, în partea de nord a insulei, domeniul familial format din 870 de hectare plantate cu trestie de zahăr, și care era un catolic fervent și în același timp un revoluționar înflăcărat. Ramón îi promite că, după victorie, va face un pelerinaj la Fecioara din Cabra, și în anul următor se va duce la Lourdes pentru a implora victoria. Însă până atunci, el organizează o întreagă rețea de aprovizionare pe care forțele guvernamentale nu reușesc să o intercepteze. Batista anunță că rebelul Castro a fost ucis. Fidel îl trimite pe unul dintre oamenii săi la Havana, studentul la medicină Faustino Pérez, pentru a găsi un ziarist american care să accepte să urce pe Sierra Maestra pentru a-i lua un interviu. Un colaborator al ziarului *New York Times*, Herbert Matthews, aflându-se în trecere pe insulă, acceptă aventura. În trei articole — apărute pe 26, 27 și respectiv 28 februarie — acesta îl compară pe Fidel Castro cu George Washington și îi exaltă idealismul. Guvernul cubanez protestează, afirmând că Fidel Castro este mort și că nimeni nu poate străpunge cordonul militar care încercuiește Sierra Maestra. Ziarul *New York Times* răspunde prin publicarea unei fotografii înfățișându-l pe Castro (bărbos) lângă Matthews. Pentru o parte a opiniei americane, Castro devine eliberatorul unui popor supus tiraniei, și câțiva militari din baza Guantánamo dezertează și i se alătură, cu arme cu tot.

În realitate, Batista nu era un tiran[7]. Represiunea operațiunii din 26 iulie 1953 a fost desigur dură, însă nu este mai puțin adevărat că inițiativa de recurgere la violență și de angajare a războiului civil a venit din partea lui Castro, care, în anumite împrejurări, nu s-a dat înapoi de la a-și tortura prizonierii. Castro nu a ținut cont de prosperitatea Cubei, de prețul ridicat al zahărului, de avântul pe care îl luase turismul. Problema acțiunii se punea pentru el în termeni politici. El dorea pe de o parte o modificare profundă a structurilor politice și sociale ale Cubei, iar pe de altă parte, niște raporturi de schimburi cu Statele Unite (ceea ce punea în discuție statutul firmelor americane). Pe deasupra, îi lansează o provocare lui Batista, care simboliza exact tot ceea ce dorea el să

doboare, și consideră că nu va reuși să realizeze ceea ce și-a propus decât eliminându-l mai întâi pe Batista.

În Sierra Maestra, care rămâne de necucerit (deși armata guvernamentală nu a lansat niciodată o veritabilă ofensivă), Castro acceptă toți voluntarii cu condiția ca aceștia să se prezinte cu o armă. Primește câțiva ziariști din presa internațională, iar oamenii săi reușesc să transporte o sută de kilograme de material pentru ca postul CBS să realizeze un reportaj despre el, în pădurea „sa" de la poalele vârfului Turquino, punctul cel mai înalt al Cubei. Începe să perceapă impozite și primește contribuții voluntare din partea unor inamici ai lui Batista. Instalează, sub numele de Radio-Rebel, un post emițător care acoperă toată insula. Din cei 12 fugari de la Crăciunul anului 1956 luase naștere un stat insurecțional.

Pe data de 14 iunie 1957, Fidel Castro definește obiectivele acestui stat insurecțional. El voia pur și simplu să „restaureze democrația", constrângându-l pe Batista să demisioneze și organizând alegeri „absolut libere". Nu vorbește nici despre naționalizarea întreprinderilor străine, nici despre măsurile sociale revoluționare. În ceea ce privește reforma agrară, el cere pur și simplu distribuirea terenurilor necultivate și transformarea arendașilor în proprietari. Recrutează preoți pentru armata pe care o avea. Se apără de învinuirea că ar fi comunist: „Idealul meu este democrația(...) Nu sunt de acord cu comuniștii și faptele mele o dovedesc. Nu există comuniști în mișcarea noastră sau poate în măsura în care Adam și Eva erau și ei comuniști(...) Fratele meu, Raúl, nu este comunist (...) Mișcarea de la 26 iulie nu a adus niciodată în discuție socializarea sau naționalizarea industriilor. Este stupid să fim acuzați pe nedrept."[8]

Castro este din acest moment suficient de sigur pe poziția sa pentru a angaja un adevărat război revoluționar. Pe 15 mai 1957, pune stăpânire pe Ubado. Atentatele, ambuscadele, sabotajele și răpirile se înmulțesc. Armata lui Batista ar fi fost capabilă să înfrunte fără nici un risc un conflict de tip clasic, însă rămâne neputincioasă în fața războiului de tip „viespar" pe care îl duce Castro, nereușind să împiedice nici deraierea trenurilor, nici incendierea autobuzelor sau a plantațiilor de trestie de zahăr, nici asasinarea militarilor sau a polițiștilor răzleți[9]. La începutul anului 1958, Marcos Pérez Jiménez, dictatorul Venezuelei din 1948, este nevoit să se încline în fața unei succesiuni de *pronunciamentos*. Junta militară care îi succede își exprimă simpatia față de Castro și îi pune la

dispoziție 200 000 de dolari sub formă de bonuri rambursabile după obținerea victoriei. Guvernul din Costa Rica, aflat sub conducerea lui José Giguerez, trimite în Sierra un avion încărcat cu arme și muniții. Forțele lui Castro sunt modeste încă, însă încărcate de „greutatea" publicității. Astfel, toate ziarele din lume anunță pe 25 februarie 1958 că un grup de *barbudos* l-au răpit, în holul hotelului Havana Hilton, pe campionul automobilistic argentinian Juan Manuel Fangio, care declară că înțelege perfect motivul răpirii sale dacă aceasta este efectuată în interesul poporului cubanez.

La 1 martie, episcopatul cubanez intervine în războiul civil, cerând formarea unui guvern de uniune națională. Batista rămâne surd la această invitație indirectă. Castro răspunde proclamând „războiul total" și ordonând o „grevă generală insurecțională" pentru data de 5 aprilie. Din Sierra Maestra, cinci coloane se răspândesc în provincia Oriente. Acestea vizau orașele Manzanillo, Campechuela, Boyamo, Holguín, Santiago de Cuba și Baracoa. Dar Castro devine încă o dată victima optimismului său. Fiecare coloană era formată din numai 150 de oameni, dintre care doar jumătate purtau o armă modernă. Eșecul este de proporții. Castro e nevoit să se retragă din nou în Sierra Maestra pentru a-și reorganiza forțele și tot aici pune la cale o diversiune: luarea de ostatici americani. Fratele său, Raúl, începe prin răpirea a doisprezece ingineri de la Roa Bay Mining Co., urmând douăzeci și opt de militari de la baza din Guantánamo. Fidel dă explicații: prin aceste răpiri el vrea să-și dovedească existența și să obțină recunoașterea diplomatică din partea Statelor Unite.

Este prima oară când un insurgent procedează la răpirea a 40 de cetățeni aparținând tocmai țării de care dorește să fie recunoscut. Protestele americanilor rămân însă moderate. Mai mult: în 1957, Castro le ceruse Statelor Unite să-și suspende orice livrare de arme în Cuba „atâta timp cât va dura actualul regim de dictatură și teroare". Cererea îi este îndeplinită: pe 15 iunie 1958, Departamentul de Stat ordonă embargoul asupra armelor și confiscă în portul New York peste 2000 de puști Garant care urmau să fie expediate la Havana.

În acest fel, Washingtonul pune în discuție însăși existența lui Batista. Guvernul american îi ceruse de mai mult timp acestuia să-și pregătească succesiunea prin organizarea de alegeri libere. Alegătorii sunt convocați pe data de 3 noiembrie 1958 pentru alegerea unui nou președinte și a

unui nou Congres, sub supravegherea observatorilor de la Națiunile Unite și OEA, însă Batista refuză abolirea cenzurii și ridicarea „stării de necesitate". Castro decide în acel moment să se pronunțe împotriva „tuturor candidaților la un post electoral", amenințându-i cu pedepse cuprinse între 10 ani de închisoare și culminând cu pedeapsa capitală. Această decizie îi este aplicată lui Aníbal Vega, candidat la Congres în provincia Camagüey, care, după ce este arestat, este judecat de o curte marțială și împușcat pe loc. Cu o zi înainte de scrutin, insurgenții anunță că vor deschide focul asupra cozilor din fața birourilor de vot. Dintre cele 8520 de secții de vot, numai 3449 primesc alegători. Washingtonul conta pe victoria lui Carlos Márquez Sterling, care simboliza deschiderea liberală. Însă cel ales cu o majoritate zdrobitoare va fi Andrés Rivero Agüero, un fidel al lui Batista.

Castro refuză alegerile pe care le ceruse, sub pretextul că au fost trucate. Și tot sub acest pretext, se angajează într-o nouă luptă. Pe 7 noiembrie, el asediază orașul Santiago, în timp ce „Che" Guevara se îndreaptă spre Havana în fruntea a 2000 de oameni. O bătălie foarte dură se angajează pentru Santa Clara, capitala provinciei Las Villas și punct strategic al insulei. Este momentul în care — în noaptea de 31 decembrie spre 1 ianuarie —, într-o discuție cu succesorul său ales, Andrés Rivero Agüero, și fostul președinte al Consiliului, Jorge García Montes, Batista anunță că abandonează lupta și îi invită pe aceștia să plece cu el. Statele Unite obținuseră ceea ce doreau: cu zece zile mai înainte, ambasadorul Earl Smith îl informase pe Batista, din ordinul Departamentului de Stat, că guvernul american îi retrage orice sprijin, sfătuindu-l să „se îndepărteze". Batista și familia lui se îmbarcă la bordul unui avion cu destinația Republica Dominicană[10]. Havana rămâne pe mâna hoardelor dezlănțuite, care jefuiesc și ucid. Un Directorat revoluționar format din studenți ostili lui Castro pune stăpânire pe Palatul prezidențial. Greva generală este totală. Autoritățile instituite de Batista sunt dizolvate. Ordinea se restabilește cât de cât pe 2 ianuarie, când sosesc *barbudos*-ii lui „Che" Guevara: aceștia opresc jafurile și obligă Directoratul să se predea.

Însă Castro nu are sentimentul că a obținut victoria din moment ce Batista i-a lăsat teren liber. Se răzbună: în fortăreața Moncada, pe care încercase să o ia cu asalt în urmă cu cinci ani, 71 de ofițeri sunt conduși în fața unei gropi comune, 70 sunt împușcați doi câte doi, iar cel de-al 71-lea

este lăsat să aștepte pentru ca un cameraman să poată filma execuția, și filmul este trimis gratuit la postul CBS. Pe data de 8 ianuarie, după ce rostise zilnic discursuri interminabile, Castro sosește la Havana. Cu o zi înainte, Manuel Urrutia Lleó, un judecător revocat de Batista, pe care Castro îl desemnase drept președinte provizoriu, primește avizul de recunoaștere diplomatică din partea Statelor Unite. Totuși, pe data de 8, Castro răspunde printr-un discurs violent antiamerican, declarând răspicat că orice intervenție a Statelor Unite pentru protejarea investițiilor lor se va solda cu cadavrele a 200 000 de *gringos* pe solul cubanez.

O serie de proteste se ridică din Argentina, Uruguay, Mexic, Perú și Canada împotriva băii de sânge în care Castro cufundase Cuba. Procesele curților marțiale sunt niște parodii ținute în fața mulțimilor urlând și cerând moartea. Un căpitan din garnizoana de la Holguín, pe nume Jesús Sosa Blanco, este judecat în Parcul Sporturilor de către un juriu format din 15 000 de persoane. În mod oficial, numărul execuțiilor se ridică la 234 în prima săptămână, în timp ce 1500 de acuzați își așteptau moartea în închisori. După toate aparențele însă, numărul real al morților este cu mult mai mare. Pe 21 ianuarie, Fidel Castro convoacă „poporul" în marele parc din Havana. Muncitorii sosesc încolonați, sub conducerea noilor șefi de sindicat. În fața unei mulțimi formate din 800 000 de persoane, Castro respinge criticile care îi sunt aduse de străini pe seama răzbunării sale: „Criminalii pe care noi îi împușcăm nu fac împreună nici cât una singură dintre miile de victime nevinovate ucise la Hiroshima și Nagasaki." Apoi, adresându-se auditoriului său, întreabă: „Trebuie să continui?" Un strigăt puternic îi răspunde „Da!" „Am primit — încheie el — mandatul poporului, execuțiile vor continua."

Puterea prin revoluție

Execuțiile continuă, însă nu sunt cu nimic mai numeroase și nici mai spectaculoase decât cele care însoțesc în mod tradițional loviturile de stat din America Latină. Ele nu constituie decât epifenomenul unei tulburări infinit mai profunde: insurgenții nu preluaseră puterea pentru a se instala în locul unor oameni ale căror idei le împărtășeau și ei, nuanțat, desigur; revoluționarii preluaseră puterea pentru a înfăptui o revoluție socială și politică ce nu putea rămâne fără repercusiuni diplomatice. Pe 4 ianuarie 1959, guvernul învestit de Fidel Castro reprezintă

mica burghezie și cea de mijloc întruchipate de Manuel Urrutia, un magistrat numit președinte al republicii, și de un profesor de drept, Miro Cardona, numit prim-ministru. Acest acord între insurgenții din Sierra Maestra și reprezentanții claselor de mijloc nu avea să dureze decât câteva săptămâni. Încă din 13 februarie, Fidel Castro devine singurul conducător. Pe 17 mai 1959, el promulgă prima lege de reformă agrară, care asigura proprietatea asupra pământului acelora care îl lucrau, proprietarii expropriați fiind despăgubiți cu „bonuri ale reformei agrare" amortizabile în 20 de ani; pentru a pune în aplicare legea, el creează un Institut Național al Reformei Agrare (INRA), a cărui conducere o preia împreună cu Antonio Núñez Jiménez. Proprietarii reacționează în mod violent și mulți abandonează cauza în rândul Mișcării de la 26 iulie. În iulie, președintele Manuel Urrutia, acuzat de frânarea reformelor, este constrâns să demisioneze. Osvaldo Dorticós Torrado îl înlocuiește. O primă pagină este întoarsă. „Aparatul birocratic și militar fusese sfărâmat, dar baza economică și socială rămăsese intactă. Pe de o parte, armata rebelă, dizolvată în rândurile poporului care aștepta măsurile promise; pe de altă parte, un guvern burghez impus de rezistența civilă a emigrației și acceptat printr-un compromis. Însă chiar de la început apare o ruptură profundă între armata rebelă și acest guvern de sorginte burgheză."[11]

În mai 1959, Partidul Comunist dă definiția revoluției castriste. El o definește ca pe „o revoluție democratică burgheză a țărilor coloniale, semicoloniale și dependente", „o revoluție populară, avansată", „patriotică și de eliberare națională". Ține însă să precizeze că nu este de factură comunistă. În octombrie, comuniștii cubanezi consideră că este nevoie, pentru ca revoluția să poată înainta nestingherită, de o hegemonie a proletariatului, avansând însă o nouă posibilitate: elementele cele mai radicale ale micii burghezii pot evolua spre proletariat, prin adoptarea unui punct de vedere socialist, putând prelua astfel conducerea procesului revoluționar spre socialism. Acest apel nu a fost auzit.

În perioada iunie-august 1960, principalele întreprinderi nord-americane sunt naționalizate. Un prag calitativ este depășit în octombrie 1960, o dată cu legile de naționalizare: totalitatea băncilor și a marilor întreprinderi cubaneze trec în sectorul public, iar proprietatea funciară urbană este desființată. Câteva zile mai târziu, întreprinderile nord-

americane care scăpaseră de primele măsuri sunt și ele naționalizate. În același timp, statul își accentuează caracterul „popular", numește militanți comuniști în majoritatea posturilor administrative și întreprinde o muncă imensă de „educație revoluționară". Nu mai încape nici o îndoială, Fidel Castro este nu numai un naționalist, ci, mai ales acum, un revoluționar. Pentru el nu se mai pune problema revoltei împotriva unui regim pe care îl condamna pentru supunerea față de Statele Unite, ci a unei revoluții al cărei scop este instaurarea regimului socialist. Aventura lui se schimbă, capătă o altă semnificație. Era normal ca reacțiile pe care le suscitase să se schimbe și ele.

Note

[1] Jean Lamore, *Le Castrisme*, P.U.F., Paris, 1983, p. 3.

[2] Alain Rouquié, *„Cuba dans les relations internationales"*, în *Problèmes d'Amérique Latine*, nr. 64, trimestrul 2, 1982, p. 81.

[3] Maurice Crouzet, *Le monde depuis 1945*, P.U.F., Paris, 1973, vol. 2, p. 1059.

[4] Charles Zorgbibe, *Les relations internationales*, P.U.F., Paris, 1975, pp. 156–162. Charles Zorgbibe amintește că prima conferință panamericană a avut loc la Washington în perioada 2 octombrie 1889–19 aprilie 1890 și a creat un „Birou comercial", al cărui rol se limita la difuzarea de informații asupra schimburilor comerciale și a legislațiilor vamale ale statelor de pe continent. Douăzeci de ani mai târziu, preocupările strict economice se șterg, fiind înlocuite de ambiția de a crea un veritabil „acord american": Uniunea Panamericană este constituită în urma lucrărilor conferinței de la Buenos Aires (12 iulie–30 august 1910). Această instituție era plasată sub semnul „uniunii morale" a republicilor americane, această „uniune morală" evocând o comunitate de idealuri și de principii, care trebuia să servească drept fundament pentru raporturile dintre statele americane. Apărarea instituțiilor democratice era prima dintre normele panamericanismului. Conferința panamericană de la Bogotá, între 30 martie și 2 mai 1948, a subliniat dorința de a da sistemului interamerican niște contururi mai clare, de a face din el un „acord regional" în cadrul Națiunilor Unite. „Carta de la Bogotá", care a creat OEA, preciza în articolul 5 că solidaritatea între statele

americane cere o „organizare politică bazată pe exercitarea efectivă a democrației reprezentative".

[5] Raymond Cartier, *Histoire mondiale de l'après-guerre*, Hachette, Paris, 1971, vol.I, p. 246.

[6] *Ibid.*, p. 273.

[7] Raymond Cartier, (*ibid.*, p. 279) citează comentariul lui John Gunther, care îl descrie pe Batista *„full of common sense... with very little vanity... Hating cruelty... Having never killed anybody. There has not been a single execution in his seven years of power..."*

[8] Raymond Cartier, *ibid.*, p. 280.

[9] Războiul revoluționar, care a fost studiat în special în funcție de învățămintele trase din primul război din Indochina și din transpunerea acestora (uneori abuzivă) în războiul din Algeria, nu a ținut suficient de mult seama, cum ar fi fost necesar, de ceea ce se petrecea în Cuba. Cf. Claude Delmas, *La guerre révolutionnaire* (P.U.F., Paris, 1958). Abia mai târziu s-a văzut că operațiunea întreprinsă de Fidel Castro fusese un exemplu remarcabil de război revoluționar, atât prin alegerea sloganurilor cât și prin mijloacele puse în practică pentru a compensa dezechilibrul forțelor sau prin tacticile utilizate pentru a obține, de bunăvoie sau cu forța, aderarea populației. Cf. Yves Brossard, *La lutte révolutionnaire et la conquête du pouvoir à Cuba de 1953 à 1959*, Memoriu republicat, Paris, Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1971, p. 129.

[10] Ambasadorul Statelor Unite la Havana este absolut ostil lui Fidel Castro. El nu poate avea încredere în acesta din cauza spiritului său antiamerican, a metodelor sale radicale de acțiune și a refuzului de a accepta compromisul lui Batista bazat pe alegeri. Această ostilitate nu este împărtășită totuși și de Washington. Temerile sale însă sunt. Un înalt funcționar al Departamentului de Stat care era totuși favorabil embargoului asupra armelor, mărturisea unui ziarist: „Știu că Batista este considerat de mai mulți ca un pui de c..., dar interesele Americii sunt pe primul loc... cel puțin este puiul nostru de c... și nu cochetează cu comuniștii." Citat de Hugh Thomas, *Cuba or the pursuit of freedom*, Eyre and Spottiswoode, 1971, p. 977. În acel moment, Fidel Castro nu încheiase încă acordul cu comuniștii, iar guvernul american era la curent. În *L'URSS et la révolution cubaine* (Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1976), Jacques Levesque scrie (p. 15): „La sfârșitul lui noiembrie 1958, la Miami a avut loc o conferință la care au participat doi înalți funcționari ai

Departamentului de Stat: un asistent al Secretarului de Stat și șeful diviziei latino-americane din cadrul CIA. S-a ajuns la concluzia că Batista trebuia convins să demisioneze și să cedeze puterea unui guvern care să-i fie suficient de ostil pentru a fi credibil, fiind în același timp satisfăcător pentru Statele Unite. În aceste condiții, i se putea acorda o asistență militară pentru a-l împiedica pe Fidel Castro să ajungă la putere. Un demers neoficial este întreprins în acest scop pe lângă Batista, însă fără succes."

[11] Într-o carte scrisă la New York în 1963, Manuel Urrutia declară că a început lupta împotriva direcției socialiste „încă de la președinția Cubei revoluționare". Manuel Urrutia, *Fidel Castro y Compañía*, Ed. SA, Barcelona.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Eșecul de la Baya de los Cochinos

Pe data de 6 aprilie 1961, guvernul cubanez anunță lichidarea focarelor insurecționale împotriva cărora fuseseră angajate operațiuni militare încă de la jumătatea lunii februarie. Se pare că peste 170 de luptători ai mișcării de rezistență fuseseră luați prizonieri în urma luptelor. Ministerul Forțelor Armate dă publicității un comunicat în care îi acuză pe militarii de la baza navală americană din Guantánamo că le-ar fi dat un ajutor direct „contrarevoluționarilor". Doi condamnați la moarte sunt executați la închisoarea La Cabana din Havana; aceștia erau Dalmatio Palmont Soler și Manuel Delgado Diade, care fuseseră condamnați pentru împușcarea căpitanului Hector Salinas pe data de 27 februarie, într-un atentat eșuat împotriva lui Ernesto „Che" Guevara, ministru al Industriei. Situația este departe de a fi rezolvată, iar puterea deținută de Fidel Castro avea să întâmpine o mulțime de opoziții.

Imediat după instalarea lui John Kennedy la Casa Albă, apar unele perspective de destindere în cadrul relațiilor dintre Statele Unite și Cuba. Guvernul de la Havana părea că-și însușise directivele date de „Che" Guevara cu ocazia demobilizării milițiilor, la 22 ianuarie: „Datoria ne impune acum să așteptăm și să vedem ce se întâmplă". Însă prin publicarea pe 3 aprilie, de către Departamentul de Stat, a unei broșuri în care erau exprimate deschis vederile noii administrații americane cu privire la regimul castrist, guvernul cubanez este informat cu exactitate asupra intențiilor Washingtonului. Acestea au putut fi de altfel prevăzute și prin recenta decizie a lui John Kennedy, din 1961, de a întrerupe complet orice import de zahăr din Cuba. De aceea, răspunsul pe care echipa castristă îl dă la ceea ce ea consideră drept „o declarație de război psihologic" era previzibil; acesta a constat în pregătirea mobilizării de

partizani, la care s-a adăugat și declanșarea unei campanii de presă comparabilă acelora întreprinse la începutul lunii ianuarie, în urma ruperii relațiilor diplomatice între Havana și Washington.

Cuba nu se temea în mod serios de o „agresiune" directă din partea Statelor Unite. Însă această stare de alertă care este proclamată permite însuflețirea energiilor unui popor, ale unei țări măcinate în interior de numeroase greutăți, și justifică în același timp noile sacrificii care i se cer. Pe plan militar, singurul lucru de care se putea teme Fidel Castro era intensificarea operațiunilor de gherilă întărite și alimentate de exilații stabiliți în Florida și încurajate de o opoziție crescândă. Succesul relativ al operațiunilor angajate încă din februarie de către armată și milițiile guvernamentale împotriva mișcării de rezistență din Escambray, și mai apoi împotriva aceleia din Sierra Maestra nu a permis lichidarea tuturor „pungilor" rebele. În fiecare săptămână erau anunțate pe insulă debarcări ale unor mici grupuri de comando antrenate în Louisiana.

Totuși, pentru conducătorii de la Havana, problemele economice rămân subiectul dominant al preocupărilor. La sfârșitul lunii ianuarie, rezervele în aur și în devize ale Băncii Naționale se ridicau la 53 de milioane de dolari, față de 63 de milioane la aceeași dată în 1960, în vreme ce datoria externă pe termen scurt era de 96 de milioane de dolari. De fapt, de la embargoul exporturilor americane, decretat de Washington în octombrie 1960, comerțul exterior al Cubei se reducea la unele schimburi sub formă de troc cu țările socialiste. Contrar promisiunilor lansate în 1960, guvernul sovietic nu pare a fi dispus — dacă ar fi să ne luăm după declarațiile ambasadorului rus în Mexic — să-și mărească achizițiile de zahăr din Cuba prevăzute pentru acel an, adică trei milioane de tone, ceea ce anunță noi restricții pentru cubanezi. Aceste sacrificii, însoțite de o alunecare din ce în ce mai accentuată a regimului în sensul democrației populare — „înrolarea" tineretului, „concentrarea" presei, influența crescândă a Partidului Comunist —, nu pot decât să îngroașe rândurile opoziției interne. Pe deasupra, Cuba este din ce în ce mai izolată în emisfera sudică: tentativele din 1960 de exportare a revoluției în Venezuela, Nicaragua și Guatemala eșuează, iar castrismul, redus la un nucleu restrâns, depinde tot mai mult de ajutorul venit din partea blocului sovietic. La numai câteva săptămâni de la reuniunea OEA de la Quito, momentul pare fără îndoială favorabil democrației americane pentru ruperea ultimelor legături care o puteau

ține atașată de „republicile surori" din America Latină. Rămâne de văzut care vor fi efectele acestei presiuni asupra unei populații ce rămâne sensibilă la temele propagandei castriste.

Pe data de 8 aprilie, la o reuniune a Confederației Muncitorilor Cubanezi destinată pregătirii unei mobilizări populare pentru 1 mai, Fidel Castro declară: „Mai devreme sau mai târziu, contrarevoluționarii vor încerca să debarce importante forțe în Cuba (...) Această operațiune va avea loc pentru că pregătirile militare ale exilaților au ajuns atât de departe încât contrarevoluționarilor nu le mai rămâne altă scăpare decât să vină, chiar și fără entuziasm. Nu degeaba au fost create unele centre de antrenare a mercenarilor în Guatemala și în alte țări." După ce acuză serviciile secrete americane că au instigat aceste pregătiri, Fidel Castro afirmă despre „contrarevoluționari" că sunt „naivi" deoarece vor găsi în Cuba niște „muncitori înarmați". Evocând apoi blocada economică și oprirea importurilor americane, el declară necesitatea „impunerii de sacrificii", guvernul studiind o serie de măsuri de raționalizare. „Vă putem asigura, precizează el totuși, că aceste restricții nu vor prejudicia populația, ci pe cei leneși. Nimeni nu va duce lipsă de pâine, de medicamente, de haine, de educație și de distracții", afirmă el înainte de a stigmatiza blocada economică, aceasta fiind „procedeul cel mai criminal și cel mai laș, deoarece constă în atacarea unei țări care luptă în mod onest pentru a se dezvolta. Acest lucru va avea drept rezultat radicalizarea și mai accentuată a revoluției. Teroriștii vor fi exterminați, iar poporul va fi dur cu cei care sunt duri cu el. Cuba este speranța Americii ..."

În ziua următoare, într-o alocuțiune radiotelevizată, el îi îndeamnă pe partizanii săi să-și continue eforturile de educație revoluționară. „Nici o revoluție nu poate fi concepută fără educație, iar educația cea mai importantă este educația politică a poporului." El consideră că „pregătirea revoluționară progresează în mod considerabil", afirmând în același timp că cei din exil, dacă își închipuie că vor răsturna regimul, sunt de-a dreptul orbi pentru că nu văd „activitatea de bază a poporului". Definind această activitate, el precizează că mii de oameni primesc o instruire militară și se perfecționează în domeniul organizării revoluționare. „Numai intoxicarea propagandei imperialiste poate crea iluzia căderii regimului castrist, deoarece poporul cubanez nu și-a desfășurat încă întreaga energie de care ar putea fi capabil la nevoie." În

această alocuțiune, Fidel Castro expune și măsurile pe care intenționa să le ia pentru a face față dificultăților prezente. „Trebuie restrânse cheltuielile de devize și trebuie să ne obișnuim cu lipsa anumitor produse. În plină blocadă și în plină agresiune, putem garanta poporului îmbrăcăminte, încălțăminte, hrană, produse farmaceutice, educație și distracții. Suntem singura țară din America putând asigura toate acestea, fiindcă nici Statele Unite nu pot garanta toate aceste lucruri poporului american."[1]

Totul este pregătit pentru o operațiune vizând permiterea, nu Statelor Unite, ci exilaților cubanezi susținuți de acestea, să-l răstoarne de la putere pe Fidel Castro, liderii acestor exilați nefiind însă foști partizani ai lui Batista. Fidel Castro se aștepta la această operațiune, însă nu cunoștea modalitățile. Și, în special, nu știa ce controverse suscita în rândul guvernului american și nici ușurința cu care a fost totul pregătit din punct de vedere tehnic. Operațiunea urma să aibă loc începând cu o debarcare în Golful Porcilor — Baya de los Cochinos. Ea punea în discuție întreaga politică dusă de John Kennedy față de Cuba și, dincolo de aspectele ei militare, era de natură politică.

John Kennedy și Cuba

Problema legată de Cuba ocupă un loc important în campania electorală a lui John Kennedy. Ar fi trebuit oare Statele Unite să-l accepte pe Fidel Castro și să încerce totodată o oarecare destindere a politicii cubaneze sau, dimpotrivă, să facă totul pentru a-i ajuta pe cei din opoziție să scape de Fidel Castro? Richard Nixon precizează că a sprijinit antrenarea exilaților anticastriști. El îl întâlnise pe liderul cubanez cu ocazia unei călătorii particulare pe care acesta o întreprinsese la New York în primăvara anului 1959. Îl găsise „ori incredibil de naiv în ceea ce privește comunismul, ori foarte supus disciplinei comuniste", refuzând să vadă în el un nou Bolívar[2]. Acest sentiment avea să rămână prezent în spiritul tuturor conducătorilor americani, care nu respinseseră niciodată ideea unei „politici de rezervă"[3]. Acesta este motivul pentru care, încă din primăvara anului 1959, CIA începe să-i contacteze pe unii adepți ai lui Batista. În același timp însă, anumiți funcționari considerau că, prin intermediul unui ajutor economic, Statele Unite l-ar putea determina pe Castro să-și mai modereze înflăcărarea revoluționară. Divergența

acestor puncte de vedere nu durează mult timp. Cu ocazia conferinței OEA de la Buenos Aires din mai 1959, Castro cere Statelor Unite să acorde Americii Latine un împrumut de 30 de miliarde de dolari pentru asigurarea supraviețuirii democrației. Washingtonul refuză, nevrând să accepte, dincolo de perspectivele politice, o reformă agrară care dusese, fără nici o compensație, la exproprierea bunurilor americane de pe insulă. Fidel Castro dă o explicație pe 26 septembrie 1960, în fața Adunării Generale a Națiunilor Unite: reforma agrară constituia o piesă de rezistență a programului său și nu avea posibilitatea de a despăgubi Statele Unite.

Situația devenise cu atât mai delicată cu cât exilații cubanezi năvăleau încontinuu în Statele Unite, în special în Florida: după adepții lui Batista, venise acum rândul adversarilor acestuia, care deveniseră și adversarii lui Castro. Însă lucrurile se agravează pe 13 februarie 1960, când Castro semnează un acord comercial cu URSS prin care Moscova se angaja să cumpere cinci milioane de tone de zahăr în cinci ani și să furnizeze o sută de milioane de credite pentru echipamente.

Relațiile dintre Havana și Washington se deteriorează din ce în ce mai mult. Pe data de 4 martie 1960, un cargou francez explodează în portul Havana: Castro acuză Statele Unite de sabotaj. Primele fabrici de zahăr americane și Moa Mining Company sunt naționalizate. „Che" Guevara condamnă „sclavia economică".

Pe 17 martie, președintele Eisenhower consideră momentul prielnic pentru a autoriza antrenarea exilaților cubanezi în vederea răsturnării lui Castro. Această decizie fusese cerută de mai multe luni de către Richard Nixon, de șeful FBI, Edgar Hoover, și de foștii ambasadori la Havana, A. Gardner și Earl Smith. Se pare că în opinia lui Eisenhower, această decizie nu stabilea decât un plan, printre altele, însă privilegiat poate de numărul organizațiilor anticastriste.

Castro era la curent cu toate acestea, deoarece, pe 30 martie, el acuză guvernul american de pregătirea unei operațiuni militare comparabilă cu aceea întreprinsă în 1954 în Guatemala împotriva regimului lui Jacobo Arbenz, și denunță tratatul de la Rio[4]. Prin aceasta, el se separă în mod spectaculos de sistemul interamerican. Pe 10 iunie, ministrul cubanez de Externe, Raúl Roa, anunță hotărârea Cubei de a „rupe structura relațiilor sale comerciale cu Statele Unite", la care *Houston Chronicle* (liberal) răspunde: „Protestele nu mai sunt suficiente. Sunt

necesare niște măsuri mai energice." Și, trecând de la aspectul economic al tensiunii la aspectul său politic, ziarul adaugă: „Cuba a devenit o bază de propagandă și de subversiune comunistă și ne temem pe bună dreptate că ar putea deveni și o bază militară roșie".

Tensiunea aceasta se agravează în momentul în care Statele Unite se află în ajunul campaniei electorale. Pe 22 iunie, Eisenhower cere Congresului autorizația de reducere a importurilor de zahăr din Cuba (care făcea obiectul unui acord între cele două guverne). Pe 24, guvernul cubanez dă replica punând stăpânire pe rafinăriile Texaco și Standard Oil of New Jersey, care refuzau să rafineze petrolul sovietic deoarece acesta fusese achiziționat la un preț inferior celui american. Decizia americană constituie o lovitură puternică pentru Cuba, unde zahărul reprezenta 80% din exporturi. Castro răspunde prin accelerarea naționalizărilor. Pe 6 iulie, toate bunurile americane de pe insulă sunt naționalizate, în schimbul unei despăgubiri de 2,5% pe o perioadă de 30 de ani.

Acesta este momentul în care intervine Uniunea Sovietică.

Până acum, ea nu-și manifestase interesul față de America Latină, fără îndoială din cauza distanței care constituia un obstacol de neînvins. În 1920, cu ocazia celui de-al II-lea Congres al Cominternului, Lenin îi declarase reprezentantului PC Mexican, N. Roy: „Există sarcini revoluționare mai urgente care trebuie să fie prioritare (...) Este nevoie de mult timp pentru ca o revoluție să poată reuși în Lumea Nouă"[5]. Totuși, încă din 1919 în Mexic apar figuri comuniste care aveau să devină celebre, cum ar fi Borodin (care ceva mai târziu avea să conducă activitatea Cominternului în China) și Aleksandra Kollontai (care, în 1924, cu ocazia stabilirii relațiilor diplomatice între URSS și Mexic, a condus delegația sovietică în Mexic). Însă URSS cunoaște o mulțime de decepții, în special începând din 1928, când politica sa este catalogată a fi „de stânga" din cauza acaparării imediate a uzinelor și a pământurilor. Aceste ciocniri între comuniștii latino-americani și Comintern continuă până în 1935. Cominternul adoptă atunci tactica „frontului popular", care le permite partidelor comuniste să se alieze cu necomuniștii. Așa se explică faptul că o astfel de coaliție a câștigat alegerile prezidențiale în Chile, în 1938. În Cuba, comuniștii obțin în același an recunoașterea legală a partidului lor de către Fulgencio Batista, care, în 1943, acceptă să le încredințeze responsabilități guvernamentale.

Este de la sine înțeles că dezvoltarea partidelor comuniste nu însemna în mod necesar și tot atâția pași înainte spre revoluția socialistă. „Perspectiva îndepărtată a posibilităților de victorie a socialismului, alianțele și tacticile de tot felul pe care aceasta le justifica, într-o perioadă de flexibilitate, au făcut ca mai multe partide comuniste din America Latină să dobândească reputația de oportuniste (...) Multora dintre ele, mijloacele legale și tacticile suple le erau necunoscute. Altele s-au angajat cu intermitențe în lupta armată."[6] Această opoziție viza evident Statele Unite. Însă în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, alianța ruso-americană constrânge partidele comuniste să-și încheie activitatea. Aceasta nu va fi reluată decât o dată cu prăbușirea alianței, mai precis, o dată cu începerea Războiului Rece în 1947. Însă ele nu reușesc să orienteze în mod serios politica guvernelor, astfel că în 1953, numai Argentina, Mexicul și Uruguayul întrețineau relații diplomatice cu URSS. Situația lor era cu atât mai subredă cu cât un număr însemnat de militanți și de simpatizanți ai lor erau sensibili la „populismul" lui Juan Perón, acesta opunându-se și el influenței Statelor Unite.

O singură excepție poate fi subliniată, aceea a Guatemalei, unde Partidul Comunist participă efectiv la guvernare[7]. După alegerea la președinție, în 1945, a „reformistului de stânga" Juan José Arévalo, unii membri ai Partidului Comunist au participat la guvernare, deși partidul fusese în mod oficial scos în afara legii. În 1950, Partidul Comunist susține candidatura lui Jacobo Arbenz, mai radical decât Juan José Arévalo, obținând beneficiul pe care contase: legalizat în 1952, el va face oficial parte, în 1953, din coaliția guvernamentală. Reforma agrară lovește solida companie americană United Fruit. Din rațiuni de politică internă, Jacobo Arbenz este constrâns să se sprijine din ce în ce mai mult pe Partidul Comunist și, după ce părăsește OEA, se retrage din Tratatul de la Rio, în ciuda presiunilor de la Washington.

URSS rămânea foarte prudentă. Ea considera guvernul Arbenz drept „burghez" și numai atitudinea „antiimperialistă" a acestuia îi atrăgea calificativul de „progresist". Presa din Moscova respingea acuzația de „comunist" lansată de cea de la Washington. Ea nu încuraja PC Guatemalez în încercarea de a prelua puterea, deoarece, în ciuda influenței pe care acesta o avea în sferele superioare ale puterii, nu avea o bază populară suficientă, iar armata era împotriva lui. Deși fuseseră stabilite relații regulate prin intermediul ambasadei sovietice la Mexico și o serie de

contacte discrete fuseseră create cu Partidul Comunist, URSS nu a avut relații diplomatice cu Guatemala lui Jacobo Arbenz. Se pare că nu a vrut să le dea Statelor Unite pretextul unei intervenții față de care nu avea mijloacele necesare de a se opune. În 1953, Statele Unite au luat o serie de măsuri pentru a împiedica Guatemala să primească arme americane sau vest-europene. La începutul anului 1954, guvernul Arbenz „a ocolit" aceste măsuri, solicitând un acord Cehoslovaciei[8]. Primele arme cehe sosesc în mai la bordul unui cargou suedez. Statele Unite văd în aceasta dovada „pătrunderii comunismului internațional în Guatemala". Câteva zile mai târziu, o armată de exilați, formată în Honduras și antrenată de CIA, trece frontiera. Pe 27 iunie, guvernul Arbenz este nevoit să cedeze. URSS se mulțumește să protesteze, însă își intensifică propaganda antiamericană. Or, la puțin timp după aceea, socialiștii încep să câștige teren în Cuba. Aveau Statele Unite să se afle într-o situație comparabilă celei din Guatemala? Iar Castro trebuia să se aștepte la o operațiune comparabilă cu cea care provocase căderea de la putere a lui Arbenz?

Ca și Eisenhower, Kennedy este partizanul unei intervenții. Însă poziția CIA evoluase între noiembrie 1960 și ianuarie 1961, adică între alegerea lui Kennedy și învestirea sa în funcție. Mărturia lui Robert Lovett este fără echivoc: „Ideea de bază era folosirea refugiaților cubanezi voluntari pentru acest gen de activități, sub forma unor mici grupuri de gherilă, care să opereze sub controlul Comitetului Refugiaților Cubanezi, însă cu sprijinul CIA în privința echipamentelor, comunicațiilor și transportului. De fapt, ideea era de a se folosi împotriva lui Castro aceleași metode și chiar același gen de infiltrare pe care îl folosise și el împotriva lui Batista. Relieful de coastă și configurația generală a terenului din partea orientală a Cubei făceau ca aceste tentative să fie relativ ușor de realizat. Perspectiva tulburării regimului lui Castro prin intermediul unor sabotaje importante și a pregătirii terenului pentru o revoltă militară de proporții la o dată ulterioară era destul de atrăgătoare. Când am demisionat din Board of Consultants on Foreign Intelligence Activities la sfârșitul anului 1960, nu se vorbea despre nici o operațiune militară de mare anvergură implicând debarcarea și stabilirea unui cap de pod."[9]

La sfârșitul lui 1960, CIA aderă la ideea unui plan de invadare de către o armată de mici proporții, și a stabilirii unui cap de pod. Nu se cunoaște cu exactitate motivul pentru care CIA și-a modificat proiectul în interregnul prezidențial. Este probabil să fi intervenit anumite rivalități

între unii conducători, cât și între refugiații cubanezi, care împărtășeau și ei tendințe diferite. CIA nu dorea să se mulțumească cu eliminarea lui Fidel Castro, adică, așa cum spunea Manuela Semidéi, nu dorea „fidelism fără Fidel"[10].

În fruntea serviciilor CIA, trei oameni dețin responsabilitatea operațiunii: directorul Allen Dulles, adjunctul său, Richard Bissell, și generalul C.P. Cabell. Era vorba despre o „operațiune condusă în afara structurii normale a serviciilor de informații. Dl Dulles, generalul Cabell și dl. Bissell creaseră o unitate specială numai pentru această operațiune, și în consecință, totul se petrecea în afara serviciilor normale sau a unităților de susținere a CIA."[11]

Același lucru se petrecea și la Pentagon: Joint Chiefs of Staff au fost consultați personal asupra planurilor expediției, și nu asupra operațiunii însăși. La Departamentul de Stat, specialiștii în problemele cubaneze și latino-americane nu au fost absolut deloc informați[12].

Pe 22 ianuarie, Allen Dulles (director al Serviciilor de Informații) expune proiectul în fața lui Dean Rusk (Secretarul de Stat), a lui Robert MacNamara (secretar la Apărare) și a lui Robert Kennedy (ministru al Justiției). Singura problemă, ridicată de generalul Lemnitzer, privea importanța participării americane. Se putea conta însă pe o revoltă a populației cubaneze? Allen Dulles se apără, spunând că nu s-a gândit la acest lucru: „Sentimentul general că noi așteptăm o revoltă spontană este total greșit. Nu ne-am gândit niciodată la așa ceva."[13] Însă Lyman Kirkpatrick îl contrazice hotărât: după părerea lui, CIA considera că participarea populației ar fi indispensabilă pentru lărgirea capului de pod[14]. Se pare că cei responsabili de operațiune ar fi fost influențați de amintirea acțiunii întreprinse împotriva lui Arbenz și poate erau victime ale entuziasmului unora dintre refugiații cubanezi. Pe de altă parte, președintele Guatemalei, Miguel Ydígoras Fuentes, ceruse evacuarea terenurilor de antrenament înainte 1 iunie: CIA se temea de unele operațiuni necontrolate ale exilaților.

Președintele aștepta ca șefii militari să-i dea unele sugestii. Din partea lui, aceștia așteptau ordine. Ei depindeau de secretarul Apărării, Robert MacNamara. Or, acesta, „absorbit de sarcina interminabilă constând în stabilirea unei autorități la Pentagon, nu discută opinia șefilor Statului Major asupra aspectelor militare cuprinse în plan; el a înțeles că, potrivit CIA, invazia ar declanșa rapid o revoltă împotriva lui

Castro, și a presupus că, în orice caz, se urmărea o politică bine definită, fixată de Administrația precedentă."[15]

Să se fi pus problema asasinării lui Fidel Castro? Chiar dacă ideea a fost emisă în preajma alegerii lui Kennedy, ea nu a fost studiată în mod serios. Pe 3 noiembrie 1960, în vreme ce operațiunea de invadare a Cubei era deja foarte înaintată, Livingstone Merchant, subsecretar de stat cu probleme politice, pune întrebarea „dacă era conturată cu precizie o acțiune directă împotriva lui Fidel, Raúl și Che Guevara". Dispariția acestora, spunea el, „ar lăsa guvernul cubanez fără conducători și, probabil, fără capacități de reflectare". Problema a fost prezentată de generalul Cabell, subdirector al CIA, care a subliniat că „o acțiune de această natură dă rezultate nesigure și prezintă mari pericole în conceperea și executarea ei, căci instrumentele utilizate trebuie să fie cele cubaneze", și că „din necesitatea unei triple acțiuni simultane, trebuie să tragem concluzia că propunerea dlui Merchant depășește capacitățile Agenției". Dincolo de opacitatea procesului-verbal oficial, se poate distinge schema clasică: întrebării „De ce să nu fie lichidați acești indivizi?" i se opune un refuz elastic: „Este prea greu, n-o să meargă, nu pot fi prevăzute consecințele, este prea riscant pentru că bomba poate exploda chiar lângă noi, etc."[16]

John Kennedy nu a fost inițiatorul operațiunii împotriva Cubei, dar s-a alăturat celor care o concepuseră și care o pregătiseră, și nu a cerut o modificare a planurilor. În timpul campaniei sale electorale, el a conștientizat ceea ce reprezenta Cuba pentru poporul american, lăsând să se înțeleagă în același timp că se va opune oricărei extinderi a influenței politice a lui Castro. Era astfel pregătit să „ia trenul din mers". Și îl ia, asumându-și responsabilitatea operațiunii.

În ziarul *New York Herald Tribune* din 21 aprilie, Steward Alsop, ținând cont de informațiile pe care le deținea, prezintă motivele care l-au determinat pe Kennedy să se lanseze în operațiunea cubaneză. El scrie că John Kennedy a găsit pe biroul său, cu ocazia intrării la Casa Albă, un dosar întocmit de administrația Eisenhower care avea drept concluzie necesitatea eliminării regimului castrist (*The Castro must go paper*). Nu era departe de a împărtăși aceste vederi, ba chiar destăinuie unuia dintre colaboratorii săi: „Nu putem continua să trăim mai mult de zece ani cu acest cancer care este Castro". El a găsit chiar și un plan detaliat care prevedea o operațiune în vederea eliminării regimului cubanez. În

linii mari, planul sugera crearea unui contingent de opt mii de cubanezi, recrutați din rândul refugiaților apți pentru serviciul militar din punctul de vedere al vârstei, care ar constitui forța terestră de invazie și care ar fi susținut de o acoperire aeriană și un suport logistic furnizate de Statele Unite. Aproximativ 5000 de cubanezi se aflau deja în bazele de antrenament, iar invadarea fusese programată pentru toamna anului 1960, când, în ultimul minut, fusese anulată de președintele Eisenhower cu acordul lui John Kennedy, care tocmai fusese ales președinte. Acesta din urmă, dacă ar fi să-l credem pe Steward Alsop, era sceptic în ceea ce privește succesul unui astfel de plan. Opiniile instituțiilor subordonate erau împărțite: în timp ce Pentagonul și CIA erau partizani ai operațiunii, Departamentul de Stat preconiza o politică ce consta în „a-i lăsa lui Castro funia suficient de lungă pentru a se spânzura singur".

Timpul trecea, URSS continua să-i furnizeze Cubei un ajutor din ce în ce mai substanțial, iar refugiații cubanezi presau Statele Unite să intervină; John Kennedy, în ciuda îndoielilor pe care le avea, se resemnează, nemaiopunându-se acțiunii. Însă el îmbrățișează în același timp punctul de vedere al lui Adlai Stevenson, prin care se angaja să nu folosească trupe americane pe parcursul operațiunii. John Kennedy își respectă angajamentul, chiar și atunci când eșecul operațiunii îl determină pe șeful Statului Major al armatelor reunite să ceară intervenția directă a Statelor Unite. Nu este totul pierdut, încheie Steward Alsop, însă Statele Unite au suferit „un veritabil și major dezastru".

În ziarul *New York Times* din 21 aprilie, James Reston scrie că John Kennedy și-a luat „întreaga responsabilitate a guvernului în această aventură, iar responsabilitatea aceasta este, desigur, foarte mare". El adaugă că președintele luase hotărârea ca „emigranții cubanezi să-și continue antrenamentele cu arme furnizate de guvern și să dea drumul la vapoare și la benzină pentru lansarea unui atac în acest moment". Confirmând punctul de vedere al lui Steward Alsop, James Reston crede cu certitudine că John Kennedy a luat această decizie, împotriva opiniilor lui Dean Rusk și Chester Bowles, bazându-se pe rapoartele întocmite de CIA, care afirmau că poporul cubanez era pregătit pentru revoltă. Rapoartele furnizate de aliați contraziceau analiza lui Allen Dulles, însă John Kennedy urmează sfaturile CIA, fără să arbitreze diferendul din cadrul Consiliului Național de Securitate — ceea ce avea să provoace, câteva săptămâni mai târziu, o reorganizare a CIA.

Nu ne putem limita însă doar la această scurtă evocare, o analiză a evenimentelor fiind absolut necesară.

Obstacolul cubanez

Anul 1961 se deschide sub semnul lui John Kennedy, care, ales președinte al Statelor Unite pe 8 noiembrie 1960, se pregătește să-și preia în mod oficial funcțiile. Spiritele superstițioase nu-și ascund îngrijorarea: Lincoln, Garfield și McKinley, aleși în 1860, 1880 și 1900, au fost asasinați. Harding, ales în 1920, moare în împrejurări misterioase. Franklin Roosevelt însuși, reales în 1940, decedează la Casa Albă în timpul celui de-al patrulea mandat. Să fie oare un blestem care se abate asupra președinților aleși în anii electorali terminați în cifra 0? Obstacolul catolic fusese îndepărtat pe 10 mai 1960 prin alegerile primare din Virginia de Vest. Statul este majoritar protestant. Pastorii se mobilizaseră pentru concurentul lui Kennedy, Hubert H. Humphrey, reluând vechea acuzație că un catolic este supus papei și că, prin urmare, Statele Unite ar fi guvernate de papă dacă un catolic va intra la Casa Albă. În ciuda campaniei, Kennedy a câștigat această *primary* cu 220 000 de voturi față de 142 000, dovedind că nimeni nu se mai temea de sperietoarea romană.

Alegerea lui Kennedy este cea de-a 35-a din istoria Statelor Unite. Atunci când George Washington inaugurase lista președinților, în 1788, Statele erau în număr de 17, Maine, Vermont, Kentucky și Tennessee fiind deja adăugate pe lista celor 13 din Declarația Drepturilor. În 1960, Alaska și Hawaii dobândindu-și și ele maturitatea politică, numărul Statelor se ridică la 50, iar efectivul reprezentanților din Senat la o sută. În urma recensământului efectuat, America trecuse de la o populație de aproape 4 000 000 de locuitori la 179 323 175 de locuitori, creșterea numerică înregistrată în ultimii ani întrecând toate previziunile. În vreme ce imigrația nu mai constituia decât un aport secundar, 30 000 000 de noi americani își fac apariția în 10 ani. S-a estimat că Statele Unite vor atinge 200 000 000 de locuitori în anul 2000: cifra a fost înregistrată încă din 1970.

În fața Convenției de la Chicago[17], Eisenhower își pierde calmul: „Întocmai ca Iov cel lovit de nenorociri, există printre noi unii pesimiști de profesie care nu contenesc să repete că America a devenit a doua

putere mondială. Cu greu îmi ascund indignarea." În ajunul depunerii mandatului său, cel de-al 34-lea președinte al Statelor Unite se apăra în fața Istoriei. Nicicând economia Statelor Unite nu a fost mai prosperă. Produsul național brut a crescut în șapte ani cu mai mult de o sută de miliarde de dolari, ceea ce înseamnă cu aproximativ un sfert din valoarea anterioară. Niciodată americanii nu s-au bucurat de atâtea locuri de muncă și niciodată salariile lor nu au fost atât de ridicate. În materie de apărare, America și-a creat un potențial militar *„of uncalculable power"*, care îi permitea să facă față oricărei amenințări și să riposteze în mod zdrobitor în cazul unei eventuale agresiuni de orice natură. În fața lumii întregi — continuă Eisenhower — prestigiul Americii rămâne intact. El a mai reamintit că parcursese 90 000 de mile *„in the pursuit of world peace"*, vizitase peste douăzeci de țări și auzise strigătele mulțimilor care salutau în America „scutul" libertății.

Este adevărat. Însă în timpul președinției lui Eisenhower chiar la porțile Americii a apărut o situație nouă. Speranțele celor care crezuseră în Fidel Castro au fost înșelate și acesta va fi considerat de acum înainte un aliat și un instrument al Moscovei care pusese stăpânire pe Cuba. La câteva săptămâni după victoria sa, Fidel Castro, ezitând încă pe ce cale să meargă, sosise la Washington, cu barba tunsă și îngrijită și într-o uniformă asemănătoare cu cele ale US Army. Invitat fiind la National Press Club, afirmase că nu era nici comunist, nici neutralist, și că spera să țină departe de Cuba „comunismul care prosperă pe seama burților goale". Aceasta se întâmpla în aprilie 1959. Curțile marțiale cubaneze numărau deja la activ 521 de condamnări capitale. „Am fost atât de dezgustat de acel măcel, încât am refuzat să-l primesc pe Castro. Însă vicepreședintele Richard Nixon a avut cu el o întrevedere de două ore în urma căreia mi-a declarat că Fidel Castro este fie de o naivitate depășind orice închipuire, fie orbit de comunism."[18] Or, majoritatea americanilor acceptaseră *ad litteram* asigurările lui Castro.

În februarie 1960, Anastase Mikoian, pe atunci prim vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al URSS, face o vizită în Cuba și încheie un contract în vederea achiziționării a 425 000 de tone de zahăr[19]. El tratase cu președintele Băncii de Stat, „Che" Guevara[20].

Puțin mai înainte, candidatul la președinție, John Kennedy, publicase o carte, *Strategy of Peace*, în care îl numea pe Castro „un moștenitor al lui Bolívar". La Columbia University, fostul președinte Harry Truman

declarase că Fidel Castro este „un tânăr curajos care lucrează pentru binele Cubei și care merită simpatia și ajutorul Statelor Unite". Relațiile dintre Washington și Havana continuau totuși să fie încordate. Pe 4 martie, cargoul francez *La Coubre* sărise în aer, provocând o serie de explozii în portul Havana, soldate cu 84 de morți. Castro acuzase serviciile secrete americane. În cadrul conferinței sale de presă de la National Press Club, el afirmase că nu avea intenția să acapareze bunurile americane de pe insulă. Însă plantațiile, băncile, rafinăriile de petrol, averile, toate acestea fuseseră confiscate. Drept represalii, Eisenhower redusese cu 700 000 de tone contingentul de zahăr importat de Statele Unite din Cuba la cursul dublu față de cursul mondial. Castro denunțase privilegiul acordat Cubei ca fiind „un instrument al colonialismului yankeu", acum denunța acțiunea Statelor Unite ca pe o agresiune.

În momentul întrunirii Convenției republicane, ruptura era deja consumată. URSS promisese Cubei un ajutor economic în valoare de 100 de milioane de dolari și îi expedia petrolul brut necesar funcționării rafinăriilor care aparțineau înainte de Texaco, Shell și Standard Oil. În revista partidului comunist, *Revolución*, „Che" Guevara îi avertiza pe „fiii Pentagonului să ia aminte", Cuba având de acum înainte drept protectoare „națiunea cea mai puternică din lume". Nikita Hrușciov intervenise în termeni violenți, declarând că doctrina Monroe avea drept scop în special reducerea Americii Latine la stadiul de sclavie, că Republica Cuba trebuia să ia în posesie baza de la Guantánamo și că el, Hrușciov, era pregătit să riposteze cu rachete în cazul în care „imperialiștii" ar ataca poporul cubanez și „pe bravul său conducător Fidel Castro".

Robert A. Hurwitch, însărcinat cu problemele cubaneze la Departamentul de Stat, descrie atmosfera dominantă din toamna anului 1960: „Nu am dorit să excludem nici o posibilitate de păstrare a Cubei în zona de influență americană, sau, pentru a folosi o expresie mai adecvată, de apărare a influenței lumii libere. Însă în octombrie-noiembrie 1960, și acesta a fost, cred, un sentiment foarte răspândit și o atitudine nestrămutată din partea Statelor Unite, noi am considerat că Fidel Castro este incapabil să-și spele păcatele și că, prin urmare, el reprezintă un element cu adevărat ostil."[21] Aceasta este atmosfera în care s-a desfășurat campania electorală, John Kennedy și Richard Nixon dedându-se la o adevărată supralicitare anticastristă, primul arătându-se chiar mai violent decât cel de-al doilea.

Republican sau democrat, succesorul lui Eisenhower avea așadar să moștenească o problemă spinoasă și gravă în același timp: existența, la o distanță de 100 de mile de Florida, a unei puteri pe care URSS o vedea ca pe un cap de pod al său în emisfera occidentală. El urma să contureze chiar și un plan pentru a pune capăt pericolului. Pe 13 martie 1960, Eisenhower ceruse ca Central Intelligence Agency să înceapă organizarea cubanezilor din exil în vederea reîntoarcerii acestora în patria lor. O tabără fusese amenajată în mare secret în jungla Guatemalei, având deplinul acord al guvernului guatemalez, și, sub comanda unui fost ofițer cubanez, José Pérez San Ramón, aici aveau loc o serie de antrenamente ale voluntarilor în vederea luptei pentru „eliberarea Cubei".

Noul președinte avea să se confrunte însă cu multe alte probleme. Statele Unite se aflau la acea vreme într-un stadiu de expansiune și de transformare. Principalele progrese ale industriei lor nu mai sunt înregistrate în sectoarele clasice, ci în domeniul noilor tehnici. Greva oțelului, care a avut loc chiar sub ochii lui Hrușciov, la Pittsburgh, în septembrie 1959, s-a prelungit timp de 107 zile fără a antrena acele consecințe catastrofale anunțate de cei ce măsurau încă industria în oțel și cărbuni. Puterea Statelor Unite se va baza de acum înainte pe metalele ușoare, industriile de sinteză, petrochimie, electronică, cibernetică. Statele profilate pe extracția de huilă și pe siderurgie — Pennsylvania, Virginia de Vest, Indiana și Ohio — înregistrează un declin sau o stagnare, în vreme ce sudul și vestul cunosc un avânt fantastic. În zece ani, California se mărește cu 5 milioane de locuitori și este pe cale să devină statul cel mai populat, fiind deja cel mai bogat și plasându-se pe primul loc în ceea ce privește rata de creștere. Chicago, Philadelphia, Detroit, Cleveland, Baltimore, Boston înregistrează un declin al populației, în vreme ce orașele din vest cunosc o dezvoltare extraordinară. Eisenhower nu se înșela atunci când declara că în timpul mandatului său, Statele Unite au continuat să fie prima putere mondială. Însă dacă acest lucru era de la sine înțeles în urmă cu 10 ani, acum trebuia demonstrat.

În spațiu, Statele Unite dețin mai multe rachete decât URSS. Însă nu reușesc să depășească inferioritatea ce decurgea din faptul că aceste rachete erau de putere mai mică decât cele sovietice. URSS lansează capsule cântărind aproape cinci tone, și reușește să recupereze doi câini după un zbor de 700 000 de km în jurul Pământului. NASA s-a resemnat

că primul om în spațiu nu a fost un american. Pe de altă parte, dolarul scade. Fusese moneda supremă. Acum ea este cea care definește prețul aurului. Valoarea unciei de aur, 28,350 g, fusese fixată la 35 de dolari în 1939, rămânând încă la această cotă în 1960. Însă puterea de cumpărare a dolarului se reduce de la 100 de cenți în 1939, la 77 de cenți în 1945, la 58 de cenți în 1950, la 47 de cenți în 1960. America anilor '60 își recăpătase sănătatea economică. Deficitul bugetar de 3 miliarde de dolari este înlocuit cu un excedent de peste un miliard. Exporturile sar cu 20%, urcând excedentul balanței comerciale la cinci miliarde. Pe străzi apar automobile europene, însă Statele Unite continuă să vândă în restul lumii cu mult mai mult decât cumpără. Muncitorul american câștigă 2 dolari în timp ce, pentru o muncă egală, un muncitor din Europa este fericit să câștige 50 de cenți.

Însă acest excedent al balanței comerciale nu este suficient pentru a compensa cheltuielile economice și militare pe care și le asumă Statele Unite în lumea întreagă. Balanța de plăți este așadar deficitară. Aurul părăsește teritoriul Statelor Unite. La început, americanii se felicitaseră pentru scăderea care ducea la o repartizare mai judicioasă a prețiosului metal. Acum încep să devină îngrijorați. În 1957, Statele Unite dețineau peste 23 de miliarde de dolari-aur. Cifra publicată cu câteva zile înainte de alegerile prezidențiale din 8 noiembrie 1960 era de 18.417.057.885 de dolari-aur. Cinci miliarde de dolari s-au dus în trei ani. Totalul valorilor în aur aflându-se în declin, acestea sunt protejate prin legea care impunea o acoperire în metal egală cu 25% din totalul bancnotelor aflate în circulație (ceea ce imobiliza aproximativ 12 miliarde de dolari), și de Gold Exchange Standard. Acel *dollar gap* care îi obseda pe europeni în primii ani de după război este înlocuit de un exces de dolari. Țările din Europa Occidentală dețin în cadrul rezervelor lor de schimb o cantitate destul de mare de dolari pe care i-au acceptat în loc de aur, însă pe care băncile lor centrale le puteau converti la vedere în orice moment. Subvenționând lumea, America ajunsese datornica acesteia. Cele două treimi din aurul depozitat la Fort Knox nu îi mai aparțineau. Ea le datora în schimbul titlului de creanță reprezentat în exterior de bancnota verde.

Dezechilibrul acesta nu putea fi perceput de opinia americană. Aceasta resimte însă, în schimb, amorțeala care pune stăpânire pe țară în timpul dublei președinții a lui Eisenhower. John Kennedy, înconjurat de o familie entuziastă și deosebit de prezentă și de niște consilieri

pasionați, anunță că a sosit vremea ca națiunea să se trezească. El proclamă că va face să renască spiritul pionierilor care acceptaseră aventura Frontierei, acea zonă vastă, dură și nesigură pe care ei o împinseseră până la malurile Pacificului. „Ne aflăm, acum, în 1960, la marginea unei Noi Frontiere, o frontieră de oportunități și de pericole, de amenințări și de speranță (...) Noua Frontieră nu este o listă de promisiuni, ci o serie de provocări ..." *New Freedom* a lui Woodrow Wilson, *New Deal* a lui Franklin Roosevelt, *New Frontier* a lui John Kennedy ... Nu trebuie să căutăm prea mult sens în aceste formule grandilocvente. Esențial este că John Kennedy vrea să dea un nou impuls politicii americane. Candidatul Kennedy se pronunță în favoarea unei atitudini „dure" la adresa Cubei. Iată cum definește el măsurile pe care guvernul american ar trebui să le ia:

„– În primul rând asigurarea cooperării între OEA și aliații noștri europeni, pentru a pune în practică o acțiune colectivă îndreptată împotriva comunismului în Caraibi.

– În al doilea rând, trebuie să avem în vedere niște sancțiuni mai severe, constând, de exemplu, în confiscarea tuturor bunurilor cubaneze din țara noastră pentru a recupera o parte a uriașelor sume pe care ni le datorează Cuba.

– În al treilea rând, trebuie să încercăm o întărire a forțelor democratice anticastriste, din exil și chiar din Cuba, însă fără concursul foștilor partizani ai lui Batista; aceste forțe prezintă o anumită șansă de a-l răsturna pe Castro. Or, până în prezent acești combatanți ai libertății nu au primit nici un sprijin din partea guvernului nostru." [22]

Să fie oare președintele Kennedy prizonierul angajamentelor luate de către candidatul Kennedy? Pentru a răspunde la această întrebare este suficient să precizăm că „afacerea" din Golful Porcilor se înscrie în politica preconizată în timpul campaniei electorale și că ea răspunde la dorința majorității americanilor. Cât privește criza așa-numită „a rachetelor" din toamna anului 1962, aceasta s-a înscris într-un ansamblu dominat de politica sovietică față de Cuba și de reacțiile Statelor Unite în fața a ceea ce ele considerau a fi o provocare și o amenințare. John Kennedy este astfel, ca reprezentant al părții americane, personajul-cheie „al crizelor" din Cuba, și aceasta încă de la sosirea lui la Casa Albă.

John Kennedy în fața realităților

John Kennedy îl alege drept conducător al diplomației sale pe președintele de la Rockefeller Foundation, Dean Rusk, iar pentru administrarea finanțelor, pe bancherul republican Clarence Douglas Dillon. Departamentul Apărării îi este încredințat californianului Robert Strange McNamara, care a reorganizat grupul Ford și este considerat drept unul dintre spiritele cele mai constructive ale generației sale. Media de vârstă a cabinetului este de 47 de ani, în vreme ce media precedentă depășea 63 de ani. Președintele însuși, în vârstă de 44 de ani, vine la putere după un președinte de 71 de ani. John Kennedy își intră în funcții ca fiind cel mai tânăr președinte din istoria Statelor Unite după Theodore Roosevelt. Această echipă este oare conștientă de problemele cu care avea să se confrunte?

Una dintre ele îmbrăca un caracter deosebit de urgent. Indochina redevenise câmpul de luptă al Occidentului și al Asiei. Pe 11 noiembrie 1960, președintele Republicii Sud-Vietnameze, Ngo Dinh Diem, este răsturnat în urma unei revolte militare. Acesta se bucura de susținerea Statelor Unite, însă corupția regimului său și nepotismul familiei i-au minat poziția. Pe câmpia denumită a Urnelor, în meandrele deltei, în jungla de la frontiera cu Cambodgia, în pădurile din mlaștina peninsulei Ca Mau, gherila comunistă, care-și schimbase numele de Viêt-Minh în Viêt-Cong, se apropie și se mărește. Pierderile sunt de ordinul a 800 de morți și de răniți pe lună. Misiunea militară americană în Vietnamul de Sud număra, la începutul anului 1961, doar 685 de ofițeri și trupeți: unul dintre aceștia, primul, este ucis pe drumul care ducea de la capul Saint-Jacques la Saigon. Laosul ieșise din umbră pentru a antrena trupele franceze în depresiunea Diên Biên Phu. Când John Kennedy sosește la Casa Albă, pe 20 ianuarie 1961, țărișoara cea îndepărtată devenise terenul confruntărilor dintre cele două mari puteri ale lumii. Un pod aerian de IL-uri permite, în câmpia Urnelor, transportul de obuziere, de muniții și benzină pentru căpitanul Kong Lu, care lupta de partea prințului comunist Souphanou Vong și a prințului neutralist Souvanna Phouma. Statele Unite îl aprovizionează cu materiale și instructori pe generalul Phoumi Novosan, care luptă de partea prințului prooccidental Boun Oum. Phoumi tocmai recucerise Vientiane (Vieng-Chan) și se angajase într-o ofensivă pentru izgonirea partidului Pathet Lao (de

orientare net comunistă) și a aliaților săi în provinciile muntoase din nord. Războiul nu a fost foarte sângeros. Ca un bun budist, laoțianul nu suportă să-l vadă pe cel pe care îl omoară. Nu se servește de armele albe și foarte rar folosește o armă individuală. El preferă tunul, iar tirurile „ochiometrice" în junglă fac puține victime. John Kennedy este destul de îngrijorat, temându-se de o extindere a războiului printr-un iureș al trupelor chineze, ceea ce ar fi pus în pericol Thailanda, Cambodgia și Vietnamul de Sud. El le spune confidenților săi: „Laosul va fi primul meu examen de președinte."

Opinia mondială nu este totuși traumatizată din cauza acestui conflict asiatic desfășurat între niște personaje cu nume aproape imposibil de pronunțat. Anul 1961 se deschide cu alte crize.

Belgia cade pradă unor tensiuni care îi pun în discuție însăși unitatea națională. În Congo – fostul Congo Belgian –, Patrice Lumumba fusese arestat și este asasinat pe 13 februarie. Ambasada Belgiei la Moscova este devastată, iar cea din Cairo, incendiată. Crima este monstruoasă, însă cu nimic mai odioasă decât înjunghierea regelui Faysāl al Irakului și a lui Nuri al Said, în urmă cu doi ani, aplaudată de ruși, cu nimic mai odioasă decât executarea lui Imre Nagy și cea a lui Pal Maleter (șef al guvernului și respectiv ministru al Apărării într-o Ungarie revoltată, în 1956), comise de aceștia. Ferocitatea africană se dezlănțuie în toate sensurile. Moise Chombe îl asasinează pe Patrice Lumumba, însă Lumumba însuși spunea: „Când am să-l prind pe Chombe, voi pune să fie ars de viu într-o piață publică." În vreme ce Parisul și Londra răsună de manifestații, în timp ce negrii din Harlem invadează Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, Leopoldville rămâne placid în fața asasinării unui om care nu este un Bakongo. Însă Nikita Hrușciov se dezlănțuie împotriva Secretarului General al Națiunilor Unite, suedezul Dag Hammarskjöld. Într-o scrisoare adresată unui număr de 66 de șefi de stat, el cere demiterea acestuia ca fiind „complice și organizator al crimei".

Câteva luni mai devreme – în mai 1960 –, el profitase de incidentul distrugerii unui avion U-2 deasupra teritoriului URSS pentru a provoca eșecul summitului de la Paris[23]. Pe 23 septembrie 1960, în fața celei de-a 15-a Adunări Generale a Națiunilor Unite, Hrușciov lansase un atac violent la adresa lui Dag Hammarskjöld, propunând în același timp înlocuirea secretarului general printr-un directorat — o troică — format din trei membri reprezentând țările socialiste, cele neutraliste și țările

capitaliste, și părăsirea de către Națiunile Unite a New York-ului pentru a scăpa de „atmosfera polițienească și de Război Rece". (El sugerează Berlinul ca un nou sediu al Organizației.) Răspunsul lui Dag Hammarskjöld a fost aclamat cu înflăcărare: „Nu voi demisiona la ordinul unei mari puteri atâta timp cât voi păstra încrederea acestei Adunări (...) Prefer să asist la ruinarea funcției care mi-a fost încredințată datorită fidelității mele față de principiile acesteia decât să asist la compromiterea ei." Hrușciov provocase unele incidente, tratându-l pe Hammarskjöld drept nebun, pe Franco drept călău iar pe Eisenhower, drept mincinos. El ceruse înscrierea pe ordinea de zi a unei propuneri prin care cerea „abolirea imediată a tuturor vestigiilor colonialismului". Reprezentantul Filipinelor susținuse un amendament prin care era proclamat dreptul imprescriptibil la independență al țărilor din Europa de Est. În acel moment Hrușciov s-a ridicat și a început să urle, apoi s-a descălțat și a început să lovească cu toată puterea în pupitru cu pantoful. Personalitatea numărul unu a URSS a mai stat 25 de zile la New York[24], însă numai Fidel Castro a rămas lângă el până la capăt. Numeroase ziare au publicat fotografia „îmbrățișării istorice" dintre cei doi bărbați. Toți observatorii diplomatici au surprins aprobarea sistematică dată de Fidel Castro tuturor apelurilor lansate de Hrușciov pentru destrămarea Națiunilor Unite. Majoritatea liderilor neutraliști l-au blamat, inclusiv Sekou Touré, iar ceilalți, printre care Nehru și Nasser, s-au întors în țările lor fără a aștepta mai întâi plecarea acestuia.

În perioada 10 noiembrie–14 decembrie, reprezentanții a 81 de partide comuniste se reuneau la Moscova pentru o nouă confruntare a doctrinelor și a tacticilor. Hrușciov și Liu Shaoqi, după ce o vreme se aflaseră de partea aceleiași baricade, aveau să se situeze acum pe poziții diferite. Polemica ruso-chineză ieșise din conul de umbră. Prezența lui Liu Shaoqi era semnificativă: el fusese adversarul celor „O sută de flori" și primul doctrinar al Marelui Salt Înainte, rămăsese credincios URSS, combătuse reforma agrară a lui Mao și nu i se alăturase acestuia, la Yenan, decât după mulți ani de la Lungul Marș. Să-l fi trimis oare chinezii la Moscova pentru că întruchipa linia rigidă a comunismului, sau pentru că antecedentele sale îi puteau permite să joace un rol conciliator? Nici acum nu se știe. Conferința s-a prelungit timp de douăzeci de zile: ziarele moscovite nu i-au consacrat nici măcar un singur rând. Nici un corespondent de presă străin nu a putut întrezări vreuna dintre figurile

binecunoscute ale comunismului, și nici nu s-a aflat unde fuseseră cazați delegații. Ruptura a fost amânată. Pe data de 5 decembrie, ziarul *Pravda* dădea publicității o declarație de 20 000 de cuvinte semnată de toate cele 81 de partide. Aplecându-se asupra textului, specialiștii au reușit să citească printre rânduri și să descopere punctele de ruptură din ansamblul care mai reunea încă, de bine, de rău, gândirea de la Moscova și pe cea de la Beijing. Pentru o bucată de vreme, polemicile se liniștiseră.

Anul 1961 debutează cu un eveniment care nu conține nimic neprevăzut, dar care marchează începutul unei noi faze a crizei dintre Washington și Havana: pe 3 ianuarie, Statele Unite rup relațiile diplomatice cu Cuba, în urma naționalizărilor. Acest eveniment este înregistrat în Statele Unite, în America Latină și în Europa doar de specialiști. Și alte acțiuni atrag atenția. Pe data de 8 ianuarie, referendumul asupra autodeterminării este aprobat în Algeria cu 70% din sufragii. Pe 26 ianuarie, regele Marocului, Mohammed al V-lea, este înlocuit, imediat după moartea sa, de către fiul său Hassan. Pe data de 13 martie, John Kennedy propune o „Alianță pentru progres" pentru America Latină. Noul președinte sugerează că „republicile americane elaborează un plan de zece ani menit să facă din deceniul următor o perioadă istorică de progres democratic". Promisiuni deșarte însă. El se mulțumește să declare: „Dacă națiunile de pe continent se arată dispuse să-și mobilizeze resursele sociale astfel încât roadele progresului să nu revină doar unui număr restrâns de privilegiați, (...) cred că Statele Unite ar putea furniza resursele necesare în cantitate suficientă pentru a asigura succesul planului de dezvoltare avut în vedere." Nu este furnizată nici o precizare, nici asupra sumei totale, nici în ceea ce privește modalitățile de ajutorare care ar fi fost eventual acordate de către Statele Unite. Pe 11 aprilie, la Ierusalim, este deschis procesul lui Adolf Eichmann, unul dintre principalii răspunzători de moartea a aproximativ șase milioane de evrei în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. În aceeași zi, ziarul *Le Monde* își consacră editorialul realegerii lui Ngo Dinh Diem în funcția de președinte al Republicii Vietnam (de Sud), și principalul articol al primei pagini unei conferințe de presă a generalului de Gaulle. Însă cotidianul anunță: „Moscova nu a confirmat zvonurile privind trimiterea unui om în spațiu. După unii experți, experiența s-ar părea că a avut deja loc, însă rușii ar vrea să-l

examineze pe astronaut înainte de publicarea unui comunicat oficial." Pe 13 aprilie, vestea explodează: comandantul Iuri Alekseevici Gagarin a stat o oră și 48 de minute în spațiu, iar la întoarcerea pe pământ, a declarat: „Mă simt bine".

Tot pe 13 aprilie, *Le Monde* publică un articol al corespondentului său la Washington, Jean Knecht: „Se pare că Statele Unite doresc să se limiteze la sprijinirea forțelor anticastriste și la adâncirea izolării regimului lui Castro." În articol se spune: „O primă decizie pare a fi luată de dl Kennedy: aceea de a nu permite Statelor Unite să intervină direct într-un conflict care îi privește în primul rând pe cubanezi. La numai câteva săptămâni de la reuniunea Organizației Statelor Americane, Casa Albă este prea conștientă de susceptibilitățile latino-americane, ca și de simpatia de care se bucură castrismul în emisfera sudică pentru a risca să-și atragă reproșurile unui amestec în treburile interne ale unui stat de pe continent."

Un om pare a fi primit o adevărată lovitură din partea Washingtonului: José Miro Cardona, președinte al Consiliului Național Revoluționar Cubanez, fost prim-ministru al lui Fidel Castro. Acesta tocmai lansase un apel tuturor cubanezilor pentru a-i mobiliza la arme. Se pare că renunțase la planurile de invadare masivă care îi fuseseră atribuite, în favoarea unor infiltrări succesive. Ciocniri între forțele castriste și anticastriste se înregistrează deja atât în Escambray, cât și în provinciile Oriente și Pinar del Río. Planul lui José Miro Cardona consta în constituirea unor grupuri de gherilă care să hărțuie trupele lui Fidel Castro și să-și atragă sprijinul unor pături din ce în ce mai largi ale populației.

Se „simte" că în Cuba se pregătește „ceva". Cu atât mai mult cu cât Washingtonul declară în același moment că în cursul ultimelor nouă luni, Fidel Castro obținuse din partea țărilor comuniste mai mult de treizeci de mii de tone de arme de tot felul, în valoare de peste 50 de milioane de dolari. Dar timpul nu lucra oare în favoarea lui, dându-i posibilitatea să acumuleze mijloacele care să-i permită să reziste tuturor atacurilor din interior? Departamentul de Stat și CIA consideră că un ajutor prea fățiș oferit refugiaților cubanezi din partea guvernului american ar fi considerat de țările latino-americane drept o violare a tratatelor interamericane. Pe deasupra, în contextul internațional, ar fi greu ca, pe de o parte, să fie denunțate intrigile URSS, iar pe de altă parte, încurajată folosirea forței ca instrument politic în Cuba.

Faptul că se pregătește „ceva" este confirmat chiar pe data de 13 aprilie. „Brazilia nu va permite ca o țară precum Cuba să fie victima unei agresiuni și va apăra prin toate mijloacele dreptul sacru al poporului cubanez la autodeterminare", declară președintele Quadros într-un mesaj adresat președintelui Republicii Cuba, Dorticós, drept răspuns la mesajul care îi fusese înmânat pe 11 printr-un trimis special al guvernului cubanez. Presa din Havana nu întârzie să dea publicității vestea, astfel că ziarul de seară *Prensa* scrie că „Brazilia nu va rămâne singura țară americană care se va alătura Cubei" și că „toate guvernele Americii Latine vor trebui să-i urmeze exemplul sub presiunea opiniei lor publice".

Sâmbătă, 15 aprilie, în zorii zilei, mai multe aerodromuri militare cubaneze sunt bombardate, iar în timpul nopții următoare, o serie de grupuri de exilați debarcă în Golful Porcilor.

De fapt, acțiunea nu constituie chiar o surpriză. Se știa că mai multe grupări anticastriste erau supuse unor antrenamente intense în bazele instalate în Louisiana și Guatemala, în vreme ce luptătorii din rezistență stabiliți în munții și jungla cubaneză opuneau o rezistență vie față de acțiunile armatei și ale milițiilor populare. Se știa că anticastriștii doreau stabilirea unui cap de pod, ceea ce le-ar fi permis să afirme că o parte a teritoriului național a fost eliberată: acest lucru ar atrage după sine constituirea unui guvern care ar cere recunoașterea sa de către Washington și celelalte capitale americane. Conflictul introdus de castrism în America Latină trecea din domeniul politic în cel militar. Apărătorii lui Kennedy spun că acesta a ezitat. Însă el declarase: „Putem negocia în continuare chestiunile economice și comerciale. Nu putem negocia prezența comunismului în emisfera occidentală." Pe data de 11 martie, cu ocazia unui consiliu de război ținut la Casa Albă, directorul CIA, Allen Dulles, și adjunctul acestuia, Richard Bissel, precizează motivele pentru care operațiunea nu mai putea fi amânată. Președintele Guatemalei, Miguel Ydígoras Fuentes, înștiințase Statele Unite că nu va mai tolera bazele de antrenament cubaneze dincolo de sfârșitul lunii aprilie (după ce mai întâi menționase data de 1 iunie). Brigada ajunsese la cel mai înalt nivel de antrenament și toți militarii americani care o inspectaseră se pronunțau în termeni entuziaști asupra valorii combative și a moralului ei. Trebuia să fie ori folosită, ori dizolvată. Își imagina oare cineva care vor fi repercusiunile unei asemenea decizii atunci când mai multe sute de tineri, amarnic dezamăgiți, se vor răspândi în America

Latină întrebându-se ce încredere ar mai putea avea cineva în autoritatea Statelor Unite?

În timpul acestei reuniuni, John Kennedy a insistat numai pe stricta respectare a regulii prin care era eliminată orice participare directă a forțelor armate ale Statelor Unite, rezervându-și posibilitatea să oprească totul dacă unele considerații internaționale ar fi cerut-o, într-un interval de până la 24 de ore înaintea orei H.

Eșecul de la Baya de los Cochinos

Sâmbătă, 15 aprilie, un zvon începe să circule printre refugiații cubanezi din Bogotá: invadarea Cubei ar putea avea loc chiar la sfârșitul săptămânii. Máximo Sarando, unul dintre conducătorii mișcării revoluționare anticastriste, care se găsea de câteva luni la Bogotá, primise ordinul să se întoarcă imediat în Statele Unite. Un mesaj trimis de junta contrarevoluționară, prin care era avertizat de iminența operațiunii, îi fusese înmânat pe data de 14, o dată cu biletul de avion cu destinația Miami. Pe 15 aprilie, operațiunea era deja declanșată.

La ora 6, populația din Havana este trezită de tirurile bateriilor antiaeriene, urmate de o serie de explozii care continuă timp de aproape o oră. Baza *Libertad* (fosta bază *Colombia*) tocmai fusese atacată cu bombe de mai multe avioane care reușiseră să scape după ce distruseseră o serie de aparate la sol și un important depozit de muniții și explozivi. O serie de operațiuni de același ordin vizaseră atât cartierul general al forțelor aeriene de la San Benito de los Banos, cât și aerodromul de la San Julián, în provincia Pinar del Río și cel de la Santiago, în extrema sud-estică a insulei. Castro era destul de îngrijorat. Ultimul grup de *guerrilleros* din Sierra d'Escambray, format din unsprezece bărbați, răniți, părăsise insula cu câteva zile mai devreme. Tovarășii lor rămâneau însă activi. El Escanto, cel mai mare magazin din Havana, fusese distrus complet și transformat într-un maldăr de cenușă în urma unui incendiu de proporții, după anihilarea milițienilor care asigurau paza. Raidul din zorii zilei distrusese jumătate din aviația cubaneză, și se aștepta întoarcerea bombardierelor. Fidel Castro decretează pe loc mobilizarea tuturor unităților combatante ale armatei revoluționare și ale miliției, ordonând în același timp delegației

cubaneze la Națiunile Unite să depună o plângere împotriva Statelor Unite pentru „agresiune directă împotriva Cubei".

În timpul dimineții, José Miro Cardona, președintele Consiliului Revoluționar Cubanez, declara presei: „O lovitură eroică a fost dată în dimineața aceasta pentru libertatea Cubei de unii membri ai aviației cubaneze. Înainte de a-și lua zborul spre libertate, acești revoluționari adevărați au încercat să distrugă cât mai multe dintre avioanele lui Fidel Castro. Consiliul Revoluționar este mândru că poate anunța reușita deplină a planurilor acestor oameni (...) Gestul lor constituie mai mult decât dovada celei mai adânci disperări care a cuprins inimile patrioților, indiferent de pătura socială, din cauza tiraniei lui Castro."

În același moment, guvernul cubanez publica un comunicat în care se declara: „Este vorba despre lașitatea unui atac prin surprindere comis de imperialism împotriva țării noastre."

A doua zi, Havana organizează funeraliile măreție în memoria victimelor bombardamentelor. La sfârșitul ceremoniei, Fidel Castro rostește un discurs extrem de violent.

„În plin secol XX, Cuba este condamnată să trăiască în secolul al XVII-lea, sub permanenta amenințare a piraților și a bandiților. Totuși, atacurile de sâmbătă sunt în mod clar militare și îmbracă aceleași caracteristici ale atacurilor săvârșite de guvernele naziste și fasciste, atunci când acestea au declanșat acțiuni împotriva țărilor din Europa: atacuri fără o declarație prealabilă de război."

Fidel Castro compară apoi bombardarea aerodromurilor cubaneze cu atacurile hitleriste împotriva Poloniei și a Belgiei, și cu atacul efectuat de Japonia la Pearl Harbour. Diferența între Pearl Harbour și atacul de sâmbătă, adaugă el, constă în faptul că în acest caz nu mai este vorba de „o luptă între două imperialisme", ci de o luptă între „un guvern imperialist și un guvern revoluționar". Și concluzionează, pe un ton net politic: „Revoluția cubaneză este o revoluție socialistă. Nu ni se poate ierta că am înfăptuit o revoluție socialistă sub nasul Statelor Unite. Însă noi vom apăra cu armele această revoluție." El le dădea astfel dreptate celor care refuzaseră să vadă în el un om preocupat doar de ameliorarea procedurilor democratice și de modificarea, în folosul țării sale, a structurii legăturilor economice între Cuba și Statele Unite.

Fidel Castro a fost poate surprins de data atacului, însă nu și de atacul în sine. Pe 8 aprilie, după cum s-a văzut, el declarase în fața

Confederației Muncitorilor Cubanezi: „Mai devreme sau mai târziu, contrarevoluționarii vor încerca să debarce importante forțe în Cuba."

Să fi fost oare bombardamentele din dimineața zilei de 15 aprilie preludiul unei acțiuni mai vaste? La orele 23 în noaptea de 16 spre 17, cinci scafandri, îmbrăcați în costume speciale negre, coboară de pe cargoul *Blagar* în niște bărci pneumatice și vâslesc spre partea din fund a Golfului Porcilor. Unul dintre ei era instructorul american care, în pofida ordinelor, nu a vrut să se despartă, în momentul pericolului, de oamenii pe care îi formase. El debarcă cel dintâi, și amplasează una dintre lanternele roșii și albe care aveau scopul de a ghida bărcile de debarcare. În clipa următoare, lumina farurilor străpunge întunericul și imediat apoi răsună mai multe focuri de arme. Armata cubaneză se afla pe poziții, în timp ce oamenii lui José Miro Cardona contaseră pe efectul de surpriză. Crezuseră că se puteau infiltra în interiorul insulei fără a fi reperați. Însă Castro devenise bănuitor și văzuse bombardamentele din dimineața zilei de 15 ca un prim act, simplu și firesc, al unei operațiuni care se baza pe o debarcare. Bătălia se angajează pe plajă, deși fusese prevăzut ca ea se dea doar în interiorul insulei.

Golful Porcilor, Baya de los Cochinos, lung de 27 km și lat de 12, pătrunde în partea cea mai neospitalieră a insulei: smârcurile se întind până la mare, unde se amestecă cu mangrovele. Acest loc de debarcare fusese ales de către organizatorii operațiunii deoarece nu era accesibil decât pe trei drumuri care traversau smârcurile, fiind ușor de apărat. Playa Larga, numită „Plaja roșie" în planul de debarcare, ocupa partea din fund a golfului. „Plaja albastră", cea din fața localității Girón, urma să fie folosită pentru descărcarea materialului greu. Un batalion de parașutiști lansați pe cele trei drumuri trebuiau să blocheze capul de pod, asigurând în același timp și liberul acces în direcția Havanei, aceasta fiind situată la numai 60 de kilometri. Planul se baza, de asemenea, și pe aderarea masivă a populației.

Deși operațiunea fusese bine pusă la punct, existau unele neajunsuri de ordin tehnic. Cele șapte cargouri folosite nu erau bune decât ca fier vechi. Bărcile de debarcare nu erau decât niște șalupe echipate cu un singur motor. Pe deasupra, fusese neglijat faptul că golful era extrem de greu navigabil din cauza numeroaselor recife, iar crestele de corali îngreunau și ele accesul la cele două plaje. În zori, numai o foarte mică parte din corpul expediționar reușise să ajungă pe uscat. Soldații

ocupaseră localitatea Girón, iar parașutiștii drumurile, așa cum fusese prevăzut.

Acesta este momentul în care intervine „firul de nisip". Debarcarea trebuia să fie sprijinită de un al doilea bombardament. Piloții se aflau deja la comanda avioanelor B-26 când misiunea este anulată din ordinul Secretarului de Stat, Dean Rusk, care nu dorea ca soldații americani să fie pe post de cubanezi din exil. În această decizie constă întreaga problemă a rolului guvernului american în acțiunea respectivă. Allen Dulles nu era prezent: el asista la o conferință la Puerto Rico, și nu a vrut să-și anuleze participarea pentru a nu da impresia că „se întâmplă ceva". Din aceleași rațiuni, John Kennedy se afla la ferma sa din Virginia. Dean Rusk știa că anulând cel de-al doilea bombardament, el condamna la eșec operațiunea anticastristă. Temându-se de o criză internațională, el spune „nu", și reușește să obțină, telefonic, un „nu" și din partea președintelui Kennedy. Și li se spusese soldaților lui Pepe San Ramón să nu se teamă de nici un bombardament. Aceștia au primit cu urale primul avion apărut. Avionul însă i-a mitraliat. Raidul de sâmbătă cruțase zece avioane de vânătoare — bombardiere și patru T-33 înarmate cu mitraliere. Portavionul *Essex* se afla la limita apelor teritoriale cubaneze, însă nici nu se pusese problema să intervină.

Cargoul *Houston* rămăsese în golf, cu 500 de oameni la bord, încorporați cu câteva zile înainte de plecarea din Guatemala. A fost scufundat: cei care au supraviețuit în mijlocul coralilor și al mangrovelor au fost repede neutralizați de cubanezi. Cargoul *Río Escandio* conținea cea mai mare parte a munițiilor și cvasitotalitatea materialelor de transmisie. Atins de rachetele lansate de un T-33, el a explodat. Celelalte cargouri și-au ridicat ancora, anunțând: „Vom reveni la noapte". La sfârșitul zilei, supraviețuitorii erau prizonierii mării. O parte a populației locale li se alăturase. Însă la Havana — unde nu se știe nici acum de ce rezistența internă nu fusese prevenită de acțiunea de debarcare —, miliția a arestat zeci de mii de persoane. Fidel Castro știa că încercarea de invadare se limita la Golful Porcilor și că armata americană nu participa. El a ordonat amplasarea tunurilor sovietice de care dispunea în direcția Playa Larga și concentrarea blindatelor pe drumul care unea plaja de Havana. Pepe San Ramón cerea ajutor, însă nimeni nu-i răspundea — și nici nu putea să-i răspundă.

În seara zilei de 19 aprilie, John Kennedy asista la balul anual dat de Casa Albă în onoarea membrilor Congresului. Era cea de-a 90-a zi a mandatului său și el se gândea la primele o sută de zile ale mandatului lui Franklin Roosevelt, care marcaseră profund țara. Or, în dimineața aceleiași zile, i s-au adus la cunoștință amenințările proferate de Hrușciov, astfel că aștepta vești din Cuba. El află că, în pofida planurilor, vapoarele nu se întorseseră. Terorizate de explozia lui *Río Escandio*, echipajele cubaneze refuzaseră să se supună ofițerilor americani. Capul de pod se redusese la un mic triunghi în care luptau o mie de supraviețuitori. Discuțiile se prelungiră timp de două ore în cabinetul lui Kennedy. În vreme ce Robert McNamara și generalul Lemnitzer cereau să se facă „ceva" pentru salvarea oamenilor, Dean Rusk se opunea oricărei intervenții. Kennedy ia decizia ca avioanele B-26 să decoleze totuși din Nicaragua și ca șase avioane de vânătoare de pe *Essex* să survoleze capul de pod în timpul bombardamentului pentru a contracara orice reacție din partea aviației cubaneze. Însă din cele 16 avioane B-26 angajate inițial, 9 fuseseră doborâte. Din cele 7 rămase, doar 4 mai erau în stare de zbor. Fiind extenuați, oamenii din echipajele cubaneze refuzară să plece. Patru aviatori americani care lucrau cu contract pentru CIA — Shanburger, Gray, Roy și Baker — se oferiră să înlocuiască echipajele cubaneze. Unul dintre aparate se defectă. Din acel moment, ajutorul oferit de Statele Unite exilaților cubanezi se reducea la trei bombardiere depășite. Ele urmau să fie acoperite de avioanele de vânătoare de pe *Essex*: însă acestea nu sosiseră încă. Atunci când s-au transmis ordinele, nimeni nu a observat că Nicaragua și Cuba nu aparțineau aceluiași fus orar! Castro mai dispunea de încă două avioane de vânătoare cu reacție. Le-a lansat împotriva celor trei B-26. Două dintre acestea au fost doborâte. La orele 16.30, Pepe San Román transmite un ultim mesaj: „Tancurile castriste au intrat în Girón. Distrug postul și încerc să fug în pădure. Adio, prieteni!"

Kennedy decide ca mai multe cargouri, apărate de trei distrugătoare și de o acoperire aeriană, să plece și să-i adune pe supraviețuitori. „Sunt pregătit să-mi asum mai multe riscuri pentru a-i retrage din Cuba decât atunci când i-am trimis în Cuba." Nimeni nu a aflat din ce pricină distrugătoarele s-au îndepărtat de la primele salve ale artileriei castriste. Între timp, șase bărbați intrau în cabinetul președintelui Kennedy: Miro Cardona, Tony Varona, Manuel Ray, Justo Carrillo, Antonio Maceo și

Carlos Hervía. Ei așteptau clipa în care urmau să fie transportați la capul de pod pentru a forma guvernul provizoriu. Au aflat însă că planul căzuse. Pe plajă și în smârcurile pline de mangrove, trupele castriste prinseseră 1173 de supraviețuitori, printre care numeroși răniți...

„Pariul lui Kennedy"

Pe 19 aprilie, în *Le Monde* se poate citi: „Hrușciov îi declara în urmă cu câteva zile lui Walter Lippmann, aflat în vizită la Soci, că se așteptase la debarcarea în Cuba a emigranților susținuți de Statele Unite. «Mă voi opune», adăuga el, fără a da mai multe amănunte asupra naturii acestei opuneri. Anticastriștii au debarcat. Moscova a publicat o declarație prin care era condamnată în termeni foarte duri «această agresiune susceptibilă de a amenința viața pașnică a locuitorilor Statelor Unite». Guvernul sovietic cere examinarea imediată a situației de către Adunarea Generală a ONU, invită Washingtonul să ia toate măsurile pentru a pune capăt acțiunii de invadare și își rezervă dreptul, în cazul în care intervenția nu este stopată, «să ia, împreună cu alte țări, toate măsurile pentru acordarea ajutorului necesar Republicii Cuba». Se prea poate ca acest limbaj marțial să fie primit cu calm la Casa Albă. Americanii, manifestându-și în același timp simpatia față de adversarii lui Fidel Castro, repetă că este vorba despre o chestiune care nu îi privește decât pe cubanezi, că ei nu sunt amestecați și nici nu au intenția să o facă."

În opinia ziarului *Le Monde*, John Kennedy a făcut un pariu, justificat de două argumente. „Unul este de ordin moral, și îndrăznim să folosim acest termen chiar dacă este vorba despre politica internațională. Rușii nu sunt în măsură să le reproșeze americanilor ajutorul acordat cubanezilor în răsturnarea regimului actual, de vreme ce ei înșiși au intervenit în Ungaria pentru a înăbuși o revoluție care părea că le amenință interesele. Celălalt este de ordin militar. Americanii îi plătesc într-un fel Kremlinului cu aceeași monedă pe care acesta o folosește în Laos. Insula se află, desigur, prea departe de țările lagărului socialist pentru a primi din partea acestora un ajutor decisiv. Iar dl Hrușciov nu poate ignora riscurile pe care și le-ar asuma dacă ar recurge cu adevărat la rachete, așa cum amenința în mai multe rânduri în trecut."

Pariul lui John Kennedy apare în termeni foarte clari. Dacă succesul cu care se lăudau emigranții ar fi fost confirmat, dacă regimul lui Castro

ar fi fost cu totul incapabil să organizeze o rezistență eficientă împotriva celor câteva sute sau mii de soldați care au debarcat, acest fapt ar fi dovedit că americanii au avut dreptate, că dictatorul este detestat de poporul său. Kennedy ar fi obținut un succes foarte mare. El ar fi demonstrat că regimul comunist nu este încă în stare să muște în mod serios din emisfera care se află sub semnul doctrinei Monroe. Tentativele de apropiere față de Răsărit ar fi suferit poate o bucată de vreme, însă el i-ar fi dat de înțeles lui Nikita Hrușciov că este un adversar serios cu care acesta ar avea tot interesul să se înțeleagă. Dacă, dimpotrivă, regimul de la Havana rezistă, popularitatea lui Fidel Castro va fi demonstrată și propaganda sovietică va găsi condițiile cele mai favorabile pentru a convinge opinia mondială, începând cu popoarele din America Latină, Africa și Asia, că anticolonialismul Statelor Unite nu este decât fațada în spatele căreia se ascunde un imperialism ipocrit: tentativa lui John Kennedy pentru restaurarea autorității țării sale s-ar fi tărăgănat. Rezultatele operațiunii nu corespund însă termenilor pariului. Expediția militară nu a fost condusă așa cum fusese prevăzut, iar Castro nu a avut nevoie să apeleze la populația cubaneză pentru a o respinge. Prin aceasta, acțiunea din Golful Porcilor este fără îndoială una dintre cele mai stupide din ultimii 50 de ani. Dacă ar fi reușit, ar fi fost considerată un succes. În cazul unei nereușite, ea trebuia să fie considerată mai degrabă ca o greșeală decât ca un eșec. Ea nu a reușit, însă eșecul ei ține mai degrabă de unele cauze în virtutea cărora nu poate fi considerată ca o greșeală. Există un om care nu a dat niciodată explicații asupra atitudinii sale: acesta este Secretarul de Stat, Dean Rusk...

De altfel, John Kennedy a fost prudent. Pe 11 aprilie, el declarase în cadrul unei conferințe de presă: „Guvernul american este ostil oricărei intervenții a Statelor Unite în chestiunea cubaneză și va lua toate măsurile necesare pentru ca nici un cetățean provenind din Statele Unite să nu participe la vreo acțiune de ordin militar în scopul de a răsturna regimul lui Castro. Nu este vorba despre un diferend între Statele Unite și Cuba, ci între cubanezi." El a refuzat să-l califice pe Castro drept comunist, ci a considerat doar că liderul cubanez este foarte legat de blocul sovietic și că este favorabil expansiunii comunismului în emisfera occidentală.

Pe data de 18 aprilie, Raúl Roa, ministrul cubanez de Externe, declara în cadrul ONU: „Acuz guvernul Statelor Unite de crimă

internațională de agresiune și cer adoptarea de către Națiunile Unite a unor măsuri rapide, eficiente și energice pentru a se împiedica realizarea planurilor de agresiune (...) Acuz guvernul Statelor Unite de a fi declanșat împotriva Cubei un război de invazie, folosindu-și resursele, teritoriul, armele și aparatele de transport pentru a readuce Cuba la condiția rușinoasă de satelit al imperialismului nord-american."

Era exagerat și până la urmă fals, însă efectul psihologic al unor asemenea afirmații era fără doar și poate pozitiv în mai multe regiuni din lume.

În numele Statelor Unite, Adlai Stevenson refuză acuzațiile lui Raúl Roa. „Statele Unite nu au lansat nici un fel de agresiune sau invazie împotriva Cubei, de pe coastele americane sau din altă parte." El citează mai apoi un eseu scris în 1959 de Raúl Roa în care acesta denunța „metodele brutale ale URSS pentru înfrângerea revoluției din Ungaria și a forțelor de libertate", și un discurs pronunțat de același Raúl Roa în care acesta justifica intervenția sovietică din Ungaria. El afirmă că Statele Unite erau pregătite, în 1959, să furnizeze o asistență economică pentru Cuba și au sperat că noul regim va aduce, așa cum pretindea la început, libertate și democrație. Dar Castro a trădat idealul pe care îl proclamase, situându-se în afara legii pe continentul american. El a mai reamintit că „refugiații cubanezi care luptă astăzi pentru readucerea revoluției cubaneze la obiectivul său originar sunt acei combatanți care au luptat la început alături de Fidel Castro" și „dacă regimul cubanez va fi răsturnat, aceasta o vor face cubanezii, și nu Statele Unite".

Ar fi putut preciza că exilații cubanezi nu erau chiar singuri „de tot" ...

În numele URSS, Valerian Zorin aruncă întreaga responsabilitate asupra Statelor Unite, cerând ca ONU să „oprească agresiunea împotriva Cubei". „Agresiunea" încetează însă de la sine.

Pe data de 18 aprilie, Nikita Hrușciov îi adresează un mesaj lui John Kennedy. „Nu este un secret pentru nimeni faptul că bandele care au cotropit Cuba au fost antrenate, echipate și înarmate de Statele Unite. Nu este totuși prea târziu pentru evitarea unei reacții în lanț (...) Guvernul Statelor Unite are încă posibilitatea să împiedice ca flăcările aprinse de intervenționiști în Cuba să se transforme într-un incendiu imposibil de stins." John Kennedy îi răspunde imediat. „Vă înșelați foarte tare asupra evenimentelor din Cuba. De mai multe luni există o rezistență evidentă și crescândă împotriva dictaturii lui Castro. Mai mult

de o sută de mii de refugiați au părăsit de curând Cuba, îndreptându-se către țările alăturate. Speranța lor cea mai vie este, firește, să vină în ajutorul compatrioților lor în lupta pentru libertate. Mulți dintre acești refugiați au luptat alături de Dr. Castro împotriva dictaturii lui Batista. Printre ei se află conducători eminenți ai mișcării sale de început și chiar ai propriului său guvern. Acestea sunt niște semne certe ale nemulțumirii cubanezilor, care consideră intolerabile privarea de libertăți și denaturarea Mișcării de la 26 Iulie de către un regim dominat de străinătate (...) Am declarat anterior și repet și astăzi că Statele Unite nu au în nici un caz intenția unei intervenții militare în Cuba. În cazul unei intervenții militare din partea unei forțe externe, ne vom îndeplini imediat obligațiile, în cadrul sistemului interamerican, de apărare a acestei emisfere împotriva unei agresiuni venite din străinătate..."

Era un lucru cert că Hrușciov nu era pregătit să riște un război mondial, dar nici nu putea rămâne indiferent față de o eventuală cădere a regimului lui Castro, pentru a nu părea că acceptă ceea ce ar fi constituit o satisfacție pentru Statele Unite, și pentru a nu-i dezamăgi pe adepții „neutralismului activ" din Asia și Africa. Era de asemenea foarte clar că operațiunea anticastristă nu putea reuși decât în măsura în care o importantă parte a populației s-ar fi alăturat mișcării de eliberare. În caz contrar, prestigiul lui Kennedy ar fi avut de suferit, iar eșecul lui Miro Cardona ar fi fost și eșecul președintelui american. Or, operațiunea fusese purtată în asemenea condiții tehnice încât nu s-a putut ști dacă o parte însemnată a populației era pregătită pentru o revoltă. Totuși, în ciuda reacției de recul pe care au avut-o Dean Rusk și John Kennedy, lamentabila concluzie a aventurii poate fi considerată ca fiind o „bilă neagră" pentru președintele Statelor Unite.

Pe 17 aprilie, Dean Rusk declară:

„... Chestiunea Cubei nu este o problemă între această țară și Statele Unite, ci între dictatura Dlui. Fidel Castro și poporul cubanez. Nu este prima dată când dictatorii încearcă să arunce pe seama altor popoare dificultățile pe care le au cu propriul lor popor. De asemenea, nu este pentru prima oară când refugiații unui regim de tiranie încearcă să se alăture propriilor compatrioți pentru a lupta împreună împotriva dictaturii. Dr. Castro însuși și-a atras multă simpatie și mult sprijin practic, atât în interiorul cât și în afara Cubei, când lăsase impresia că luptă împotriva tiraniei.

Simpatia poporului american față de cei care vor să fie liberi, fie că aceștia se află în ținuturi îndepărtate ale lumii sau în vecinătatea noastră, nu este un secret pentru nimeni. Nu suntem indiferenți față de pătrunderea, în această emisferă, a conspirației comuniste care, chiar recent, în decembrie 1960, și-a declarat intenția de a distruge instituțiile libere peste tot în lume.

Vom colabora cu celelalte guverne din această emisferă pentru a ne opune eforturilor acestei conspirații de a-și extinde influența. Lupta actuală din Cuba, totuși, este o luptă dusă de cubanezi pentru propria lor libertate. Nu există și nu va exista nici un fel de intervenție din partea forțelor Statelor Unite (...) Poporul cubanez este singurul în măsură să decidă ce se va întâmpla în țara lui."

Prin nehotărârea și reculul lor, John Kennedy și Dean Rusk îi oferiseră lui Fidel Castro o victorie spectaculoasă. Guvernul cubanez difuzează fotografia unui bărbat cu părul zburlit, în spatele gratiilor dintr-o închisoare. Era José Pérez San Román. El le răspunsese temnicerilor care îl trataseră drept laș: „Este ușor să insulți un om care nu poate să riposteze. Aș fi vrut să vă văd la luptă."

Pe 20 aprilie, patru reacții ale presei par semnificative.

• *New York Times*: „Lupta care se duce acum pentru Cuba este o bătălie dintr-un război lung, complicat și foarte întins. Bătălia cubaneză va fi câștigată sau pierdută în zilele următoare, însă «războiul» va continua ani și ani. Statele Unite sunt angajate într-o luptă totală pentru păstrarea democrației și a libertății în emisfera occidentală. Revoluția cubaneză ne oferă dovada că există un lucru fundamental în America Latină care nu merge, și că în acest sens, politica Statelor Unite a dat greș..."

• *Pravda*: „Acum, când în Cuba explodează bombele americane, lansate din avioane americane, de niște bandiți antrenați și echipați în Statele Unite, opinia publică mondială are dreptul să-l întrebe pe președintele american (...) ce voia să spună în declarația sa cu privire la Cuba, cu ocazia conferinței de presă din 12 aprilie. În încercarea sa inutilă de a justifica acțiunea cercurilor conducătoare din Statele Unite, președintele Kennedy și-a asumat misiunea de a face distincția, în rândul cubanezilor, între «cei cinstiți» și «cei necinstiți», clasându-i pe toți comuniștii și pe Fidel Castro printre «cei necinstiți»; îi binecuvântează

pe anticomuniști și predică intoleranța împotriva comuniștilor; însă nu în Cuba trebuie căutați comuniștii; adresa lor este binecunoscută și aceasta este Uniunea Sovietică, țara primului cosmonaut care tocmai a fost felicitat de dl Kennedy în persoană. În vremea în care președintele Theodore Roosevelt proclamase politica «ciomagului», ciomagul american avea încă greutate. În zilele noastre, Statele Unite caută să practice o politică mai suplă, dar tot cu ajutorul ciomagului..."

• *New York Daily Mirror*: „Vine o vreme în viața unei națiuni când trebuie să ia niște decizii întemeiate pe interesul său personal, fără a ține seama de opinia prietenilor săi. Dacă se pune problema să-și asume unele riscuri sau să nu mai supraviețuiască, țara trebuie să decidă să-și asume riscurile. Riscul nostru este Cuba și trebuie să-i facem față."

• *Corriere della Sera*: „Eșecul acțiunii de invazie ar duce la o serie de consecințe negative foarte importante pentru Statele Unite pe plan psihologic și politic la nivel internațional. Problema pe care și-o pune guvernul Kennedy chiar de pe acum constă în modul în care își va asuma insuccesul unei asemenea situații."

Aceste reacții sunt semnificative deoarece, exprimate fiind înaintea eșecului operațiunii, ele se proiectau și asupra urmărilor acestuia. Or, chiar din data de 22 aprilie, Moscova considera victoria lui Fidel Castro ca fiind totodată și victoria lui Nikita Hrușciov. Pe 21, în apropierea prânzului, Radio Moscova își întrerupea toate emisiunile pentru difuzarea, în mai multe reprize (de șapte ori în mai puțin de o oră) a comunicatului victoriei de la Havana, cu o asemenea solemnitate încât unii ziariști care nu cunoșteau rusa au crezut că a avut loc o nouă faptă de vitejie a comandantului Gagarin. Apoi reacțiile se mai domoliră, fără îndoială pentru a-l menaja pe John Kennedy. Însă bucuria era mare, fiindcă Nikita Hrușciov se putea mândri că avertismentele sale reușiseră încă o dată — ca în Suez și în Irak — să oprească amenințările agresorului sau cel puțin să împiedice o intervenție americană directă. În plus, succesul fusese obținut fără nici un risc, chiar mai înainte ca promisiunile de ajutorare formulate pe 19 aprilie să fie necesar să se concretizeze. În sfârșit, satisfacția era cu atât mai vie cu cât era amestecată și cu un sentiment de ușurare, pentru că înfrângerea lui Fidel Castro ar fi dat o lovitură puternică prestigiului sovietic. Evenimentele din Cuba urmau oare să aibă repercusiuni și asupra celorlalte teatre ale Războiului Rece? Nu era vorba despre Laos, ci

despre Berlin și despre semnarea tratatului de pace, cărora ziarul *Izvestia* din 21 aprilie le acorda prioritate.

În fața Asociației redactorilor-șefi ai ziarelor americane, John Kennedy declară:

„... Am mai subliniat și altă dată că este vorba despre lupta patrioților cubanezi împotriva unui dictator cubanez. Deși nu ne poate nimeni pretinde să ne ascundem simpatiile, am afirmat totuși în mai multe rânduri că forțele armate ale Statelor Unite nu vor interveni în nici un fel...

Chiar dacă unora li se pare că doctrina interamericană a neamestecului nu face decât să mascheze ori să scuze o politică de pasivitate, chiar dacă țările din această emisferă își vor încălca angajamentele în privința penetrării comunismului, doresc să se înțeleagă foarte clar că guvernul american nu va ezita să-și îndeplinească obligațiile sale fundamentale, care constau în asigurarea securității poporului nostru. Dacă acest moment va trebui să vină, nu avem nicidecum intenția să luăm lecții de la cei care și-au mânjit pentru totdeauna reputația pe străzile însângerate ale Budapestei...

Este foarte limpede că nu trebuie subestimate forțele comunismului din Cuba sau de altundeva din lume (...) Este limpede că Statele Unite, în concordanță cu toate națiunile libere din această emisferă, trebuie să reexamineze într-un mod mai strâns și mai realist amenințarea pe care o constituie intervenția comunistă externă și dominația Cubei. Poporul american nu poate rămâne indiferent în fața prezenței tancurilor și a avioanelor din țările Cortinei de Fier la mai puțin de 150 de km de coastele americane. O națiune de talia Cubei constituie nu atât o amenințare la adresa Statelor Unite, cât o bază de subversiune îndreptată împotriva celorlalte țări libere din America. Nu interesul sau securitatea noastră se află în primul rând în cel mai mare pericol, ci interesul și securitatea celorlalte țări. În interesul acestora suntem datori să ne arătăm voința..."

Pe 22 aprilie, în cadrul unei conferințe de presă, John Kennedy refuză să meargă mai departe și, răspunzând la o întrebare privitoare la decizia de a-i ajuta pe emigranții cubanezi, împotriva opiniei lui Dean Rusk și Chester Bowles, el se mulțumește să răspundă: „Cred că faptele privitoare la chestiunea cubaneză vor fi cunoscute la momentul potrivit". De acum înainte, esențialul consta nu atât în erorile de apreciere care fuseseră comise, cât și în consecințele a ceea ce apărea în mod clar ca

un eșec pentru exilații cubanezi și pentru Statele Unite. Încă din 16 aprilie, pentru prima oară într-un discurs public, după cum s-a văzut, Fidel Castro proclama caracterul socialist al revoluției cubaneze. Din acel moment, în acești termeni va fi prezentată revoluția de către partizanii lui Fidel Castro și de către comuniștii cubanezi. Aceasta însemna, în opinia lui Raúl Castro, că faza de „eliberare națională" fusese încheiată și revoluția era de acum definitiv angajată în „construirea socialismului". Evenimentele din Golful Porcilor constituiseră pretextul folosit de Fidel Castro pentru a proclama în mod oficial o orientare care se și afirmase deja puțin câte puțin.

Acest lucru nu putea decât să creeze niște tensiuni din ce în ce mai puternice între Statele Unite și Cuba, cu atât mai mult cu cât John Kennedy își asumă întreaga responsabilitate a politicii americane cu privire la Cuba. Pe 24 aprilie, purtătorul de cuvânt al Casei Albe, Peter Salinger, dă presei următoarea declarație: „Președintele Kennedy a recunoscut încă de la început că, în calitate de președinte, își asumă întreaga responsabilitate a evenimentelor din ultimele zile. El a afirmat acest lucru în toate ocaziile și îl reafirmă acum pentru ca toată lumea să știe. Președintele se opune categoric ca cineva, din cadrul sau din afara Administrației, să încerce să arunce responsabilitatea asupra altora."[25] Situația era limpede: John Kennedy își asuma întreaga responsabilitate a operațiunii din Golful Porcilor, în vreme ce Fidel Castro proclama caracterul socialist al revoluției cubaneze.

Note

[1] Evocarea „agresiunii" servește aici la justificarea restricțiilor economice și la transpunerea atenției din domeniul intern spre cel extern. Cât privește aluzia la Statele Unite, ea amintește afirmațiile propagandei sovietice din 1947–1948, potrivit căreia la New York copiii erau nevoiți să caute mâncare în lăzile de gunoi și nu exista decât o singură periuță de dinți pe familie.

[2] *Six Crises*, Doubleday, New York, 1962, p. 352. Bolívar eliberează de sub dominația spaniolă Venezuela și Noua Granadă (Columbia), pe care le unește cu Ecuadorul într-o republică, sub numele de „Marea Columbie". El încearcă să reunească, în cadrul unei confederații, statele latine ale Americii de Sud, însă, acuzat că ar fi aspirat la dictatură, se retrage în 1830.

[3] Théodore Draper, *La révolution de Castro, mythes et réalités*, Calman–Lévy, Paris, 1963, p. 85.

[4] Semnat pe 2 decembrie 1947 de către Statele Unite și țările latino-americane (exceptând Nicaragua și Ecuadorul), acest tratat este o alianță de apărare colectivă împotriva oricărei agresiuni, indiferent de proveniența acesteia, și constituie un exemplu de „grupare regională" în cadrul Cartei Națiunilor Unite.

[5] Stephen Clissod, *Soviet Relations with Latin America, 1918–1968*, Oxford University Press, Londra, 1970, p. 3.

[6] Jacques Levesque, *op. cit.*, p. 7.

[7] Cf. R.M. Schneider, *Communism in Guatemala*, Praeger, New York, 1959.

[8] În multe cazuri, armele furnizate de țările din estul Europei nu proveneau din URSS, ci din RDG și în special din Cehoslovacia. Acesta este cazul în februarie 1955, în Egipt: o dată cu sosirea armelor cehoslovace, această țară devine unul dintre teatrele Războiului Rece, și o dată cu ea Orientul Mijlociu.

[9] Robert A. Lovett, fost secretar al Apărării în timpul președinției lui Harry Truman, fusese chemat de Eisenhower la Board of Consultants on Foreign Intelligence Activities, comisie însărcinată cu consilierea președintelui cu privire la activitățile serviciilor secrete în străinătate. John Kennedy o desființează, apoi o reînființează după acțiunea din Golful Porcilor.

[10] Manuela Sermideï, *Kennedy et la révolution cubaine*, Julliard, Paris, 1972, p. 74.

[11] Lyman Kirkpatrick (inspector general CIA), în *Oral History Interview*, de J.E. O'Connor, 26.4.1967, p. 4.

[12] Cf. Robert A. Hurwith, în *Oral History Interview*, pp. 25–26.

[13] Declarația televizată din 31.12.1961. Citat de K. Meyer și T. Szulc, *The Cuban Invasion*, p. 103. Allen Dulles evocă un precedent: „În timpul războiului am lucrat foarte mult cu Rezistența franceză. Ultimul lucru pe care îl doream era să vedem populația ridicându-se în mod spontan, pentru a fi apoi masacrată de trupele naziste. Tot astfel și în cazul Cubei, noi nu căutam o revoltă spontană, ci o altă desfășurare."

[14] *Op. cit.*, p. 15.

[15] A. Schlesinger, *Les 1000 jours de Kennedy*, Denoël, Paris, 1966, p. 177.

[16] Thomas Power, *The Man Who Kept Secrets*, Alfred A. Knopf, New York, 1980, p. 129.

[17] În iulie 1960, această convenție trebuia să desemneze candidatul republican la președinție. Tentativa de a-l înlătura pe Richard Nixon eșuase. Din 1331 de mandate, 1321 ratificaseră candidatura vicepreședintelui lui Eisenhower. Candidatul la vicepreședinție este Henry Cabot Lodge, pe care John Kennedy îl eliminase din Senat în 1952.

[18] Richard Nixon relatează acest dialog în *Six Crises*, p. 352.

[19] Născut în Armenia în 1895, Anastase Mikoian era membru al PC din 1915 și membru al Comitetului Central din 1923. Se află la conducerea partidului la Ecimiadzin, la Tbilisi și Baku, apoi face parte din organele de conducere din Transcaucazia. Din acest moment, el nu încetează să joace un rol important. Din 1953 până în 1955, este ministru al Comerțului interior și exterior, ceea ce îi aduce porecla de „comis-voiajorul comunismului".

[20] „Che" Guevara povestește astfel numirea sa: „Șeful ne informă că directorul Băncii își dăduse demisia și ne întrebă dacă exista printre noi vreun economist pentru a-i lua locul. Am ridicat mâna. – Bine, zice șeful. Vei lua Banca. Mai târziu, îmi spune: nu știam că ești economist. – Oh! Eu înțelesesem comunist, și de aceea am ridicat mâna." Raymond Cartier, *op. cit.*, p. 324.

[21] *Oral History Interview*, de John Plank, 24.4.1964, p. 23.

[22] *Text of a Statement on Cuba by Senator John F. Kennedy*, 20 octombrie, 1960.

[23] În 1955, Eisenhower propune la Geneva planul *Open Skies*, în virtutea căruia Statele Unite și URSS ar fi avut dreptul de a-și survola reciproc teritoriile fără nici o restricție. Moscova îl respinge. În urma acestui refuz, pentru a compensa parțial autoritatea americană în căutarea informației, Eisenhower dă ordinul construirii aparatelor U-2. Aceste avioane — fabricate de firma Lockheed — puteau urca la peste 100 000 de picioare (aprox. 33 000 de metri), deci deasupra plafonului avioanelor de interceptare, detectarea lor prin radar fiind extrem de dificilă. Camerele lor cu infraroșii acopereau un câmp de 150 km cu o fidelitate atât de mare încât puteau detecta o minge de fotbal aflată pe sol. Aparatele lor de detecție localizau radarele și înregistrau toate manifestările de radioactivitate. Treizeci de avioane de tip U-2 au fost comandate, iar zborurile de recunoaștere încep deasupra URSS la sfârșitul anului 1956. Pe 27 aprilie 1960, un U-2 decolează de la baza Adana, din sudul Turciei, aterizează la Peshawar, la frontiera pakistano-afghană, plecând apoi pe 1 mai cu destinația Bodö, în Norvegia. Trebuia să survoleze și să fotografieze marea

regiune industrială din Urali, Magnitogorsk, Celiabinsk, Sverdlovsk etc. În același timp, continuau pregătirile unei conferințe la vârf care trebuia să se țină la Paris, începând cu 16 mai. Însă nimeni nu știa ce intenții avea Nikita Hrușciov. În septembrie 1959, acesta părăsise Statele Unite aducând omagiu „sentimentelor pacifiste ale poporului american". Însă la câteva săptămâni după această vizită, el redevine agresiv. La New Delhi, aduce o serie de acuzații la adresa „colonialiștilor occidentali". La Jogjakarta, pe 29 februarie, el abordează din nou problema Berlinului în termenii cei mai amenințători. Vizita sa în Franța, în perioada 23 martie–3 aprilie, fusese dominată de discursurile împotriva reconcilierii franco-germane. La Baku, declarase că un război nuclear ar produce cu siguranță o hecatombă, dar că socialismul va supraviețui, în vreme ce capitalismul se va prăbuși. El adăugase că deși URSS ar semna un tratat prin care ar reda RDG plenitudinea drepturilor sale, se va opune totuși oricărei tentative a occidentalilor de a-și deschide drum până la Berlin.

După acest discurs ținut la Baku, conferința la vârf nu își mai avea rostul. Și totuși ea are loc. Or, pe 1 mai, aparatul U-2 pilotat de Francis Gary Power este doborât deasupra URSS de o rachetă *Sam*, în timp ce zbura la o înălțime de 22 000 metri. Pe 5 mai, în fața Sovietului Suprem, Nikita Hrușciov evocă două violări ale spațiului aerian sovietic, fără a da nici o precizare. NASA credea că aparatul U-2 „dispăruse", și l-a menționat ca pe un avion „meteorologic". La începutul conferinței de la Paris, Hrușciov pretinde ca Eisenhower să-și ceară scuze, ceea ce acesta nu putea să accepte. Harold Macmillan amintește atunci că spionajul „*is a fact of life*" și că URSS nu avea reputația de a se abține de la acest lucru. Generalul de Gaulle remarcă faptul că aceasta lansase nu demult un nou satelit botezat „navetă spațială" care survola Europa și America ... Hrușciov părăsește Parisul. Trei zile mai târziu, la Berlin, declara că URSS va semna „nu peste mult timp" un tratat de pace cu RDG, pentru a termina odată cu chestiunea Berlinului...

[24] Statele Unite îi purtau pică lui Hrușciov pentru atitudinea sa cu ocazia summitului de la Paris. Nu exista nici un mijloc pentru a-i interzice șefului de guvern sovietic să meargă la Națiunile Unite, însă el a fost înștiințat că nu ar fi binevenit, interzicându-i-se să părăsească insula Manhattan. Măsura îi cuprindea în egală măsură și pe Fidel Castro, pe maghiarul János Kádár și pe albanezul Mehmet Shehu.

[25] Șeful executivului ține să facă această precizare ca urmare a interviului televizat din 23 aprilie, care îi este luat de Stewart Udall, secretar al

Afacerilor Interne. Acesta lăsase să se înțeleagă că responsabilitatea americană în afacerea cubaneză îi revenea în primul rând fostului președinte Eisenhower. Declarația secretarului Afacerilor Interne provocase protestul senatorului Dirksen, liderul republican al Senatului. Stewart Udall retractează în mod oficial cele spuse.

Pe de altă parte, senatorul democrat Wayne Morse, președinte al comisiei senatoriale însărcinate cu relațiile cu America Latină, își declară pe 24 regretul că Administrația a omis să consulte Congresul și comisiile competente înainte de a se lansa în afacerea cubaneză.

În ceea ce îl privește pe Adolf Berle, principalul consilier al lui Dean Rusk pe probleme latino-americane, el se declară convins că în pofida înfrângerii suferite în ultimele zile de anticastriști, „proba de forță va continua până când Cuba va fi din nou liberă". El amintește decizia Statelor Unite de a contribui la dezvoltarea economică a țărilor americane și compară atitudinea actuală a comuniștilor față de America Latină cu aceea pe care o adoptaseră atunci când încercaseră să provoace eșuarea Planului Marshall. Însă, adaugă el, „sunt convins că în fața amenințărilor și a falselor promisiuni făcute de agenții și de propagandiștii aflați în solda comuniștilor, latino-americanii vor opta pentru alianță și progres".

În sfârșit, Dean Rusk, audiat de comisia pentru Afaceri Externe a Camerei Reprezentanților, nu își ascunde pesimismul în ceea ce privește viitorul Cubei.

Dincolo de comentarii, sunt luate două decizii. Pe de o parte, Robert Kennedy (ministrul Justiției), Allan Dulles (director al serviciilor americane de informații) și amiralul Arleigh Burke (șeful operațiunilor navale) sunt desemnați pentru a-l asista pe generalul Maxwell D. Taylor (fost șef de Stat Major) în studierea unei mai bune planificări a forțelor paramilitare și neconvenționale americane și întărirea forțelor de gherilă. Pe de altă parte — după cum relatează *New York Times* din 24 aprilie —, John Kennedy îi cere fratelui său Robert să participe la ancheta deschisă asupra rolului jucat de CIA în timpul crizei cubaneze. *New York Times* scrie: „Agenția Centrală de Informații, serviciu guvernamental aflat sub autoritatea președintelui și a Consiliului Național de Securitate, a contribuit la formarea, la echiparea și la înarmarea refugiaților cubanezi care au încercat nu demult să răstoarne guvernul Castro."

Castro, comunismul și URSS

Istoria nu cunoaște fenomenul generației spontanee: aventura politică a lui Fidel Castro s-a înscris într-un curent care fusese marcat, în special, de crearea, în 1892, a Partidului Revoluționar Cubanez de către José Martí. Se punea deci problema acordării unui conținut concret noțiunii de independență națională, și a modificării nu numai a formelor, dar și a structurii relațiilor economice cu Statele Unite. Personalitatea puternică a lui Fidel Castro a marcat atât de mult revoluția pe care a condus-o, încât termenul de „castrism" și-a câștigat locul în vocabularul politic. Nimeni nu poate spune însă cu precizie dacă, la început, Fidel Castro a avut sau nu o idee politică despre ceea ce voia să realizeze, sau dacă era pur și simplu un activist pentru care acțiunea își găsea finalitatea în ea însăși. Prima ipoteză conferă revoluției o logică ce nu apare întotdeauna; cea de-a doua ne arată că, pentru a depăși simpla acțiune, Fidel Castro trebuia să adopte mai întâi vocabularul socialist, apoi ideologia comunistă, pentru ca pe urmă să devină un aliat al Uniunii Sovietice.

Cu ocazia procesului său, în urma eșecului cu care s-a soldat atacul cazarmei Moncada, la Santiago de Cuba pe 26 iulie 1953, Castro pronunță în apărarea sa un discurs care, publicat mai apoi sub titlul *Istoria mă va achita*, a fost interpretat ca semnificativ pentru faptul că, pe 26 iulie 1953, el sperase că acțiunea lui — un puci — va provoca revolta maselor. Dacă reținem această idee, ne dăm seama că operațiunea ar fi fost de tip leninist. „Planul consta, o dată cu cucerirea cazărmilor din Oriente, de la Bayamo și Santiago, în a lua armele și a face astfel un apel către popor, încercând demobilizarea unui număr cât mai mare de soldați. Ar fi urmat apoi proclamarea unor legi revoluționare pentru ridicarea la luptă a

întregii provincii și, de aici, crearea condițiilor pentru răsturnarea regimului lui Batista."[1]

Trebuie deci evocat anul 1917. Indiferent de resentimentele unor largi pături ale populației față de regimul țarist, Revoluția din Octombrie 1917 nu a fost o revoluție „populară", ci o lovitură de stat ale cărei principii fuseseră enunțate de Lenin în *Ce este de făcut?*, în 1902. Nu se punea problema de a ști dacă toate condițiile prevăzute de Marx pentru trecerea de la capitalism la comunism erau întrunite, ci dacă un partid, puternic prin organizarea sa, dar puțin numeros, putea prelua puterea, indiferent dacă urma apoi să-și justifice operațiunea prin intermediul unui vocabular cu rezonanțe cvasimagice. Pentru Lenin, posibilitățile politice ale revoluției erau mai importante decât condițiile sociologice ale declanșării sale; îl citise Fidel Castro pe Lenin? Se pare că el a stabilit primele contacte cu Partidul Comunist Cubanez în 1952, studiind toate luările de poziție ale acestuia. După spusele unuia dintre tovarășii săi din acea vreme, Lionel Soto, cartea sa de căpătâi era *Statul și Revoluția* a lui Lenin. „Este evident, scrie Jean Lamore, că mai multe aspecte prezente în *Istoria mă va achita* sunt de factură leninistă. În acest text găsim o expunere a situației socio-economice a Cubei, un program, dacă nu socialist, cel puțin «avansat» pentru contextul cubanez din epocă, demonstrația că toate căile legale de a se elibera îi erau închise poporului, ideea că lupta armată putea conduce la maturizarea conștiinței politice a maselor, considerații despre diviziunea societății în clase, o proiecție antiimperialistă (aceste două elemente din urmă fiind prezente fără a fi explicitate)."[2] Castro nu vorbește de „clasă" ci de „popor", acesta fiind definit ca ansamblul grupurilor capabile să se integreze în lupta revoluționară[3], ceea ce exclude marea burghezie și marii proprietari. El rămâne însă prudent: nu menționează imperialismul nord-american împotriva căruia vrea să ridice „poporul cubanez", și nu vorbește despre „socialism" atunci când cere naționalizarea.

Opt ani mai târziu, fratele său Raúl va da o justificare acestei prudențe: „Nu se punea problema să atacăm o fortăreață ca să preluăm puterea printr-o acțiune întreprinsă de o sută de persoane; era primul pas decisiv în vederea înarmării poporului cubanez și începerii revoluției (...) Nu se punea problema să punem stăpânire pe sediul guvernului, ci să începem acțiunea revoluționară pentru a aduce poporul la putere."[4] Nu era astfel necesar să aștepte ca toate condițiile prevăzute de Marx să

fie reunite. În opinia lui Lenin, rolul esențial îi revenea unui partid de revoluționari profesioniști, iar Castro era adeptul provocării unei scântei care urma să încingă toată țara. Esențialul consta în declanșarea incendiului fără ca să existe preocuparea pentru „condițiile obiective" ale revoluției, însă fără a neliniști prea tare „imperialismul" pentru a nu provoca o reacție din partea acestuia, așteptând mai întâi ca revoluția să triumfe pentru a se proclama adevărata natură a acesteia.

Acesta este motivul pentru care, în timpul procesului său, Fidel Castro se referă la José Martí fără a vorbi despre socialism. Mai târziu (după 1961), el avea să afirme că strategia lui se baza pe marxism-leninism. Însă poate gândea acest lucru și înainte de 1959.

Creat la Havana în 1904, Partidul Muncitoresc din Cuba optează pentru marxism și devine, în 1905, Partidul Muncitoresc Socialist. Acesta este punctul de plecare al unei mișcări ce trebuia să ducă la constituirea mai multor organizații sindicale care s-au regrupat în 1938 în Centrala Muncitorilor din Cuba, care, în 1945, va adera la Federația Sindicală Mondială, de sorginte comunistă. În 1925 se constituie Partidul Comunist din Cuba; acesta rămâne în ilegalitate până în 1937, fiind interzis apoi în 1953, după operațiunea lui Fidel Castro. Însă activitatea lui nu va depăși niciodată domeniul oratoric, și se pare că Fidel Castro a profitat de acest lucru pentru a se constitui ca lider, însă în mod neoficial, pentru a-l transforma într-un partid de luptă. Așa se face că pe 28 ianuarie 1953, el conduce o manifestație studențească pentru comemorarea nașterii lui José Martí, la care Partidul Comunist nu se gândise.

Acțiunea și ideologia

Unii au considerat că ar fi vorba despre un proces revoluționar fără ideologie și fără doctrină. Alții, printre care Jacques Arnault de exemplu, cred că încă de la început a existat „un corp de doctrină care este în esență rezultatul întâlnirii dintre ideile lui Martí și marxism-leninism"[5]. În realitate, exista o opoziție între două concepții tactice: în vreme ce PSP (Partidul Socialist Popular este numele preluat de PC în 1945) considera că o grevă generală ar putea constitui preludiul unei revolte — ceea ce stabilea drept principiu fundamental aptitudinea poporului cubanez pentru o operațiune care se înscria în schemele marxiste —, Castro se gândea la o acțiune mai voluntaristă, inspirată de lucrarea lui

Lenin *Ce este de făcut?* și întemeiată pe acțiunea violentă a câtorva bărbați hotărâți să acționeze fără a mai aștepta instituirea unei situații sociologice în conformitate cu previziunile marxiste.

Imediat după eliberarea sa, Fidel Castro se consacră organizării unei gherile, susținută de o serie de manifestări în care studenții jucau un rol determinant. În decembrie 1956, doar doisprezece oameni (din cei optzeci care fuseseră antrenați în Mexic de Castro și Guevara) reușesc, după o debarcare realizată în niște condiții tehnice nesăbuite, să ajungă în Sierra Maestra. Acesta a fost punctul de plecare al unei operațiuni care avea drept scop sosirea lui Castro la Havana, pe 8 ianuarie 1959. Această victorie (care se datora în mare măsură plecării lui Batista, „abandonat" de americani) se explică pe de o parte prin ecourile pe care acțiunea lui Castro le găsește în rândul maselor urbane (în care studenții, și nu liderii „muncitorești" aveau rolul de „relee"), iar pe de altă parte, prin promisiunile făcute țăranilor. Acțiunea insurecțională a nucleului de gherile nu a fost concepută decât în funcție de revolta populară; nucleul castrist s-a dezvoltat în osmoză cu mediul țărănesc și grație acțiunii (sabotaje și greve) a revoluționarilor aflați la orașe. Acest punct este foarte important, căci unii autori au prezentat teoria *foco* drept un act revoluționar al gherilei rurale care a acționat și a luptat până la cucerirea victoriei, neglijând aportul maselor urbane, iar această viziune nu corespunde realității gherilei castriste din perioada 1956–1958. Într-adevăr, începând cu august 1957, Fidel Castro începe să acorde o mai mare atenție organizării luptei în afara Munților Sierra Maestra: este vorba despre coordonarea acțiunii armate și a celei de masă. Eșecul grevei generale din 9 aprilie 1958 pune problema acestei coordonări și permite revoluționarilor să tragă unele lecții pentru viitor. În ianuarie 1959, „Che" Guevara va spune că Mișcarea de la 26 Iulie, prin eșecul ei, a generat ideea că revoluția este problema tuturor, a poporului în ansamblul său.

În *Dictionnaire critique du marxisme*[6], Enrique Hett scrie: „Se știe că revoluția cubaneză nu a fost ghidată de nici o teorie: atât cucerirea puterii, cât și ceea ce s-a numit Transformarea acestei revoluții care, prin radicalizarea progresivă a revendicărilor democratice și naționaliste, se deschide în final către socialism, își datorează eficacitatea unei reperări juste dar empirice a contradicțiilor locale și internaționale, unei politici concepute și practicate plecând de la aceste contradicții, și excluderii

oricărui criteriu doctrinal. Castrismul este așadar produsul întoarcerii teoretice a revoluționarilor — și în special a lui Fidel Castro și Ernesto «Che» Guevara — către propria lor practică. Această muncă s-a efectuat în interiorul unui dispozitiv teoretic preexistent și puternic marcat de evoluționismul economic din perioada stalinistă; calea aleasă de revoluția cubaneză reprezintă critica în fapt a acestei perioade, iar castrismul — încercarea unei prefaceri teoretice."

„Programul de la Moncada" nu făcea referire la socialism, ceea ce îi permitea să se adreseze întregului popor cubanez. Aceasta explică faptul că guvernul învestit de Revoluția de la 4 ianuarie 1959 era reprezentat în special de burghezia mică și mijlocie. Dr. Urrutia, un magistrat din Santiago, asigură președinția Republicii; Miro Cardona este prim-ministru. Acest guvern este prizonierul contradicțiilor dintre ceea ce își propunea și ceea ce dorea în realitate Castro. Fidel reacționează și se proclamă prim-ministru pe 15 februarie. Între intrarea lui în Havana și această numire, Cuba este pusă la respect în mod sângeros. Nu era vorba de aplicarea „Programului de la Moncada", ci de realizarea unei revoluții.

Pe data de 21 ianuarie, Castro proclamă Cuba o țară liberă și independentă. Pe 27 ianuarie, într-un discurs rostit în fața membrilor cercului *Nuestro tiempo*, „Che" Guevara anunță că armata este hotărâtă să realizeze în toată țara o reformă agrară radicală și proclamă în același timp necesitatea unei strategii revoluționare la scara de ansamblu a Americii Latine, ceea ce stârnește o furtună de proteste în America de Nord. Trei luni mai târziu, Castro va promulga prima lege de reformă agrară, iar pentru a o pune în aplicare, va crea INRA, Institutul Național de Reformă Agrară, pe care îl conduce împreună cu Núñez Jiménez.

„De la debarcarea de la Granma (decembrie 1956) și până la cucerirea Havanei și instaurarea unei veritabile noi puteri (începutul lui 1959), războiul de eliberare născut în munții cei mai inaccesibili ai Cubei nu a avut nevoie decât de ceva mai mult de doi ani pentru a se răspândi la sate și pentru a cuprinde orașele, în vreme ce Chinei i-au trebuit aproape douăzeci și doi de ani pentru a parcurge același drum. Revoluția cubaneză pare a fi reprodus, într-un fel de racursiu miraculos în momentul triumfului său, schema revoluției chineze."[7] Castro și oamenii săi nu conștientizează acest lucru: ei nu știu ceea ce s-a petrecut în țara dinastiei Han din 1927 până în 1949. Au trăit într-un univers închis, fără

alt orizont decât cel al munților Sierra Maestra, fără un alt obiectiv — imediat dar fundamental — decât cel al substituirii puterii lui Batista, pe care o caricaturizau pentru a-și institui propria lor propagandă, cu o putere ale cărei principii și forme le erau total necunoscute. Le scăpase confruntarea Est-Vest, descoperind-o abia după sosirea lor la Havana. Castro îi citise pe Marx și Engels, pe Toma d'Aquino, pe Locke, pe Rousseau: nu era însă suficient pentru crearea unei ideologii, iar pe deasupra, mai avea nevoie și de o doctrină. Acțiunea a precedat gândirea, ceea ce venea în contradicție totală cu comunismul ortodox care își avea vestitorii și garanții săi în rândul conducătorilor sovietici. Era în contradicție și cu comunismul chinez, care plecase și el de la o concepție politică înainte de angajarea acțiunii ce avea să-l conducă pe Mao la Beijing. Însă, indiferent dacă este vorba despre Moscova, Beijing sau Cuba, esențialul constă în rolul jucat de un om: Lenin, Mao, Castro. Succesul revoluției se explică astfel mai puțin prin „legile impersonale ale istoriei" și mai mult prin voluntarismul câtorva oameni, iar înțelegerea sa se datorează mai mult lui Carlyle și „eroilor" săi decât regulilor fixate de Marx.

Din punct de vedere politic, pledoaria *Istoria mă va achita* permitea întoarcerea la Constituția din 1940 și un „guvern ales prin sufragiu universal", însă nu fără o rezervă tulburătoare cu privire la perioada imediat următoare revoluției. Pentru agricultură era preconizată mai ales o reformă care să restrângă *latifundios* și să sporească numărul micilor exploatații. Nu conținea decât referințe marginale la formarea „cooperativelor agricole", considerate ca niște organisme de stat. Punctul cel mai radical — dar nu în opinia cubanezilor — era o scurtă referire la „naționalizarea" companiilor americane de electricitate și de telefonie. În ansamblul său, această pledoarie-pamflet nu constituia decât un bilanț al neajunsurilor și al remediilor care se aflau de mai mult timp în centrul atenției mișcării cubaneze de stânga, și în special a partidului *ortodoxo* al lui Eduardo Chibas, din care Castro încă mai făcea parte[8].

Pentru cubanezi, *Istoria mă va achita* era un program de reforme sociale în cadrul revendicărilor tradiționale ale mișcării de stânga. Totul ținea de programul elaborat în 1932 de ABC — cea mai mare dintre organizațiile anti-Machado — sau de platforma din 1935 prezentată de partidul *autentico* al lui Grau San Martín, pentru a nu mai aminti de propaganda de mai târziu a lui Chibas. După preluarea puterii de către

Castro, nu se mai cita decât această pledoarie-pamflet, ca și când ar fi fost singurul document semnificativ din toată perioada în care acesta luptase pentru putere. Unii scriitori procastriști s-au străduit chiar să demonstreze că acest document anunța comunismul ulterior al lui Castro. Însă Castro însuși a simțit nevoia să explice dimensiunea redusă a radicalismului. El își redactase textul „cu grijă", va spune el mai târziu, atent să nu avanseze decât un anume număr de puncte fundamentale, de teamă ca mișcarea pe care dorea să o creeze să nu fie „foarte mică și foarte limitată". Fiind publicate, lăsa el să se înțeleagă, cuvintele sale fuseseră mai puțin radicale decât gândirea sa. „Dacă nu am fi întocmit acest document cu grijă, dacă el ar fi oferit un program mai radical — pe lângă faptul cert că mulți oameni erau cam sceptici în privința programului, neacordându-i de multe ori atenție —, mișcarea revoluționară împotriva lui Batista nu ar fi câștigat în profunzime iar victoria ei nu ar fi fost posibilă."[9] Cu o altă ocazie, el afirmă că *Istoria mă va achita* își avea mai degrabă meritul durabil în „strălucita denunțare a tuturor crimelor și atrocităților comise în timpul tiraniei lui Batista" decât în „valoarea sa teoretică din punct de vedere economic și politic"[10].

În 1954, Castro compune un alt text, mai puțin cunoscut, dar care permite o mai bună înțelegere a mobilurilor sale. În acest an el îi adresează mai multe scrisori lui Luis Conte Agüero, conducător *ortodoxo* și prezentator de radio foarte cunoscut, în care îi cere ajutorul pentru organizarea unei campanii în favoarea amnistierii, încredințându-i câteva dintre reflecțiile sale cele mai personale. „Ar trebui să-i organizez, scria el pe 14 august 1954, pe oamenii de la 26 iulie și să formez un corp invincibil din toți combatanții, fie că se află în exil, în închisoare sau pe străzi." Aceștia vor constitui, continuă el, „un nucleu uman foarte disciplinat", producând „forța necesară pentru cucerirea puterii, prin mijloace pașnice sau revoluționare". Apoi, cu o anumită ingenuitate: „Condițiile indispensabile pentru organizarea unei adevărate mișcări civice sunt ideologia, disciplina și conducătorii. Acestea trei sunt esențiale, însă existența conducătorilor este indispensabilă. Nu știu exact dacă Napoleon este cel care a spus că pe câmpul de luptă un general prost contează mai mult decât treizeci de generali buni. Nu este posibilă organizarea unei mișcări în care fiecare crede că are dreptul să facă declarații publice fără a se consulta cu celălalt; de asemenea, nu putem aștepta nimic bun de la o mișcare formată din niște indivizi

anarhici care, la prima neînțelegere, urmează calea care li se pare lor cea mai expeditivă, ducând la dislocarea și la distrugerea întregii mașinării. Aparatul de propagandă și de organizare ar trebui să fie atât de puternic încât să poată anihila pe oricine ar încerca să creeze unele facțiuni, grupuri de opinie separată, schisme sau rebeliuni în detrimentul mișcării."[11]

Dintre toate aceste trei condiții, ideologia era în mod evident cea care îl preocupa cel mai puțin pe Castro. Ceea ce îl interesa pe el în fond erau celelalte două condiții, „disciplina" și „conducătorii", și în special aceștia. Axioma lui „*la jefatura es básica*" (conducerea este fundamentală) era mai apropiată de „principiul conducătorilor" propriu fascismului și perónismului, decât de mișcările bazate pe ideologie și conștiința de partid, precum comunismul. Este greu de imaginat un comunist exprimându-se ca Fidel Castro în scrisoarea trimisă lui Luis Conte Agüero.

În august 1955, Castro trimite un mesaj la congresul partidului *ortodoxo*, reunit la Havana, în care, pentru prima dată de la formarea Mișcării de la 26 Iulie, încearcă să expună pe față rațiunea de a fi a acesteia. Mesajul pe care îl intitulează *Manifestul nr. 1 de la 26 iulie către poporul cubanez* urma îndeaproape linia celuilalt, *Istoria mă va achita*. El făcea apel la toți cubanezii care aspirau la „restabilirea democrației politice și la instituirea dreptății sociale". Se punea problema realizării tuturor „reformelor" în spiritul și litera Constituției „noastre progresiste" din 1940. Manifestul conținea un program de reforme cu 15 puncte, mergând de la „împărțirea pământurilor familiilor de țărani" până la „confiscarea bunurilor tuturor speculanților". Totuși, Castro arăta foarte clar în acest manifest că era în continuare un *ortodoxo*, „credincios celor mai pure principii ale lui Chibas", și că spera să obțină sprijinul „celor mai buni dintre *ortodoxos*". Pentru a-și menține apartenența la partid deși își organiza și propria mișcare, el are grijă să explice că „noi nu constituim o tendință în interiorul partidului; noi suntem aparatul revoluționar al chibasismului". De fapt, el nu pretindea că reprezintă o tendință politică, ci un *aparato* mai eficace pentru răsturnarea lui Batista de la putere[12]. Am putea fi tentați să comparăm operațiunea lui Castro din cadrul mișcării *ortodoxa* cu cea a bolșevicilor împotriva menșevicilor. Însă, pe de o parte, Chibas avea reputația justificată de a fi un anticomunist, iar pe de altă parte, cele două situații sunt mult prea diferite pentru o comparație relevantă.

La sfârșitul anului 1955, conducătorii *ortodoxos* decid alipirea la alte grupuri pentru a încerca să obțină un acord cu Batista; ei doreau ca, prin intermediul unei tranzacții pacifice, să se ajungă la un guvern constituțional. Tentativa eșuează, iar Castro găsește astfel pretextul pentru a se îndepărta definitiv de partidul *ortodoxo*. Însă, în scrisoarea sa de demisie din 19 aprilie 1956, el susținea că ruptura nu era de ordin politic, ci „organizațional". „Pentru masele chibasiste, scrie el, Mișcarea de la 26 Iulie nu constituie ceva distinct de *ortodoxia*." El mai preciza că Mișcarea de la 26 Iulie era adevăratul depozitar al credinței *ortodoxa*, întruchiparea autentică a chibasismului. Astfel, Mișcarea de la 26 Iulie se născuse pentru a realiza și nu pentru a trăda adevărata uniune politică *ortodoxa* [13].

Începând din martie 1956 și până la sfârșitul anului 1958, Fidel Castro lansează numeroase manifeste. Cel mai important este *Manifesto de la Sierra Maestra*, schițat de Castro și semnat de el, de Felipe Pazos și de Raúl Chibas pe 12 iulie 1957. Este publicat în *Bohemia* din 28 iulie 1957[14], și considerat la acea dată ca fiind expresia gândirii lui Fidel Castro, ajunsă la maturizare prin experiența războiului civil. Acest manifest nu a fost însă niciodată citat ca o dovadă a faptului că Fidel Castro ar fi realizat revoluția pe care o anunțase. În realitate, era un apel la unirea tuturor forțelor anti-Batista, încercând o reconciliere între susținătorii de alegeri libere și cei care nu credeau decât în eficiența violenței.

Violența și masele

Revoltat, voluntar și naționalist, dar înconjurat de oameni cu convingeri politice mai clar afirmate, Fidel Castro își întemeiază acțiunea pe opoziția față de Batista, justificând-o totodată tot prin această opoziție. Adevărata independență a Cubei (adică transformarea completă a legăturilor economice cu Statele Unite) și crearea unor instituții și proceduri politice mai democratice erau condiționate, în opinia lui, de eliminarea lui Batista. El era astfel determinat, în cadrul propagandei sale, să exagereze dependența economică a Cubei față de Statele Unite, prezentându-l în același timp pe Batista ca pe un „dictator fioros". Dar programul a cărui realizare o anunța în caz de victorie nu conținea nimic care să-l facă a fi considerat inspirat de comunism.

Majoritatea liderilor rebeliunii și ai Mișcării de la 26 Iulie proveneau din mica burghezie și din cea mijlocie și foloseau ostilitatea claselor medii împotriva lui Batista. Însă „armata rebelă", motorul principal al acțiunii, era, într-o proporție de 70 până la 72%, formată din țărani, ceea ce avea să influențeze politica instaurată de Fidel Castro după obținerea victoriei sale. În 1957 și 1958, programul rebelilor se adresa populației în ansamblu, punctul său principal fiind promisiunea restabilirii Constituției din 1940 și a instituțiilor democratice. Numai țărănimea părea în mod deosebit mai favorizată, deoarece acest program anunța reforma agrară, iar Fidel Castro însuși declara că nu vedea nici o utilitate în naționalizarea întreprinderilor industriale. Rebelii voiau mai întâi să acționeze, lăsând pe planul al doilea conținutul teoretic care putea fi atribuit acțiunii lor. „Nici unul dintre ei nu era un mare teoretician și această revoluție s-a făcut mai întâi cu un minimum de teorie."[15]

Nimic nu ne permite să afirmăm că Fidel Castro ar fi fost pe atunci un comunist care își „ascundea intențiile" și că neîncrederea pe care o manifesta față de Partidul Comunist nu era decât o tactică. Deși mai apropiați de marxism-leninism, fratele său Raúl și „Che" Guevara erau și ei foarte rezervați față de Partidul Comunist. Cât despre Guevara, el îi considera pe rebeli ca pe niște „aventurieri mic-burghezi", și dacă își modifică poziția începând din 1958, o face nu din rațiuni ideologice, ci pur și simplu pentru că este sensibil în acel moment la eficacitatea acestora. Nu Castro este cel care se alătură Partidului Comunist, ci dimpotrivă, acesta se va ralia la ceea ce avea să devină mai târziu castrismul. Această alipire se efectuează în vara anului 1958, în timpul ofensivei lui Batista împotriva forțelor rebele, după „frontul comun" între Mișcarea de la 26 Iulie și celelalte grupări ale opoziției. Mai mult, Castro dorea ca Partidul Comunist să participe la acest acord, în vreme ce alte grupuri ar fi preferat contrariul. Numeroși comuniști unindu-și forțele cu cele ale lui Castro, „partidul lor îl susține și îl sprijină pe Fidel Castro, deși nu contează pe evoluția lui spre socialism"[16]. Partidul Comunist avea însă o intenție precisă: „El considera această colaborare, ca și cea pe care intenționa să o realizeze cu celelalte forțe ale opoziției față de Batista, ca o etapă spre restabilirea democrației, ceea ce i-ar fi permis consolidarea în vederea unei ulterioare și îndepărtate revoluții socialiste pe care se credea singurul capabil să o ducă la bun sfârșit."[17] Comuniștii cubanezi credeau că Fidel Castro se va mulțumi și el ca alții cu o serie

de discursuri împotriva imperialismului și că nu va da nici un conținut politic acțiunii sale. Discursurile au fost într-adevăr rostite, însă ele vor depăși acest stadiu, intrând în planul realității și al acțiunii.

Din 13 februarie 1959, Fidel Castro devine prim-ministru: „revoluția burgheză" nu durase decât o lună. În martie sunt promulgate primele legi ale naționalizării, pe 17 mai o primă lege de reformă agrară modifică în mod fundamental structura socială a sectorului rural, iar în decembrie este instituită Securitatea socială. Mișcarea va lua amploare în 1960 prin propria sa logică și prin impulsurile pe care le găsește în acțiunea îndreptată împotriva Statelor Unite:

– februarie: naționalizarea hotelurilor, a aeroporturilor și a companiilor aeriene;

– 4 aprilie: sunt confiscate fermele de la United Fruit și donate Institutului Național de Reformă Agrară;

– iunie: reducerea cotei de zahăr importată de Statele Unite;

– iulie: naționalizarea fabricilor de zahăr; naționalizarea companiei Texaco; suspendarea exporturilor de zahăr către Statele Unite; naționalizarea tuturor proprietăților nord-americane; URSS propune să cumpere zahăr din Cuba; sechestrarea rafinăriilor de petrol;

– octombrie: naționalizarea băncilor; Statele Unite decid embargoul total asupra comerțului cu Cuba.

Pe 3 ianuarie 1961, Statele Unite rup relațiile diplomatice cu Cuba.

Însă în vreme ce relațiile dintre Havana și Washington devin din ce în ce mai încordate, URSS începe să-și arate interesul față de revoluția cubaneză. Încă din februarie 1960, așa cum s-a văzut, Anastase Mikoian încheie un tratat comercial între URSS și Cuba, cu ocazia vizitei pe care o întreprinde la Havana. Pe 8 mai, relațiile diplomatice între cele două țări sunt reluate, iar în septembrie, Cuba stabilește relații cu China. Din acel moment, începe să se contureze faptul că, pe de o parte, Castro pornise într-o altă direcție decât cea anunțată, iar pe de altă parte, opoziția sa față de Statele Unite permitea URSS și Chinei să se simtă interesate de această revoluție.

Începeau să se desprindă primele trăsături a ceea ce avea să devină castrismul.

Aflând că fratele său mai mare, Aleksandr, fusese spânzurat pentru că participase la pregătirea unui atentat împotriva lui Alexandru al III-lea, Lenin exclamase: „Nu vom merge pe această cale!" El avea să se inspire

nu atât din exemplul dat de Nieciaiev, care scrisese împreună cu Bakunin *Catehismul revoluționarului*, manual al violenței puse în slujba revoluției; el nu va fi influențat nici de Tkacev, acel Șigalev al lui Dostoievski, ci mai degrabă de disciplina cvasimilitară a social-democrației germane. Însă dacă voluntarismul lui Lenin îl inspiră pe Castro mai mult decât „legile" impersonale ale marxismului, concepția leninistă a partidului nu era deloc potrivită condițiilor sociale din Cuba. Din pricina inerției țărănimii, revoluționarii nu puteau conta pe trezirea imediată a maselor populare. Numai violența, exercitată de câțiva, putea da naștere conștiinței revoluționare: prin succesele sale, gherila trebuia să demonstreze vulnerabilitatea unei puteri care părea de neînvins în opinia maselor. Necesitatea luptei revoluționare acorda prioritate gherilelor față de insistențele unui partid; întocmai ca revoluționarii chinezi, Fidel Castro considera că transformarea societății era strâns legată de cea a omului: o societate nouă nu putea fi construită decât de oameni noi, eliberați de ceea ce, în psihologia lor, ținea de capitalism. Totuși, mai mult decât Fidel Castro, cel care avea să lupte pentru impunerea unei dimensiuni etice mișcării revoluționare va fi „Che" Guevara. Această pedagogie necesita în primul rând extinderea învățământului, astfel că în ianuarie 1961 va fi lansată o campanie națională de alfabetizare[18].

Însă în perioada 1959–1960, programul lui Fidel Castro este dominat de lupta „antiimperialistă", ceea ce face din Cuba un posibil aliat al URSS, pentru care „antiimperialismul" era paravanul diplomației sale.

Zahăr și arme

În vreme ce, la începutul anului 1959, Fidel Castro instituia în Cuba un regim politic a cărui legitimitate se baza pe opoziția față de influența Statelor Unite în America Latină și de sistemul de gândire politică a acestora, Uniunea Sovietică putea considera că se află într-o situație deosebit de favorabilă. Raportul prezentat de Nikita Hrușciov în fața celui de-al XX-lea Congres al PC în 1956 păruse a da o expresie concretă noțiunii de coexistență pacifică. Nu conta că această noțiune era echivocă și neclară, nici că diplomația sovietică constituise întotdeauna o extindere în domeniul politicii externe a principiilor determinante ale politicii sale interne, și cu atât mai puțin faptul că lupta de clasă fusese

amplificată până la transpunerea ei în planul luptei între națiuni. Nimic nou, deci, din moment ce politica externă a fost dintotdeauna pentru conducătorii sovietici o simplă proiecție, în afara frontierelor, a politicii interne, atât una cât și cealaltă fiind legitimate din punct de vedere dialectic de aceleași referințe ideologice. Uniunea Sovietică era cu atât mai mult incitată să ducă o politică externă ce combina expansionismul și exaltarea coexistenței pacifice cu cât consolidarea puterii sale nucleare îi permitea să considere drept caducă doctrina „represaliilor totale", pe care era întemeiată strategia occidentalilor.

Această doctrină occidentală își păstra în mod oficial valoarea, însă în planul faptelor își pierduse credibilitatea. Desigur, Uniunea Sovietică nu atinsese nivelul Statelor Unite în ceea ce privește miniaturizarea rachetelor, însă de la experimentul primei sale rachete intercontinentale, în septembrie 1956, ea le știrbise, cel puțin teoretic, Statelor Unite invulnerabilitatea pe care acestea o datorau în mod tradițional poziției lor geografice. Din momentul în care Statele Unite devin în mod direct vulnerabile, diversificarea rachetelor putând duce, în cazul unei agresiuni, la riscul ascensiunii la extreme printr-un joc al „escaladării", confruntarea directă devine dacă nu imposibilă, cel puțin improbabilă, fiind cu totul irațională din cauza vulnerabilității celor două Mari Puteri în fața eventualelor represalii și contrarepresalii. Însă iraționalitatea unei confruntări directe nu numai că nu excludea, dar chiar întărea posibilitatea celor două Mari Puteri de a-și dezvolta acțiunea printr-o serie de mijloace care nu justificau în ripostă recurgerea la armamentul nuclear. „Pragul de nuclearizare" se situa deja „la nivelul" unei confruntări directe între cele două Mari Puteri, într-o zonă pe care amândouă o considerau vitală, și anume Europa, și, *a fortiori*, „la nivelul" unei confruntări directe între ele pe teritoriul lor național. În alți termeni, substituirea superiorității americane cu o paritate nucleară ruso-americană (monopolul american luase sfârșit când a avut loc prima explozie nucleară sovietică, pe 24 august 1949) deschidea largi perspective strategiilor indirecte. Acesta este cadrul în care Uniunea Sovietică devine interesată de revoluția cubaneză.

În 1959, America Latină nu ocupa prea mult loc în cadrul preocupărilor sovietice, din cauza puternicei influențe americane. Moscova considera că partidele comuniste din această regiune nu trebuiau să ceară instaurarea socialismului, care era o utopie, ci să

acționeze pentru preluarea puterii de către „democrația burgheză", aflată în ordinea posibilităților pe termen scurt. Pentru ca acest lucru să reușească, unul dintre mijloacele cele mai eficiente era reforma agrară, care putea să dea o lovitură „imperialismului" american. „Cuvântul de ordine al reformei agrare, în relația sa fundamentală cu lupta împotriva Statelor Unite, făcea joncțiunea, cel puțin în plan teoretic, între interesele de stat ale URSS și cele ale forțelor revoluționare din America Latină. Deși, pe termen scurt, nu păreau să se anunțe niște schimbări radicale, pe termen mediu, totuși, penetrația americană și legătura acesteia cu regimurile militare și cu forțele reacționare nu putea decât să accentueze sentimentele antiamericane, principala pârghie a tuturor transformărilor revoluționare."[19]

Revoluția cubaneză este deci percepută la Moscova mai întâi în dimensiunea ei antiamericană. Pe 3 ianuarie 1959, primul articol pe care i-l consacră *Pravda* o prezintă nu ca pe înfrângerea lui Batista, ci ca pe o victorie în „lupta împotriva opresiunii imperialismului yankeu". Uniunea Sovietică rămânea însă foarte prudentă, declarând în același timp că deține de acum înainte suficiente mijloace militare și politice de intimidare a Statelor Unite în cazul în care acestea ar avea în vedere „exportarea contrarevoluției" prin mijloace militare. Moscova considera că doctrina Monroe devenise caducă, însă, deși evenimentele care se desfășurau în Cuba erau prezentate într-o lumină favorabilă, presa nu menționa nici sprijin, nici promisiunea unui sprijin față de revoluția cubaneză. Pe 10 aprilie 1959 de exemplu, *Izvestia* evocă Guatemala, afirmând că „imperialiștii americani care au răsturnat guvernul legal din Guatemala, în urmă cu cinci ani, întrețin acum unele planuri similare cu privire la revoluția cubaneză", însă se abține să facă vreo aluzie la noile raporturi de forță internaționale. Totuși, în același moment, șeful PC Cubanez, Blas Roca, făcea apel la sprijinul sovietic, afirmând că țara sa nu va fi o nouă Guatemala, datorită existenței unui „lagăr socialist" a cărui pondere creștea neîncetat în lume. Prudența sovietică se poate explica prin două considerații: pe de o parte, să nu se angajeze de partea unui regim încă nesigur, pe de altă parte, să nu riște provocarea unei intervenții a Statelor Unite împotriva unui regim care, dacă ar supraviețui, ar putea deveni un focar revoluționar. Așa se face că în mai multe rânduri, *Pravda* și *Izvestia* insistă pe absența unui „pericol comunist" în Cuba. Cele două cotidiene veneau astfel în întâmpinarea lui Fidel Castro care, în decembrie 1959,

declara că denumirea revoluției cubaneze drept comunistă era „contrară intereselor patriei" și echivala cu „un apel către exterior în detrimentul patriei"[20]. Pe de altă parte, imediat după călătoria lui Hrușciov în Statele Unite și după întâlnirea pe care acesta a avut-o cu Eisenhower la Camp David în septembrie 1959, conducătorii sovietici sperau în reglementarea problemei Berlinului în favoarea lor, astfel că nu doreau compromiterea acestei speranțe intervenind într-o regiune care rămânea foarte sensibilă pentru Statele Unite.

Dar revoluția cubaneză se radicalizează, reforma agrară este deja inițiată, orientarea antiamericană din ce în ce mai clară, iar Fidel Castro se arată din ce în ce mai deschis față de comuniștii cubanezi. Uniunea Sovietică nu putea decât să profite de acest lucru pentru a se angaja într-un mod mai deschis. Însă angajarea se limitează mai întâi la domeniul economic și la stabilirea unor relații diplomatice, urmând ca abia mai târziu să îmbrace o formă politică, apoi militară. Primul acord economic, în aprilie 1959, privește achiziționarea a 170 000 de tone de zahăr cubanez, apoi, o lună mai târziu, 330 000 de tone, cifre situate sub nivelul celor americane din timpul guvernului Batista. Totuși, esențialul consta nu atât în acordul în sine, cât în semnificația sa politică: Uniunea Sovietică își arăta intenția de a-și intensifica schimburile cu America de Sud, de a fi deci prezentă pe acest continent. În februarie 1960, un nou acord este semnat la sfârșitul vizitei lui Anastase Mikoian: URSS se angaja să cumpere 425 000 de tone de zahăr în 1960 și 1 milion de tone în fiecare an din perioada 1961–1965, acordând în același timp Cubei un credit de 100 milioane de dolari pentru achiziționarea de echipament industrial. Pentru prima dată, pe 12 februarie la New Delhi, Hrușciov vorbea despre Cuba: „Simpatia noastră a fost și va fi întotdeauna de partea unor țări precum Cuba, care își apără independența națională și economică." Pe 1 mai, Boris Ponomariov, secretar al PC, declară în *Pravda* că „revoluția cubaneză este unul dintre fenomenele cele mai remarcabile din epoca noastră". Hrușciov îi întărește spusele adăugând pe 25 iulie, în fața conducătorilor INRA cubanez: „Revoluția cubaneză este evenimentul cel mai promițător din ultimul timp și unul dintre cele mai remarcabile din istoria modernă."[21]

Mișcarea se accelerează începând cu iulie 1960, mai precis o dată cu naționalizarea mai întâi a rafinăriilor de petrol, apoi a tuturor întreprinderilor americane. Aceasta se petrecea la numai câteva

săptămâni după eșecul summitului de la Paris. Pe 9 iulie, Hrușciov declară într-unul dintre discursurile sale: „Statele Unite sunt evident pe cale să unelteasca o serie de acțiuni criminale împotriva poporului cubanez. Președintele Eisenhower a anunțat că Statele Unite nu vor mai cumpăra zahăr și alte produse din Cuba. Este vorba despre amenințarea cu presiuni economice, despre tentativa de a sufoca economia cubaneză (...) Este evident pentru toată lumea că blocada economică a monopolurilor americane se dovedește a fi începutul pregătirilor în vederea unei intervenții împotriva Cubei. Suntem datori în consecință să ne ridicăm în apărarea Cubei și să ne susținem punctul de vedere: nu mai trăim vremurile în care imperialiștii puteau jefui și decupa lumea după bunul lor plac (...) Ar fi bine să reamintim că Statele Unite nu se mai află la o distanță inaccesibilă față de Uniunea Sovietică. În caz de necesitate, artileria sovietică poate susține poporul cubanez..." Discursul acesta mai anunța acordarea unui ajutor militar Cubei „în caz de nevoie", arătând voința Uniunii Sovietice de a se angaja alături de Fidel Castro, care păsise din acel moment în sfera „lagărului socialist".

Cuvintele lui Hrușciov veneau într-un contrast total cu prudența ce caracterizase până atunci comportamentul sovietic. Importul de zahăr se situa pe un plan secundar, sau mai degrabă nu fusese decât un pretext pentru angajarea politică alături de Fidel Castro. Relațiile între Washington și Havana erau într-atât de deteriorate încât Uniunea Sovietică nu se putea mulțumi cu un sprijin ambiguu; ea trebuia să depășească stadiul acelor formulări care satisfăceau Cuba fără să creeze o prea mare îngrijorare în rândul Statelor Unite, dovedind că era capabilă să preia ștafeta de la Statele Unite pe piața zahărului și că era pregătită să dea o formă militară sprijinului acordat revoluției cubaneze. Primele arme venite din Europa de Est sosesc la Havana la câteva săptămâni de la declarația lui Hrușciov. Fidel Castro nu numai că nu își ascunde satisfacția în fața atitudinii URSS cu privire la problema zahărului, dar se și arată a fi deosebit de mulțumit. De unde, caracterul în același timp vag și precis al declarației lui Hrușciov. „Conferind amenințării sale un caracter vag, Hrușciov se conforma unei foarte vechi legi a strategiei: arătându-se foarte hotărât, el își rezervă în același timp o anumită flexibilitate în cazul în care acțiunea de intimidare ar eșua. Este evident că nici Hrușciov și nici guvernul sovietic nu doreau să meargă dincolo de această amenințare, formulând una mai precisă și

mai severă. Este deci posibil ca aceștia să fi fost agasați de cuvintele repetate ale lui Fidel Castro și ale conducătorilor cubanezi care încercau să dea amenințării un sens definitiv, mai mult concret decât «figurat», fie pentru propria lor siguranță, fie pentru a-i constrânge pe ceilalți."[22]

Presa sovietică va relua însă această declarație, precizând-o. Unele titluri din *Pravda* sunt semnificative: „Intențiile agresive ale imperialiștilor americani întâlnesc o ripostă fermă din partea popoarelor..." „Vrenurile s-au schimbat..." „Cea mai mare putere a lumii se află alături de Cuba..." Imediat după discursul lui Hrușciov, Eisenhower publică un comunicat în care se afirmă că Statele Unite nu vor permite stabilirea, în emisfera occidentală, a unui regim controlat de comunismul internațional. Însă Hrușciov și guvernul sovietic erau mai ales hotărâți să sublinieze caracterul perimat al doctrinei Monroe. Pe 12 iulie, Hrușciov declară că doctrina Monroe, „progresistă" la vremea ei, deoarece permisese apărarea Americii Latine împotriva „puterilor colonialiste europene", murise acum de „moarte naturală", datorită caracterului fundamental nou al situației internaționale. Pe data de 26 iulie 1960, *Pravda* publică o declarație care constituia un adevărat act de deces al doctrinei Monroe. „Poporul sovietic nu va sta deoparte în cazul unei intervenții militare în Cuba (...) Cei care se află la conducerea Statelor Unite nu ar trebui să-și hrănească iluziile în ceea ce privește posibilitatea repetării în Cuba a performanței pe care au înregistrat-o în Guatemala, încercând să reînvie spiritul defunct al doctrinei Monroe." Într-un mesaj adresat lui Fidel Castro pentru aniversarea din 26 iulie, Hrușciov îi scrie acestuia: „În cazul în care o intervenție armată este întreprinsă împotriva Cubei, vă vom oferi ajutorul necesar. Dați-mi voie să vă asigur că Uniunea Sovietică nu va da înapoi în fața acestei sarcini." Dar în același timp, aceste vorbe „dure" erau însoțite de declarații pacifiste care se adresau opiniei internaționale și în care era negată existența unui „pericol comunist" în Cuba. Este însă foarte evident că Uniunea Sovietică își asuma revoluția cubaneză și își interzicea să dea înapoi dacă această revoluție ar fi fost amenințată. Fidel Castro va profita de acest lucru pentru a-și radicaliza și mai mult politica și pentru a deveni din ce în ce mai agresiv față de Statele Unite. El se va baza pe faptul că toate scrierile sovietice din vremea aceea dădeau partidelor comuniste din America Latină consemnul de organizare a „apărării revoluției cubaneze", Cuba devenind la scara Americii Latine

ceea ce fusese Revoluția Rusă la scară mondială. Conform acestui consemn, „invadarea Cubei nu avusese încă loc" din trei motive: fermitatea guvernului cubanez și unitatea poporului și a forțelor revoluționare din Cuba, solidaritatea popoarelor din America Latină și din lume, sprijinul acordat lagărului socialist condus de Uniunea Sovietică. Revoluția cubaneză marcase o deschidere revoluționară spectaculoasă în emisfera occidentală; trebuia să servească drept exemplu pentru America Latină și pentru ansamblul Lumii a Treia, și era necesar să fie susținută, iar în cazul de față, apărată. În noiembrie 1960, declarația comună a partidelor comuniste celebrează „Cuba revoluționară", aceasta situându-se în fruntea țărilor necomuniste care combăteau imperialismul [23]. Părea evident că vremea sprijinului verbal trecuse și că nu mai era mult până când acest sprijin urma să ia nu numai o formă mult mai specific politică, ci și una militară.

Eșecul din Golful Porcilor suscitase două serii de comentarii din partea sovieticilor.

Pentru unii, faptul că Statele Unite nu interveniseră în mod direct pentru a-i ajuta pe exilații cubanezi constituia dovada schimbărilor intervenite în raportul global de forțe între lagărul socialist și cel „imperialist", și, implicit, dovada capacității de intimidare de care se prevala lagărul socialist. În *World Marxist Review* din iunie 1961, de exemplu, Vadim Zagladin scria că neintervenția directă a Statelor Unite era o dovadă a faptului că „imperialismul nu mai are libertatea de a acționa după bunul plac", și că este constrâns „să acționeze cu prudență". El mai adăuga: „Evenimentele din Cuba dovedesc în mod indubitabil că procesul de declin al imperialismului a început deja și se accelerează (...) Înfrângerea suferită de Statele Unite în Cuba este o nouă dovadă a posibilităților concrete de izolare a forțelor de război și de a le determina să se retragă. Și în sfârșit, eșecul tentativei de exportare a contrarevoluției în Cuba arată că posibilitățile mișcării revoluționare de eliberare sunt cu mult mai mari decât înainte."[24]

Pentru alții, soliditatea regimului cubanez nefiind zdruncinată de operațiunea din Golful Porcilor, Statele Unite consideră că este preferabil să nu intervină, cu atât mai mult cu cât o mișcare de solidaritate împotriva lui Castro se manifestase deja în toată America Latină. Este ceea ce exprimă și revista sovietică *Viața internațională* în numărul său din aprilie 1962: „În cursul intervenției de la Playa Girón,

absența unui mandat de agresiune eliberat de OEA constituie un element esențial al considerațiilor politice care nu i-au permis președintelui Kennedy să angajeze aviația americană în luptă"[25].

Împărțiți între optimismul datorat ideologiei lor și prudența pe care le-o inspira în mod conștient fragilitatea regimului lui Fidel Castro, conducătorii sovietici înclină spre cea de-a doua, cel puțin în discursurile lor, mergând până la a-l sfătui pe Fidel Castro să negocieze cu Statele Unite pentru a încerca să reducă tensiunile între cele două țări. Aceasta este cu precădere tema unuia dintre discursurile ținute de Hrușciov pe 6 mai 1961 la Erevan. El credea în mod cert că o îmbunătățire a raporturilor americano-cubaneze ar putea favoriza raporturile dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite. Dar Statele Unite erau cu atât mai circumspecte cu cât, pe 16 aprilie, Fidel Castro proclamase pentru întâia oară într-un discurs public caracterul socialist al revoluției cubaneze. Începând de la această dată, numai în acești termeni vor vorbi despre revoluția „lor" partizanii lui Castro și comuniștii cubanezi. Or, timp de mai multe luni, presa și radioul sovietic nu iau în considerare această proclamație, ca și cum Moscova ar fi ezitat să recunoască Cuba drept o țară socialistă. La jumătatea lunii septembrie, la sfârșitul vizitei la Moscova a unei delegații cubaneze conduse de președintele republicii, Osvaldo Dorticós, și de liderul comunist Blas Roca, un comunicat comun conținea următoarea frază, adăugată la cererea cubanezilor: „Cuba și-a înfăptuit revoluția în deplină independență, alegând în mod liber calea dezvoltării socialiste"[26]. Conducătorii sovietici nu puteau recunoaște însă drept „socialistă" o țară ai cărei conducători de frunte nu erau comuniști și marxist-leniniști și la conducerea căreia nu se afla un partid de acest tip. În ajunul sosirii la Moscova a delegației cubaneze, Hrușciov îi acordase un interviu lui Cyrus Lee Sulzberger de la *New York Times*. La întrebarea „Considerați Cuba drept o țară socialistă? Castro declară că este socialist", Hrușciov răspunde pur și simplu: „După câte știm, Castro nu este membru al Partidului Comunist". Pentru a risipi orice confuzie cu privire la sentimentele sale, pe 1 decembrie 1961 Fidel Castro se declară a fi marxist-leninist: „Ne aflăm în etapa reconstrucției socialiste. Ce fel de socialism ar trebui să aplicăm? Socialismul utopic? Trebuie să aplicăm fără doar și poate socialismul științific. De aceea am început prin a spune cu toată sinceritatea că noi credem în marxism, credem că este cea mai exactă,

cea mai științifică, singura adevărată, singura teorie cu adevărat revoluționară. Pot să declar cu deplină satisfacție și încredere: sunt marxist-leninist și voi rămâne marxist-leninist până la sfârșitul zilelor mele." În acest discurs din 1 decembrie 1961, Fidel Castro anunța crearea unui „Partid Unificat al Revoluției Socialiste" în care Organizaciones Revolucionarias Integradas (o grupare formată din comuniști, Mișcarea de la 26 Iulie și Directoratul Revoluționar Studențesc) constituiau o primă etapă. „Rolul Partidului Unificat al Revoluției Socialiste este organizarea și conducerea poporului prin intermediul organizațiilor de masă, al celulelor sale, în conformitate cu normele marxist-leniniste." Ziarele sovietice vor reproduce extrase ale acestui discurs, însă fără alte comentarii, urmând ca abia la jumătatea lunii aprilie 1962 să fie recunoscută Cuba ca țară socialistă, în presa și radioul sovietic. Din acel moment, Uniunea Sovietică se simte datoare să „protejeze" Cuba.

Cuba, „portavion sovietic"

Conducătorii sovietici au acceptat cu destul de multe reticențe să considere regimul lui Fidel Castro ca fiind socialist. Aceste reticențe pot fi înțelese însă cu ajutorul anumitor considerații de ordin doctrinal. Instaurarea socialismului nu fusese conformă cu schemele marxiste revăzute de sovietici. În plus, relațiile dintre China și Cuba introduseseră un nou factor în cadrul disputei sino-sovietice. China nu acordase o prea mare atenție gherilei conduse de Fidel Castro. Căderea lui Batista este salutată însă cu entuziasm și, după cum anunță ziarul *Renmin Ribao*, „zvonul s-a răspândit precum bubuitul unui tunet venit din îndepărtata Mare a Caraibilor", organul central al PC Chinez considerând-o „o serioasă încercare pentru imperialismul american". Amploarea manifestării din data de 21 ianuarie 1959 organizată de Mișcarea de la 26 Iulie de la Havana este considerată ca o dovadă a popularității lui Fidel Castro și a autorității de care se bucura acesta în rândul maselor. Conducătorii chinezi „au înțeles că acest bărbat este liderul necontestat al unei mișcări naționale autentice, hotărât să-i acorde țării sale exercițiul deplinei sale suveranități; ei susțin și proclamă toate acestea cu atât mai hotărât cu cât observă că propriul lor popor este la fel de cucerit de curajul acestui David cubanez sfidând Goliatul yankeu"[27].

Dincolo de deteriorarea relațiilor între Washington și Havana, guvernul chinez vedea însă în revoluția cubaneză unele posibilități de contagiune în ansamblul Americii Latine și în Lumea a Treia. *Renmin Ribao* scrie în numărul său din 21 februarie 1959: „În America Latină, rezistența populară față de imperialismul yankeu este din ce în ce mai puternică, iar prăbușirea regimului lui Batista nu este în fond decât un prim semn al acestei promițătoare efervescențe; există însă mari șanse ca acest semn să aibă efectul unei petarde care să amorseze o suită de explozii ce ar putea zgudui pentru început zona Caraibilor, extinzându-se apoi pe tot continentul." Mao Tzedun considera că evenimentele de la Havana confirmau propriile sale analize referitoare la situația internațională, ilustrând în același timp valoarea celor trei teze strategice ale sale: imperialismul nu mai este decât „un tigru de hârtie", „vântul de Est" va sufla din ce în ce mai puternic față de „vântul de Vest", iar curentul principal al revoluției mondiale este reprezentat de mișcările de eliberare națională din țările colonizate și semicolonizate. „Castriștii" făcuseră maoism fără să știe, ceea ce nu putea decât să-i îngrijoreze pe sovietici, care le reproșau deja chinezilor anumite deviații ideologice.

Însă acest entuziasm nu avea să dureze prea mult timp. Încă de la sfârșitul lunii martie 1959, presa chineză semnalează „amenințările de subversiune" ale „reacționarilor din interior", insistând pe rolul jucat de „muncitorii aflați în grevă" în procesul de răsturnare a lui Batista, și pe cel al unei „burghezii" naționale mai puțin legată de „capitalismul străin" decât în alte țări latino-americane. Aceasta venea în contradicție cu ortodoxia birocratică și era necesară o revenire. De aici, acest text considerat ca exprimând un punct de vedere oficial: „Burghezia națională a reprezentat o forță importantă în cadrul mișcării pentru independența națională din America Latină, însă ea nu ar putea juca un rol progresist decât în măsura în care se sprijină pe masele populare. Muncitorii, țăranii și elementele avansate din cadrul micii burghezii sunt cei care reprezintă, pe acest continent, curentul istoric determinant, iar partidele comuniste, partidele proletariatului sunt cele care își vor exercita din ce în ce mai mult funcția conducătoare."[28] Castrismul nu constituie decât o excepție de detaliu. Presa din Beijing se simțea mai bine pe terenul „imensei Americi de Sud" decât pe cel al modestei Cuba, iar redactorii chinezi sunt „invitați" de către guvern să părăsească sfera revoluțiilor înfăptuite de o serie de tinere mișcări eretice și să abordeze

sfera revoluțiilor neînfăptuite de vechile partide ortodoxe, apoi să o plaseze pe prima în interiorul celei de-a doua. Presa din Beijing evocă toate vizitele lui Fidel Castro în străinătate, mai puțin pe cea efectuată în Statele Unite în aprilie 1959 în scopul de a-i îmbuna puțin pe americani: „slăbiciunea" aceasta a conducătorului cubanez este întâmpinată fără entuziasm de PC Chinez. În vreme ce Moscova se întreba ce atitudine să ia față de revoluția cubaneză care, prin originile și dezvoltarea sa, nu corespundea schemelor ortodoxiei comuniste, Beijingul își punea problema dacă această revoluție nu „dădea cumva înapoi". Chinezii revin, fără îndoială, la o interpretare mai obiectivă a revoluției cubaneze, încercând în același timp să-l atragă pe Fidel Castro în sfera lor de influență, însă liderul cubanez refuză să devină o miză între Moscova și Beijing și, cu toate că revoluția lui „țărănească" se apropia de revoluția maoistă, el optează pentru Moscova. Tezele chineze nu reușesc să-l influențeze prea profund pe Castro care, prin dinamismul propriei sale acțiuni, se va simți un membru al „lagărului socialist" condus de Uniunea Sovietică.

Deși Moscova era preocupată de costul ajutorului economic pe care îl implica intrarea Cubei în lagărul socialist, angajamentele sale în acest domeniu erau deja luate. Problema pe care o punea această intrare era definită, în esență, în termeni militari. Din pricina vulnerabilității Cubei, responsabilitățile Uniunii Sovietice deveniseră extrem de ridicate, iar intrarea Cubei în lagărul socialist îi sporea vulnerabilitatea. Cubanezii înțeleseseră acest lucru. Într-un articol publicat în octombrie 1961 în *World Marxist Review*, Blas Roca scria: „Atunci când a fost proclamat caracterul socialist al revoluției noastre, unele persoane au crezut că acest lucru va avea drept efect crearea unor noi dificultăți în cadrul relațiilor pe care le avem cu guvernele și cercurile conducătoare din alte țări ale Americii." Temerile erau fondate. Cu ocazia Conferinței țărilor membre ale OEA de la Punta del Este din 31 ianuarie 1962, Statele Unite reușesc să obțină votarea unanimă a unei rezoluții care stipula că „atașamentul oricărui membru al Organizației Statelor Americane față de marxism-leninism este incompatibil cu sistemul panamerican" și că „actualul guvern cubanez care s-a proclamat în mod oficial ca un guvern marxist-leninist este incompatibil cu țelurile și principiile sistemului interamerican". Cuba era pentru prima dată condamnată în mod explicit și în unanimitate de OEA. O altă rezoluție votată cu 14 voturi pentru și

6 abțineri excludea „actualul guvern marxist-leninist al Cubei" din cadrul OEA din pricina alinierii sale la „blocul comunist". Unii considerau că Statele Unite dispuneau din acel moment de acoperire legală în scopul unei intervenții militare împotriva Cubei, iar acestea nu ar fi acționat numai în numele lor, ci și în calitate de reprezentanți ai OEA, ceea ce constituia o sursă de îngrijorare pentru Uniunea Sovietică, deoarece decizia OEA mărea vulnerabilitatea Cubei și extindea prin urmare zona geografică a angajamentelor URSS. Statele Unite tolerau cu greu Cuba ca „stat de democrație națională", văzând limitele „lagărului socialist" stabilite la numai câțiva kilometri de coastele sale. Sovieticii considerau că în cadrul coexistenței pașnice exaltate de Hrușciov, schimbările produse în lume în favoarea socialismului trebuiau să se efectueze în etape și că nu trebuia avută în vedere decât o slăbire progresivă a „imperialismului" american: ei se găseau în fața riscului de a fi nevoiți să intervină brutal în Caraibi în același timp în care unele dintre principalele lor eforturi vizau dezmembrarea Alianței Atlantice. Iar acum le era destul de greu să se angajeze total alături de Cuba după ce afirmaseră că nu exista nici un „pericol comunist" pe insulă. Pe 20 aprilie 1961, după operațiunea din Golful Porcilor, în *Pravda* se putea citi: „Mânați de tentativa deșartă de justificare a propriilor lor acțiuni, cercurile conducătoare americane recurg la vechea sperietoare a anticomunismului (...) La drept vorbind, ei nu au dat un răspuns concret la întrebarea directă: Fidel Castro este comunist? S-a înțeles că, prin simplul fapt că nu se opune comuniștilor și țărilor comuniste, este și el un comunist. Președintele Statelor Unite s-a angajat pe o pistă falsă atunci când vorbea despre o dominație comunistă în Cuba." Însă din clipa în care Fidel Castro proclamase mai întâi caracterul socialist al revoluției „sale", iar apoi formația sa marxist-leninistă, argumentul sovietic își pierdea întreaga valoare.

Pierderea Cubei în calitatea sa de „stat de democrație națională" ar fi fost totuși o grea înfrângere pentru Uniunea Sovietică. Pierderea unui membru al „lagărului socialist" și recuperarea sa de către Statele Unite ar fi constituit o veritabilă catastrofă politică. În același timp, Fidel Castro lansa apeluri gherilei din toată America Latină fără a-i consulta pe ceilalți membri ai „lagărului socialist", care se găseau astfel implicați într-o acțiune la care nu fuseseră asociați. Recunoașterea Cubei ca țară socialistă întărea zona de influență a Uniunii Sovietice, însă activitatea lui

Fidel Castro mărea angajamentele luate de ruși cu privire la lagărul socialist — angajamente ce comportau o serie de riscuri.

Pe 18 octombrie 1961 (înainte ca Fidel Castro să se proclame marxist-leninist) Hrușciov afirma: „Inimile noastre sunt cu voi, eroi ai Cubei, care vă apărați independența și libertatea împotriva imperialismului american și care ați înscris obiectivele socialiste pe steagul vostru de luptă." Două zile mai târziu, Anastase Mikoian declara în fața celui de-al XXII-lea Congres al PCUS: „Astăzi Cuba s-a angajat pe drumul eliberării reale de sub jugul monopolurilor. Ea a scăpat de moșieri și de ceilalți paraziți ai societății și se află pe calea construcției socialiste." Aceste elogii nu presupuneau însă nici includerea Cubei în lagărul socialist și cu atât mai puțin angajarea militară. Hrușciov se lupta atât cu „staliniștii" din interior cât și cu cei din exterior — este vorba despre chinezi. El trebuia să dovedească faptul că inițiativele în materie de coexistență pașnică nu duceau la slăbirea lagărului socialist; în cazul în care Cuba ar fi fost mai aproape de Uniunea Sovietică și mai departe de Statele Unite, includerea sa în lagărul socialist nu ar fi pus, desigur, nici o problemă.

Însă logica socialistă se afirmă. În decembrie 1961, A. Azrumanjan, directorul Institutului de economie mondială și de relații internaționale al Academiei de Științe a URSS scrie în revista editată de acest organism: „Astăzi, în America Latină a erupt primul focar al socialismului: revoluția cubaneză triumfătoare (...) În condițiile coexistenței pașnice, revoluția socialistă a triumfat în Cuba ..." Fidel Castro nu putea fi decât satisfăcut de asemenea declarații. Deși nevoit să dea unele dovezi de ortodoxism, în aprilie 1962 Castro îl exclude pe Annibal Escalante, cel mai activ dintre foștii conducători comuniști cubanezi, de la conducerea ORI, ceea ce însemna refuzul său de a-i vedea pe vechii lideri comuniști impunându-se în noul regim[29]. Conducătorii sovietici reacționează imediat în sensul pe care îl sperase Fidel Castro. Pe 11 aprilie, ziarul *Pravda* aprobă ecluderea lui Annibal Escalante, recunoscând în același timp că poporul cubanez „înscrisese pe stindard chemarea la construirea socialismului", iar Cuba se afla „în etapa transformărilor socialiste". Pe 15 aprilie, *Pravda* publică sloganurile Comitetului Central pentru 1 mai. Cuba este salutată ca fiind deja „angajată pe calea construcției socialismului". În ierarhia sloganurilor, Cuba venea înaintea Iugoslaviei, însă după celelalte țări socialiste care se aflau în faza „construcției socialismului". Nuanța era destul de puternică, însă

hotărârea capitală fusese luată. Dar ea nu va face decât obiectul câtorva comentarii discrete în presa sovietică, totul petrecându-se ca și când Moscova nu ar fi dorit ca includerea Cubei în lagărul socialist să fie considerată de Washington ca o provocare la adresa Statelor Unite.

Această decizie presupunea un ajutor militar care, după câte știm, fusese hotărât în iunie 1962. Erau necesare rachete pentru apărarea Cubei? Răspunsul este în mod evident negativ, datorită caracterului irațional al recurgerii la asemenea arme din partea Cubei în cadrul unui conflict cu Statele Unite[30].

În februarie 1962, unele indiscreții cu privire la un plan de invadare directă care îi fusese încredințat spre studiu generalului Maxwell Taylor[31], declarațiile Conferinței de la Punta del Este și manevrele a patru portavioane în Marea Caraibilor creează îngrijorare la Moscova. *Pravda* va aminti aceste câteva acțiuni în numărul din 19 februarie, iar pe 20, editorialistul său nu va da înapoi din fața unei amenințări abia voalate: „Pe hărțile geografice contemporane, amplasarea bazelor militare străine este foarte clar indicată. Dacă guvernul Statelor Unite amenință Cuba, să tragă singur concluziile în ceea ce privește țările în care sunt situate bazele militare ale Statelor Unite." Însă Cuba nu ar fi fost cruțată în cazul în care, ca represalii ale unui eventual atac al Statelor Unite îndreptat împotriva insulei, Uniunea Sovietică ar fi lovit teritoriul unuia dintre aliații americanilor. În opinia lui Fidel Castro, securitatea Cubei nu putea fi asigurată în cazul unui eventual atac din partea americanilor, decât dacă ar fi fost lovite forțele sovietice; iar acest angajament „fizic" al URSS materializa și mai mult includerea Cubei în lagărul socialist. Cuba ar fi dorit să devină membră a Pactului de la Varșovia, însă aderarea ei ar fi spart continuitatea geografică a acestuia, ridicând pentru Uniunea Sovietică o serie de probleme navale a căror soluționare nu o stăpânea încă.

Uniunea Sovietică putea să lovească direct teritoriul american, dar nu putea evita represaliile la care ar fi fost supusă de către Statele Unite. Hrușciov nu urmărea o confruntare directă — care ar fi fost totală, deci nucleară — cu Statele Unite. Însă el trebuia să ia față de Cuba angajamentul de a o apăra, și să-l materializeze, evitând două riscuri, pe cel al declanșării unui război cu Statele Unite și pe cel de recul în cazul unui eventual conflict. Rachetele cu rază medie de acțiune instalate în Cuba, și deci capabile să lovească teritoriul american, par a constitui

soluția acestei probleme ale cărei date sunt destul de contradictorii. Cui aparține însă inițiativa instalării lor? De nenumărate ori Fidel Castro a răspuns ziariștilor la această întrebare[32]. Însă răspunsurile sale erau foarte variate. Uneori afirma că „propunerea" venea din partea Uniunii Sovietice, alteori declara că îi aparținea chiar lui. Esențial este că el dorea o protecție militară sovietică efectivă și că instalarea acestor rachete a fost hotărâtă de comun acord. Nici Castro și nici Hrușciov nu și-au forțat mâna unul altuia. Însă de ce rachete? Asemenea dispozitive nu erau pe măsura unui eventual conflict între Cuba și Statele Unite: în ipoteza în care acestea ar fi avut intenția unui atac asupra Cubei, ele nu ar fi folosit decât arme convenționale și încă nu din cele mai performante, pe măsura celor de care dispunea Castro. Dacă americanii, limitându-se la arme convenționale, le-ar fi folosit pe cele mai puternice, s-ar fi expus riscului, considerabil pe plan psihologic și politic, de a fi acuzați că au zdrobit o țară mică independentă, fapt ce ar fi întărit în mod indirect teza „imperialismului" indiscutabil agresiv. Rachetele se aflau cu mult deasupra nivelului militar pe care îl putea atinge un conflict americano-cubanez. Ar fi putut ele descuraja Statele Unite de la angajarea unei operațiuni cu mijloace convenționale limitate? Nu, deoarece acțiunea de intimidare nu ar fi venit din partea Cubei, ci a Uniunii Sovietice, iar amenințarea unui conflict americano-cubanez s-ar fi transformat într-un conflict americano-sovietic, lucru pe care Hrușciov nu și-l dorea. Instalarea în Cuba a unor rachete ce puteau să lovească teritoriul american era irațională și nu se poate explica decât printr-o estimare eronată din partea conducătorilor sovietici, care nu au înțeles că miza cubaneză, înțeleasă în termeni strategici, era vitală pentru Statele Unite, acestea neputând permite ca insula Cuba să se transforme într-un portavion sovietic.

Această eroare de apreciere era cu atât mai evidentă cu cât nu a fost considerată drept o ipoteză de lucru de către responsabilii militari americani. „Războiul nuclear mondial pe calculator": acest titlu cu litere groase din ziarul londonez *Times*, în primăvara anului 1963, suscită o surpriză vie și în același timp un anume scepticism. Unii își amintesc că și în secolul al XVIII-lea se încercase reducerea artei războiului la un studiu de geometrie, iar la sfârșitul secolului al XIX-lea, la o problemă de orar al căilor ferate. Alții denunță caracterul „inuman" și „abstract" al recurgerii la cifre și la ecuații pentru estimarea unei situații în care, în

orice ipoteză, omul rămâne prezent. În realitate, problema nu era nouă, însă electronica îi conferea niște dimensiuni până atunci de nebănuit.

STAGE — *Stimulation of Total Atomic Global Exchange* — necesitase aproape trei ani de pregătiri și au trebuit cinci luni pentru a fi jucat. Simbolurile electronice reprezentau rachete balistice, bombardiere, interceptoare, etc. înregistrate pe benzi magnetice; jocul fusese condus de mai mulți specialiști care alimentau creierele electronice cu cartele perforate conținând instrucțiunile (160 000), iar calculatoarele determinau scorul și pierderile suferite. Însă, printre ipotezele luate în considerație, nu figura și instalarea rachetelor sovietice în Cuba. De asemenea, nici RAND Corporation, nici Stanford Research Institute, nici Hudson Institute, pentru a nu cita decât aceste trei mari organisme, nu își imaginaseră că Uniunea Sovietică ar putea transforma insula Cuba într-un portavion[33].

Conducătorii americani erau cu atât mai surprinși cu cât, deși nu-și făceau nici o iluzie în privința sincerității apelurilor la coexistența pașnică, atât Statele Unite cât și Uniunea Sovietică vorbeau despre dezarmare. Pe 20 septembrie 1961, cele două țări publicaseră o „declarație unită" asupra „principiilor dezarmării". Articolul 1 al acestei declarații afirma că scopul negocierilor era dezarmarea generală și completă. Articolul 2 tempera însă această afirmație, precizând: „Programul de dezarmare generală și completă va garanta că Statele Unite vor dispune numai de arme nenucleare, de forțe armate, de mijloace și dispozitive stabilite de comun acord ca fiind necesare în vederea menținerii ordinii interne și a protecției securității personale a cetățenilor, și că statele vor sprijini forța de pace a Națiunilor Unite, furnizându-i efectivele fixate de comun acord." Desigur, discuțiile cu privire la dezarmare eșuaseră încă din 1946, însă eforturile continuau; acesta este momentul în care Uniunea Sovietică ia o inițiativă care va pune în umbră toate ideile relative la dezarmare și, în pofida unei logici nucleare pe care se dovedise că o conștientizase, încearcă să mizeze totul „pe ultima carte", ceea ce avea să provoace o gravă criză, nu atât între Statele Unite și Cuba, cât între Statele Unite și Uniunea Sovietică.

Pe 26 iulie 1960, Fidel Castro declarase: „Promitem să facem din țara noastră un exemplu care va transforma Anzii Cordilieri într-o Sierra Maestra a continentului american." Peste puțin mai mult de doi ani, impunându-se ca un focar revoluționar, Cuba avea să devină centrul unei

confruntări între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Subversiunea și logica nucleară se întâlniseră pentru a crea o situație extrem de periculoasă pentru pace.

Note

[1] Jean Lamore, *op. cit.*, p. 9.

[2] Jean Lamore, *op. cit.*, p. 11.

[3] Georges Labica *et al, Dictionnaire critique du marxisme*, P.U.F., Paris, 1983, p. 225.

[4] Citat de Jean Lamore, *op. cit.*, p. 15.

[5] Jacques Arnault, *Cuba et le marxisme*, P.U.F., Paris, 1976, p. 62.

[6] *Op. cit.*, pp. 141–142.

[7] Cheng Ying-Hsiang, *Idylle sino-cubaine, brouille sino-soviétique*, Armand Colin, Paris, 1973, p. 10.

[8] Între 1927 și 1933, Chibas fusese unul dintre liderii studențești ai luptei împotriva lui Machado. În 1947, el organizase *Partido del pueblo cubano* împotriva *Partido revolucionario cubano* al lui Ramón Grau San Martín, președinte al Cubei la vremea respectivă. Cele două partide erau desemnate în mod obișnuit sub numele de *autenticos* și *ortodoxos*. Chibas se sinucide în 1951. Începând din 1951, Fidel Castro militează în partidul *ortodoxo*.

[9] În *Revolución*, 2 decembrie 1961.

[10] *Ibid.*, 28 martie 1962.

[11] Luis Conte Aguero, *Cartas del Presidio*, Havana, 1961, pp. 60–61.

[12] Acest text nu a fost niciodată retipărit integral, însă găsim fragmente mai largi în *Los Dos Rostros de Fidel Castro*, de Luis Conte Aguero, Mexico, 1960, pp. 104–107, și în *Y la luz se hizo*, Havana, 1959, pp. 86–90.

[13] După victoria asupra lui Batista, Fidel Castro face un pelerinaj la mormântul lui Chibas, în cursul căruia declară că Mișcarea de la 26 Iulie era „continuarea operei lui Chibas, recolta care a ieșit din sămânța pe care el a plantat-o în poporul nostru". Cf. *Bohemia*, 18–25 ianuarie 1959, p. 103.

[14] Acest articol apărut într-o revistă cubaneză de mare tiraj, ca și libertatea de exprimare de care beneficiază cotidianul *Prensa* arată că regimul lui Batista nu era chiar atât de represiv pe cât pretindeau adversarii săi. Abia în urma unor lovituri de forță, cum a fost atacul cazărmii Moncada, se instituie cenzura, pe o perioadă limitată.

[15] Yves Brossard, *La lutte révolutionnaire et la conquête du pouvoir à Cuba de 1953 à 1959*, Paris, Fondation nationale des Sciences politiques, 1971, p. 129.

[16] Jacques Levesque, *op. cit.*, p. 14.

[17] *Ibid.*, p. 15.

[18] Prin discursurile sale, Castro își aduce propria contribuție. „Comunismul, declară el în discursul din 1 mai 1966, nu se va putea institui în societatea umană decât atunci când va dispărea egoismul. Abundența poate exista și fără comunism. Comunismul va fi o abundență fără egoism." Citat de Henri Arvon, *Le gauchisme*, Paris, P.U.F., p. 27.

[19] Jacques Levesque, *op. cit.*, p. 20.

[20] Citat de Edward Gonzales, *The Cuban Revolution and the Soviet Union, 1959–1960*, Los Angeles, University of California, 1966, p. 562.

[21] *Obra revolucionaria*, 25 iulie 1960. Citat de Stephen Clissod, *Soviet relations with Latin America, 1918–1968, op. cit.*, p. 255.

[22] Jacques Levesque, *op. cit.*, p. 37.

[23] Cf. Boris Ponomarev, „Sur l'état de démocratie nationale", în *Kommunist*, nr 8, 1961, pp. 33–48. Textul acestei declarații figurează în *World Marxist Review*, decembrie 1960. Asupra acestei faze a evoluției, cf. Robert K. Furtak, *The Soviet Union and Latin America*, New York, Praeger, 1970, p. 102.

[24] Vadim Zagladin, „Les premières leçons des événements à Cuba", în *World Marxist Review*, iunie 1961, pp. 50–55. Cf. și editorialul din *Kommunist*, ianuarie 1962: „Mișcarea de eliberare națională este o parte integrantă a procesului revoluționar mondial".

[25] Titlul acestui articol din *La vie internationale* este semnificativ: „*Démence à Punta del Este*".

[26] Cf. *Pravda* din 21 septembrie 1961. Pe 22 septembrie, *Pravda* proclamă „Prietenia sovieto-cubaneză este indestructibilă", afirmație reluată de *Izvestia* din 23: „Prietenia noastră este eternă".

[27] Cheng Ying-Hsiang, *Idylle sino-cubaine, brouille sino-soviétique*, *op. cit.*, p. 28.

[28] Citat de Cheng Ying-Hsiang, *op. cit.*, p. 32.

[29] Încurajat de hotărârea lui Fidel Castro de a se conforma criteriilor sovietice tradiționale de organizare a puterii, Escalante își construise, începând din toamna lui 1961, prin ORI și cu ajutorul vechilor comuniști (prin opoziție față de cei noi), un mic imperiu care exercita o influență din

ce în ce mai accentuată asupra vieții sociale, culturale și politice din Cuba. Viza el oare înlăturarea noilor comuniști pentru a pune mâna pe pârghiile puterii? Greu de spus, însă acesta este unul dintre motivele invocate de Fidel Castro pentru a-l îndepărta.

[30] Unii autori au mers până la a afirma că instalarea rachetelor avea „foarte puțin sau nimic de-a face cu apărarea Cubei". Aceasta este formula folosită de Andrés Suerez în *Cuba: Castroism and Communism, 1959–1966*, Cambridge, MIT Press, 1967, p. 72. În *Le pouvoir en URSS*, Paris, Grasset, 1967, p. 246, Michel Tatu abordează aceeași linie.

[31] Cf. Manuela Semidei, *Kennedy et la révolution cubaine, op. cit.*, p. 107.

[32] Diversele afirmații ale lui Fidel Castro sunt prezentate și analizate de Hugh Thomas în *Cuba on the pursuit of freedom*, Londra, Eyre and Spottiswood, 1971, pp. 1391–1393.

[33] Claude Delmas, „La guerre et l'ordinateur", în *Informations et Documents*, Paris, 1 decembrie 1969, pp. 4–9.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Criza rachetelor

După îngrijorarea provocată de eșecul din Golful Porcilor, atenția cercurilor diplomatice revine asupra problemelor de care erau preocupate în aprilie 1961, totul petrecându-se ca și cum această operațiune nu ar fi fost decât o aventură. Pe 11 mai, John Kennedy aprobă un program de acțiune militară în Vietnam. Pe 16 mai, Conferința de la Geneva asupra Laosului propune crearea unui guvern cu trei tendințe (occidentală, comunistă și neutră). Pe 30 mai are loc asasinarea lui Trujillo, care se aflase la conducere în Santo Domingo din 1960. Pe 8 iunie are loc revolta kurzilor din Irak. Însă preocupările se cristalizează în special asupra eforturilor europene și a tensiunilor Est-Vest. În perioada 31 mai–2 iunie, cu ocazia întâlnirii de la Paris, Kennedy și de Gaulle decid să rămână fermi în problema Berlinului. În noaptea de 12 spre 13 august, fosta capitală a Reichului este tăiată în două de un zid ce avea să devină simbolul marii schisme a lumii născute după cel de Al Doilea Război Mondial. Pe 1 septembrie, URSS își reia experimentele nucleare în atmosferă, iar pe 15, Statele Unite își reiau experimentele subterane... Pe 6 octombrie, Kennedy și Gromâko nu ajung la nici un acord asupra Berlinului, iar pe 17, Hrușciov acceptă posibilitatea amânării tratatului de pace cu Germania. În acest timp, țările membre ale CEE încearcă să-i confere acesteia o structură mai solidă, pe baza unui proiect ce traducea punctul de vedere al lui de Gaulle și era prezentat de Christian Fouchet, de la care va împrumuta numele, rămânând în istoria eforturilor duse pentru unificarea politică a Europei. Negocierile eșuează pe 17 aprilie 1962. Pe 31 iulie 1961, Harold Macmillan anunță intenția Marii Britanii de a-și depune candidatura la CEE. Însă noi dificultăți apar în rândul occidentalilor. Pe 4 mai 1962, în

fața Consiliului Atlantic reunit la Atena, secretarul Apărării, Robert McNamara, expune doctrina „ripostei gradate" și proiectul forței nucleare multilaterale; pe 15, de Gaulle ține o conferință de presă în care reamintește opiniile sale asupra forței franceze de intimidare; pe 17, John Kennedy își exprimă ostilitatea față de forțele naționale de intimidare.

Între timp, drama congoleză rămâne nesoluționată, iar pe 18 septembrie 1961, Secretarul General al Națiunilor Unite, suedezul Dag Hammarskjöld, moare într-un accident de avion în Congo, în niște condiții care nu vor fi niciodată pe deplin elucidate. Războiul din Algeria se termină printr-o serie de convulsii sângeroase.

Problemele latino-americane rămân la fel de acute. Pe 17 august 1961, Conferința interamericană de la Punta del Este adoptă o „Alianță pentru progres". În cadrul sesiunii sale din 31 ianuarie–14 februarie 1962, conferința exclude Cuba din cadrul OEA cu 17 voturi contra 3 (Argentina, Brazilia, Chile) și Statele Unite proclamă embargoul asupra produselor cubaneze. Relațiile dintre Washington și Havana devin și mai încordate când, pe 3 septembrie 1962, URSS anunță că hotărâse sporirea ajutorului militar acordat Cubei.

Pe 27 septembrie se declanșează un război civil în Yemen, între regaliștii susținuți de Arabia Saudită și guvernul republican susținut de Egipt. Atenția Europei era concentrată însă mai ales asupra Conciliului Vatican II, care trebuia să se deschidă pe 11 octombrie la Roma.

Curând, evenimentele din Cuba aveau din nou să se situeze în prim-plan.

Cuba, platformă nucleară?

La începutul anului 1962, relațiile între Fidel Castro și guvernul sovietic păreau să se fi deteriorat. În rândul comuniștilor cubanezi aveau loc epurări masive, iar ambasadorul sovietelor, Serghei Kușriațev, care fusese implicat mai înainte într-o afacere de spionaj în Canada, fusese rugat să se întoarcă la Moscova. Ajutorul sovietic pe care contase Castro nu compensa decât într-o foarte mică măsură ruptura produsă în relațiile economice cu Statele Unite. Orașele nu mai aveau decât câteva ore de electricitate pe zi. Raționalizarea alimentelor se înăsprise într-atât încât atingea cotele foametei. Washingtonul aștepta cu hotărâre momentul în care Cuba va fi constrânsă să se întoarcă spre Statele Unite.

Răcirea relațiilor sovieto-cubaneze se datora unei cauze necunoscute la data aceea. Castro făcuse o profesiune de credință care suna la fel ca jurământul pe care îl rostise în tinerețea sa înflăcărată: „Sunt și voi muri marxist-leninist". Apoi ceruse includerea Cubei în Pactul de la Varșovia. Hrușciov obiectase, arătându-i caracterul regional al acestui Pact și necesitatea continuității sale geografice[1]. Castro fusese profund jignit de acest refuz. El nu a înțeles că, deși Uniunea Sovietică spera să se poată folosi de Cuba, ea nu voia sub nici o formă să se lase antrenată de credința neofitului Castro. Două misiuni la Moscova ale lui Raúl Castro și „Che" Guevara reușesc o aplanare a diferendului. În timpul celei de-a doua misiuni, pe 3 septembrie, un comunicat anunța în mod oficial că Uniunea Sovietică va furniza mai multe arme Cubei. Nu se dădea însă nici un detaliu asupra importanței și naturii acestora.

Cu patru zile înainte, senatorul de New York, Kenneth Keating, luase cuvântul în Senat, afirmând despre Cuba că devenise o piață de arme ce amenința securitatea Statelor Unite. În cursul lunii august, zilnic cel puțin un vapor sovietic descărca materiale de război. Numeroase detașamente rusești ocupau mai multe regiuni ale insulei, unde realizau lucrări importante. Celor care susțineau că soldații ruși erau niște fantome, Keating le răspunde citând un reporter al cotidianului *Daily Mail*: „Am văzut fantomele, sunt mult mai bine hrănite decât cubanezii", și cere guvernului să ia cunoștință de acest pericol.

Bătălia electorală din anul 1962 începea. Se aflau în joc 39 de mandate de senatori, Camera Reprezentanților în totalitate și cele mai importante funcții de guvernator din Statele Unite, cea de New York, pe care Nelson Rockefeller încerca să o păstreze, și cea de California, prin care candidatul republican învins în 1960, Richard Nixon, încerca să-și facă reintrarea pe scena politică. Alegerile aveau să constituie un test de popularitate pentru John Kennedy. Chiar și cei mai înflăcărați partizani ai săi nutreau unele temeri: eșecul din Golful Porcilor nu fusese dat uitării, iar el era considerat a fi responsabil; părerea unanimă era că acesta comisese o greșeală de judecată atunci când hotărâse această operațiune concepută înainte de accederea sa la funcția de președinte, agravată de o „slăbiciune" de caracter, ordonând oprirea acțiunii. Un om mai hotărât, mai puțin înconjurat de vârtejul influențelor, ar fi interzis operațiunea sau ar fi mers până la capăt. Statele Unite erau îngrijorate și aveau remușcări pentru soarta celor 1173 de prizonieri din Golful

Porcilor. Castro îi condamnase la ani grei de temniță, după care ceruse o răscumpărare: 500 000 de dolari pentru José Pérez Román și Erneido Oliva; 100 000 de dolari pentru fiecare dintre cei 21 de ofițeri, 50 000 de dolari pentru fiecare om — și oferea întregul lot americanilor pentru suma de 62 de milioane de dolari. S-a înființat un comitet care a încercat strângerea acestei sume enorme, știindu-se că subalimentarea i-ar fi dus pe cei captivi la moarte.

Dezvăluirile lui Keating duc la exasperare Casa Albă. Kennedy îi învinuiește pe „generalii și amiralii improvizați, întotdeauna dispuși să-i trimită la luptă pe fiii altora". Pe 11 septembrie, atunci când Hrușciov afirmă că armele livrate Cubei au un caracter pur defensiv și că rachetele sovietice sunt prea puternice pentru ca instalarea lor într-o altă țară să fie necesară, Kennedy acceptă această asigurare, limitându-se să avertizeze că Statele Unite „vor face ceea ce trebuie" în cazul în care dispozitivul comunist din Cuba le-ar pune în pericol securitatea. Cei din apropierea sa susțineau că amplasarea armamentelor nucleare în Cuba era total neverosimilă: rușii nu instalaseră niciodată vreun dispozitiv în afara teritoriului lor și nu ar începe în mod sigur cu un aliat atât de recent și de ciudat ca Fidel Castro.

Pe 16 octombrie, Cuba revine în actualitate prin intermediul unei necuviințe săvârșite de Ahmed Ben Bella, pe atunci președintele noii Republici Algeriene. Acesta fusese invitat la Washington, primit cu cele mai mari onoruri, felicitat și ridicat în slăvi. Părăsind Statele Unite, prima sa grijă este să meargă la Havana, unde semnează cu Fidel Castro o declarație în care era denunțat „imperialismul american" și se cerea „demontarea și evacuarea tuturor bazelor militare din străinătate, inclusiv pe cea de la Guantánamo".

Într-un interviu acordat ziarului cubanez *Revolución*, Ahmed Ben Bella reafirmă principiile de nealiniere a Algeriei și se ridică împotriva măsurilor luate de Statele Unite față de Cuba. Cuvintele rostite de președintele algerian cu ocazia sejurului său la Havana provoacă o serie de proteste violente în rândul membrilor Congresului. „Dl Ahmed Ben Bella a dat o palmă Americii și a ridiculizat-o", declară Kenneth Keating. El adaugă: „Noi nu suntem obligați să ținem cont de ceea ce spune Ben Bella. Avem dreptul să fim la Guantánamo. Nu suntem obligați să facem eforturi pentru niște oameni care își bat joc de problemele noastre." Trei lideri ai Partidului Republican, senatorul Barry Goldwater și

Bob Wilson și William Miller, membri ai Camerei Reprezentanților, publică un comunicat în care se declara că prestigiul Statelor Unite fusese atins de „trădarea" lui Ben Bella în Cuba, și i se cerea lui John Kennedy să spună „câte milioane de dolari" fuseseră promise Algeriei ca ajutor.

Pe de altă parte, Richard Nixon declară la Santa Barbara că este necesar ca John Kennedy să facă „tot ceea ce se poate face" pentru „a opri procesul de construcție a comunismului în Cuba". El precizează: „Aceasta înseamnă chiar și o blocadă dacă este nevoie. Cel mai mare risc este acela de a nu se face nimic."

Întâlnirea Castro–Ben Bella merită întreaga atenție. La origine, cele două tentative suscită comparația. Dintre „programul Moncada", cuprins în pledoaria rostită de Fidel Castro în timpul procesului său din septembrie 1953, și „platforma Sumam", redactată trei ani mai târziu, cea de-a doua este cel mai puternic marcată de ideologia socialistă. Și atât în discursul pronunțat de primul-ministru cubanez la New York în fața Asociației Presei, în aprilie 1959, la patru luni după accederea sa la putere, cât și în acela rostit de șeful guvernului algerian în octombrie 1962, la câteva zile după ce fusese promovat în funcția de șef al executivului, găsim aceeași grijă aparentă de a păstra un oarecare echilibru față de cele două mari sisteme ideologice și economice care își disputau lumea. În nici unul dintre cele două cazuri, Partidul Comunist, care dusese îndelungi tratative cu puterea, nu a jucat un rol hotărâtor în luptă. Însă în vreme ce mai mulți tovarăși dintre cei mai vechi și mai eficienți ai liderului cubanez fuseseră încă de la început devotați marxismului, nimic asemănător nu se petrece în anturajul lui Ben Bella. Colonelul Boumedienne nu poate fi comparat cu un „Che" Guevara. Iar istoria avea să o demonstreze[2].

Ziua de 14 octombrie 1962 este o duminică. Consilierul pe probleme de securitate al Casei Albe, McGeorge Bundy, este întrebat într-o emisiune televizată despre pericolul pe care l-ar putea reprezenta pentru Statele Unite pregătirile militare sovieto-cubaneze. „Nu împărtășesc nicidecum opinia acelui număr restrâns de persoane care cred că asistența militară rusă ar putea constitui o amenințare mortală la adresa noastră. Nu există nici o amenințare", spune el. În timp ce McGeorge Bundy aborda tonul acesta autoritar, maiorul Rudolf Anderson Jr. și maiorul Richard S. Heyser, piloți pe două avioane de tip U-2, tocmai se

întorceau dintr-o misiune de recunoaștere care fusese amânată cu 15 zile din lipsa unei autorizații de la Casa Albă, apoi din cauza ciclonului tropical „Ella". Cele două aparate dotate cu aripi imense survolaseră coasta de vest a Cubei; filmele aduse de ei erau deja în mâinile specialiștilor. Primul om avertizat de rezultatele interpretării, în seara de 15, este McGeorge Bundy. Cinci baze de rachete balistice se aflau în construcție la Cristóbal, San Candelaria, Guanajay, Sagua la Grande și Remedios. Douăzeci și patru de unități MRBM erau identificabile, unele deja amenajate, cu dispozitivele de lansare înălțate, rachetele fiind stocate în apropiere. La Remedios și la Guanajay, cincisprezece platforme IRBM erau în construcție. Fotografiile luate în urmă cu câteva săptămâni arătau savana și pădurea, acestea fiind înlocuite acum cu șantiere în plină activitate. Momentul în care bazele urmau să fie operaționale nu era departe: totul era o chestiune de câteva zile.

Având o rază de acțiune între 1000 și 1200 mile (1600–2000 km), o MRBM, *Medium Range Ballistic Missile*, trasă din Cuba putea lovi toate orașele și instalațiile militare americane până la Saint Louis. Cu raza sa de acțiune de 2000 mile (3200 km), o IRBM, *Intermediate Range Ballistic Missile*, amenința teritoriul american în totalitate, mai puțin Seattle și un colț din statul Washington. Încărcătura nucleară corespunzătoare celor două tipuri de rachete avea o putere între douăzeci și cincizeci de ori mai mare ca cea a bombei de la Hiroshima.

Hrușciov îl „amețise" pe Kennedy, spunându-i că nu întreprindea nici o acțiune care ar putea agrava tensiunea internațională înainte de alegerile americane, și afirmând solemn și categoric că armele livrate Cubei nu au decât un caracter defensiv. Iar la douăzeci și patru de ore după ce rostise cuvintele „nici o amenințare", McGeorge Bundy primește dovada că Uniunea Sovietică își desfășoară la mai puțin de 150 km de Florida un arsenal nuclear capabil să distrugă toate centrele vitale ale Statelor Unite. McGeorge Bundy nu consideră util să-l informeze imediat pe John Kennedy: „Vă întorceați dintr-un turneu electoral epuizant. M-am gândit că o seară liniștită și un somn bun erau cele mai indicate înainte să treceți prin încercarea cea grea." A doua zi la ora 9 dimineața, în timp ce Kennedy citea ziarele, McGeorge Bundy sosește cu vestea: „Ne-am înșelat"[3].

Atmosferă de criză la Washington

Acesta este titlul ziarului *Le Monde* din 23 octombrie. Cotidianul scrie mai departe: „Ce se întâmplă în Statele Unite? *New York Times* și ziarul *Times* din Londra vorbesc despre o atmosferă de criză. Președintele Kennedy, sub pretextul unei răceli, și-a întrerupt campania electorală și s-a întors la Washington unde, din diverse motive, se află ca din întâmplare domnii Dean Rusk, Robert McNamara și șefii Statului Major. Vicepreședintele Johnson, care se afla în Hawaii, a găsit același pretext al răcelii pentru a reveni în capitală." Această reuniune a tuturor conducătorilor americani coincide cu publicarea de către *Washington Post* din 21 octombrie, a unui lung articol, potrivit căruia un membru nedesemnat al guvernului ar fi prezentat situația din Cuba ca fiind „încordată și dificilă". Sunt semnalate mișcări de trupe în jurul bazei de la Key West, în Florida, însă Departamentul Apărării precizează că nu au nici o legătură cu situația din Cuba, fiind vorba despre niște manevre prevăzute mai demult în Puerto Rico și care se încheie pe 30 octombrie. Oficial, nu se știe nimic în plus. Unii observatori au pus această agitație pe seama conversației pe care Kennedy o avusese joia din urmă cu Gromâko: să fi încercat să obțină din partea acestuia, în ceea ce privește Cuba, niște asigurări pe care nu le-ar fi obținut? În opinia altora, conducătorii americani considerau că ar fi obținut un succes asupra Kremlinului, forțându-l pe acesta să amâne încă o dată semnarea tratatului de pace cu Germania și că încercau acum să exploateze acest avantaj în Caraibi. Este evident că Hrușciov nu avea intenția declanșării unei acțiuni ireparabile la Berlin în zilele care urmau[4]. Situația generală este cu atât mai tulbure, cu cât, dacă ar fi să dăm crezare informațiilor venite de la New Delhi, mai multe divizii chineze trecuseră la atac în Ladhak, unde puseseră stăpânire pe mai multe posturi în teritoriile pe care și le disputau India și China. Este luată în considerare posibilitatea unei medieri sovietice, însă operațiunile în curs nu fac altceva decât să înrăutățească atmosfera dezbaterii angajată pe 22 în cadrul Națiunilor Unite cu privire la chestiunea chineză.

În aceeași zi în care este constatată „atmosfera de criză de la Washington", John Kennedy rostește un discurs prin care îi informează pe americani că mai multe rachete sovietice cu rază medie de acțiune,

capabile să lovească New York-ul și majoritatea marilor orașe din Statele Unite, sunt pe cale de a fi instalate în Cuba.

Aceste rachete nu ar fi putut fi descoperite mai devreme? A ținut cont John Kennedy de avertismentele care i-au fost date? Nu cumva pasivitatea sa i-a încurajat pe sovietici, care au profitat astfel de slăbiciunea lui și de starea de cvasiparalizie a țării provocată de campania electorală?

În fața Comisiei Forțelor Armate din Senat, serviciile americane de informații sunt acuzate de a fi subestimat informațiile care le fuseseră furnizate, datorită „prejudecăților filosofice"[5]. Li s-a mai reproșat și faptul că s-ar fi concentrat mai degrabă asupra intențiilor decât asupra forțelor sovietice și că ar fi judecat lucrurile printr-o prismă greșită[6]. Fostul secretar al Apărării în timpul președinției lui Harry Truman, Robert Lovett, reproșează cu tărie serviciului CIA că nu a descoperit la timp ceea ce se pregătea la o distanță de 90 de mile de coastele Floridei[7]. Nu avea CIA în acel loc agenți care să o informeze asupra instalării unor arme imposibil de disimulat? Departamentul de Stat a fost și el acuzat pentru că s-ar fi opus propunerilor CIA și ale Pentagonului în ceea ce privește întărirea mijloacelor de spionaj aerian. S-ar părea că, într-adevăr, Departamentul de Stat ar fi fost într-o oarecare măsură înclinat să nu acționeze, amintindu-și consecințele doborârii deasupra teritoriului sovietic, pe 1 mai 1960, a unui avion U-2 plecat din Turcia, după care un al doilea U-2 fusese și el doborât pe 9 septembrie 1962, deasupra teritoriului chinez. Departamentul de Stat făcuse atunci presiuni asupra Pentagonului pentru ca zborurile U-2 deasupra Cubei să fie mai rare, ceea ce punea în discuție responsabilitatea Secretarului de Stat Dean Rusk. Alexis Johnson respinge acuzația conform căreia „Departamentul de Stat și Secretarul de Stat împiedicaseră, prin opiniile și deciziile luate, descoperirea mai rapidă a rachetelor, opunându-se în același timp programului de zbor al avioanelor U-2. Cunoscând în amănunțime ansamblul programului de zbor al avioanelor U-2 și totalitatea eforturilor depuse pentru culegerea informațiilor referitoare la Cuba, trebuie să spun că nu a existat nici o propunere care să fi fost respinsă la Departamentul de Stat sau în altă parte și care să fi permis descoperirea mai rapidă a rachetelor..."[8]

Unele dintre aceste informații cu privire la „armele atomice" fuseseră captate de CIA la Opa Locka în Florida, și proveneau de la mai mulți cubanezi și mai ales de la pilotul personal al lui Fidel Castro. Însă

fuseseră culese în niște condiții destul de bizare (pilotul lui Castro făcuse unele „confidențe" când era beat), încât necesitau o verificare minuțioasă, care nu a fost efectuată. Esențial este că supravegherea Cubei fusese întreruptă pe 5 septembrie, fiind reluată abia pe 4 octombrie, în pofida prezenței rachetelor sovietice în partea de vest a insulei. Timp de o lună, Uniunea Sovietică a putut să-și continue activitatea în liniște.

Acesta este momentul în care se deschide un alt proces. Nu numai republicanii acordaseră un loc important chestiunii cubaneze în campania electorală. Pe 19 august, într-o conferință de presă, John Kennedy îi condamnase pe cei care considerau necesară o intervenție militară împotriva Cubei, arătând totuși că urmărea „cu cea mai mare atenție" evoluția situației din insulă. Pe 4 septembrie, la scurt timp după difuzarea comunicatului sovieto-cubanez prin care se anunța o creștere a ajutorului militar sovietic acordat Cubei, el avertizează Moscova că guvernul american ar considera drept o amenințare „extrem de gravă" livrarea de arme ofensive, de exemplu a rachetelor cu rază medie de acțiune, și că va lua măsurile necesare față de livrările respective. Dar în cadrul aceluiași discurs, el negase sosirea rachetelor sovietice în Cuba. Pe 6 septembrie, primise direct prin ambasadorul Dobrânin un mesaj în care Hrușciov declara: „Nimic nu va fi întreprins înaintea alegerilor americane, care să ducă la o complicare a situației internaționale și să agraveze tensiunea între țările noastre." Pe data de 13, Kennedy își reînnoiește avertismentele la adresa Moscovei și a celor care susțineau adoptarea unei atitudini foarte categorice cu privire la Cuba.

John Kennedy primea cu scepticism și câteodată cu ostilitate informațiile care veneau în contradicție cu ceea ce gândea el. Pe 22 august, directorul CIA, John McCone, îl informase că „URSS este pregătită să introducă rachete ofensive în Cuba"[9]. Kennedy nu mai voia să permită să i se forțeze mâna, cum considera că se întâmplase în cazul acțiunii din Golful Porcilor. El autorizase reluarea zborurilor avioanelor de tip U-2 pe 4 octombrie aproape împotriva voinței sale. Trebuia de asemenea să țină cont de rivalitățile între CIA și Departamentul de Stat, între un serviciu secret și o administrație diplomatică. O rivalitate la fel de dură exista și între CIA și Pentagon, aceasta fiind agravată și de faptul că responsabilii celor două instituții, John McCone și Robert McNamara, nu se înțelegeau. Rivalitățile acestea au avut o consecință imediată. Nu

era suficient ca John Kennedy să autorizeze reluarea zborurilor aparatelor U-2, trebuia hotărât cine urma să le piloteze: agenți CIA sau militari în uniformă? Pe lângă această întrebare se mai profila încă una: cine va avea responsabilitatea programelor de observare încredințate aparatelor U-2, CIA sau Pentagonul? CIA fusese nevoită să cedeze, însă discuțiile duraseră zece zile, astfel că abia pe 14 octombrie are loc zborul de recunoaștere efectuat deasupra regiunilor San Cristóbal, Guanajay și Remedios. Rivalitățile administrative și cele personale duseseră la o cvasiparalizie, care în final îl împiedicase pe John Kennedy să ia o decizie la începerea lucrărilor de instalare a rachetelor[10].

Totuși, în dimineața zilei de 16 octombrie, când John Kennedy află de la McGeorge Bundy de existența bazelor de rachete, acestea nu erau încă operaționale. Trebuia să ia o decizie în interval de câteva ore. El află de existența bazelor la ora 9. Convoacă la ora 11 o conferință la care aveau să participe vicepreședintele Lyndon Johnson, Robert Kennedy, ministru al Justiției, Dean Rusk, Secretar de Stat, Robert McNamara, Secretar al Apărării, generalii Taylor și Carter, ambasadorul Statelor Unite la Paris, Bohlen, McGeorge Bundy, asistentul lui Rusk și secretarul acestuia, Ken O'Donnell. În același timp, sunt consultați Dean Acheson, care fusese Secretar de Stat în timpul președinției lui Harry Truman, și generalul John McClay, fost Înalt Comisar în Germania. Secretul este total, și nici o transcriere a discuțiilor nu figurează în arhive. O a doua ședință are loc în cursul după-amiezii. „Președintele a declarat că nu vom accepta cu nici un preț să rămânem sub amenințarea rachetelor sovietice instalate în Cuba." [11]

Evantaiul riscurilor și al soluțiilor

În urma zborurilor de recunoaștere se poate afirma că lucrări importante sunt în curs pentru amenajarea bazelor de rachete. Este dificil însă de precizat amploarea exactă a pericolului pe care îl constituie acestea, o seamă de ipoteze și prezumții circulând cu privire la intențiile lui Hrușciov. Riposta americană este strâns legată de datele pe care Kennedy și colaboratorii săi le vor deține în ceea ce privește amplasarea dispozitivelor sovietice și operațiunea în scopul căreia acestea erau destinate.

Robert McNamara, care gândește în termeni matematici[12], consideră că din punctul de vedere al victimelor nu există nici o diferență între o

rachetă lansată de pe teritoriul sovietic și una lansată de pe teritoriul cubanez. În opinia lui, instalarea rachetelor sovietice în Cuba are consecințe psihologice în America Latină, însă nu afectează echilibrul strategic dintre Statele Unite și URSS. Rachetele respective reduc cel mult intervalul de alertă de care dispun Statele Unite, adică timpul afectat pregătirii represaliilor. Aceasta este și părerea lui McGeorge Bundy. Adjunctul lui Robert McNamara, Paul Nitze, nu împărtășește această opinie: el apreciază că o parte importantă a bombardierelor strategice americane ar putea fi distrusă de rachetele instalate în Cuba. Distanța între Cuba și Florida (unde erau staționate mai multe unități ale Strategic Air Command) anulează complet intervalul de alertă, ceea ce anihilează securitatea pe care Statele Unite o datorau până atunci depărtării față de URSS. În opinia lui Dean Acheson, rachetele instalate pe teritoriul Cubei sunt mult mai periculoase decât cele aflate pe teritoriul sovietic, deoarece se află mai aproape de obiectivele amintite, iar vulnerabilitatea Statelor Unite, deja grav afectată de rachetele intercontinentale (prima fusese lansată de către URSS pe 26 septembrie 1957, cu câteva zile înainte de plasarea pe orbită a primului satelit artificial, *Sputnik*), ar deveni totală în eventualitatea în care teritoriul american ar fi lovit de niște rachete cu rază medie de acțiune. El mai apreciază că, dacă represaliile nu ar viza decât Cuba, ele nu ar lovi decât o bază sovietică, în timp ce, pentru a lovi centrul, ar trebui vizat chiar teritoriul sovietic, ceea ce ar plasa din punct de vedere tehnic Statele Unite în situația de agresor și le-ar condamna astfel la o serie de represalii. Armamentele cunoscuseră, încă din toamna anului 1962, o asemenea evoluție încât, în cazul în care represaliile ar deveni inevitabile, contrarepresaliile ar deveni și ele inevitabile. Superioritatea mijloacelor de atac asupra celor de apărare duce la o neutralizare — „echilibrul terorii" — care poate fi ruptă prin intervenția unui terț ce răstoarnă condițiile „intimidării" bilaterale. Acest terț este Cuba, perturbatoarea „echilibrului terorii".

Pentru John Kennedy, problema nu se pune numai în termeni militari și strategici. Președintele se simte personal implicat în urma asigurării date de Hrușciov conform căreia nici un fel de „arme ofensive" nu vor fi instalate în Cuba. El se întreabă dacă moderația de care dăduse dovadă după 3 septembrie, data comunicatului sovieto-cubanez, nu l-a incitat cumva pe Hrușciov să profite de situație. Rachetele cu rază medie de

acțiune instalate în Cuba nu pot fi calificate drept defensive: arsenalele celor două Mari Puteri nu dețineau încă dispozitive antirachetă, toate rachetele fiind ofensive, și singura apărare posibilă era amenințarea cu represalii, conform conceptului de intimidare.

S-ar părea — însă este imposibil de adus vreo dovadă — că decizia instalării de rachete în Cuba fusese luată cu ocazia vizitei lui Raúl Castro și „Che" Guevara la Moscova, la începutul lui septembrie, și că rachetele figuraseră în cadrul „livrărilor militare" ale Moscovei, aceasta angajându-se să le mărească volumul, fără a da însă precizări tehnice. Era un atac atât la prestigiul personal al lui John Kennedy, cât și la adresa Statelor Unite. John Kennedy purta răspunderea acțiunii din Golful Porcilor. Cu ocazia întâlnirii sale cu Hrușciov, la Viena, pe 3 și 4 iunie 1961, acesta îl găsise pe președintele american „nehotărât, prost informat și mai ales prea puțin impresionant"[13], și profitase de acest lucru pentru a-și spori amenințările cu privire la Germania. Astfel că John Kennedy se va afla într-o situație foarte delicată în momentul în care va trebui să ia o decizie în fața provocării lansate de Hrușciov. Acesta comisese o eroare, bineînțeles, nelăsând timpul necesar pentru protejarea Cubei împotriva raidurilor americane de recunoaștere. Dar care erau de fapt intențiile sale? Nimic nu ne împiedică să credem că el considera războiul inevitabil, decizând să o ia înaintea americanilor prin aplicarea unei lovituri neașteptate și devastatoare. Dispozitivele amplasate în Cuba îi permiteau folosirea împotriva Statelor Unite a unor rachete cu rază scurtă și medie de acțiune, și deci păstrarea intactă a dispozitivelor sale strategice. O manevră de intimidare este totuși mai verosimilă decât deschiderea ostilităților. Se anunțase că Hrușciov urma să se ducă după alegerile americane la Adunarea Generală a Națiunilor Unite. Cu teritoriul cubanez transformat în bază nucleară și proferând amenințări, el nu va mai avea nici o reținere pentru a pretinde lichidarea Berlinului de Vest.

Săptămâna se scurge într-o atmosferă ireală pentru cei câțiva oameni deținători ai teribilului secret. America nu bănuiește nimic. Toamna din acel an este minunată. Astronautul Walter Schirra tocmai înfăptuise cu succes un zbor orbital, reducând decalajul în cursa pentru cucerirea spațiului. Pregătirea alegerilor agita lumea politicienilor. În depărtări începuse un război ciudat: încăierarea dintre chinezi și indieni la cele două extremități ale frontierei himalayene, în partea de vest, pe platourile înalte și stâncoase ale Ladakhului, și în est, în defileurile

ameţitoare care domină valea Brahmaputrei. Un batalion indian este nimicit în această regiune şi singurul supravieţuitor îi descrie pe chinezi ca pe nişte hoarde de furnici albastre ce se infiltrau în toate crevasele muntelui. Opinia publică îşi bătea joc de brahmanul Jawaharlal Nehru, răsplătit în monede comuniste pentru bunele şi neobositele sale servicii aduse Chinei Roşii. Kennedy şi consilierii săi se întreabă dacă simultaneitatea agresiunii împotriva Indiei şi a instalării rachetelor în Cuba nu semnifică începutul unui război mondial. Ei sunt nevoiţi să tacă, să se prefacă, să dejoace curiozitatea ziariştilor, să se ferească de reuniunile prea făţişe, să nu îşi părăsească obligaţiile de rutină şi pe cele mondene, să continue campania electorală, pentru ca ruşii să nu-şi dea seama că America a aflat şi că replica ei va fi o ripostă „de la surpriză la surpriză". De fapt, în ciuda reţelelor de spionaj, sovieticii nu ştiau că guvernul Statelor Unite era deja la curent cu operaţiunea întreprinsă în Cuba şi că se pregătea pentru o ripostă.

Opiniile sunt divergente. Nu se poate pune problema invadării Cubei: disproporţia de forţe s-ar întoarce împotriva Statelor Unite, care, într-o operaţiune de acest tip, ar întâmpina dezaprobarea şi situarea pe poziţii adverse a tuturor ţărilor din Lumea a Treia, care, uitând de rachetele sovietice amplasate pe insulă, nu ar lua în consideraţie decât posibila agresiune a unei ţări formate din 180 de milioane de locuitori împotriva unei insule de mărime redusă precum Cuba. Un bombardament prin surprindere ar fi fost o reeditare a incidentului Pearl Harbor, victimele nefiind la început decât tehnicienii sovietici; Washingtonul nu îşi putea asuma riscul provocării unei reacţii nucleare sovietice, oricât de mic ar fi fost acesta având în vedere raportul miză–risc. De altfel, este prima dată, de la începutul erei nucleare, când noţiunea raportului miză–risc devine concretă. Progresul nuclear al Uniunii Sovietice, completat de cucerirea de către aceasta a puterii spaţiale, pusese capăt erei invulnerabilităţii americane. Însă în vreme ce se considera că această invulnerabilitate nu era ameninţată decât de rachetele intercontinentale, operaţiunea cubaneză implica acum o ameninţare cu rachete cu rază medie.

Să ne amintim, în anturajul lui Kennedy, de unele avertismente ale CIA. „Serviciile secrete ajunseseră la concluzia că Moscova, recunoscând, după o perioadă de ezitare, că supravieţuirea lui Castro constituia o miză importantă pentru Uniunea Sovietică, decisese să apere regimul împotriva agresiunilor externe. Prin aceasta, Moscova

spera să-și consolideze capul de pod pe continent, să întărească prestigiul lui Castro în America Latină și să arate lumii neputința Washingtonului de a preveni acest gen de lucruri, chiar «la ușa» sa. Totul părea logic."[14] Dar — pentru că întotdeauna există un „dar" — amintirea acțiunii din Golful Porcilor era încă vie în memoria tuturor. Nimeni nu își închipuise că Moscova avea să introducă rachete nucleare în Cuba. „Cei mai buni experți ai noștri în problema Rusiei, de la Departamentul de Stat și CIA, considerau că Hrușciov era prea prudent iar politica externă a Uniunii Sovietice prea rațională pentru a-și asuma un risc atât de mare."[15] Dezamăgirea se împletea cu neliniștea. Rachetele instalate în Cuba nu constituiau doar o amenințare politică pentru America, ele reprezentau și o amenințare militară pentru Statele Unite. Celor care susțineau adoptarea unei atitudini ferme, McGeorge Bundy le răspunde: „Foarte bine, însă până unde veți merge dacă ei nu se opresc?" Iar vapoarele continuau să părăsească porturile Mării Negre...

John Kennedy reacționează la vederea clișeelor aduse de aparatele U-2. „Kennedy s-a informat imediat despre natura acestor probe. De îndată ce s-a convins că erau concludente, el a spus că Statele Unite trebuiau să pună capăt acestei amenințări: într-un fel sau altul, rachetele trebuiau să părăsească teritoriul Cubei."[16] Un atac „chirurgical" limitat numai la bazele de rachete ar fi lăsat intacte aeroporturile și avioanele IL-28, iar Statele Unite nu puteau fi sigure de distrugerea tuturor bazelor. În plus, acțiunea ar fi comportat riscul unor contrarepresalii îndreptate împotriva Statelor Unite. Prudența cerea un atac de mai mică anvergură, însă ar fi fost totuși nevoie de un număr de 500 de misiuni de luptă, și s-ar fi produs victime în rândul personalului sovietic, ceea ce ridica din nou problema contrarepresaliilor. Adlai Stevenson se pronunță pentru o simplă acțiune diplomatică, sugerând negocierea retragerii rachetelor din Cuba în schimbul sacrificării bazelor americane din Turcia și din Italia. Generalul Maxwell Taylor, recent numit președinte al Comitetului Șefilor de Stat Major, Douglas Dillon, Dean Acheson și John McCone se ridică împotriva a ceea ce ei numesc „un München caraibian", cerând eliminarea rachetelor rusești printr-un bombardament sau prin invadarea Cubei. Robert Kennedy combate cu putere această soluție, pe care o asimilează atacului japonez de la Pearl Harbor: „Fratele meu nu va fi un Tojo al Americii." Arthur Schlesinger redă intervenția acestuia: „Robert Kennedy, vorbind cu un ton reținut,

spuse că nu crede că președintele Statelor Unite va ordona vreodată un asemenea atac, având în vedere precedentul de la Pearl Harbor și responsabilitatea pe care am avea-o în fața lumii. În 175 de ani, nu ni s-a întâmplat niciodată să acționăm în acest fel. Nu este în tradiția noastră să atacăm prin surprindere națiunile mici în zorii unei dimineți de duminică. Mii de cubanezi — și sute de ruși — ar fi uciși fără nici un avertisment. Nu ne-am bate pentru supraviețuirea noastră, ci pentru ceva mai mult, iar un atac mișelesc ar constitui trădarea moștenirii și a idealurilor noastre. Blocada, în schimb, ar arăta voința noastră de a obține retragerea rachetelor și ar da Moscovei timpul și libertatea de mișcare necesare pentru abandonarea acestei poziții critice."[17] Statele Unite nu doresc declanșarea unui război, dar nici nu vor să fie supuse unuia. Ideea blocadei fusese sugerată de Robert McNamara. Douăzeci și patru de cargouri sovietice se aflau în drum spre Cuba. Constrângându-le a face cale întoarsă, se va opri suplimentarea materialului necesar pentru ca bazele să devină operaționale, demonstrând în același timp rușilor poziția fermă a Americii. Celor care obiectează că aceasta este o soluție prea slabă și nu va reuși să îndepărteze amenințarea, Robert McNamara le răspunde că există întotdeauna posibilitatea recurgerii la niște măsuri mai radicale dacă rușii refuză repatrierea rachetelor. La această soluție se raliază Robert Kennedy, fiind în final adoptată de John Kennedy. Cea de-a 82-a și a 101-a divizii aeropurtate pornesc în direcția Floridei, pregătite să invadeze Cuba în cazul în care blocada eșuează.

Andrei Gromâko se afla la New York, participând la sesiunea Adunării Generale a Națiunilor Unite. Îi cere o audiență lui John Kennedy la trei zile după zborul duminical al aparatelor U-2, declarând că furnizările de arme au scopul exclusiv de a crește capacitatea defensivă a Cubei. „Dacă ni s-ar fi solicitat o altfel de asistență, în nici un caz nu am fi acceptat." „Eram cât pe ce să explodez de mânie, spune Kennedy, în fața acestei minciuni sfruntate."[18] Se abține însă și se limitează la a da citire declarației sale din 14 septembrie, spunând că Statele Unite vor lua măsurile necesare în cazul în care securitatea lor ar fi pusă în pericol de dispozitivul militar cubanez.

Timpul trece... Zborurile de recunoaștere arată că lucrările continuă în mod activ la bazele cubaneze. Navele rusești ajung în mijlocul Oceanului Atlantic. În America, mișcările de trupe încep a fi menționate

în paginile ziarelor și suscită o serie de întrebări din partea ziariștilor, la Casa Albă și la Pentagon. John Kennedy este plecat într-un nou turneu electoral în Middle West. La Chicago, sâmbătă, 19, un comunicat al serviciului său de presă anunță că președintele este răcit și că se întoarce la Washington. Sosise ora deciziei.

Liderii Congresului sunt răspândiți în toată America. Avioanele și elicopterele îi aduc înapoi la Washington. Mai mulți dintre ei, printre care și Fulbright, care își manifestase opoziția față de expediția din Golful Porcilor, cer cu hotărâre bombardarea imediată a bazelor de rachete, însă John Kennedy îi anunță că a ales soluția blocadei și că aceasta rămâne definitivă. Jovialul ambasador al Sovietelor, Anatoli Dobrânin, este convocat de Dean Rusk și, după o convorbire care durează douăzeci și cinci de minute, iese cu mâinile tremurând și cu fața cenușie. Fusese înștiințat de discursul pe care John Kennedy urma să-l pronunțe la televiziune și primise notificarea măsurilor decise de guvernul Statelor Unite pentru interzicerea sosirii în Cuba de noi rachete. Dobrânin contribuise pe deplin la Kremlin la dezvoltarea ideii potrivit căreia americanii sunt „prea liberali pentru a se bate", deci că sovieticii puteau da dovadă de îndrăzneală. Ceea ce tocmai auzise îi zădărnicise însă această iluzie.

Spectrul Apocalipsei

La orele 20 în seara zilei de luni 22 octombrie, John Kennedy rostește la televiziune un discurs pentru a împărtăși poporului american și opiniei mondiale gravele măsuri pe care le luase în privința Cubei. Afirmând că deține dovada faptului că, spre deosebire de angajamentele abia reînnoite, sovieticii sunt pe cale să instaleze în această țară rachete și bombardiere capabile să amenințe securitatea întregii emisfere occidentale, el anunță totodată că a dat ordin forțelor armate americane să aplice o „carantină" (din rațiuni de drept, acest termen a fost preferat celui de blocadă) asupra traficului de arme ofensive cu destinația Cuba. Importante întăriri constând în pușcași marini, avioane și vase au fost expediate în regiunea Caraibilor pentru asigurarea executării acestui ordin. John Kennedy anunță că a sesizat Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, care va fi invitat să ordone eliminarea bazelor străine din insulă și să trimită acolo o misiune de observatori. El adaugă că dacă

Statele Unite vor fi lovite de rachetele lansate de pe teritoriul cubanez, vor replica asupra teritoriului sovietic.

În cursul dimineții, Departamentul Apărării prezintă presei o serie de fotografii aeriene mărite de treizeci de ori, pe care puteau fi zărite două rampe mobile de lansare și mai multe rachete amplasate pe niște camioane, în apropiere. Rachetele cu rază medie de acțiune care apar pe clișee erau acoperite cu prelate, însă puteau fi distinse eleroanele de la coadă. Unele poziții fixe, și ele fotografiate, sunt în curs de amenajare pentru aceste dispozitive. Alte fotografii indică o serie de piese de bombardiere cu reacție cu rază medie de acțiune (1000 km) în curs de montare, aflate lângă carcasele lor, și repunerea în funcțiune a unor aerodromuri dezafectate. Aceste avioane fuseseră introduse în mod secret în Cuba în cursul ultimelor zece zile, la fel ca și avioanele de vânătoare Mig-21, pe lângă cele Mig-17 pe care le deținea deja Castro. Cât privește ogivele nucleare, informațiile nu sunt precise. Purtătorul de cuvânt al Departamentului Apărării afirmă doar că nu pare verosimil ca rachetele să fi fost trimise în Cuba fără ogive. Experții declară a fi mai mult decât siguri că multe dintre lucrările de construcții ce apăreau pe fotografii erau niște instalații destinate stocării de ogive. Câte baze de lansare erau? S-ar părea că șase, fiecare dintre ele putând lansa două salve de rachete. O fotografie arăta patru rampe de lansare la una dintre baze.

Un purtător de cuvânt al Departamentului de Apărare semnalează că Statele Unite nu au nici un mijloc de interceptare a rachetelor lansate din Cuba, anunțând în același timp că toate forțele militare americane din lume, și în special unitățile aeriene însărcinate cu apărarea Statelor Unite, fuseseră puse în stare de „alertă specială", în cadrul măsurilor luate în paralel cu carantina din Cuba. La cinci ore de la discursul lui John Kennedy, CONAD (*Continental Air Defense Command*) face cunoscut faptul că au fost desfășurate unitățile de interceptare staționate pe teritoriul american și că mai multe din acestea se află pe poziție în bazele situate în sud-estul Statelor Unite, pentru o „mai bună întărire a potențialului de apărare aeriană a acestei regiuni și creșterea posibilităților de supraveghere prin radar înspre partea de sud." Astfel, douăzeci și patru de avioane de vânătoare cu reacție F-106 sosesc la baza aeriană Patrick, care asigură protecția în zona Cape Canaveral. Pe de altă parte, la Honolulu, un purtător de cuvânt al Flotei Americane din Pacific declară că aceasta este „pregătită pentru orice eventualitate", precizând

că dacă unitățile Flotei din Pacific își continuă misiunile normale, „în cazul în care situația s-ar schimba, navele și avioanele ar putea fi imediat desfășurate în orice parte a lumii, în cel mai scurt timp". La acestea se adaugă două unități de marină trimise la baza de la Guantánamo din Cuba[19].

Trei puncte reies din declarațiile făcute la Pentagon referitor la carantină.

• O flotă „importantă" (fără a se preciza altceva în legătură cu amploarea sa) este în curs de amplasare. Patrulele aeriene și navele trebuie să informeze elemente ale dispozitivului american asupra navelor suspecte care se îndreaptă spre Cuba. Forțele armate americane vor trece în acest caz la interceptarea navelor respective „prin toate mijloacele corespunzătoare", adică inspectarea și percheziția. Se va merge până la scufundarea navelor sovietice care ar refuza să se supună? Da, răspunde purtătorul de cuvânt al Pentagonului. Embargoul se aplică atât transporturilor aeriene cât și celor navale. Totuși, Pentagonul consideră că URSS nu dispune de mai mult de șase nave de mare tonaj, capabile să transporte „forțele ofensive" în Cuba, adică rachete și rampe de lansare.

• Punerea în practică a carantinei nu va fi totală decât după un interval de o zi sau două. Încă înaintea discursului lui John Kennedy, au fost anulate nu numai manevrele din Caraibi, ceea ce însemna eliberarea unui mare număr de vase și avioane ce le fuseseră până atunci afectate, dar și portavionul *Enterprise*, care, fără a participa la exercițiile prevăzute, aflându-se în Marea Antilelor, se îndrepta acum spre sud. Baza navală de la Key West se golise de toate navele cu excepția unei nave de escortă, ea adăpostind înainte trei nave de escortă de escadră, cinci nave de escortă și treisprezece submarine.

• Un convoi de cargouri sovietice se află în drum spre Cuba, situându-se „undeva" în Atlanticul de Nord. După cum scrie ziarul *New York Times*, care citează o serie de rapoarte ale serviciilor de informații, comandanții acestor nave primiseră ordinul, înainte de discursul lui John Kennedy, de a nu se supune nici unei „supravegheri"[20].

Marți dimineața, într-o emisiune difuzată de postul Radio Havana, captată la Key West, se anunță că toate forțele militare ale Cubei sunt mobilizate, însă în capitala cubaneză nu se constată nici un semn de agitație. „Unitățile noastre de luptă, declară postul Radio-Havana, s-au

organizat rapid, și se află deja la bazele operaționale. Sute de mii de oameni au fost concentrați în câteva ore." Însă observatorii străini de la Havana au impresia că guvernul fusese luat prin surprindere de anunțul carantinei. Deși membrii guvernului se reuniseră la palatul prezidențial în timpul nopții, nu se înregistrează nici o reacție oficială imediată. Cu toate acestea, unul dintre comentatorii oficiali ai televiziunii cubaneze, Luis Gómez Wanguemart, consacră emisiunea de luni seara situației create de deciziile Washingtonului. El dezminte categoric că țara sa s-ar afla în posesia unor rachete cu rază medie. „Suntem constrânși, declară el, să tragem concluzia că blocada anunțată de dl Kennedy constituie nu numai o amenințare de război pe care nici un stat nu o poate lua împotriva altui stat pe timp de pace, dar și că aceasta a fost calculată pentru provocarea unor consecințe care s-ar dovedi tragice pentru întreaga lume." El adaugă: „Este posibil ca dl Kennedy să nu ia în serios avertismentele lansate de Uniunea Sovietică cu privire la Cuba. Noi însă suntem încredințați că nu va exista un nou München și că Uniunea Sovietică nu va face ca Franța lui Daladier și ca Anglia lui Chamberlain atunci când s-au înclinat în fața amenințărilor lui Hitler."

Reacția sovietică apare abia la sfârșitul zilei. Așa cum era și de așteptat, tonul este dramatic. Guvernul sovietic denunță acțiunea americană ca pe „un act de provocare, o violare unilaterală a dreptului internațional, o sfidare la adresa tuturor popoarelor iubitoare de pace". Se vorbește despre „consecințele catastrofale care ar putea rezulta", americanii „făcând deja un pas spre declanșarea războiului mondial termonuclear". Această reacție nu aduce totuși un răspuns la toate întrebările. Reținem în special:

- faptul că Moscova respinge pretenția americană de control al traficului cu destinația Cuba; fără ca acest lucru să fie exprimat în mod explicit, se arată că navele sovietice nu se vor supune ordinelor care li se vor da;
- faptul că acțiunea proiectată de către guvernul sovietic a se petrece imediat rămâne cantonată în domeniul diplomatic; URSS cere și ea convocarea Consiliului de Securitate, după ce acest lucru fusese deja solicitat de Statele Unite.

Se pare astfel că în situația delicată în care au fost puși de decizia americană, conducătorii sovietici aleg o cale de mijloc. Considerând că

pot determina Washingtonul să revină asupra deciziei sale, ei angajează lupta pe teren diplomatic și psihologic.

Îndată după difuzarea declarației guvernului, o vastă campanie este declanșată în rândul opiniei publice sovietice. Aceasta o împiedică să se pronunțe ce va face primul vapor sovietic în momentul în care va fi interceptat, în largul apelor teritoriale cubaneze, de către marina americană. I se amintește însă Moscovei că Hrușciov îi declarase personal vicecancelarului austriac, aflat în capitala sovietică la jumătatea lunii septembrie, că în cazul unei blocade a coastelor cubaneze, navele sovietice nu vor ține cont de somații și își vor continua drumul. Se pare însă că pentru Hrușciov sunase ceasul adevărului și că el avea nevoie de un termen de gândire.

Salinger, purtătorul de cuvânt al lui Kennedy, declară că înainte de pronunțarea discursului său, acesta îi consultase prin telefon pe cei trei foști președinți, generalul Eisenhower, Harry Truman și Herbert Hoover. Eisenhower a sosit urgent la Washington pentru a i se expune situația din Cuba de către John McCone, însă s-a abținut de la orice comentariu. Harry Truman a declarat că măsurile luate vor fi eficiente și că nu vor antrena un conflict armat: „Sovieticii au dat întotdeauna înapoi atunci când noi ne-am opus cu forța". Herbert Hoover a fost și el la fel de categoric: „În această fază a agresiunii comuniste, poporul american nu poate avea decât o singură atitudine, aceea de a susține președintele." Fostul vicepreședinte Richard Nixon afirmă că ceruse de mai multe luni adoptarea unei asemenea decizii, și îi oferă președintelui întregul său sprijin. Liderii parlamentari, atât republicani cât și democrați, exprimă cu toții sentimente favorabile față de măsurile luate de Kennedy, unii regretând numai că acestea nu au fost luate mai devreme. Senatorul Mike Mansfield, liderul majorității, declară: „Uniunea Sovietică i-a forțat mâna președintelui". În ceea ce-l privește pe senatorul democrat John Stennis, acesta apreciază că măsurile nu trebuie să constituie decât o primă etapă și că rachetele instalate de URSS în Cuba trebuie distruse în cazul în care nu vor fi demontate. Președintele Partidului Republican, William Miller, publică un comunicat în care afirmă: „Partidul Republican susține măsurile luate de președintele Kennedy în Cuba. Aceste măsuri s-au lăsat mult așteptate, însă sunt juste și în acord cu pozițiile liderilor republicani, care au cerut întotdeauna o atitudine fermă în fața amenințării cubaneze. Aceste

măsuri sunt conforme doctrinei Monroe și vor contribui la frânarea conspirației comuniste internaționale. Ne rugăm ca timiditatea și nehotărârea care au dus la eșecul operațiunii din Golful Porcilor să nu mai influențeze aplicarea carantinei armelor ofensive." Aluzia la Golful Porcilor suscită o reacție din partea lui Lincoln White, purtător de cuvânt al Departamentului de Stat, care consideră că trebuie să răspundă și la o declarație a organizației anticastriste Alpha–66 conform căreia trupele sale de comando intenționau să scufunde orice navă comercială britanică aflată în apropierea Cubei. „Paza de coastă și serviciile americane de naturalizare și imigrare continuă să-și desfășoare toate eforturile pentru împiedicarea oricărui incident provocat pe teritoriul american. Statele Unite nu tolerează asemenea atacuri. Guvernul american nu poate fi însă tras la răspundere pentru o serie de acțiuni care se desfășoară în afara jurisdicției teritoriale a Statelor Unite."[21]

La Rocquencourt, lângă Paris, comandantul suprem al Forțelor Aliate din Europa difuzează un comunicat prin care se declară pur și simplu că „SHAPE este pe deplin conștient de situația din Cuba, fiind luate o serie de măsuri". Nu declară mai mult, însă pe toate aerodromurile aliate este instituită starea de alertă, și în special în Germania. De asemenea, pentru evitarea eventualelor contramăsuri sovietice la Berlin, garnizoana americană din oraș este pusă în stare de alertă și chiar de marți dimineața o serie de manevre încep în pădurea Grünewald.

Declanșarea acestei crize a surprins toate capitalele, când de fapt ea era previzibilă, chiar dacă nu putea fi precizată reacția americanilor. Ele se mulțumiseră cu o ipoteză conflictuală generată de amintirea conflictului din Golful Porcilor. Încă de luni seara, Howard Green, ministrul canadian de Externe, anunță că guvernul său a decis interzicerea avioanelor sovietice cu destinația Cuba pe aerodromurile canadiene, și în special pe cel de la Gander, în Terra-Nova, unde acestea efectuau niște „escale tehnice". La Bonn se consideră că Berlinul nu are decât de câștigat de pe urma atitudinii ferme a americanilor în privința Cubei. Editorialistul ziarului *Die Welt* scrie: „Aliatul american, sub protecția căruia ne găsim și noi, nu poate fi abandonat într-o asemenea situație". Londra stă în cumpănă și nu ascunde acest lucru, însă sentimentul de solidaritate pare a fi mai puternic. Până atunci, englezii nu își ascunseseră scepticismul în fața atitudinii Washingtonului față de

Cuba. Existența bazelor sovietice constituie însă un element nou și capital, de care trebuie să se țină seama. Este regretabil că administrația Kennedy nu și-a informat și consultat principalii aliați înaintea luării unor decizii irevocabile, ale căror consecințe riscă să afecteze ansamblul Alianței: situația poate fi catalogată drept un „Suez în sens invers". Primele reacții ale presei nu sunt favorabile. *Daily Telegraph* scrie: „Complicațiile de putere ale acestui demers sunt mari și imediate, iar efectele sale, îndepărtate și îndoielnice. Desigur, în cursul turneului său electoral, președintele a simțit în țară o îngrijorare reală, dar nu ar fi fost oare de preferat să-și prezinte cazul la Națiunile Unite și la OEA mai degrabă înainte și nu după rostirea discursului său cu consecințe atât de grave? Nu puteau fi consultați unii dintre aliații săi?" Ziarul liberal *Guardian* este îngrijorat de consecințe: „Uniunea Sovietică ar putea socoti că dacă Statele Unite se consideră obligate să facă blocadă unei baze comuniste din apropierea teritoriului lor, atunci avioanele și vasele sovietice au și ele dreptul să facă același lucru cu bazele occidentale din Turcia. Sau Uniunea Sovietică ar putea la fel de bine să-și accentueze presiunea asupra comunicațiilor dintre Vest și Berlin. În ambele cazuri, trebuie să ne așteptăm la o criză periculoasă."

Acest sentiment se alătură celui exprimat de Walter Lippmann în *New York Herald Tribune*: „Dacă am fi deținut încă monopolul asupra armelor nucleare, am fi fost o mare putere irezistibilă. În acest caz, ar fi fost posibilă încercuirea Uniunii Sovietice cu ajutorul unor baze militare utilizabile în cadrul unei acțiuni ofensive. Însă acum când monopolul nuclear a încetat să mai existe, națiunile care participă la încercuire, cum ar fi Turcia, apoi Parisul, Londra și Bonnul, și în sfârșit înseși Statele Unite, au devenit vulnerabile (...) Dacă folosim forța pentru invadarea sau blocarea Cubei, trebuie să fim pregătiți să facem față unei situații asemănătoare în Turcia sau într-o altă regiune analoagă la frontiera Uniunii Sovietice (...) Poporul nostru trebuie să înțeleagă aceste lucruri în momentul în care ne găsim implicați într-o criză militară în ceea ce privește Cuba. Până când poporul nostru nu va înțelege acest lucru, vom trăi și vom vota într-o lume care nu există. În lumea de azi Statele Unite nu mai sunt atotputernice. Ele nu pot aplica în același timp doctrina Monroe în emisfera occidentală și doctrina Truman în emisfera orientală."[22]

La Canberra, primul ministru australian, dl Menzies, aprobă atitudinea americanilor: „Președintele Kennedy a dat în vileag perfidia URSS și decizia acesteia, prin amenințarea cu agresiunea, de a teroriza națiunile care nu aspiră decât la pace".

La Buenos Aires, Dr. Muniz, ministrul de Externe, se face interpretul guvernului argentinian, care aprobă atitudinea Washingtonului, și declară că „va rămâne unit cu celelalte țări de pe continent pentru a se opune comunismului". Orele trec... La Londra, ziarul *Times* adoptă un ton liniștitor: „Președintele Kennedy și-a definit pe bună dreptate obiectivul în mod foarte clar și este important ca acțiunea sa să nu depășească cadrul prescris. Cu atât mai mult cu cât avem toate motivele să credem că Uniunea Sovietică nu caută război, că preferă propagarea doctrinelor sale prin penetrație, subversiune și presiune. Însă rămâne întotdeauna riscul unei erori de judecată sau al unui pas în plus înainte. Cel mai mare pericol ar fi să nu se facă nimic." *Guardian* consideră că „URSS se poate folosi de argumentul proximității bazelor pentru a ridica problema bazelor americane din Germania și Turcia, prin recurgerea la o blocadă". *Financial Times* se întreabă dacă nu cumva Cuba va deveni un nou Berlin: „În lipsa unor măsuri cu mult mai draconice, blocada riscă să se prelungească pe o perioadă nedefinită. Cuba apare astfel după Berlin ca fiind un loc al tensiunilor perpetue." *New York Times* îl aprobă pe Kennedy: „Blocada parțială, care se aplică numai la armele ofensive, ar trebui să fie îndeajuns pentru a arăta Uniunii Sovietice că este vorba de o acțiune implacabilă. Ar fi o eroare tragică pentru umanitate dacă, în tentativele lor, conducătorii URSS ar subestima hotărârea americană de a menține în afara emisferei americane mijloacele rusești de ofensivă." *New York Daily Mirror* cere ca Statele Unite să părăsească ONU în cazul în care aceasta nu va condamna acțiunea URSS. Pentru *Journal of Commerce* nu se pune problema unei declarații de război, ci a creării unei poziții de forță. La Paris, Raymond Aron scrie în *Le Figaro*: „Președintele Kennedy tocmai a stabilit de fapt apropierea dintre Cuba și Finlanda: el tolerează în Cuba un regim ostil din punct de vedere ideologic celui din Statele Unite, tot așa cum Hrușciov tolerează un regim pluripartit în Finlanda. El nici măcar nu pretinde, cum face dl Hrușciov în privința Finlandei, ca guvernul cubanez să ducă o politică de bună vecinătate. El cere doar ca armamentele, bombardierele sau dispozitivele balistice, capabile să lovească continentul american, să fie

eliminate." Cât privește ziarul *Le Monde*, acesta aprobă apelul la negociere lansat de Kennedy: „Șeful guvernului sovietic ar fi inspirat să-i dea curs și să nu supraliciteze. Pentru că, deși occidentalii au lăsat impresia în câteva rânduri că dau înapoi în fața amenințărilor sovietice, deși anul trecut Kennedy însuși s-a oprit la jumătatea drumului în prima sa operațiune împotriva Cubei, Kremlinul nu poate să nu-și dea seama că, de data aceasta, tânărul președinte al Statelor Unite nu poate să mai dea înapoi fără a-și pierde întreaga autoritate. A sosit mai degrabă momentul căutării unor compromisuri, al căror câmp de aplicare s-ar putea întinde dincolo de Cuba, decât al pregătirii unor riposte care, din aproape în aproape, riscă să ducă la un conflict general; capitalele interesate ar face bine să-și consacre toate eforturile în acest sens în următoarele ore."

La Moscova, presa insistă pentru recurgerea la Națiunile Unite. Opinia publică realizează brusc, cu mare îngrijorare, această gravă revenire a tensiunii internaționale: ea nu conștientizase situația din Cuba, crezând că o criză nu putea izbucni decât în jurul chestiunii Berlinului. În dimineața zilei de marți, guvernul îl audiază pe mareșalul Malinovski cu privire la măsurile militare care trebuiau luate: acesta decide menținerea sub drapele a unei importante părți a efectivelor în bazele de rachete strategice, în unitățile de apărare antiaeriană și în cele ale flotei de submarine, ceea ce anulează măsurile de eliberare luate în septembrie. Toate permisiile sunt anulate. Mareșalul Andrei Greciko, comandant-șef al forțelor Pactului de la Varșovia, cere convocarea comandanților de armată ai țărilor integrate pentru a le da o serie de instrucțiuni „cu privire la punerea în practică a unor măsuri destinate să ridice nivelul de pregătire pentru luptă a trupelor integrate". Impresia pe care o lăsase declarația guvernamentală este confirmată miercuri dimineața o dată cu citirea presei. Tonul este foarte violent împotriva „actului de piraterie al autorităților americane", însă conducătorii sovietici se feresc să intre într-o dilemă precizând dinainte care va fi atitudinea lor atunci când prima navă sovietică va fi interceptată în largul apelor teritoriale cubaneze de către marina americană. Pregătirile militare anunțate rămân într-un plan inferior, accentul fiind pus doar pe apărarea teritoriului sovietic împotriva amenințării americane, însă nu se face nici o aluzie la acuzațiile Washingtonului cu privire la prezența rachetelor sovietice în Cuba. Formula folosită în general este că „armele

sovietice care se găsesc pe teritoriul Cubei au un caracter strict defensiv". Cel mai mult se vorbește despre recurgerea la Națiunile Unite. *Pravda* scrie în editorialul său: „În împrejurările prezente, o responsabilitate deosebită îi revine Organizației Națiunilor Unite (...) Moment hotărâtor: ONU se află în fața unei noi și foarte serioase încercări." Aceste formulări lasă să se înțeleagă oarecum disponibilitatea lui Hrușciov pentru un compromis.

Moderația Moscovei contrastează însă cu violența lui Fidel Castro. Într-un discurs pronunțat marți seara, acesta îi răspunde lui Kennedy: „Acțiunea întreprinsă de Statele Unite este o luptă inutilă pornită de un mare imperiu împotriva unei țări mici (...) Situația a devenit critică deoarece Statele Unite au eșuat în toate tentativele și pentru că nu au putut folosi și împotriva noastră tactica loviturilor de stat și a intervențiilor practicate de ele înainte în America Latină. Ultimele măsuri ale blocadei denotă voința de distrugere a regimului cubanez (...) Acesta este motivul pentru care a fost proclamată starea de alertă."

Fidel Castro dezminte toate afirmațiile lui John Kennedy, declarând că dacă americanii au luat fotografii aeriene înfățișând baze de rachete sovietice, aceasta este pur și simplu dovada „violării de către Statele Unite a spațiului aerian cubanez..." „Cuba este un stat suveran, a adăugat el, și nu avem nici cea mai mică intenție să dăm socoteală nici asupra armelor pe care le cumpărăm și nici a măsurilor de apărare a propriului nostru teritoriu. Nu suntem obligați să spunem despre ce arme și măsuri este vorba(...) Blocada instituită de Washington este un act de piraterie internațională. Imperialismul american este întruparea cea mai fidelă a nazismului", adaugă el, comparând deciziile americane cu atacul hitlerist asupra Poloniei din 1939.

Încurajat de aprobarea cvasiunanimă a republicilor din America Latină, președintele Kennedy semnează marți seara proclamarea „carantinei militare" împotriva Cubei, anunțată cu o seară înainte. Responsabilitatea operațiunii este încredințată amiralilor Anderson și Dennison și viceamiralului Ward. Acesta din urmă va prelua comanda ansamblului de unități afectate blocadei: patruzeci de nave (distrugătoare, crucișătoare și un portavion) și douăzeci de mii de oameni. Se știe că sovieticii au o flotă comercială de aproximativ douăzeci și cinci de vapoare aflate în drum spre Havana, un număr aproape echivalent de unități ce se îndreaptă spre URSS și douăsprezece vapoare mai mici

staționate în portul Havana. Aceste informații îndreptățesc comentariul senatorului Hubert Humphrey, potrivit căruia „următoarele douăzeci și patru de ore vor fi cruciale", și în opinia căruia trebuie „să ne așteptăm la niște momente dificile" și „la niște zile fierbinți".

Sovieticii vor ține oare seama de voința americană sau vor forța blocada?

La Washington, se află cu mare satisfacție că guvernul britanic adoptase o atitudine mai fermă, în final condamnând „acțiunea provocatoare" a URSS și „jocul dublu" al lui Andrei Gromâko, și hotărând să susțină cererea americană adresată Consiliului de Securitate privind demontarea instalațiilor militare sovietice din Cuba.

Primul ministru Harold Macmillan declară în fața Camerei Comunelor că „dl Hrușciov s-a aventurat cu bună știință parcă pentru a pune la încercare spiritul de decizie al Statelor Unite".

Criza provocată de instalarea rachetelor sovietice în Cuba și de reacția Statelor Unite face obiectul unei reuniuni a Consiliului de Securitate, în după-amiaza zilei de marți 23 octombrie. Întâmplător, Consiliul este prezidat de reprezentantul sovietic, Valerian Zorin. Tonul este dat imediat când acesta declară că „pretinsa amenințare" invocată de Statele Unite este „totalmente falsă" și că nu este decât „camuflarea unei acțiuni agresive fără precedent" împotriva Cubei, „o blocadă arbitrară care constituie o violare a cartei ONU și o amenințare la adresa păcii". Discursurile reprezentanților celor trei părți implicate precizează foarte clar pozițiile acestora.

• Adlai Stevenson (Statele Unite): „Președintele Kennedy a decis aplicarea unei blocade parțiale împotriva expedierilor de arme ofensive la Havana, deoarece recentele evenimente din Cuba — și anume instalarea Războiului Rece în inima celor două Americi — constituie o amenințare la adresa păcii acestui continent și, de fapt, la adresa păcii din întreaga lume (...) Abia în 1959, la un an și șase luni după ce președintele Hrușciov s-a lăudat cu rachetele sale intercontinentale, NATO a decis instalarea unor rachete cu rază medie de acțiune în zona sa. Ogivele nucleare ale acestora se află în paza Statelor Unite, iar hotărârea de a le utiliza nu poate fi luată decât de președintele Statelor Unite, în asociație cu guvernele interesate (...) Chestiunea fundamentală este că Uniunii Sovietice i s-a oferit de către Cuba un cap de pod și o bază de operațiuni pe continentul american. Cuba a invitat o putere

antidemocratică și expansionistă de pe un alt continent în sânul familiei americane. Cuba a devenit complice acțiunilor de dominație comunistă în lume. Amenințarea nu constă atât în violarea drepturilor omului în Cuba, cât în supunerea regimului lui Castro față de voința agresivă a unei puteri străine..."

• În numele Cubei, Mario García Inchaustegui evocă „insula care fusese stăpânită de dictatura sângeroasă a lui Batista (...) În momentul acesta, când imperialiștii americani flutură deasupra noastră amenințarea cu războiul, noi declarăm în mod solemn că poporul cubanez este gata să moară pentru independența și suveranitatea țării sale (...) Pentru americani, se pare că există rachete bune și rachete rele. Potențialul militar american nu constituie și el o amenințare pentru poporul nostru?"

• Valerian Zorin reia, în numele URSS, argumentul „pirateriei", negând existența rachetelor sovietice în Cuba. În opinia lui, URSS nu a furnizat și nu furnizează în Cuba nici un fel de arme ofensive. „Faptul că Statele Unite au avansat această minciună dovedește cinismul lor total atunci când este vorba să găsească un pretext pentru noua lor agresiune împotriva Cubei (...) URSS nu are nevoie să-și amplaseze rachetele în afara teritoriului său. Afirmațiile americane cu privire la furnizarea de armamente ofensive de către URSS în Cuba sunt în totalitate imaginare și servesc drept pretext pentru noi acte agresive, cu mult mai grave (...) Popoarele lumii trebuie să știe că acțiunea hazardată și iresponsabilă a Statelor Unite le poate antrena într-un război termonuclear..."

În ciuda afirmațiilor pline de indignare ale lui Valerian Zorin, în Cuba există totuși rachete sovietice.

Consiliul de Securitate se află în fața a trei proiecte de rezoluție. Cel al Statelor Unite cere „demontarea și retragerea imediată din Cuba a tuturor rachetelor și armelor ofensive", și trimiterea unui corp de observatori care să asigure aplicarea acestor măsuri. Cel al URSS cere condamnarea Statelor Unite, anularea „carantinei" și încetarea „intervențiilor indiferent sub ce formă" în „treburile interne ale Republicii Cuba". Cel al Cubei cere să se țină seama de „actul de război comis în mod unilateral de către guvernul Statelor Unite" și afirmă că „această agresiune unilaterală și directă nu este decât punctul culminant al unei serii de acte de agresiune comise împotriva guvernului revoluționar din Cuba și a poporului cubanez de către guvernul Statelor

Unite..." În momentul depunerii acestor proiecte, Consiliul Organizației Statelor Americane anunță aprobarea proiectului depus de Statele Unite, urmând ca patruzeci și cinci de țări „neangajate" să caute o formulă de compromis care va fi prezentată Consiliului de către Ghana și Republica Arabă Unită.

Din acest moment, criza pare a nu se mai înrăutăți. Nici un conflict nu apare în Marea Sargaselor și amiralitatea americană susține că mai multe cargouri sovietice s-ar fi întors sau cel puțin și-ar fi schimbat direcția pentru evitarea oricărui incident. Totuși, mai multe telegrame citate de Radio Moscova afirmă că marinarii de pe două petroliere rusești au ținut o serie de întruniri în cursul cărora au decis să-și continue ruta și să se opună „actelor de piraterie" ale marinei americane. În opinia generală, cargourile aparținând țărilor socialiste și-ar fi continuat drumul și, în acest caz, s-ar fi lăsat percheziționate, bineînțeles cu protestele de rigoare. Se știe de altfel că în repetate rânduri vapoarele poloneze și cele iugoslave fuseseră inspectate de unitățile franceze din Mediterană, bănuindu-se că fac trafic de arme cu Algeria.

Pe 24 octombrie, Secretarul General al ONU, U Thant, ia o inițiativă pentru soluționarea crizei. În niște mesaje identice adresate președintelui Statelor Unite și șefului guvernului sovietic, el propune două măsuri importante: suspendarea voluntară a tuturor furnizărilor de arme în Cuba și suspendarea blocadei americane. Aceste două măsuri trebuiau să dureze între două și trei săptămâni. În acest timp, cele două țări ar fi trebuit să încerce să-și rezolve diferendul pe calea negocierilor. În discursul pe care îl rostește în fața Consiliului de Securitate, el face și o a treia propunere, adresată conducătorilor cubanezi: toate construcțiile de baze militare de pe insulă vor fi întrerupte în timpul negocierilor. Desigur, el vorbește despre „unele măsuri foarte neobișnuite și chiar extraordinare, folosite doar în caz de război", ceea ce nu poate fi interpretat decât ca o critică la adresa blocadei americane. Propunerile sale sunt însă mai acceptabile pentru Statele Unite decât cele conținute în proiectul de rezoluție pregătit de Ghana și Republica Arabă Unită. Acesta cerea într-adevăr suspendarea oricărei acțiuni „care ar putea agrava situația", adică suspendarea blocadei americane, fără nici o compensație din partea sovieto-cubaneză. Era o sugestie cu totul inacceptabilă pentru Statele Unite, pentru care oprirea operațiunii în

curs ar fi echivalat cu ceea ce a constituit pentru Franța și Marea Britanie întreruperea operațiunilor din Port Said în 1956.

Recurgerea la Consiliu nu este însă inutilă pentru Statele Unite. Aceasta le permite să constate sprijinul acordat de toți aliații lor. Pentru Sir Patrick Dean (Marea Britanie), „situația actuală este una dintre cele mai grave care au fost aduse în fața Consiliului de Securitate" și „nici chiar în imaginația sovietică niște rachete cu o bătaie de 3000 km instalate în Cuba de către ruși nu pot trece drept defensive". În opinia lui Roger Seydoux (Franța), „guvernul american caută o soluție pașnică (...) Acumularea de arme ofensive în Cuba nu poate fi nici explicată, nici justificată de afirmația potrivit căreia Cuba este un stat independent care are dreptul să-și ia măsurile de apărare care îi convin (...) Comunitatea internațională are dreptul să se sesizeze atunci când o putere mică se pune la dispoziția unei mari puteri pentru a se preta la o serie de pregătiri militare ofensive. Apariția unor proiectile nucleare străine pe solul cubanez nu poate fi văzută decât ca o gravă inițiativă ce tinde să creeze un nou front de război într-o regiune sigură până în prezent. Acționând în acest fel, URSS demonstrează cu claritate natura reală a interesului pe care îl poartă doctrinei de neangajare a cărei protagonistă este."

Discursul Secretarului General este dramatic: în opinia lui, Națiunile Unite traversează o perioadă foarte gravă, și dacă se vor dovedi a fi ineficiente, ele pot fi condamnate pentru totdeauna. Se sărbătoreau șaptesprezece ani de la crearea acestora. În pofida crizei, s-a reușit organizarea, sub semnul culturii, a unei manifestații marcate de armonie și seninătate, ceea ce se întâmplă foarte rar în această incintă. Este adevărat că nu era vorba despre o manifestație politică, ci de un concert dat de Orchestra filarmonică din Leningrad și de violonistul David Oistrah. Ascultarea unei simfonii de Ceaikovski și a *Sonatei Kreutzer* în sala Adunării Generale este un eveniment extraordinar. Acesta îi oferă ocazia lui U Thant să rostească un discurs prin care să declare cât de mult ar avea nevoie Națiunile Unite, în munca lor zilnică, de o asemenea armonie... De-abia se încheie ceremonia aniversării, că se și reiau furtunoasele dezbateri ale Consiliului de Securitate.

Atmosfera începe să se schimbe. În seara zilei de 24 se află că filosoful Bertrand Russell, unul dintre mesagerii pacifismului, adresase telegrame lui Kennedy și lui Hrușciov. Cel de-al doilea îi răspunde după ce își reia acuzațiile la adresa Statelor Unite: „Guvernul sovietic

consideră că guvernul Statelor Unite trebuie să dea dovadă de rezervă și să înceteze amenințarea cu acte de piraterie, care ar avea niște consecințe dintre cele mai grave. Chestiunea războiului și a păcii este atât de vitală încât putem considera utilă o întâlnire la vârf pentru discutarea tuturor problemelor create și eliminarea pericolului declanșării unui război termonuclear." În ziua de 25, această scrisoare este considerată ca fiind un semn că Hrușciov ar încerca să reia dialogul cu americanii. Scrisoarea adresată lui Bertrand Russell confirmă într-adevăr ordinul dat navelor sovietice care se îndreptau spre Cuba să se întoarcă din drum, cel puțin temporar.

La patru zile după declanșarea crizei, nu se produsese nici un incident, și o negociere este amorsată. Un prim bilanț e posibil. Se pare că temeiurile în baza cărora acționa John Kennedy depășiseră cu mult cadrul preocupărilor electorale. Încă din 1947, conducătorii americani trăiau cu teama unei agresiuni sovietice. În acest scop, ei organizaseră un sistem de alarmă permanent, destinat să le permită declanșarea unui șir de represalii mai înainte ca propriile lor rachete să fie distruse. Identificarea în imediata apropiere a Floridei a unor dispozitive capabile să provoace eșecul funcționării acestui sistem de alertă, datorită proximității lor, este de natură să convingă pe orice președinte al Statelor Unite să acționeze cu promptitudine. Clișeele aduse de aparatele de zbor U-2 au părut convingătoare în opinia tuturor experților. Totuși, unii comentatori au afirmat că nimic nu dovedește că ar fi fost luate deasupra Cubei. Însă modul în care Fidel Castro își apără dreptul de a achiziționa orice tip de arme face și mai verosimile acuzațiile Statelor Unite. În aceste condiții, este limpede că acestea nu aveau să renunțe la blocadă decât dacă ar fi avut dovada că bazele au devenit inofensive. Acesta este punctul slab al tentativei de reconciliere propusă de U Thant. Desigur, Nikita Hrușciov este dispus să-și ia angajamentul suspendării temporare a livrărilor de arme. Dar Washingtonul este mai puțin dispus ca niciodată să-i dea crezare. Iată-ne reveniți la eterna problemă a controlului. Or, este greu de imaginat că URSS se va plia la o inspecție impusă, indiferent de forma acesteia, la cererea Statelor Unite. S-ar părea că puterea de la Kremlin, conștientă de faptul că americanii vorbesc în mod serios, încearcă să exploateze pe plan politic diferența de putere dintre Statele Unite și Cuba. Poate mai încearcă și crearea unei opoziții între Statele Unite și ONU. Sovieticii au considerat întotdeauna că această

organizație este un instrument în serviciul americanilor. Nu este exclusă nici ipoteza potrivit căreia sovieticii ar căuta să-și ia revanșa asupra războiului din Coreea, ONU luptând în urmă cu doisprezece ani împotriva Coreii de Nord în urma unei reacții inițiale din partea Statelor Unite.

Pe data de 26, sunt înregistrate răspunsurile date de Washington și de Moscova la sugestia lui U Thant. Hrușciov le acceptă. Kennedy acceptă și el principiul negocierilor, însă Casa Albă anunță categoric că blocada va fi menținută atâta timp cât bazele de rachete nu vor fi demontate, și la Washington se vehiculează din ce în ce mai mult ideea unui atac asupra acestor baze în cazul în care „carantina" nu ar fi suficientă, afirmându-se că în Cuba construirea lor continuă. Pe 24, ședința Consiliului de Securitate este marcată de o dispută violentă avându-i ca protagoniști pe Adlai Stevenson și Valerian Zorin. Primul afirmă: „Este pentru prima dată când aud că nu hoția constituie delictul, ci descoperirea hoției", iar „nuclearizarea Cubei este o acțiune premeditată". El prezintă Consiliului fotografiile aeriene, ceea ce îl determină pe Valerian Zorin să conteste autenticitatea acestor probe considerate totuși de experți ca fiind absolut elocvente. Moscova însă se mulțumea în acest timp să afirme că armele livrate Cubei sunt „pur defensive", în vreme ce la Ottawa, Américo Cruz, ambasadorul Cubei în Canada, recunoștea prezența bazelor de rachete pe teritoriul țării sale. Pentagonul anunță inspectarea unui petrolier sovietic și întoarcerea din drum a douăsprezece cargouri. U Thant lansează noi mesaje către Hrușciov și Kennedy. Primului îi cere: „Nu trimiteți nave în regiunea Caraibilor", iar celui de-al doilea: „Evitați confruntarea directă cu navele sovietice". Un cargou sovietic sosește la Havana, unde este primit cu un deosebit entuziasm. Dar esențial este faptul că Hrușciov se arată din ce în ce mai puțin agresiv și mai dispus să se tocmească pentru bazele din Cuba și cele din Turcia, căutând o portiță de scăpare. Se pare că încă din primele ore ale crizei, conducătorii sovietici au avut convingerea că blocada din Cuba constituia pentru americani doar un început, amenințarea unei debarcări devenind din ce în ce mai serioasă. Or, această amenințare, de neevitat prin mijloacele militare clasice, nu făcea posibilă decât alegerea între două ipoteze: războiul nuclear sau înlăturarea lui Fidel Castro. Dorind evitarea acestei opțiuni dramatice, Nikita Hrușciov nu are altă scăpare decât să-i acorde lui John Kennedy ceea ce acesta dorea, și anume demontarea bazelor din Cuba, în

schimbul unei promisiuni similare, cu titlul de compensație psihologică, cu privire la bazele din Turcia. Toți observatorii se întreabă cum a putut Hrușciov să se lanseze într-o acțiune extrem de hazardată constând în introducerea de rachete în imediata apropiere a Statelor Unite. O ipoteză este avansată de unii observatori: conducătorii sovietici ar fi subestimat cu mult capacitatea de rezistență a guvernului american. Desigur, aceștia nu puteau neglija reacțiile virulente ale opiniei publice din Statele Unite; trebuiau să mai știe și faptul că pregătirile militare din Cuba nu aveau cum să treacă neobservate de zborurile de recunoaștere. Mai verosimil pare însă faptul că ei credeau că președintele Kennedy nu va putea și nici nu va vrea să-și asume niște riscuri serioase. O eroare de calcul, comisă la sfârșit de august și început de septembrie.

Pe 28 octombrie, Moscova îl trimite la New York pe Kuznețov pentru a o reprezenta în cadrul convorbirilor. Un diplomat rezumă astfel opinia generală: „Când Hrușciov vrea să fie foarte dur, se servește de Zorin; când vrea să fie conciliant, se servește de Kuznețov." Era dificil pentru sovietici să-l lase pe Valerian Zorin să se ocupe de demontarea bazelor când, în urmă cu trei zile numai, el negase existența acestora, dând asigurări că nu era vorba decât de o „invenție", și chiar de „o provocare din partea serviciilor de spionaj americane".

Criza se aplanează. Sâmbătă, 27, la orele 15.30, Hrușciov îi adresează un mesaj lui Kennedy: „Să evacuăm simultan bazele din Cuba și din Turcia".

La ora 1.50, Kennedy răspunde: „Suntem pregătiți să dăm asigurarea că nu va avea loc nici o invazie a Cubei". Hrușciov îi adresează un nou mesaj președintelui Kennedy: „Am dat ordin ca armamentul ofensiv să fie returnat în Uniunea Sovietică (...) Suntem gata să acceptăm prezența reprezentanților ONU în Cuba." Kennedy, care nu dorește să-l umilească pe Hrușciov, declară: „Felicit hotărârea dlui Hrușciov, demnă de un adevărat om de stat, de a opri construirea de baze în Cuba, de demontare a armelor ofensive și de repatriere a acestora în Uniunea Sovietică, sub supravegherea Națiunilor Unite. Aceasta este o contribuție importantă și constructivă la cauza păcii." La orele 22, U Thant anunță că va pleca la Havana.

Deznodământul este surprinzător. La douăzeci și patru de ore după ce sugerase un fel de schimb între bazele din Cuba și cele din Turcia, Hrușciov acceptă pur și simplu condițiile lui Kennedy. El face acest pas

în niște termeni mult prea amabili pentru a nu se crede că a fost constrâns. Kennedy are însă înțelepciunea de a-și domina succesul. În loc să celebreze triumful fermității sale, el salută în decizia șefului guvernului sovietic „gestul unui adevărat om de stat". Rămân însă o serie de dificultăți dintre cele mai serioase, din cauza incertitudinilor care apasă asupra atitudinii lui Fidel Castro, care se pare că nu fusese consultat de Hrușciov înainte de decizia acestuia de a se supune voinței lui Kennedy. Castro trebuie să se încline în fața acordului Kennedy–Hrușciov, însă dacă nu va fi de acord, le va putea crea greutăți reprezentanților ONU. Se mai ridică o chestiune, pe termen mai lung, desigur, însă legată de ultimele evenimente: va alege el oare calea neangajării, așa cum îl sfătuiesc Belgradul și Cairo, sau pe cea a protecției sovietice, care, departe de a fi eficientă, se dovedise chiar periculoasă? Pe de altă parte, se crede că Moscova va căuta să-și ia revanșa pe plan politic, subliniind „caracterul pacific" al acțiunilor sale și ridicând în cadrul ONU problema bazelor din străinătate. Este puțin probabil însă ca Statele Unite să se arate dispuse a accepta „târgul" Cuba–Turcia, acum când Hrușciov dăduse asigurarea, cu atât mai mult cu cât ele nu acceptaseră acest schimb nici când Uniunea Sovietică își menținea ferm poziția. Se poate remarca în schimb că pentru prima dată URSS acceptă principiul unui control internațional exercitat de Națiunile Unite, ceea ce duce atât la întărirea autorității acestora cât și a Secretarului lor General.

Criza se aplanează, însă rămân încă o serie de probleme.

Pe 27 octombrie, Fidel Castro declară în *Jeune Afrique*: „Suntem partizanii negocierilor pentru ieșirea din criză. Noi am cerut întotdeauna acest lucru, însă Statele Unite nu au fost de acord. Trebuie să spun că țara noastră, Cuba, nu este și nici nu dorește să fie în mijlocul unui conflict care opune Estul și Vestul. Problema noastră este înainte de orice o problemă de suveranitate națională. Cuba nu a încercat să intre în Războiul Rece. Ceea ce noi cerem sunt niște garanții de neagresiune, care să se bazeze însă pe fapte și nu pe niște asigurări verbale. Suntem dispuși să negociem o pace reală, însă poporul nostru se pregătește pe zi ce trece să lupte cu arma în mână pentru a-și apăra independența. Credincioasă principiului politicii sale externe, Cuba nu intenționează să amenințe securitatea unei țări și nici continentul american. Însă adevărata problemă a emisferei o constituie subdezvoltarea (...) Statele

Unite nu se tem de forța noastră armată, infimă în comparație cu a lor, și nici de avioanele sau de tancurile noastre. Ele se tem în primul rând de consecințele revoluției cubaneze asupra monopolurilor lor economice din America Latină ..."

Pe 30 octombrie, Statele Unite ridică blocada pentru patruzeci și opt de ore, cu ocazia vizitei lui U Thant în Cuba. Departamentul Apărării nu raportează însă nici una dintre măsurile de urgență pe care le-a luat de la începutul crizei. Vasele afectate de blocadă trebuie să rămână pe loc în timpul negocierilor cu privire la demontarea bazelor, iar observarea aeriană a insulei trebuie să continue. Secretarul de Stat Dean Rusk reunește ambasadorii celor nouăsprezece republici latino-americane pentru a le explica poziția în continuare ostilă a Statelor Unite față de Fidel Castro.

Refugiații cubanezi se dezlănțuie, iar președintele Consiliului Revoluționar Cubanez, José Miro Cardona, se arată deosebit de dezamăgit: „Statele Unite au cumpărat pacea cu prețul trădării poporului cubanez (...) Este un al doilea și cu mult mai mare dezastru față de cel din Golful Porcilor."

Sfârșitul coșmarului

Criza este depășită, cel puțin la nivel politic, pericolul unei confruntări militare dispare, însă în nici una dintre cele două tabere nu se poate „trage o linie". Pe 28 noiembrie, *Le Monde* publică mărturia unui ziarist „care se afla în URSS" în momentul crizei: „Diferite conversații m-au convins că Hrușciov a acționat complet invers decât ar fi acționat Stalin. Totuși, a plecat de la niște considerații inspirate din diplomația stalinistă: în aprilie 1961, Statele Unite renunță în cele din urmă la lichidarea Cubei, iată un loc liber, să-l ocupăm deci, pentru că oricum, mai devreme sau mai târziu, comunismul trebuie să stăpânească lumea. Analogia se oprește aici. Trei acțiuni principale au împiedicat continuarea operațiunii «Racheta»:

În primul rând, Hrușciov a avut informații extrem de exacte asupra situației din Statele Unite, în vreme ce Stalin, copleșit de rapoarte fictive, comitea o serie de erori de calcul, cum s-a întâmplat în Grecia, la Berlin și în Coreea. În afară de ambasadorul său acreditat, dl Dobrânin, dl Hrușciov dispunea de o antenă extrem de sigură în persoana dlui

Iuri Jukov, fost președinte al Comitetului de Stat pentru relații culturale, ucrainean ca și el. Jukov și-a pierdut locul în aprilie, fiind înlocuit de Romanovski. Era considerat a fi prea marcat de «spiritul de la Camp David». El a sfătuit însă Kremlinul și a păstrat raporturi bune cu americanii. El s-a aflat recent în Statele Unite. Hrușciov a putut realiza foarte rapid două lucruri: și anume, că președintele Kennedy era mai moderat decât opinia publică americană, dar că, provocat fiind la 150 km de Cape Canaveral, el putea ajunge până la război dacă situația ar fi cerut-o. După trecerea crizei, un mareșal sovietic a admis într-o manieră semnificativă: «Am acceptat demontarea bazei pentru că Statele Unite se arătau intransigente».

În al doilea rând, Hrușciov a realizat că atitudinea fermă americană îl putea obliga fie să rişte un război mondial pentru Cuba, fie să admită lichidarea Cubei. Or, insula, deși rămâne o platformă ideologică importantă, nu se află în zona tradițională de influență sovietică — spre deosebire de Ungaria sau Germania de Est. Un compromis era deci acceptabil. Acesta îi oferea de altfel singura șansă de supraviețuire liderului cubanez.

Criza din Cuba a dezvăluit, în sfârșit, un factor cu totul nou: libertatea de acțiune a conducătorilor sovietici este limitată (...) Pe de o parte, poporul păstrează în trup și în suflet amintirea oribilă a războiului: 25 de milioane de morți, ceea ce înseamnă 15% din populație la vremea respectivă. În epoca lui Stalin, aceste reacții populare nu aveau o pondere însemnată. Începând cu perioada de destalinizare și de bunăstare, ele influențează deciziile Partidului: acesta nu poate risca un război pentru o cauză minoră..."

Pot fi formulate mai multe rezerve cu privire la ultimul argument: destalinizarea nu a afectat obiectivele Uniunii Sovietice, iar promisiunile de bunăstare nu au fost îndeplinite. Dimpotrivă, primele două considerații ne ajută să înțelegem rapiditatea cu care s-a rezolvat criza. Conducătorii sovietici nu puteau accepta o discreditare totală, dar nici nu puteau ignora reacțiile acelora — în special pe cele ale chinezilor — care nu acceptau noțiunea de coexistență pașnică, și nici să-l abandoneze pe Castro. Conducătorii americani nu puteau să nu pretindă demontarea bazelor de rachete și retragerea bombardierelor IL-28, însă nu îl puteau constrânge pe Hrușciov la o capitulare spectaculoasă. Ultimele negocieri s-au desfășurat în funcție de aceste două exigențe. Pe 13

noiembrie, de exemplu, Anastase Mikoian îl elogiază pe Fidel Castro, „marele conducător cubanez, credincios marxism-leninismului, figură legendară care își poartă acum țara din victorie în victorie", și în aceeași zi, Walter Rostow, director al Consiliului de planificare politică, declară: „Statele Unite și aliații acestora nu își vor abandona pozițiile vitale sub presiunea șantajului și a amenințărilor". Pe data de 14, guvernul american anunță că este dispus să „mențină mult timp" blocada din Cuba, în lipsa unor concesii din partea Havanei, știind însă că Fidel Castro era chiar din acel moment constrâns la niște concesii majore. Hrușciov și Kennedy trec la un nou schimb de mesaje confidențiale pe tema retragerii de pe insulă a bombardierelor sovietice IL-28: Hrușciov admite că bombardierele continuau să se afle în responsabilitatea guvernului său, în vreme ce, cu o săptămână mai devreme, liderii cubanezi, susținând că acestea le fuseseră încredințate, se opuneau la retragerea lor. Pe data de 17 noiembrie, Fidel Castro amenință că va doborî avioanele americane de recunoaștere, însă Washingtonul anunță continuarea zborurilor de observare deasupra teritoriului cubanez. Pe 20 noiembrie, Fidel Castro acceptă retragerea bombardierelor sovietice. El îi scrie lui U Thant: „Statele Unite se folosesc de chestiunea bombardierelor pentru a-și continua politica de forță și pentru a evita reglementarea problemei cubaneze. Aceste aparate, trimise în Cuba pentru a apăra țara împotriva unei agresiuni, sunt însă complet demodate. Ele nu dispun decât de o viteză redusă și zboară la joasă altitudine." După această depreciere a gestului său, el repetă că se va opune oricărei inspectări a teritoriului național și că va pune capăt zborurilor americane de recunoaștere. Nu era vorba decât despre niște operațiuni de ordin psihologic: pe 2 noiembrie, U Thant declarase că fusese informat cu privire la începerea dezafectării bazelor de rachete, fapt confirmat de Kennedy a doua zi. Pe 21 noiembrie, bombardierele sovietice părăsesc Cuba, iar Statele Unite pun capăt „carantinei". Însă în lipsa unui acord asupra inspecției la sol, solicitată de Statele Unite și acceptată în principiu de Hrușciov la vremea respectivă, guvernul american va continua să adune informații cu privire la situația armamentelor din Cuba prin toate mijloacele pe care le are la dispoziție, și înainte de orice prin survolarea insulei. Cât privește angajamentul de neinvadare a insulei, care constituia contrapartida acordului cu Moscova asupra retragerii armelor ofensive, Kennedy repetă ceea ce declarase în

septembrie, adică înaintea crizei: „Nu vom declanșa și nici nu vom permite vreun act de agresiune în această emisferă". Retragerea bombardierelor sovietice intervine în ajunul Zilei Recunoștinței (*Thanksgiving Day*), sărbătoare națională americană. Nu se știe dacă Hrușciov se gândise la această coincidență.

Atmosfera se modificase deja în mod considerabil. Pe 26 noiembrie, americanii și sovieticii se pun de acord pentru realegerea lui U Thant în funcția de Secretar General al ONU și se anunță vizita lui Mikoian în Statele Unite. Fidel Castro nu mai era „vioara întâi" în cadrul discuțiilor. El „mizase pe cartea" sovietică împotriva Statelor Unite, sovieticii „mizaseră pe cartea" cubaneză tot împotriva Statelor Unite. În urma atitudinii ferme a Statelor Unite și a faptului că Uniunea Sovietică a conștientizat acest lucru, el rămâne singur; iar singura consolare pe care o are sunt vorbele bune pe care le primește de la Moscova. Castro nu își ascunde dezamăgirea. Pe 28 noiembrie, cu ocazia vizitei sale la Washington, Anastase Mikoian se pronunță pentru stabilirea unui dialog permanent între Washington și Moscova „în vederea rezolvării tuturor marilor probleme mondiale". Însă conducătorii sovietici nu puteau și nici nu voiau să recunoască faptul că fuseseră nevoiți să dea înapoi. Pe 13 decembrie, Hrușciov declară în fața Sovietului Suprem: „Evenimentul esențial din ultimele șapte luni este faptul că politica URSS a permis evitarea complotului pus la cale împotriva Cubei de către cercurile imperialiste americane și înlăturarea amenințării iminente a unui conflict mondial termonuclear. Aceasta este victoria unei politici raționale, de care sovieticii pot fi mândri (...) Forțele păcii sunt capabile să dejoace orice mașinațiune a forțelor războinice (...) Guvernul sovietic are la bază, ca și înainte, principiul leninist al coexistenței pașnice între state cu regimuri sociale diferite ..." Nu se putea să nu laude și meritele lui Fidel Castro: „Trebuie să fie clar pentru toți că nu vom abandona niciodată Cuba revoluționară ..."

În aceeași zi de 13 decembrie, răspunzând indirect la propunerea lui Mikoian în favoarea unui dialog permanent între Washington și Moscova, reprezentanții americani la Conferința pentru Dezarmare de la Geneva sugerează o serie de măsuri pentru reducerea riscurilor unui război din greșeală: preavizul mișcărilor de trupe, transmiterea de informații în caz de urgență etc. Aceste sugestii vizau evident relațiile americano-sovietice, și nu Cuba. Fidel Castro nu și-a exprimat nici o

reacție cu privire la discursul lui Hrușciov din 13 decembrie, și nici față de elogiile pe care i le aduce pe 19 decembrie, la Havana, Ciu Yang, delegatul chinez la Congresul Național al Culturii: „Ați arătat că sunteți un om cutezător și un campion autentic al marxism-leninismului (...) Prin acțiunile dumneavoastră curajoase, ați dat o lovitură aroganței agresorilor imperialiști americani, ați apărat suveranitatea Cubei și onoarea unui stat socialist. În același timp, ați oferit un glorios exemplu popoarelor din întreaga lume care luptă împotriva dușmanului cel mai feroce și mai demn de dispreț, imperialismul american." O ultimă chestiune mai trebuia rezolvată, aceea a prizonierilor din Golful Porcilor: 1113 anticastriști așteptau. La 21 decembrie, se încheie un acord oficial. Prizonierii urmau să fie eliberați în schimbul a 53 de milioane de dolari în medicamente ce urmau a fi livrate la Havana. Repatrierea începe în noaptea de 23 spre 24 decembrie. Era oare un simbol această repatriere în ajunul Crăciunului? Mai existau, desigur, unele focare de luptă: în Vietnamul de Sud, în Brunei și Yemen. Un schimb de focuri avusese loc la Elisabethville. Însă nicăieri națiunile nu se aflau în război. Focurile încetaseră în Algeria, problema Berlinului era, cel puțin pentru moment, dată uitării, iar cele două Mari Puteri, după ce se aflaseră pe marginea prăpastiei unui război termonuclear, se gândeau acum la mijloacele de evitare a unor noi crize la fel de dramatice ca cea din Marea Caraibilor. Desigur, Occidentul și lumea comunistă erau încă departe de a găsi o rezolvare definitivă, forța sau amenințarea cu forța rămânând în continuare *ultima ratio*, însă dezvoltarea armamentelor devenea, în mod paradoxal, o speranță de pace — a unei păci întemeiate pe teamă.

Criza din toamna anului 1962 face o ultimă victimă. Pe 21 decembrie, agenția TASS anunță că Valerian Zorin fusese îndepărtat din funcția sa de reprezentant permanent la Națiunile Unite. Acesta avea reputația — justificată — de a fi un om „dur", iar Moscova dorea angajarea unei „politici a zâmbetului". Însă el plătea în special pentru declarația rostită la Consiliul de Securitate. Constrâns de Adlai Stevenson să răspundă pe loc dacă se găseau rachete sovietice în Cuba, acesta strigase, arătând cu mâna imensele fotografii luate de avioanele americane de observație: „Iată o nouă falsificare a serviciului de spionaj american. Declar că nu există rachete sovietice în Cuba." El executase directivele pe care le primise din partea guvernului său. Însă două zile mai târziu, într-o

scrisoare adresată lui John Kennedy, Nikita Hrușciov recunoscuse existența rachetelor sovietice pe teritoriul cubanez.

Note

[1] Claude Delmas, *Le Pacte de Varsovie*, Paris, P.U.F., 1982.

[2] Pe 13 octombrie, André Fontaine scrie în *Le Monde*, sub titlul „Les deux impasses": „Acum, când vechile subiecte de dispută cum ar fi Algeria, Laos sau Noua Guinee au dispărut, ONU se plictisește. Nimeni însă nu s-ar gândi să se plângă dacă două serioase focare de tensiune nu s-ar menține în jurul Berlinului și al Cubei: două pete minuscule pe hartă, dar a căror analogie — dacă am inversa culorile — este impresionantă (...) În epoca rachetelor intercontinentale și a bombei de 50 de megatone, valoarea militară a acestor două avanposturi ale Occidentului, dincolo de Cortina de Fier și de comunism, în inima Americilor, este evident neglijabilă. Cei 12 mii de soldați aliați din Berlinul de Vest sunt la fel de puțin capabili de a rezista în fața Armatei Roșii ca și cei patru sau cinci mii de tehnicieni sovietici expediați sub cerul Tropicelor, în fața unei debarcări americane. Cu atât mai mult, orice operațiune ofensivă le este interzisă. Însă leul, fie el bolșevic sau capitalist, nu suportă să fie sfidat acasă, sau acolo unde consideră el că este acasă, de către un țânțar."

[3] Raymond Cartier, *Histoire mondiale de l'après-guerre, op. cit.*, vol. 2, p. 415.

[4] Declarațiile făcute de Hrușciov în luna septembrie fostului ministru belgian Raymond Scheyven, publicate în *Le Monde* pe 23 octombrie, ne lasă să credem că nu și-a modificat calendarul: o nouă tentativă de convorbiri cu Washingtonul imediat după alegerile americane, apoi eventual o expunere a problemelor în fața ONU. Abia după aceea, dacă eforturile ar fi zadarnice, URSS s-ar putea resemna să semneze un tratat de pace separat, pe care își revendică dreptul de a-l garanta cu armele.

[5] *U.S. Congress, Senate, Committee on Armed Services, Preparedness, Investigating Subcommittee, Interim Report on Cuba Military Buildup, 88th Congress, 1st session*, 1963, p. 2.

[6] H. Baldwin, *Growing Risks of Bureaucratic Intelligence, The Reporter*, vol. 29, 15 aprilie 1963, pp. 48–50.

[7] *Oral History Interview.*

[8] *Oral History Interview*, p. 41.

[9] Graham Allison, „Conceptual Models and the Cuba Missile crisis", în *American Political Science Review*, sept. 1969, p. 712.

[10] Graham Allison, *Conceptual Models and the Cuban Missile crisis, rational policy, organization process and bureaucratic politics*, p. 31.

[11] Alexis Johnson, *op. cit.*, p. 65.

[12] El este cel care, referindu-se la estimările numărului de morți pe care l-ar provoca un război nuclear, vorbește despre „matematica ororii".

[13] Raymond Cartier, *Histoire mondiale de l'après-guerre, op. cit.*, p. 2, p. 362.

[14] Graham T. Allison, *Essence of Decision*, Boston, Little, Brown, cap. 2.

[15] Raymond Cartier, *Histoire mondiale de l'après-guerre, op. cit.*, vol. 2, p. 295.

[16] *Ibid.*, p. 317.

[17] Arthur Schlesinger, *Les 1000 jours de Kennedy, op. cit.*, p. 638.

[18] Raymond Cartier, *op. cit.*, vol. 2, p. 416.

[19] Concesionată Statelor Unite de către Cuba în 1903, baza americană de la Guantánamo, pe teritoriul cubanez, aparține încă Washingtonului, Castro neîntreprinzând niciodată o operațiune serioasă de „eliberare" a acestei porțiuni din teritoriul său.

[20] Instituirea „carantinei" asupra Cubei este oare licită din perspectiva dreptului internațional? În *Le Monde* din 26 octombrie, profesorul Charles Rousseau scrie: „... Ne aflăm aici în prezența unei blocade pașnice. Acesta este un procedeu cu nenumărate aplicații în trecut, de la blocada coastelor grecești de către Franța, Anglia și Rusia în 1827, blocada Formosei și a Siamului (1893) de către Franța, blocada Cretei de către Marile Puteri în 1897, blocada Venezuelei de către Germania, Anglia și Italia în 1902, cea a Muntenegrului de către Marile Puteri în 1913, cea a Greciei de către Antantă în 1916–1917, cea a coastelor sovietice de către Franța și Anglia în 1919 și 1920, pentru a nu cita decât cazurile cele mai cunoscute. Este totuși o măsură gravă, deoarece există o contradicție clară între substantiv și epitetul său: a vorbi despre o blocadă specifică, spunea în glumă un diplomat turc, este ca și cum i-ai sparge capul unui om, asigurându-l în același timp de prietenia ta. O asemenea inițiativă este de temut, deoarece, prin măsurile pe care le implică — inspectări, vizite, capturi, chiar și eventuale atacuri ale

navelor care vor să spargă blocada —, riscă să genereze o serie de consecințe imprevizibile..."

[21] Citat de Manuela Semidei, *Kennedy et la révolution cubaine*, *op. cit.*, p. 218.

[22] Pe 12 martie 1947, președintele Truman obținuse din partea Congresului acordarea unui ajutor extraordinar Greciei și Turciei pentru a le permite acestora să reziste presiunilor sovietice. Acest sprijin economic cu un obiectiv politic va fi apoi definit sub numele de „doctrina Truman".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Concluzii

Crizele care au făcut din Cuba unul dintre focarele de tensiuni internaționale în perioada 1961–1962 au avut o serie de consecințe considerabile în mai multe domenii. Însă un fapt este de necontestat din punct de vedere istoric: Fidel Castro nu a avut decât de câștigat de pe urma acestora, și dacă nu ținem seama de modul în care el a reușit să depășească aceste crize, ba chiar să și profite de pe urma lor, nu vom putea înțelege de fel mecanismul prin care el a devenit simbolul unor lupte și în același timp un actor al jocului internațional.

În vreme ce nimic nu ne permite să afirmăm că ar fi fost comunist înainte de intrarea în Havana ca învingător al lui Batista la începutul lui ianuarie 1959, el avea mai apoi să se proclame marxist-leninist, devenind nu după mult timp un aliat al Uniunii Sovietice. Marxism-leninismul este însă un cadru în care pot fi întâlnite niște procese de gândire și de acțiune foarte diferite, și una dintre primele consecințe ale crizelor din 1961 este promovarea „castrismului" ca o formă a comunismului. Fidel Castro și „Che" Guevara au definit un sistem conceptual dând a posteriori o valoare teoretică unei acțiuni care nu fusese inspirată de o teorie. În opinia Moscovei, un anume evoluționism, inspirat de opoziția între „feudalism" și „capitalism", trebuia să dirijeze etapele luptei, iar lupta „pentru socialism" trebuia să fie precedată de ajungerea la „capitalismul național", ceea ce atribuia un rol fundamental „burgheziei naționale". Această alianță cu „burghezia" făcea din „masele populare" o masă de manevră pentru „reformismul burghez". Fidel Castro și locotenenții săi refuză să se adapteze la această schemă împotriva căreia angajează lupta ideologică, încă din 1960. „Castrismul păstrează o viziune neocolonialistă asupra imperialismului. El dă condițiilor din Cuba prerevoluționară

valoarea unei paradigme; subliniind amploarea penetrației imperialiste în subcontinent, face ca eficacitatea acesteia să fie legată de ansamblul structurilor economice, sociale și statale ale țărilor respective și tinde să diminueze importanța, ba chiar să șteargă rolul claselor exploatatoare locale. Prin aceasta, se poate afirma că o contradicție opune în mod direct imperialismul maselor largi, contradicție a cărei regulă este aderarea burgheziei locale la sistemul imperialist, oferind astfel inițiativă poporului. Sau mai degrabă, castrismul susține că avangardei (gherila politico-militară din Cuba) — de la care pretinde ca forma de organizare să adopte cu strictețe condițiile locale ale luptei, iar conducerea, strâns legată de mase, să se situeze în centrul luptei — îi revine rolul de a face astfel încât poporul să preia inițiativa, aceasta fiind concepută ca fiind deja prezentă în mod virtual."[1]

Fidel Castro va declara el însuși că „revoluția este eliberarea potențialului revoluționar enorm al poporului", iar „Che" Guevara va preciza: „Nu trebuie să așteptăm ca toate condițiile obiective să fie reunite" (ceea ce este în dezacord cu dogma marxistă). „Condițiile subiective" sunt plasate pe primul loc. Revoluția nu trebuie angajată pe baza unei analize a contradicțiilor, în sensul marxist al termenului. Din acest moment, castrismul se proiectează dincolo de Cuba, fiindcă, așa cum spunea și „Che" Guevara, „imperialismul este un sistem mondial și trebuie să-l combatem pe plan mondial (...) Sunt necesare mai multe Vietnam-uri." O luptă prelungită trebuie să provoace sudura între avangardă și mase, aceastea din urmă fiind singurele revoluționare.

În teza *Socialismul și omul în Cuba*[2], Guevara expune o serie de idei net marxiste, din care se înțelege modul în care revoluționarii, plecând de la propria lor experiență, s-au alăturat marxismului pe o cale originală. „În schema lui Marx, perioada de tranziție era concepută ca fiind rezultatul transformării explozive a sistemului capitalist sfâșiat de proprile sale contradicții; mai târziu, în cadrul realității, s-a văzut cum din arborele imperialist se desprind câteva țări care constituie ramurile sale slabe, fenomen ce fusese prevăzut de Lenin. În aceste țări, capitalismul s-a dezvoltat suficient de mult pentru a-și face simțite, într-un fel sau altul, efectele asupra poporului, însă în cele din urmă nu propriile sale contradicții duc la explozia sistemului. Lupta de eliberare împotriva asupritorilor străini, mizeria generată de accidente exterioare, cum ar fi războiul, ale cărui consecințe fac ca opresiunea claselor privilegiate să

apese și mai greu asupra celor exploatați, mișcările de eliberare destinate să răstoarne regimurile neocolonialiste, toate constituie factorii care declanșează în mod obișnuit procesul revoluționar. Acțiunea conștientă face restul." El insistă apoi asupra rolului educației („societatea trebuie să fie o uriașă școală"), asupra rolului pe care trebuie să-l dețină „avangarda formată din partid", asupra scopului final, „societatea omului comunist", care are doi piloni: „formarea omului nou și dezvoltarea tehnicii". El își dezvoltă apoi ideile privitoare la problemele cercetării artistice, pe care le rezumă în acești termeni: „Lipsește dezvoltarea unui mecanism ideologico-cultural care să permită găsirea și smulgerea buruienilor ce se înmulțesc atât de ușor pe terenul fertil al subversiunii statale". Și încheie: „Nu contează locul în care moartea ne va surprinde. Ea este binevenită dacă tipătul nostru de luptă ajunge la o ureche receptivă și o altă mână se întinde pentru a prelua arma, și alți oameni se ridică pentru a intona cântecele funebre în răpăiala mitralierelor, în noi strigăte de luptă și de victorie."[3]

Aceste afirmații aveau să găsească ecouri pe alte continente, ceea ce i-a permis Cubei să nu se mulțumească cu un rol regional, ci să întreprindă o acțiune la scară mondială, astfel că „politica externă a Cubei este cel mai mare succes al revoluției"[4]. Castrismul nu s-a impus prin realizările sale interne, ci prin rolul internațional pe care a reușit să-l joace în cadrul sferei de influență sovietică. „Accesul său la rangul de actor pe eșichierul internațional, departe de a fi consecința unui avânt economic ce a permis un salt calitativ în ordinea internă, s-a produs în situația unei persistente slăbiri economice și în cadrul unui monoexport tradițional de zahăr, practic neschimbat. Dacă urcarea în forță pe scena internațională a altor noi elemente influente merge mână în mână, de cele mai multe ori, cu independența sporită, Cuba a intrat în scenă ca o țară asistată din punct de vedere economic de Uniunea Sovietică."[5]

Trecerea de la dependența multiformă a Cubei față de Statele Unite la niște relații privilegiate cu Uniunea Sovietică, îmbinate cu adoptarea, în anii '70, a unui model social și economic de tip comunist, semnifică oare o subordonare totală față de Moscova? Dacă este adevărat că proiecția internațională a Cubei a fost consecința nu a consolidării națiunii cubaneze, ci a logicii sistemului planetar și a bipolarității sociale din zonele împărțite între cele două Mari Puteri, interpretarea „instrumentală" a politicii externe cubaneze lasă multe întrebări fără răspuns.

Într-adevăr, în ciuda dependenței Cubei față de Uniunea Sovietică, atât pentru desfacerea producției de zahăr, cât și pentru armamente, relațiile dintre cele două țări nu au fost întotdeauna idilice, deoarece, la căutarea unui model voluntarist de revoluție socială, Fidel Castro și prietenii săi au adăugat înălțarea Havanei ca un centru revoluționar autonom, ceea ce nu putea decât să suscite o serie de critici din partea Moscovei. Fidel Castro a fost foarte clar: „Dacă există un partid marxist-leninist care știe pe dinafară tot *Capitalul* și toate scrierile lui Engels și Lenin, dar care nu înfăptuiește revoluția, nu ar avea nimeni dreptul să o facă? Cei care doresc să o facă nu au dreptul să construiască un alt partid? Ei bine, vom fi atunci niște eretici. Căci pentru noi este important ca revoluția să se înfăptuiască și contează mai puțin dacă avangarda revoluționară care o conduce se numește partid sau nu (...) Adevărații comuniști intră în vâltoarea luptei. Cei care rămân pe margine încetează a mai fi comuniști." Cubanezii voiau practic să creeze numeroase „Vietnam-uri" în țările din Lumea a Treia și considerau că Uniunea Sovietică nu avea de ce să fie neîncrezătoare. Ei credeau chiar că va veni o zi în care aceasta se va bucura datorită autonomiei unei mișcări revoluționare care, aparent în afara ei, ar lupta împotriva Statelor Unite. Însă Moscova a manifestat întotdeauna reticențe față de exportul „comunismului creol". Intervenția forțelor armate cubaneze în Africa începe înainte de moartea lui „Che" Guevara, în 1967, în Bolivia, și nu a fost niciodată legată de Moscova. Încă din 1962, PAIGC a lui Amilcar Cabral face apel la ajutorul militar cubanez. Începând cu 1965, contactele se multiplică în Angola cu MPLA și în Mozambic cu FRELIMO, dar și cu Brazzaville și Conakry (unde contingentele cubaneze formau garda personală a lui Sekou Touré), în timp ce Cuba contribuie la reapariția gherilelor lumumbiste în Zair (astăzi R.D. Congo, n.tr.), acordă sprijin insurgenților din Zimbabwe și participă la antrenarea „rebelilor" eritreeni, etc.

Revoluția cubaneză este greu de definit și de situat, însă Cuba devine — când direct, când sub acoperirea „nealinierii" — un aliat al Uniunii Sovietice (chiar dacă nu devine membră a Pactului de la Varșovia, este în schimb membră a COMECON). Începând cu 1968 — anul aderării sale spectaculoase la Moscova, în timp ce trupele Pactului de la Varșovia ocupau Praga —, Castro își orientează politica, inclusiv în cadrul mișcării de nealiniere, în funcție de interesele și proiectele Moscovei. Încă din 1970, cu ocazia celei de-a III-a Conferințe la vârf a

țărilor nealiniate de la Lusaka (prima de la invadarea Cehoslovaciei), purtătorul de cuvânt al delegației cubaneze pledează în favoarea alianței cu blocul comunist: „Țările socialiste constituie sprijinul cel mai solid și forța cea mai puternică a frontului antiimperialist. Nu le putem nici omite, nici izola dacă vrem să angajăm o luptă împotriva țărilor imperialiste, în fruntea cărora se află Statele Unite." La conferința următoare de la Alger, în 1973, Fidel Castro însuși atacă Statele Unite, ceea ce nu era un lucru nou, însă îi învinuiește și pe chinezii care, „plecând de pe niște așa-zise poziții revoluționare, trădează în mod lamentabil cauza internaționalismului". El abordează același ton și cu ocazia deschiderii Conferinței de la Havana, în 1979, afirmându-și solidaritatea necondiționată cu lagărul socialist: „Orice încercare de a opune țările nealiniate față de lagărul socialist este profund contrarevoluționară, lucru de care profită în exclusivitate imperialiștii (...) Lipsindu-ne de prietenia pe care ne-o arată lagărul socialist ar însemna să devenim mai slabi și să fim la cheremul forțelor încă puternice ale imperialismului." În perioada 1973–1979, este adevărat că sarcina sa este ușurată de trecerea pe orbita sovietică a mai multor țări care fuseseră acceptate în rândul țărilor nealiniate: Vietnam, Cambodgia, Laos, Etiopia, Angola, Yemenul de Sud... „Fidel Castro a devenit un agent deosebit de hotărât al strategiei sovietice pe un dublu plan internațional: pe plan militar, prin intervenția sa în mai multe țări, ca de exemplu în Angola și Etiopia; pe plan diplomatic, datorită rolului său capital în rândul țărilor nealiniate. În fiecare dintre aceste două cazuri, a fost necesară înregistrarea unui succes spectaculos pentru a i se recunoaște lui Castro munca răbdătoare de care a dat dovadă — în realitate, pe o perioadă de mai mulți ani, dacă nu chiar în interval de un deceniu: instructorii militari cubanezi au precedat cu mult trupele cubaneze din Africa; de asemenea, apelurile lansate de Castro țărilor nealiniate pentru apropierea acestora de blocul sovietic sunt cu mai mulți ani anterioare formării unei veritabile facțiuni prosovietice în cadrul mișcării de nealiniere."[6]

Acest lucru este legat în mod direct de crizele din 1961–1962. Însă chiar și după atâția ani, acestea ridică încă o serie de întrebări. În ciuda succeselor înregistrate în toamna anului 1957, o dată cu prima rachetă intercontinentală și cu *Sputnik*, Uniunea Sovietică se afla în urma Statelor Unite în domeniul rachetelor. Ea dispunea de 75 de rachete

intercontinentale la sol și reușea să fabrice un număr de 25 de rachete pe an, a căror precizie era încă nesigură. Statele Unite dețineau 294, iar numărul celor fabricate se ridica la 100 de rachete pe an. URSS nu poseda practic încă nici o rachetă submarină, în vreme ce în 1962, 144 de rachete americane de tip *Polaris* erau deja operaționale. Să fi dorit Hrușciov, prin această operațiune hazardată, un fel de compensare psihologică a inferiorității sale, obținând din partea guvernului american o îmblânzire a poziției sale cu privire la alte probleme, și în special la problema Berlinului? Lucrul pare verosimil. Însă, prin tentativa aceasta hazardată — instalarea de rachete cu rază medie de acțiune în Cuba —, el neglijase un fapt ce avea să se dovedească fundamental: imposibilitatea Uniunii Sovietice de a ajuta Cuba prin mijloace nenucleare, din pricina insuficienței mijloacelor sale navale, în vreme ce Statele Unite erau în măsură să-și impună prezența în jurul Cubei prin mijloace nenucleare, mai ales navale și aeriene. Uniunea Sovietică trage însă învățăminte: la foarte puțin timp după ceea ce pentru ea s-a dovedit a fi un eșec, reușește, nu fără eforturi, să devină o mare putere navală, impunându-și prezența pe toate oceanele. Progresul naval al Uniunii Sovietice este o consecință directă a crizei din 1962. Amiralul Kasatonov, comandant-șef adjunct al marinei sovietice, declara în aprilie 1967: „Pavilionul forțelor navale sovietice navighează astăzi peste tot în lume, pe niște ape considerate în mod tradițional până acum ca fiind teritoriul de vânătoare al forțelor navale britanice și americane". Această declarație a părut trufașă la vremea respectivă, însă începând cu 1971 ea reflectă o realitate greu de contestat: Uniunea Sovietică devenise o mare putere navală, iar progresul maritim al unei țări cu o strategie bazată până atunci pe imensitatea sa teritorială și simbolizată prin teribilul „general Iarnă" care i-a înfrânt pe Napoleon I și pe Hitler, este cu siguranță unul dintre cele mai importante evenimente din cea de-a doua jumătate a secolului XX.

Până atunci, marea nu avusese decât o influență foarte limitată asupra destinului politic al Rusiei și a politicii sale militare. Imediat după cel de Al Doilea Război Mondial, Stalin nu concepea în această privință nimic altceva în afară de Armata Roșie și de partizani: atât într-un caz cât și în celălalt era vorba despre niște forțe bazate pe uscat, adaptate acestuia și cunoscând extrem de bine ceea ce era permis pe teren și ceea ce era interzis. Numai câțiva aviatori figurau în Statul Major

General, condus de specialiști în infanterie și blindate. Securitatea se baza pe impenetrabilitatea teritorială. În 1945, sovieticii nu au învățat nimic din rolul jucat de marină în timpul celui de Al Doilea Război Mondial: o putere militară nu se poate exercita cu randament deplin decât și prin desfășurarea conjugată a forțelor navale. Efortul sovietic era concentrat la vremea respectivă aproape exclusiv pe construcția de submarine cu rază medie de acțiune, incapabile să participe la operațiuni departe de coastă. Această politică navală, subordonată unei concepții strategice esențialmente continentală, se explică prin faptul că rușii, foarte puțin atrași de mare, își întemeiaseră securitatea pe Armata Roșie, dominant terestră. În această optică, forțele navale aveau drept unică sarcină apărarea coastelor în spatele cărora Armata Roșie, reputată ca fiind invincibilă, era capabilă să respingă orice adversar. Abia prin 1950 începe Uniunea Sovietică să-și îndrepte atenția spre mare: ea dorea să țină cât mai departe un adversar ce dispunea de arma nucleară — pe care ea nu o poseda, cel puțin în stadiu operațional. În al doilea rând, dorea să fie capabilă să transporte ea însăși arma. Asistăm astfel, în paralel cu dezvoltarea efortului nuclear, la crearea unei marine capabile să transporte arma nucleară departe de coastele rusești. În 1962, acest efort era încă insuficient pentru a permite susținerea (sau folosirea) Cubei altfel decât prin rachete cu rază lungă de acțiune, și pentru dezvoltarea unor forțe comparabile cu cele pe care Statele Unite le puteau desfășura în Marea Caraibilor. Neluând în seamă inferioritatea navală a Uniunii Sovietice, Hrușciov se lansează într-o acțiune care nu se putea solda decât printr-un eșec.

John Kennedy i se adresează lui Nikita Hrușciov în niște termeni extrem de hotărâți, care îi interziceau chiar și lui să mai dea înapoi: Cuba nu mai trebuia să primească arme ofensive, indiferent de naționalitatea cargourilor care le transportau. Însă o blocadă pe timp de pace, fie ea chiar și parțială, nu este prevăzută de dreptul internațional. Accepta Kennedy riscul unui război? S-ar părea că da, deoarece URSS, care instalase rachete în apropierea Floridei, ar fi putut, din punct de vedere teoretic cel puțin, să meargă până la capăt în ceea ce privește sprijinul acordat lui Fidel Castro. Trebuie să precizăm acest „punct de vedere teoretic", fiindcă în era nucleară, toate actele strategico-diplomatice sunt dominate de conștiința raportului miză–risc. Riscul pe care și l-ar fi luat Nikita Hrușciov era incomparabil superior față de valoarea mizei

cubaneze pentru Moscova, însă Cuba reprezenta o miză prea mare pentru Statele Unite pentru ca John Kennedy să mai poată da înapoi: el trebuia să-l pună pe Nikita Hrușciov în fața faptului împlinit, pentru ca acesta să nu mai aibă de ales decât între a se retrage sau a declara război. Uniunea Sovietică se retrage. Criza aceasta din 1962 a fost astfel dominată de logica nucleară. Amenințarea proferată de mai multe ori de către Nikita Hrușciov de „a apăra Cuba", chiar și cu prețul unui război termonuclear, nu era credibilă din cauza distanței foarte mari între Cuba și teritoriul sovietic, a mediocrității mizei și a inferiorității globale a Uniunii Sovietice. Kennedy și Hrușciov au reacționat așadar în funcție de armele pe care le dețineau, dar și în funcție de ideea pe care și-o făcuseră unul despre celălalt. Nikita Hrușciov știa că John Kennedy nu va da înapoi, iar acesta știa că Hrușciov nu va produce ireparabilul. Chinezii l-au acuzat că ar fi păcătuit „mai întâi prin spirit de aventură și apoi prin capitulare", ceea ce va duce la agravarea conflictului sino-sovietic. Hrușciov a riscat și a pierdut: eșecul din Cuba s-ar părea că a jucat un rol determinant în îndepărtarea sa de la putere pe data de 14 octombrie 1964 — coincidență: exact la doi ani (14 octombrie 1962) de la fotografierea bazelor de rachete din Cuba de către aparatele de zbor U-2.

Singurele probe de care dispunem — John Kennedy nelăsând nici o mărturie directă asupra crizei — sunt declarațiile unora dintre colaboratorii săi. Astfel, șase dintre aceștia — George Ball, McGeorge Bundy, Roswell Kirpatrick, Robert McNamara, Dean Rusk și Theodor Sorensen — au publicat recent o „declarație comună"[7] în care afirmă că Robert Kennedy i-ar fi cerut ambasadorului Dobrânin în seara zilei de 27 octombrie 1962, din partea fratelui său, ca promisiunea lui Hrușciov de demontare a bazelor cubaneze în schimbul retragerii rachetelor americane din Turcia să rămână secretă, pentru a nu fi considerată ca o concesie, făcută sub amenințare, în detrimentul unui aliat al Statelor Unite. John Kennedy decisese deja de mai multe luni retragerea rachetelor *Thor* — demodate și vulnerabile — din Turcia, din Italia și din Marea Britanie: rachetele de tip *Polaris* îmbarcate pe submarine făcuseră ca celelalte să devină inutile. Începând cu luna februarie 1963, începe retragerea rachetelor *Thor* din Turcia.

Criza din toamna 1962 pune în lumină importanța evaluării reciproce a celor două Mari Puteri, și deci a necesității unui contact permanent între ele pentru evitarea, în caz de criză, a oricărei neînțelegeri care ar fi

putut genera un război nuclear. Acest lucru traduce dorința lor comună de a evita un război nepremeditat. Existau într-adevăr mai multe temeri: un buton apăsat în mod accidental, o aurora boreală sau un meteor interpretate ca semne ale unui atac, lansarea unui ICBM în urma unei erori umane sau a unui incident mecanic, explozia unui stoc de arme etc. În afara situației în care una dintre cele două tabere ar fi instituit un sistem strategic irevocabil, era aproape de neconceput ca unul dintre aceste fapte să poată provoca o operațiune de represalii. De unde, necesitatea unor măsuri de așteptare. Pericolul cel mai mare consta în declanșarea unui lanț de supoziții care s-ar fi îndeplinit de la sine. Era posibil ca măsura de alertă luată de una dintre părți să fie interpretată de cealaltă ca fiind un gest agresiv și nu unul de apărare, antrenând din partea acesteia adoptarea unei măsuri similare. Această a doua mișcare defensivă putea fi interpretată, la rândul său, de tabăra care fusese alertată inițial drept confirmându-i acesteia bănuielile, ceea ce ar fi dus astfel la declanșarea altor acțiuni. Exista așadar posibilitatea ca aceste acțiuni în lanț să continue până la atingerea punctului fatal, dincolo de care nu mai exista cale de întoarcere. De aceea fiecare dintre părți trebuia nu numai să adopte o atitudine prudentă, dar să se și asigure că cealaltă parte înțelege foarte bine ceea ce se întâmplă. În măsura în care orice decizie de apărare implica o serie de acțiuni care sporeau temerile „celuilalt", era foarte importantă capacitatea de a potoli aceste temeri.

Războiul putea rezulta și în urma unei greșeli de calcul, a folosirii unei strategii „la marginea prăpastiei". Era evident că, dacă una dintre părți ar fi dorit să câștige cu adevărat, cea mai bună strategie consta în a afirma că nu va da înapoi. Dacă ar fi putut să-și convingă adversarul, acesta urma să cedeze. Dacă refuza să cedeze, îndeplinirea unui angajament luat în mod rațional ar fi fost o acțiune nesăbuită. Recurgerea la raționalitatea absurdului devenea un lucru înfricoșător. În orice tip de negociere, chiar și în cea mai inofensivă, poate fi logic să se producă un angajament irevocabil în vederea unei anumite eventualități, și, în același timp, poate fi absurdă îndeplinirea acestui angajament dacă respectiva eventualitate s-ar produce. Trebuie să facem diferența între războiul care ar rezulta dintr-o logică a absurdului și cel provocat de existența unor obiective asupra cărora cele două părți aflate în tabere opuse nu se pot înțelege, obiective pe care fiecare este hotărât să le atingă fără a ține seama de riscurile pe care aceasta le implică. Războiul

rezultat dintr-o logică a absurdului corespunde unei situații în care nici una dintre cele două tabere nu consideră problema cu adevărat destul de gravă pentru justificarea conflictului, dar în care fiecare este dispusă să se angajeze mai mult sau mai puțin deplin pentru a o forța pe cealaltă să dea înapoi. O astfel de conștientizare a riscului s-a produs la Washington și la Moscova în timpul „crizei rachetelor", iar pe 22 decembrie 1962, Serghei Vinogradov laudă — deși nu de la sine putere — meritele unui „dialog direct" la mai puțin de o lună după sugestia americană de stabilire a unei legături directe între Casa Albă și Kremlin. Pe 20 iunie 1963, la Geneva, la mai mult de șase luni după criza din Cuba, Statele Unite și Uniunea Sovietică semnează un acord prin care capitalele celor două state urmau să fie legate printr-un mijloc direct de comunicare — „telefonul roșu" —, ceea ce ar fi permis evitarea oricărei neînțelegeri în caz de criză, și deci a intervenției logicii absurdului în luarea deciziilor.

În același climat este semnat, o lună mai târziu, Tratatul de la Moscova asupra interdicției experimentelor nucleare: parafat pe 25 iulie 1963, el este semnat pe 5 august de către Statele Unite, Uniunea Sovietică și Marea Britanie. Cum un acord asupra încetării experimentelor nucleare nu putea schimba mare lucru în ceea ce privește echilibrul forțelor, semnificația Conferinței de la Moscova se situa pe un alt plan: pentru cele trei state, principalul avantaj al încetării de comun acord a experimentelor, chiar dacă acestea nu cuprindeau și exploziile subterane, era procesul de frânare a răspândirii armelor nucleare, fapt care îi îngrijora în aceeași măsură atât pe John Kennedy cât și pe Nikita Hrușciov, ceea ce explică invitația lansată și altor țări de a se alătura tratatului. Oricât de limitate erau consecințele acestui acord, el provenea dintr-o schimbare, cel puțin aparentă, a climatului. Este adevărat că după lansarea bombei de la Hiroshima, Harry Truman declarase: „Bomba atomică este prea periculoasă pentru a fi lăsată în seama unei lumi fără lege". Au fost necesari aproape 18 ani și o serie de interminabile negocieri pentru a se ajunge la ceea ce era considerat drept un prim jalon pe calea reglementării internaționale a armamentelor nucleare. Tratatul de la Moscova este un prim act vizând frânarea cursei înarmărilor, ca și primul acord între Est și Vest cu privire la un factor esențial al Războiului Rece, după tratatul care restabilise suveranitatea Austriei în urmă cu opt ani.

Nici americanii și nici sovieticii nu au evocat criza din Cuba din toamna precedentă cu ocazia semnării acestui tratat, însă atât unii cât și ceilalți își aminteau de marea teamă care cuprinsese lumea la acea dată. Guvernul sovietic profită de unele comentarii apărute la Pekin în *Cotidianul poporului* pentru a-și preciza poziția. În opinia lui, importanța acordului de la Moscova consta în faptul că „două state cu regimuri sociale diferite, două mari puteri ale căror divergențe fuseseră cât pe ce să arunce lumea într-un război, au știut să găsească o soluție acceptată de ambele părți la una dintre principalele probleme mondiale". În realitate, Nikita Hrușciov descoperise limitele înguste în care puteau fi utilizate armele nucleare de către diplomație. Nici Statele Unite, nici aliații lor nu se lăsaseră intimidați de amenințări. Cu ocazia crizei cubaneze, Nikita Hrușciov descoperise că riscul era de fapt mai mare decât credea, fiind obligat să recunoască în același timp că dialogul amenințărilor nu fusese în avantajul său. Dacă această interpretare a faptelor este exactă, esențialul constă mai puțin în refuzul riscului nuclear cât în renunțarea la o strategie ce viza paralizarea „celorlalți" prin frică, în timp ce inițiatorul strategiei se prefăcea că nu se teme deloc. Cinci ani de tensiuni latente la Berlin, trei zile de maximă tensiune în Cuba îl determină pe Nikita Hrușciov să renunțe nu la obiectivele sale, care se înscriau în logica ideologiei ce stă la baza regimului sovietic, ci la o anume tactică și la un anume limbaj. „Coexistența pașnică" se vedea impusă de invulnerabilitatea armelor decisive și era o expresie a logicii nucleare. Confruntarea dăduse amenințărilor justa lor dimensiune și demonstrase că, exceptând un atac direct al uneia dintre cele două Mari Puteri împotriva celeilalte, nu există nici o miză pe măsura riscului nuclear. Înțelegând că orice amenințare își pierde credibilitatea atunci când nu este rațională, conducătorii sovietici trebuiau să ajungă la „coexistența pașnică", chiar dacă ar fi fost nevoiți să caute niște justificări ideologice pentru această nouă atitudine și să pună la punct o serie de „strategii indirecte" pentru atingerea obiectivelor constante fără a-și asuma riscul de a da înapoi, a cărui logică tactică ar fi fost interpretată ca o înfrângere.

Instalarea „telefonului roșu", Tratatul de la Moscova, acceptarea spionajului reciproc prin sateliți (de tip *Samos* americanii, și *Cosmos* sovieticii) constituie primele manifestări ale „coexistenței pașnice". Acestea sunt o consecință directă a crizei din Cuba din toamna anului

1962. După mai bine de 20 de ani* de la toate acestea, nu a mai rămas nimic din această „coexistență pașnică" și, citându-l pe Stanley Hoffmann, lumea cunoaște un „nou Război Rece"[8]. Însă „criza rachetelor", legată, printr-o logică politică ce nu putea fi negată, de condițiile în care Fidel Castro s-a angajat în aventura sa istorică, de operațiunea din Baya de los Cochinos și de un antiamericanism devenit mai visceral decât ar fi fost justificat de realități, a constituit pentru Uniunea Sovietică ocazia de a pune piciorul în emisfera americană, ceea ce a fost un eveniment istoric considerabil. Convulsiile revoluționare ale Americii Centrale și prezența forțelor armate cubaneze în Africa apar astfel înscrise într-un proces de expansiune geografică și politică a unei gherile născute în Sierra Maestra și transformată într-o revoluție ale cărei unde aveau să se propage cu mult dincolo de micuța insulă a Cubei.

Note

[1] *Dictionnaire critique du marxisme, op. cit.*, p. 142.

[2] Publicat mai întâi în ziarul *Marcha,* care apărea la Montevideo, acest text este publicat apoi sub formă de broșură la Havana, în 1965.

[3] În ultima dintre scrierile sale, *Jurnal de Campanie în Bolivia,* Guevara vorbește despre dificultățile de organizare a unor noi centre revoluționare: absența oricărui sprijin din partea partidelor comuniste prosovietice locale, indiferența și neîncrederea țăranilor și a indienilor, dificultățile de comunicare cu Cuba etc. În 1963, discipolul cel mai evident al lui Fidel Castro și „Che" Guevara, francezul Régis Debray, publică în *Les Temps modernes* un articol, „Le castrisme, longue marche de l'Amérique latine", în care lua atitudine în favoarea tezelor castriste. Instalat în Cuba în 1965, el devine prietenul lui Fidel Castro, care citește, înainte de publicare, cartea acestuia intitulată *La Révolution dans la révolution,* apărută la începutul anului 1967. În această carte, Régis Debray analizează situația mișcărilor revoluționare din America Latină, arătând în același timp imposibilitatea aplicării teoriilor clasice asupra revoluțiilor în condițiile concrete din America Latină. Mișcările revoluționare nu trebuie să se sprijine decât pe

*Cartea a apărut în 1983.

ele însele și să se adapteze la condițiile specifice din fiecare țară („să gândești cu propriul tău cap este mai bine decât să te înșeli gândind cu capul altuia", spunea Fidel Castro), și, trăgând învățăminte din lecția lui Castro în Sierra Maestra, el adaugă: „Armata rebelă va fi nucleul partidului și nu invers".

[4] Jorge Moninquez, „Cuba foreign policy", în *Foreign Affairs,* toamna 1978, p. 83.

[5] Alain Rouquié, „Cuba dans les relations internationales: premiers rôles et vulnérabilité", în *Problèmes d'Amérique latine,* trimestrul al 2-lea, 1982, p. 81. Pentru o discuție privind creșterea puterii sale și despre condițiile acesteia, a se vedea dosarul publicat în aprilie 1980 de către *Revue Française de Science Politique* sub titlul „Les nouveaux centres de pouvoir dans la dynamique du système international".

[6] Branko Lazitch, „Moscou et le non-alignement", în *Politique Internationale,* nr. 5, toamna 1979, p. 131.

[7] *Time,* 27 septembrie 1982.

[8] Este titlul ultimei lucrări a lui Stanley Hoffmann, Col. Stratégies, Ed. Berger-Levrault, Paris, 1983.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Documente

Criza din 1961

Mesajul adresat pe 19 aprilie de către Nikita Hrușciov președintelui John Kennedy:

Domnule Președinte, vă adresez acest mesaj într-un moment de maximă încordare a păcii mondiale. O agresiune armată a început împotriva Cubei. Nu constituie un secret pentru nimeni faptul că bandele care au cotropit această țară au fost antrenate, echipate și înarmate în Statele Unite. Bombele pe care le lansează le-au fost furnizate de guvernul american. Toate acestea produc în cadrul guvernului URSS și în sufletul poporului sovietic un sentiment clar de indignare. Nu demult, când făceam schimb de vederi prin intermediul reprezentanților noștri, ne-am împărtășit dorința comună de a desfășura eforturi conjugate în vederea ameliorării relațiilor dintre țările noastre și de a preveni pericolul unui război. Declarația pe care ați făcut-o în urmă cu câteva zile, prin care afirmați că Statele Unite nu vor participa la operațiuni militare îndreptate împotriva Cubei, a creat impresia că cercurile conducătoare din Statele Unite își dau seama de consecințele pe care o agresiune împotriva Cubei le-ar avea în ceea ce privește pacea în general și Statele Unite în special.

Cum poate fi atunci înțeleasă atitudinea reală a Statelor Unite, acum când agresiunea împotriva Cubei a devenit un fapt real?

Nu este încă prea târziu pentru evitarea unei acțiuni ireparabile. Guvernul Statelor Unite are încă posibilitatea de a împiedica flăcările războiului aprins de intervenționiști în Cuba să se transforme într-un incendiu ce va fi imposibil de stins. Mă adresez dumneavoastră,

Domnule Președinte, lansându-vă un apel insistent pentru a se pune capăt agresiunii împotriva Republicii Cuba. Tehnica militară și conjunctura politică mondială fac ca orice război, fie el cât de mic, să poată provoca o reacție în lanț în întreaga lume.

În ceea ce privește Uniunea Sovietică, nu poate exista nici un fel de dubiu asupra poziției sale. Vom acorda poporului cubanez și guvernului său întregul ajutor necesar pentru ca agresiunea armată împotriva Cubei să fie respinsă.

Suntem în mod sincer interesați de destinderea tensiunii internaționale, însă dacă alții înțeleg să o agraveze, le vom răspunde fără jumătăți de măsură. Nu este de conceput ca într-o anumită regiune a lumii să faci tot posibilul pentru rezolvarea conflictului și stingerea incendiului, aprinzând în același timp un nou incendiu într-o altă parte a lumii.

Sper ca guvernul Statelor Unite să ia în considerație punctul nostru de vedere generat numai de grija de a nu admite acte ce ar putea îndrepta lumea spre o catastrofă militară.

Răspunsul președintelui John Kennedy la mesajul lui Nikita Hrușciov:

Domnule președinte, vă înșelați în mod grav asupra evenimentelor din Cuba. De mai multe luni există o rezistență evidentă și în continuă creștere față de dictatura Castro. Mai mult de o sută de mii de refugiați au părăsit recent Cuba, îndreptându-se spre țările alăturate. Speranța lor cea mai vie este, firește, să vină în ajutorul compatrioților lor în lupta pentru libertate.

Mulți dintre acești refugiați au luptat alături de Dr. Castro împotriva dictaturii lui Batista. În rândul lor se află conducători eminenți ai mișcării originare și chiar din propriul său guvern.

Acestea sunt niște semne incontestabile că populația Cubei consideră drept intolerabile privarea de libertățile democratice și denaturarea Mișcării de la 26 Iulie de către un regim dominat de străinătate. Nu este surprinzător faptul că, în vreme ce rezistența în interiorul țării se intensifică, refugiații s-au folosit de toate mijloacele disponibile pentru a se întoarce în Cuba și pentru a-și susține compatrioții în lupta continuă

pentru libertate. Pentru cel lipsit de dreptul de a alege, recurgerea la o asemenea luptă constituie singurul mijloc de a-și redobândi libertatea.

Am declarat anterior, și o repet și astăzi, că Statele Unite nu au absolut nici o intenție de a interveni militar în Cuba. În cazul unei intervenții militare de către o forță din exterior, ne vom îndeplini imediat obligațiile în cadrul sistemului interamerican de protecție a acestei emisfere împotriva oricărei agresiuni din afară. Deși se abține de la o intervenție militară în Cuba, poporul american nu își ascunde admirația pentru patrioții cubanezi care își doresc un sistem democratic într-o țară devenită independentă. Guvernul Statelor Unite nu va lua nici o măsură care ar putea duce la înăbușirea spiritului de libertate.

Am luat notă în mod cât se poate de serios de declarația dumneavoastră potrivit căreia evenimentele din Cuba ar putea afecta pacea în toate colțurile lumii. Am convingerea că aceasta nu înseamnă că guvernul sovietic, sub pretextul situației din Cuba, plănuiește o extindere a crizei în alte regiuni ale lumii. Mi-ar plăcea să cred că guvernul dumneavoastră are un înalt simț al răspunderii și nu se va lansa într-o acțiune atât de periculoasă pentru pacea generală. Sunt de acord cu dumneavoastră în privința măsurilor menite să amelioreze atmosfera internațională. Continui să sper că veți coopera în ocaziile care se prezintă în momentul de față, pentru atingerea acestui scop.

O cât mai grabnică încetare a focului și rezolvarea pe cale pașnică a situației periculoase care domnește în Laos, cooperarea cu Națiunile Unite în Congo și încheierea rapidă a unui tratat acceptabil asupra interzicerii experimentelor nucleare ar constitui niște măsuri constructive în acest sens. Regimul la putere din Cuba ar putea oferi o contribuție analoagă, permițând poporului cubanez să-și hotărască în mod liber propriul viitor printr-o procedură democratică și să coopereze nestingherit cu vecinii săi latino-americani.

Cred, Domnule Președinte, că ar trebui să recunoașteți că popoarele libere din toate colțurile lumii nu acceptă ideea iminenței istorice a revoluției comuniste. Ceea ce crede guvernul dumneavoastră îl privește doar pe el. Ceea ce face în lume însă privește o lume întreagă. Marea revoluție a istoriei omenirii, în trecut, prezent și viitor, este revoluția celor care sunt hotărâți să fie liberi.

Criza din 1962

Discursul rostit de John Kennedy pe 22 octombrie:

... Caracteristicile acestor noi rampe de lansare pentru rachete se raportează la două tipuri de instalații distincte. Este vorba, pe de o parte, de dispozitive balistice cu rază medie de acțiune, care pot fi dotate cu ogive nucleare și au o rază de acțiune de peste 1000 de mile marine. Fiecare dintre aceste rachete poate fi îndreptată asupra Washingtonului, Canalului Panamá, Cape Canaveral, capitalei Mexico sau oricărui alt oraș situat în sud-estul Statelor Unite, în America Centrală sau în zona Caraibilor. O serie de rampe suplimentare a căror construcție nu este încă terminată par a fi destinate lansării de rachete balistice cu rază intermediară — capabile de efectuarea unui traseu mai mult decât dublu —, putând lovi așadar majoritatea marilor noastre orașe din emisfera occidentală, de la Golful Hudson, în Canada, până la cel mai sudic oraș, cum ar fi Lima, în Perú. Pe deasupra, mai multe bombardiere cu reacție care pot transporta arme nucleare sunt pe cale de a fi asamblate în Cuba, în același timp cu pregătirea unor baze aeriene adecvate.

Această transformare accelerată a Cubei într-o importantă bază strategică, ca urmare a prezenței acestor puternice arme ofensive cu rază lungă de acțiune și având efecte de distrugere în masă, reprezintă o amenințare clară la adresa păcii și a securității ambelor continente americane. Toate acestea constituie o sfidare flagrantă a Pactului de la Rio din 1947, a tradițiilor acestei națiuni și ale acestei emisfere, a rezoluției luate de cel de-al 87-lea Congres, a Cartei Națiunilor Unite și a propriilor mele avertismente publice la adresa sovieticilor, din 4 și respectiv 13 septembrie. Această acțiune se află în contradicție și cu asigurările repetate date de purtătorii de cuvânt sovietici, atât în public cât și în particular, potrivit cărora instalarea de armamente în Cuba nu ar îmbrăca decât caracterul defensiv prevăzut la origine, și că Uniunea Sovietică nu are nevoie și nici nu dorește instalarea de rachete strategice pe teritoriul unei alte națiuni.

Amploarea acestei acțiuni dovedește în mod limpede că a fost pregătită de mai multe luni. Totuși nu mai departe de luna trecută, făcând eu distincția între instalarea unor eventuale rachete sol-sol și existența rachetelor antiaeriene de apărare, guvernul sovietic a declarat

public pe 11 septembrie că „armamentul și echipamentul militar expediate în Cuba sunt destinate exclusiv unor scopuri defensive", că „Uniunea Sovietică nu are nevoie să-și transfere armele, în vederea unor eventuale represalii împotriva vreunei țări, într-o țară precum Cuba, de exemplu" și că „Uniunea Sovietică dispune de rachete extrem de puternice, capabile să-și poarte ogivele nucleare, încât este absolut inutil să caute baze de lansare în afara teritoriului sovietic". Declarația aceasta este falsă. Chiar joia trecută, în timp ce dispuneam de probe absolut convingătoare privind accelerarea acestui dispozitiv ofensiv, ministrul sovietic al Afacerilor Externe, dl Gromâko, îmi declara în biroul meu că primise instrucțiuni să afirme încă o dată, așa cum afirmase și guvernul sovietic, că ajutorul sovietic acordat Cubei „avea drept unic scop să contribuie la mijloacele de apărare a Cubei", că „antrenarea de către specialiștii sovietici a cubanezilor în vederea mânuirii armamentului defensiv nu avea caracter ofensiv", și că „altminteri guvernul sovietic nu s-ar fi lăsat niciodată antrenat în acordarea unei asemenea asistențe". Această declarație era și ea falsă.

Nici Statele Unite ale Americii, nici comunitatea mondială a națiunilor nu pot tolera o înșelătorie deliberată și niște amenințări ofensive din partea vreunei puteri, fie ea mică sau mare. Nu mai trăim într-o lume în care focurile de arme erau singurele care constituiau o provocare suficient de mare la adresa securității unei națiuni și totodată pericolul maxim. Armele nucleare sunt extrem de distrugătoare iar rachetele balistice, extrem de rapide, încât orice sporire substanțială a posibilităților de a le utiliza sau orice schimbare subită a amplasării lor poate fi considerată drept o amenințare precisă la adresa păcii. Timp de mai mulți ani, atât URSS cât și Statele Unite — conștiente de acest fapt — și-au instalat armamentele nucleare strategice cu deosebită grijă, pentru a nu pune în pericol *statu-quo*-ul precar care garanta că aceste armamente nu vor fi niciodată utilizate în alt mod decât în cazul unei provocări ce ne-ar fi pus viața în pericol. Propriile noastre rachete strategice nu au fost niciodată transferate pe solul altei națiuni sub văluri de mister și înșelăciune, iar istoria noastră — spre deosebire de cea a sovieticilor de la cel de Al Doilea Război Mondial încoace — a dovedit cu prisosință că nu avem nici cea mai mică dorință de a domina, de a cuceri o altă națiune ori de a impune un anumit sistem poporului respectiv.

În pofida acestui lucru, cetățenii americani s-au obișnuit să trăiască zilnic sub amenințarea rachetelor sovietice instalate pe teritoriul URSS sau îmbarcate la bordul submarinelor. În acest context, armele care se află în Cuba nu fac decât să agraveze un pericol evident și actual — deși trebuie remarcat faptul că națiunile Americii Latine nu au fost niciodată supuse până în prezent la o amenințare nucleară în forță. Însă această amplasare secretă, rapidă și extraordinară a unor rachete comuniste într-o regiune despre care se știe foarte bine că are relații speciale și istorice cu Statele Unite și cu țările din emisfera occidentală, violând asigurările date de sovietici și sfidând politica americană și pe cea a emisferei — această decizie bruscă și clandestină de a instala pentru prima oară arme strategice în afara teritoriului sovietic — constituie o schimbare pe cât de provocatoare, pe atât de nejustificată a *statu-quo*-ului, pe care nu o putem accepta dacă vrem ca angajamentele și curajul nostru să fie recunoscute drept autentice, atât de prietenii cât și de dușmanii noștri.

Anii 1930 ne-au dat o lecție evidentă: o conduită agresivă, în măsura în care nu facem nimic pentru a o controla ori împiedica, duce în final la război. Această țară se opune războiului. Ne ținem cuvântul. Obiectivul nostru principal trebuie să fie așadar împiedicarea utilizării de rachete împotriva Statelor Unite sau oricărei alte țări, și să facem astfel încât acestea să fie retrase din emisfera occidentală. Politica noastră a fost marcată de răbdare și rezervă. Am făcut tot posibilul pentru a nu ne lăsa antrenați în niște cauze josnice de iritare sau în acțiuni fanatice, neglijându-ne astfel principalele obiective. Însă astăzi suntem nevoiți să luăm inițiative noi — ceea ce am și făcut deja, iar acestea nu vor constitui poate decât un început. Este evident că nu ne vom asuma riscul prematur sau inutil de a ne lansa într-un război nuclear mondial care nu se va putea solda cu victoria nimănui și deci nici a noastră, însă suntem foarte hotărâți să nu dăm înapoi în fața unui asemenea risc ori de câte ori se va pune problema unei confruntări.

Acționând în consecință în vederea apărării propriei noastre securități și a securității întregii emisfere, și conform autorității pe care mi-o dă Constituția, aprobată la rândul ei prin rezoluția Congresului, am dat instrucțiuni pentru a fi luate imediat următoarele măsuri.

1) Pentru împiedicarea amplasării unui dispozitiv militar ofensiv, va fi aplicată o „carantină" strictă asupra întregului echipament militar

ofensiv destinat Cubei. Orice vas, indiferent de ce tip, care se îndreaptă spre Cuba și provenind din orice parte a lumii, va avea obligația să se întoarcă dacă se descoperă la bordul acestuia existența de arme ofensive. La nevoie, carantina va fi aplicată în mod egal și altor tipuri de mărfuri și de vapoare. Totuși, pentru moment nu dorim să lipsim populația cubaneză de produsele necesare vieții, așa cum au încercat sovieticii să facă în timpul blocadei Berlinului, în 1948.

2) Am dat ordine în vederea stabilirii unei observări atente, permanente și mai stricte a Cubei și a instituirii unui dispozitiv militar. Miniștrii de Externe ai Organizației Statelor Americane, în comunicatul lor din 6 octombrie, respinseseră principiul secretului în acest domeniu, cu privire la continentul american. În cazul în care pregătirile militare ofensive vor continua, sporind astfel amenințarea care planează asupra continentului, se vor impune noi măsuri. Am dat instrucțiuni forțelor armate să fie pregătite pentru orice eventualitate și sper, atât în interesul poporului cubanez cât și al specialiștilor sovietici care se află în Cuba, ca toți cei implicați să-și dea seama de pericolele pe care le reprezintă menținerea acestei amenințări.

3) Politica Statelor Unite va considera orice lansare a unei rachete nucleare de pe teritoriul Cubei împotriva oricărei națiuni de pe continentul american drept un atac al Uniunii Sovietice îndreptat împotriva Statelor Unite, cerând o ripostă pe scară largă împotriva Uniunii Sovietice.

4) Ca o precauție militară imperioasă, am întărit baza americană de la Guantánamo, am dispus evacuarea familiilor personalului din bază și am dat instrucțiuni pentru ca mai multe unități militare suplimentare să fie puse în stare de alertă.

5) Am cerut convocarea imediată în această seară a organismului de consultanță a Organizației Statelor Americane, pentru a fi luată în considerare această amenințare la adresa securității continentului și pentru invocarea articolelor 6 și 8 ale Tratatului de la Rio, în vederea sprijinirii oricărei acțiuni necesare. Carta Națiunilor Unite prevede acorduri regionale în domeniul securității, și națiunile de pe acest continent au hotărât de mai mult timp să se opună prezenței militare a puterilor străine. Aliații noștri de pe alte continente au fost și ei preveniți.

6) Conform Cartei Națiunilor Unite, cerem în această seară o reuniune de urgență a Consiliului de Securitate pentru a se răspunde la cea mai recentă amenințare sovietică la adresa păcii mondiale. Rezoluția

pe care ne propunem să o supunem Consiliului prevede demontarea rapidă a bazelor și retragerea tuturor armelor ofensive din Cuba, sub controlul observatorilor ONU, înainte ca embargoul să fie ridicat.

7) Fac apel la dl Hrușciov pentru a pune capăt acestei amenințări clandestine, iresponsabile și provocatoare la adresa păcii mondiale și a relațiilor stabilite între cele două națiuni ale noastre. Îi cer să abandoneze această politică de dominație mondială și să participe la un efort istoric pentru a pune capăt periculoasei curse a înarmării și pentru transformarea istoriei umanității. Astăzi i se oferă ocazia să înlăture pericolul de prăbușire a lumii în prăpastia distrugerii, și îi amintesc afirmațiile propriului său guvern potrivit cărora Uniunea Sovietică nu are nevoie să instaleze rachete în afara teritoriului său. Îi mai cer să retragă armele din Cuba și să se abțină de la orice acțiune care ar putea lărgi sau agrava criza actuală. Dl Hrușciov va avea astfel ocazia să participe la căutarea de soluții pașnice și de durată.

Națiunea noastră este gata să susțină problema legată de amenințarea sovietică la adresa păcii, ca și propriile noastre propuneri în vederea creării unei lumi pașnice, în orice moment, în fața oricărei tribune. Am făcut eforturi autentice în trecut pentru limitarea proliferării armelor nucleare. Am propus eliminarea tuturor armelor și bazelor militare într-un tratat de dezarmare echitabil și eficient. Suntem pregătiți pentru a discuta noi propuneri în scopul opririi tensiunilor, atât de o parte cât și de alta — inclusiv posibilitatea de a permite Cubei să devină o țară cu adevărat independentă, liberă să decidă asupra propriului său destin. Nu intenționăm câtuși de puțin să intrăm în război cu Uniunea Sovietică deoarece suntem un popor pașnic, care dorește să trăiască în pace cu toate popoarele lumii. Însă este dificil să rezolvăm sau chiar să discutăm aceste probleme într-o atmosferă de intimidare. De aceea vom face față energic acestei ultime amenințări sovietice, cât și altor amenințări, indiferent că sunt independente sau un răspuns la măsurile pe care le vom lua în cursul acestei săptămâni. Orice inițiativă ostilă, din orice regiune a lumii, împotriva securității și libertății popoarelor față de care ne-am asumat angajamente — și în special poporul curajos din Berlinul de Vest — va antrena măsuri potrivite (...)

Drumul pe care l-am ales în prezent este plin de incertitudini, ca orice drum. Însă el se potrivește cel mai bine caracterului nostru, curajului nostru național și angajamentelor pe care ni le-am asumat în

fața lumii. Libertatea are întotdeauna un preț foarte mare, însă americanii l-au plătit întotdeauna. Și există o cale pe care nu o vom alege niciodată, aceea a capitulării și a supunerii. Scopul nostru nu este victoria forței, ci respectarea dreptului; nu este pacea cu prețul libertății, ci pacea și libertatea împreună, aici, în această emisferă, și, sperăm, în lume (...)

Declarația guvernului sovietic din 23 octombrie

Ieri seară, președintele Statelor Unite, Kennedy, a anunțat că a dat ordin flotei navale a Statelor Unite să procedeze la inspectarea tuturor navelor care se îndreaptă spre Cuba, să le supună controlului și să nu lase să treacă acele nave ce transportă arme care, potrivit definiției autorităților americane, au un caracter ofensiv. S-a dat de asemenea ordinul de a se trece la observarea minuțioasă și continuă a Cubei. În acest fel, guvernul Statelor Unite stabilește în fapt blocada navală asupra Republicii Cuba. S-a trecut în același timp la debarcarea de noi trupe americane în baza americană de la Guantánamo, situată pe teritoriul Cubei, iar forțele armate ale Statelor Unite sunt în stare de alertă. Președintele Statelor Unite încearcă să justifice aceste acțiuni agresive fără precedent printr-o serie de considerații potrivit cărora Cuba ar reprezenta o amenințare la adresa securității naționale a Statelor Unite.

Guvernul sovietic a atras în repetate rânduri atenția guvernelor din toate țările și opiniei mondiale asupra gravului pericol pe care îl reprezintă, pentru cauza păcii, politica aplicată de Statele Unite cu privire la Republica Cuba. Declarația președintelui Statelor Unite atestă că nimic nu poate opri cercurile imperialiste americane de la a încerca să înăbușe un stat suveran, membru al Organizației Națiunilor Unite. Acestea sunt gata, pentru a-și atinge scopul, să împingă lumea în prăpastia unei catastrofe militare. Popoarele din toate țările trebuie să conștientizeze în mod clar că prin inițierea acestei acțiuni, Statele Unite ale Americii fac un pas spre declanșarea unui război nuclear mondial. Sfidând normele internaționale de conduită a statelor și principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite, Statele Unite și-au arogat și proclamat dreptul de a ataca navele altor state în largul mării, adică a se deda actelor de piraterie. Cercurile imperialiste ale Statelor Unite încearcă să dicteze Cubei politica pe care aceasta ar trebui să o practice,

ordinea civilă pe care trebuie să o instituie și armele pe care trebuie să le dețină pentru apărarea propriului teritoriu.

Cine le-a dat însă Statelor Unite dreptul de a decide asupra sorții celorlalte țări și popoare? De ce cubanezii ar trebui să decidă asupra problemelor interne ale statului lor nu așa cum înțeleg ei, ci așa cum ar vrea Statele Unite? Cuba aparține poporului cubanez și acesta este singurul stăpân pe soarta sa. Conform Cartei ONU, toate popoarele, indiferent dacă sunt mari sau mici, au dreptul de a-și clădi viața așa cum înțeleg ele, de a lua măsurile pe care le consideră necesare pentru garantarea securității lor, de a respinge forțele agresive care atentează la libertatea și la independența lor. A nu ține cont de toate acestea este echivalent cu a submina fundamentul însuși al ONU, înseamnă a institui o lege a junglei în viața internațională, a genera conflicte și războaie fără sfârșit. La ceasul acesta de temeri și neliniște, guvernul sovietic consideră că este de datoria lui să dea un grav avertisment guvernului Statelor Unite, să-l prevină în legătură cu responsabilitatea gravă pe care și-o asumă pentru destinul omenirii prin măsurile anunțate de președintele Kennedy, jucându-se în mod irresponsabil cu focul.

Guvernanții Statelor Unite trebuie să înțeleagă că vremurile sunt cu totul altele. Numai niște spirite nesăbuite pot miza pe politica „situațiilor de forță" și pot crede că această politică le-ar aduce un succes, permițându-le să se impună în fața altor state. Dacă Statele Unite puteau să se considere înainte puterea cea mai tare din punct de vedere militar, ele nu mai au acum nici un motiv să creadă acest lucru. Lumea cunoaște acum o altă forță, nu mai puțin puternică, în virtutea căreia popoarele își organizează viața așa cum înțeleg de cuviință. În prezent, mai mult decât oricând, oamenii de stat trebuie să dea dovadă de sânge rece și de bun-simț pentru a evita folosirea armelor. Guvernul sovietic confirmă încă o dată că toate armele de care dispune Uniunea Sovietică servesc și vor servi obiectivelor de apărare împotriva agresorilor. În condițiile internaționale actuale, faptul că Uniunea Sovietică posedă arme puternice — inclusiv arme nucleare și rachete — este, în opinia popoarelor din lumea întreagă, un mijloc decisiv de descurajare a forțelor imperialiste de agresiune care ar vrea să dezlănțuie un război mondial de exterminare. Și pe viitor, Uniunea Sovietică va îndeplini această misiune cu toată hotărârea și în mod neclintit.

Președintele Statelor Unite a declarat în alocuțiunea sa că dacă o singură bombă nucleară ar cădea pe teritoriul Statelor Unite acestea ar riposta. O asemenea declarație este plină de ipocrizie, fiindcă Uniunea Sovietică a declarat deja de mai multe ori că nici o bombă nucleară sovietică nu va cădea pe teritoriul Statelor Unite și al oricărei alte țări dacă nici o agresiune nu va fi comisă. Armele nucleare create de poporul sovietic se află în mâinile poporului sovietic și nu vor fi niciodată utilizate în scopuri agresive. Însă dacă agresorii declanșează un război, Uniunea Sovietică va riposta cu toate forțele.

Uniunea Sovietică a fost întotdeauna credincioasă principiilor Cartei ONU, a aplicat și aplică în mod neclintit o politică ce vizează menținerea și consolidarea păcii. Lumea întreagă cunoaște imensele eforturi depuse de Uniunea Sovietică pentru reducerea tensiunii internaționale, pentru lichidarea focarelor de conflicte și discordii dintre state, pentru punerea practică a principiilor de coexistență pașnică a țărilor cu regimuri sociale diferite. Uniunea Sovietică este cea care a avansat și justificat programul de dezarmare generală și completă a cărui realizare ar deschide perspective reale pentru crearea unei lumi fără arme și fără războaie. Aceste propuneri își găsesc un sprijin din ce în ce mai mare în toată lumea. Ele au cucerit spiritul oamenilor, devenind imperativele epocii noastre. Dacă până în prezent activitatea de dezarmare se află într-un punct mort, responsabilitatea le revine Statelor Unite ale Americii și aliaților lor din NATO. Acestea se tem de dezarmare, nu vor să abandoneze bastonul cu care încearcă să dirijeze după bunul lor plac celelalte țări.

Guvernul Statelor Unite acuză Cuba că ar constitui un așa-zis pericol la adresa securității Statelor Unite. Însă cine poate crede că o țară cum este Cuba ar putea amenința Statele Unite? Dacă am compara mărimea și resursele celor două țări, armamentele lor, nici un om de stat cu judecată rațională nu s-ar putea nici măcar gândi că Statele Unite ale Americii sau altă țară ar putea fi amenințate de Cuba. Este cel puțin o ipocrizie a pretinde că o țară de dimensiuni reduse cum este Cuba ar putea atenta la securitatea Statelor Unite ale Americii. Cubanezii vor să-și asigure securitatea acasă la ei, independența, împotriva amenințării care vine din partea Statelor Unite ale Americii. Guvernul cubanez face apel la rațiune și la conștiință, cheamă Statele Unite să renunțe a mai atenta la independența Cubei, și să stabilească relații normale cu statul cubanez. Nu este suficient de convingătoare declarația oficială în care

guvernul cubanez își proclamă dorința de a rezolva pe calea negocierilor toate litigiile pe care le are cu guvernul Statelor Unite? Recent, în cadrul sesiunii Adunării Generale a ONU, președintele Republicii Cuba, Osvaldo Dorticós, a afirmat din nou că „țara lui s-a declarat întotdeauna pregătită pentru a duce tratative, pe căile diplomatice obișnuite sau prin oricare alt mijloc, în vederea examinării litigiilor existente între Statele Unite și Cuba". Președintele Statelor Unite spune acum că declarațiile guvernului cubanez nu ar fi suficiente. Însă așa poate fi justificată orice acțiune agresivă, orice aventură.

În ceea ce privește ajutorul acordat Cubei de către Uniunea Sovietică, acesta nu vizează decât întărirea capacității defensive a Cubei. Așa cum se arăta și în comunicatul comun din 3 septembrie din care făceau parte Guevara și Aragones, guvernul sovietic a răspuns la cererea guvernului cubanez de a acorda Cubei un ajutor constând în armament. În comunicat se arată că acest armament și acest material de război sunt destinate exclusiv unor scopuri defensive. Guvernele celor două țări își mențin ferm poziția și la ora actuală. Necesitatea ajutorului sovietic în scopul de a întări apărarea Cubei se explică prin faptul că Republica Cuba a făcut, încă de la primele zile ale existenței sale, obiectul unor amenințări permanente și al unor provocări din partea Statelor Unite.

Nimic nu va opri Statele Unite, nici chiar organizarea unei intervenții armate în Cuba, așa cum s-a petrecut în aprilie 1961, pentru a priva poporul cubanez de libertatea și independența pe care le-a cucerit, pentru a-l îngenunchea din nou în fața dominației monopolurilor americane, pentru a face din Cuba o marionetă a Statelor Unite. Statele Unite pretind ca materialul de război necesar pentru autoapărarea Cubei să fie evacuat de pe teritoriul acesteia, lucru la care, desigur, nu poate consimți nici un stat care ține la independența sa. Uniunea Sovietică se pronunță pentru evacuarea tuturor trupelor străine de pe teritoriul altor state și retragerea lor în limitele frontierelor naționale. Dacă Statele Unite își manifestă în mod real grija de a consolida raporturile amicale cu celelalte state și se străduiesc în vederea garantării unei păci durabile în lume, așa cum pretinde președintele Kennedy în intervenția sa din 22 octombrie, ele ar trebui să accepte propunerea sovietică și să-și retragă trupele și materialul de război și să-și lichideze bazele militare de pe teritoriile străine din diferite regiuni ale lumii.

Totuși, Statele Unite, care și-au instalat forțele armate și armamentele peste tot în lume, refuză cu îndârjire acceptarea acestei propuneri. Statele Unite le folosesc pentru a se amesteca în treburile interne ale altor state și pentru a-și îndeplini obiectivele agresive. Imperialismul american și-a asumat rolul de jandarm internațional. Reprezentanții Statelor Unite nu contenesc să se laude că avioanele americane pot ataca în orice moment Uniunea Sovietică, bombardând orașe și sate pașnice și provocând pagube însemnate. Nu trece o zi fără ca atât oamenii de stat, conducătorii militari, cât și presa din Statele Unite să nu profereze amenințări conform cărora submarinele americane care brăzdează numeroasele mări și oceane, având la bord rachete atomice de tip *Polaris,* ar putea ataca Uniunea Sovietică și alte state iubitoare de pace. În lumina acestor fapte, cuvintele președintelui Kennedy potrivit cărora pretențiile guvernului Statelor Unite de a priva Cuba de mijloacele de apărare nu ar fi inspirate decât de interesele păcii, apar cu totul false.

Țările iubitoare de pace nu pot să nu protesteze împotriva actelor de piraterie anunțate de președintele Statelor Unite, săvârșite la adresa navelor care se îndreaptă spre coastele cubaneze și împotriva instituirii controlului asupra vaselor din largul mării, provenind dintr-o serie de țări suverane. Se știe că oamenilor de stat americani le place să vorbească de atașamentul lor față de principiile de drept internațional, să peroreze asupra necesității unei ordini legale în lume. În realitate, se pare că ei cred că legile au fost întocmite pentru toate celelalte țări, mai puțin Statele Unite. Instituirea de către Statele Unite a unei blocade a coastelor cubaneze constituie un act provocator, o violare extraordinară a dreptului internațional, o sfidare la adresa tuturor popoarelor care îndrăgesc pacea. Nu putem să nu vedem că dacă astăzi Statele Unite încearcă să interzică altor țări de a face comerț cu Cuba și de a se servi de propriile nave pentru transportul mărfurilor și al materiilor prime în Cuba, mâine cercurile conducătoare americane ar putea pretinde adoptarea unor măsuri asemănătoare împotriva oricărui alt stat a cărui politică sau al cărui regim social nu ar fi pe placul acestora. Guvernul Statelor Unite își arogă dreptul de a pretinde celorlalte țări să le dea socoteală de organizarea apărării lor și de ceea ce transportă acestea pe propriile lor nave în largul mării.

Guvernul sovietic respinge cu hotărâre asemenea pretenții. Actele insolente ale imperialismului american pot avea consecințe catastrofale asupra întregii omeniri, lucru pe care nu îl dorește nici un popor, și în

special poporul american. Ținând seamă de întreaga gravitate a situației create de guvernul Statelor Unite, guvernul sovietic a dat instrucțiuni reprezentantului său la Organizația Națiunilor Unite pentru a pune problema convocării urgente a Consiliului de Securitate în vederea examinării chestiunii: „Violarea Cartei ONU și amenințarea păcii de către Statele Unite ale Americii". Uniunea Sovietică adresează tuturor guvernelor și tuturor popoarelor apelul de a protesta cu vehemență împotriva actelor agresive comise de Statele Unite ale Americii la adresa Cubei și a altor state, de a condamna cu toată forța asemenea acte și de a înălța o barieră în calea declanșării de către guvernul Statelor Unite a unui război termonuclear.

Guvernul sovietic va face tot posibilul pentru ca intențiile agresive ale cercurilor imperialiste ale Statelor Unite să nu se materializeze, pentru salvarea și consolidarea păcii pe glob. Guvernul sovietic își exprimă ferma convingere că poporul sovietic își va spori eforturile de muncă în numele consolidării economice și defensive a patriei sovietice. Guvernul sovietic își ia toate măsurile necesare pentru ca țara noastră să nu fie luată prin surprindere și să poată fi capabilă să aplice agresorilor riposta necesară.

Declarația lui García Inchaustegui, reprezentant permanent al Cubei la Națiunile Unite, din 24 octombrie:

... Cuba, a cărei nostalgie o are dl Stevenson, este insula care era supusă dictaturii sângeroase a lui Batista, susținut de Statele Unite, insula pe care domneau discriminarea și exploatarea generate de companiile americane, o insulă a mizeriei. Acest regim nu se va mai întoarce niciodată! Acum, la ceasul în care imperialiștii americani fac să planeze asupra noastră mai mult ca niciodată amenințarea războiului, noi declarăm în mod solemn că poporul cubanez este gata să moară pentru independența și suveranitatea țării sale (...) În opinia Statelor Unite, s-ar părea că există rachete bune și rachete rele. Potențialul militar american nu este și el o amenințare la adresa poporului nostru? Și atunci, ce se întâmplă cu principiul egalității între state? După violarea dreptului internațional de către Statele Unite, ce țară mică se mai poate simți de acum încolo în siguranță? Cu ce drept pretind Statele Unite demontarea bazelor noastre, câtă vreme ele dețin o bază pe teritoriul nostru în ciuda voinței noastre? Statele Unite s-au angajat într-o

operațiune unilaterală care riscă să cufunde lumea în război, fără umbra vreunei dovezi, fără a-și consulta aliații, fără nici o rațiune morală sau legală (...) Nu vom accepta transformarea teritoriului cubanez de către Națiunile Unite într-un nou Congo (...) Blocada navală împotriva țării noastre constituie un act de război, un act criminal în fața căruia poporul nostru va rezista cu eroism. Primul nostru răspuns a fost mobilizarea împotriva unei agresiuni iminente (...) URSS ne respectă suveranitatea. Ea nu se va preta la această manevră colonială. Cuba și numai Cuba are competența de a discuta chestiunile care îi afectează suveranitatea (...)

Declarația lui Fidel Castro la Havana, din 24 octombrie:

(...) Acțiunea întreprinsă de Statele Unite este o luptă inutilă angajată de un mare imperiu împotriva unei țări mici (...) Situația a devenit critică deoarece Statele Unite au eșuat în toate tentativele lor, neputând să folosească împotriva noastră tactica loviturii de stat și a intervențiilor practicate înainte în America Latină. Aceste ultime măsuri ale blocadei denunță voința de a distruge regimul cubanez. Acesta este motivul pentru care a fost proclamată starea de alertă de luptă, cea mai importantă și gravă măsură de mobilizare în Cuba (...) Dacă au fost efectuate fotografii aeriene în anumite zone ale Cubei, acest fapt dovedește că Statele Unite au violat spațiul aerian cubanez.

Cuba este un stat suveran și nu avem nici cea mai mică intenție să dăm socoteală cu privire la armele pe care le achiziționăm și la măsurile de apărare a țării (...) Cumpărăm armele pe care le vrem și luăm măsurile pe care le considerăm necesare. Nu suntem obligați să dăm socoteală despre ce măsuri și ce arme este vorba. Armele noastre însă nu sunt ofensive pentru că noi nu am avut niciodată o politică ofensivă. Nu avem intenția să atacăm nici Statele Unite și nici vreo altă țară din America Latină (...) Blocada instituită de Washington este un act de piraterie internațională. Imperialismul american este întruparea cea mai vie a nazismului (...) Cuba nu este Congo, și nimeni nu va veni să ne inspecteze. Dacă Statele Unite decid blocada totală a insulei, suntem în măsură să rezistăm. Ne vom asuma însă riscurile pe care trebuie să ni le asumăm. Ne consolăm cu ideea că agresiunea nu va rămâne nepedepsită și că agresorii vor fi exterminați. Cuba trebuie să rămână fermă și calmă. Dacă imperialiștii ajung în punctul declanșării unui război, întreaga responsabilitate va cădea pe umerii lor, sau mai bine zis, pe cenușa lor ...

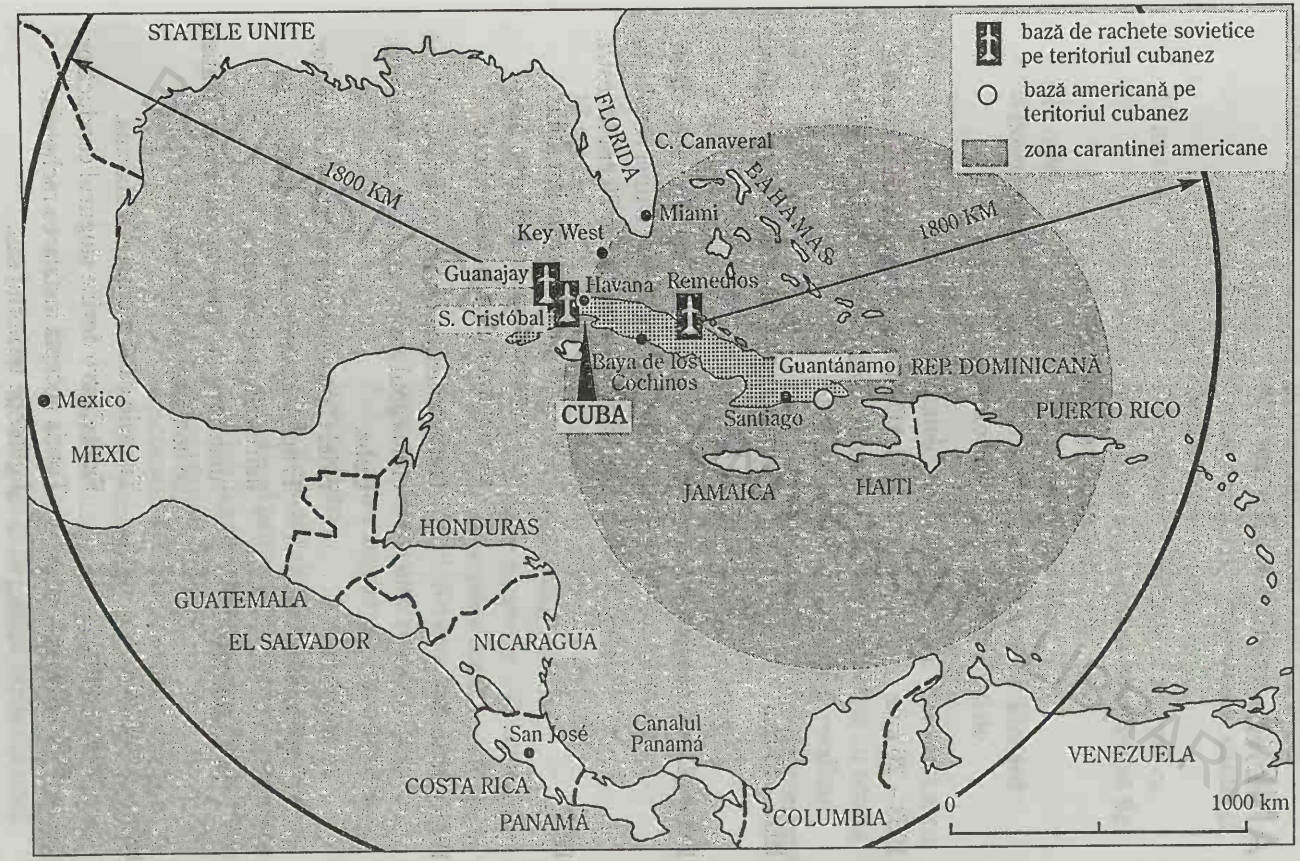

Extras din André Fontaine, *Histoire de la guerre froide*, Le Seuil.

ANEXE

CRONOLOGIE

1953 – 26 iulie	Fidel Castro și partizanii săi eșuează în atacul cazărmii Moncada, la Santiago de Cuba.
1955 – 13 mai	Amnistiat de Batista, Fidel Castro pleacă în Mexic.
1956 – 23 noiembrie	Fidel Castro revine în Cuba, eșuează în tentativa de organizare a unei revolte la Santiago și se retrage în Sierra Maestra.
1957	Fidel Castro își definește intențiile: „restaurarea democrației" prin intermediul unor alegeri „total libere".
1958 – 15 iunie	Departamentul de Stat american ordonă embargoul asupra armelor cu destinația Cuba.
3 noiembrie	Fidel Castro ordonă boicotarea alegerilor.
7 noiembrie	Trupele castriste atacă Santiago și se îndreaptă spre Havana.
31 decembrie	Abandonat de guvernul american, Batista se hotărăște să părăsească Cuba.
1959 – 2 ianuarie	Trupele castriste intră în Havana.
13 februarie	Fidel Castro devine singurul conducător.
10 octombrie	Turcia acceptă instalarea rachetelor *Jupiter* pe teritoriul său.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1960 – 15 februarie	În urma unei vizite a lui Anastase Mikoian la Havana, Uniunea Sovietică decide să cumpere importante cantități de zahăr.
17 martie	Președintele Eisenhower acceptă ca unele grupuri de exilați cubanezi să fie antrenate de CIA.
28 iulie	OEA condamnă Cuba.
8 noiembrie	John Kennedy îl învinge pe Richard Nixon în alegerile prezidențiale.
1961 – 3 ianuarie	Statele Unite rup relațiile diplomatice cu Cuba.
20 ianuarie	În discursul pe care îl rostește cu ocazia învestirii sale în funcția de președinte, John Kennedy îi cere URSS să nu intervină în emisfera americană.
3 aprilie	Departamentul de Stat publică un document care îl acuză pe Fidel Castro de trădarea revoluției cubaneze.
15 aprilie	Raid aerian asupra Havanei.
17 aprilie	Debarcarea a 1500 de emigranți anticastriști în Golful Porcilor.
18 aprilie	Hrușciov către Kennedy: „Vă lansez un apel pentru a se pune capăt agresiunii împotriva Cubei. Nu este prea târziu pentru evitarea unei reacții în lanț."
19 aprilie	Fidel Castro anunță „strivirea forțelor invazioniste".
21 aprilie	John Kennedy declară că nu va accepta amestecul extern pe continentul american, și că într-un anumit caz ar putea fi hotărâtă o intervenție militară.
1 mai	Discursul lui Fidel Castro: „Avem în aceeași măsură dreptul să deplângem existența unui regim capitalist la 135 km de coastele noastre după cum dl Kennedy are dreptul să deplângă existența unui

	regim socialist la 135 km de coastele americane".
iulie	Eșecul negocierilor pentru eliberarea prizonierilor cubanezi în schimbul unor tractoare.
14 august	Adoptarea de către conferința OEA a Actului de la Punta del Este care a generat Alianța prin Progres.
noiembrie	Venezuela rupe relațiile diplomatice cu Cuba.
1 decembrie	Fidel Castro se proclamă „marxist–leninist".
1962 – 30 ianuarie	Conferința OEA reunită la Punta del Este decide excluderea Cubei.
4 februarie	John Kennedy decide embargoul asupra tuturor produselor cubaneze importate încă în Statele Unite.
februarie	Statele Unite încearcă să obțină de la aliații lor (NATO) restrângerea schimburilor comerciale ale acestora cu Cuba.
24 februarie	Consiliul de Securitate refuză examinarea unei noi plângeri a Cubei împotriva Statelor Unite.
26 martie	Fidel Castro destituie un important conducător al PC Cubanez, pe Anibal Escalante.
sfârșitul lui martie	Procesul exilaților făcuți prizonieri în timpul operațiunii din Golful Porcilor.
14 iulie	Presa cubaneză cere „lichidarea imediată" a bazei americane de la Guantánamo.
26 iulie	Declarația lui Fidel Castro: „Pe măsură ce se conturează eșecul embargoului și al blocadei economice hotărâte de Statele Unite, crește și pericolul unei agresiuni directe din partea forțelor armate ale imperialismului american".

10 august	Fidel Castro declară în fața studenților: „Revoluția înaintează pe tot continentul fără ca Statele Unite să o poată stăvili. Revoluția cubaneză nu va mai rămâne mult timp singură”.
24 august	Raidul a două vedete cu emigranți cubanezi împotriva Havanei.
31 august	Washingtonul acuză două vase cubaneze de a fi deschis focul asupra unui avion american.
2 septembrie	Cu ocazia vizitei lui „Che” Guevara la Moscova, se anunță printr-un comunicat întărirea ajutorului militar sovietic acordat Cubei din cauza „amenințărilor proferate de cercurile agresive imperialiste” la adresa insulei.
4 septembrie	Răspunzând criticilor venite din partea republicanilor, John Kennedy publică o declarație în care face deosebirea, în cadrul livrărilor sovietice la Havana, între armamentele de tip defensiv — furnizate începând cu 1960 — și armele de tip ofensiv care ar putea constitui o amenințare directă la adresa Statelor Unite.
7 septembrie	Grupul republican din Congres cere adoptarea unei rezoluții prin care președintele Kennedy să fie autorizat a folosi forța pentru a răspunde la „amenințarea cubaneză”.
11 septembrie	Avertismentul brutal al Moscovei la adresa Washingtonului: un atac al Statelor Unite asupra Cubei ar putea marca „începutul declanșării unui război”. Declarația sovietică precizează însă că Republica Cuba nu a primit decât o „anumită cantitate” de armament „în scopuri exclusiv defensive”.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

13 septembrie	În vreme ce Senatul american aprobă în unanimitate mobilizarea eventuală a 150 000 de rezerviști, președintele Kennedy declară: „O intervenție unilaterală militară a Statelor Unite nu poate fi, în împrejurările actuale, necesară sau justificată (...) Însă în cazul în care Cuba devine o bază de acțiune militară ofensivă, cu o putere apreciabilă, a Uniunii Sovietice, dacă bazele comuniste instituite în Cuba pun în pericol, într-un fel sau altul, baza noastră de la Guantánamo, de exemplu, drumul nostru maritim spre Panamá, activitățile noastre de la Cape Canaveral sau chiar viața cetățenilor americani din această țară, Statele Unite vor face tot ceea ce este necesar pentru a asigura securitatea acestora și pe cea a aliaților lor".
16 septembrie	Chester Bowles, consilier al președintelui Kennedy, declară: „O intervenție militară în Cuba ar fi o nebunie în împrejurările actuale".
19 septembrie	Comisiile senatoriale ale afacerilor externe și forțelor armate adoptă în unanimitate o rezoluție prin care Statele Unite se angajează „să împiedice prin toate mijloacele, inclusiv prin forța armată, ca regimul marxist-leninist stabilit în Cuba să-și extindă activitatea agresivă sau subversivă în altă parte a emisferei".
20 septembrie	Dean Rusk, Secretar de Stat, declară: „Nici o mare națiune nu ar putea renunța la dreptul său fundamental de a acționa în mod unilateral dacă o asemenea acțiune ar deveni necesară în interesul securității sale".

BCU IAȘI / CENTRU PATRIMONIU

24 septembrie	Pentagonul confirmă intenția sa de înrolare a voluntarilor cubanezi în unitățile speciale ale forțelor armate americane.
25 septembrie	Fidel Castro anunță că Uniunea Sovietică va constitui un port în Cuba care va servi drept bază flotei sovietice de pescuit în Atlantic.
26 septembrie	După Senat, și Camera Reprezentanților adoptă o rezoluție prin care se exprimă hotărârea Statelor Unite de a se opune creșterii potențialului militar sovietic în Cuba.
3 octombrie	Miniștrii de Externe ai țărilor membre ale OEA se pronunță — fără a-și lua angajamentul formal — în vederea adoptării de noi măsuri pentru combaterea amenințării pe care o constituie comunismul în emisfera occidentală.
4 octombrie	Statele Unite îi înștiințează pe aliații săi că intenționează să interzică navelor care fac comerț cu Cuba accesul în porturile sale, ceea ce înseamnă de fapt o blocadă parțială.
8 octombrie	Președintele cubanez Dorticós denunță de la tribuna ONU „isteria anticubaneză existentă în Statele Unite". Adlai Stevenson îi răspunde că menținerea comunismului pe continent nu lasă loc negocierilor.
16 octombrie	Reunită la cererea Institutului american de Marină Comercială, Camera Internațională a Transporturilor Maritime consideră că nu intră în competența ei să le ceară membrilor săi încetarea raporturilor comerciale cu Cuba.

BCU IASI / CENTRU ... LIBRARY

17 octombrie	Comunicatul algeriano-cubanez publicat în urma vizitei lui Ahmed Ben Bella cere evacuarea bazei de la Guantánamo.
18 octombrie	Fostul vicepreședinte Richard Nixon cere să se facă „tot posibilul" în vederea stopării procesului de consolidare a comunismului în Cuba, „inclusiv o blocadă dacă este necesar".
19 octombrie	Guvernele panamez și liberian interzic navelor care circulă sub pavilioanele lor să participe la comerțul cu Cuba.
22 octombrie	John Kennedy anunță că o serie de arme ofensive sovietice se află în curs de instalare în Cuba și că a decis aplicarea unei „carantine" împotriva traficului de arme ofensive în drum spre Cuba.
23 octombrie	O emisiune a postului Radio-Havana captată la Key West anunță mobilizarea tuturor forțelor militare cubaneze. La Rocquencourt, Comandamentul suprem al Forțelor Aliate din Europa instituie starea de alertă pe toate aerodromurile aliate, în special în Germania, iar garnizoana americană din Berlin este pusă și ea în stare de alarmă. Valerian Zorin din partea URSS, Adlai Stevenson din partea Statelor Unite și Mario García Inchaustequi din partea Cubei se confruntă la Consiliul de Securitate al ONU.
24 octombrie	U Thant, Secretar General al ONU, cere suspendarea tuturor livrărilor de arme spre Cuba și a blocadei americane.
26 octombrie	Hrușciov și Kennedy acceptă sugestiile lui U Thant. Hrușciov propune o negociere între bazele din Turcia și cele din Cuba.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY

27 octombrie	Într-un interviu acordat revistei *Jeune Afrique*, Castro se pronunță în favoarea negocierilor. Hrușciov acceptă condițiile lui Kennedy.
30 octombrie	Statele Unite ridică blocada pentru un interval de 48 de ore, cu ocazia vizitei lui U Thant în Cuba.
1 noiembrie	U Thant angajează o serie de discuții la Havana. URSS anunță că îl va susține pe Fidel Castro în cadrul negocierilor cu Secretarul General al ONU.
2 noiembrie	Anastase Mikoian sosește la Havana pentru „a-l calma pe Castro", în opinia lui Adlai Stevenson și a generalului McCloy. U Thant anunță: „Am fost informat că s-a trecut deja la demontarea bazelor".
3 noiembrie	Kennedy confirmă că bazele „sunt în curs de demontare". Statele Unite își continuă observarea aeriană a insulei.
8 noiembrie	La Havana, conducătorii cubanezi nu își ascund nemulțumirea în fața atitudinii sovietice.
15 noiembrie	Kennedy și Hrușciov schimbă unele mesaje confidențiale asupra retragerii bombardierelor sovietice.
20 noiembrie	Fidel Castro acceptă retragerea bombardierelor sovietice.
21 noiembrie	Bombardierele sovietice părăsesc Cuba, iar Statele Unite pun capăt „carantinei".
24 noiembrie	Anastase Mikoian pledează pentru un dialog permanent între Moscova și Washington.
13 decembrie	Hrușciov declară în fața Sovietului Suprem: „Criza din Cuba a arătat că dogmatismul constituie principalul pericol". Kennedy propune o legătură

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

		directă prin telex sau telefon între Casa Albă și Kremlin.
	20 decembrie	Un delegat chinez la Havana declară că Fidel Castro este „un campion autentic al marxism-leninismului".
	23 decembrie	Cuba și Statele Unite încheie un acord privind repatrierea prizonierilor din Golful Porcilor. Valerian Zorin, care negase „în mod solemn" existența bazelor sovietice în Cuba, este îndepărtat din funcția de reprezentant permanent la ONU, fiind înlocuit cu Nikolai Fedorenko.
1963 –	8 februarie	Începerea lucrărilor de demontare a bazelor de rachete *Jupiter* instalate în Turcia.
	19 martie	Statele Unite și statele din America Latină decid instituirea unui „cordon sanitar" în jurul Cubei.
	20 iunie	Statele Unite și Uniunea Sovietică decid stabilirea unei linii directe între Washington și Moscova, „telefonul roșu".
	5 august	Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică semnează la Moscova un tratat stabilind interzicerea parțială a experimentelor nucleare.
	22 noiembrie	John Kennedy este asasinat.
1965 –	martie	„Che" Guevara părăsește Cuba.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE

Crizele din Cuba au ridicat sau au subliniat atât de multe probleme, încât orice pretenție cu privire la caracterul exhaustiv al bibliografiei ar fi deplasată. Indicațiile care urmează fac referință de altfel numai la lucrări occidentale.

Cititorii interesați de publicațiile sovietice pot găsi informații esențiale în excelenta carte a lui Jacques LEVESQUE, *L'URSS et la révolution cubaine* (Presses de la Fondation nationale de Sciences politiques, Paris, 1976).

Criza rachetelor din toamna anului 1962 a reținut — așa cum era și normal — atenția tuturor celor care au încercat să înțeleagă și să explice consecințele evoluției armamentului asupra diplomației. În acest sens, în *Paix et guerre entre les nations* (Calmann-Lévy, Paris, 1962), Raymond ARON îi consacră cincizeci de pagini în capitolele XIII („Le monde fini, ou l'hétérogénéité du système planétaire") și XIV („De la stratégie de dissuasion"). Revine la acest subiect în volumul doi al lucrării *Penser la guerre, Clausewitz* (Gallimard, 1976) atunci când evocă „scenariile și modelele" „strategiei-ficțiune".

Crizele apar în două volume colective. În 1965, în *La guerre nucléaire — Quatorze essais sur la nouvelle stratégie américaine* (Stock), Arnold L. HORELICK studiază *La crise des fusées de Cuba — Analyse des raisons du comportement soviétique* (pp. 295–325), iar Klauss KNORR, *Les erreurs des services de renseignements américains* (pp. 325–338). În 1967, în *De Marx à Mao Tse Toung — Un siècle d'Internationale marxiste* (Calman-Lévy), Théodore DRAPER consacră 40 de pagini (253–295) castrismului.

Asupra chestiunilor specific militare, în privința cărora criza din 1962 aduce elemente noi, pot fi consultate:

MANDELBAUM (Michael), *The Nuclear Question. The US and Nuclear Weapons*, New York, 1979.
MOULTON (Harland B.), *From Superiority to Parity. The US and the Strategic Arms Race, 1961–1971*, Wetsport, Conn., 1973
SMITH (Mark) și JOHNS (Claude), *American Defense Policy*, Baltimore, 1962.

Politica Statelor Unite cu privire la Cuba nu poate fi separată, evident, de ansamblul diplomației americane. Lucrările următoare prezintă această inserție:

ALLEG (Henri), *Victorieuse Cuba*, Paris, Ed. de Minuit, 1963.
ARON (Raymond), *République impériale. Les Etats-Unis dans le monde*, Paris, Calman-Lévy, 1973.
BROWN (Seyom), *The Faces of Power*, New York, Praeger, 1968
HOFFMANN (Stanley), *Gulliver empêtré*, Paris, Robert Laffont, 1971, și *Primacy of World Order*, New York, Praeger, 1975.
LAFEBER (Walter), *From Yalta to Vietnam*, Fawcett World Library, New York, 1971.
MELANDRI (Pierre), *La politique extérieure des Etats Unis de 1945 à nos jours*, Paris, Presses Universitaires de France, 1982
SCHLESINGER (Arthur), *La présidence impériale*, Paris, Presses Universitaires de France, 1976.

Pentru o abordare directă a crizelor din 1961–1962, următoarele lucrări sunt indispensabile:

ABEL (Elie), *The Missile Crisis*, New York, Lippincott, 1966.
ALEXANDER (Robert J.), *Communism in Latin America*, New Brunswick, Rutgen University Press, 1969.
ALLISON (George T.), *Essence of Decision*, Boston, Little, Brown, 1971.
ARNAULT (Jacques), *Cuba et le marxisme*, Paris, Editions sociales, 1962.
BARYLSKI (R.V.), *A political analysis and a history of Soviet-Latin American relations, from 1917 to 1970*, teză de doctorat, Harvard University, 1975.

BROSSARD (Yves), *La lutte révolutionnaire et la conquête du pouvoir à Cuba, de 1953 à 1959*, Paris, Fondation Nationale des Sciences politiques, 1970.

CARRERE D'ENCAUSSE (H.) și SCHRAM (S.), *L'U.R.S.S. et la Chine devant les révolutions dans les sociétés pré-industrielles*, Paris, Presses de la Fondation nationale des Sciences politiques, 1970.

CASTRO (Fidel), *F.C. parle*, ed. G. Grignon-Dumoulin, Paris, Maspero, 1961.

Cuba et la crise des Caraïbes, Paris, Maspero, 1963.

Les étapes de la révolution cubaine, prezentare de M. Merlier, Paris, Maspero, 1964.

Cuba et le castrisme en Amérique latine, în *Partisans*, aprilie-iunie 1967.

CHENG (Ying-Hsiang), *Idylle sino-cubaine et brouille sino-soviétique*, Paris, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1973.

CLISSOD (S.), *Soviet relations with Latin America, 1918-1968*, Londra, Oxford University Press, 1970.

DEBRAY (Régis), *Révolution dans la révolution?*, Paris, Maspero, 1972.

La critique des armes, Paris, Le Seuil, 1976.

DEMICHEL (André și Francine), *Cuba*, Paris, Librairie générale de Droit et de Jurisprudence, 1979.

DRAPER (Theodore), *Castro's revolution, myths and realities*, New York, Praeger, 1969.

Castroism, Theory and Practice, New York, Praeger, 1969.

GONZALEZ (Edward), *Cuba under Castro: the limits of charisma*, Boston, Houghton Muffin, 1974.

The Cuba revolution and the Soviet Union, 1959–1960, teză de doctorat, University of California, Los Angeles, 1966.

GOLDMAN (M.), *Soviet Foreign Aid*, New York, Praeger, 1967.

GUEVARA (Ernesto), *La guerre de guérilla — Le socialisme et l'homme à Cuba — Souvenirs de la guerre révolutionnaire*, Paris, Maspero.

JACKSON (A.), *Castro, The Kremlin and Communism in Latin America*, Baltimore, The John's Hopkins Press, 1969.

JOHNSON (Cecil), *Communist China and Latin America*, New York, Columbia University Press, 1970.

JULIEN (Claude), *La révolution cubaine*, Paris, Julliard, 1961.

KAROL (K.S.), *Les guérilleros au pouvoir*, Paris, Robert Laffont, 1970.

KENNER (M.) și PETRAS (J.), *Fidel Castro speaks*, Londra, Allen Lane, The Penguin Press, 1970.

LAMORE (Jean), *Le castrisme*, Paris, Presses Universitaires de France, 1983.

MESA-LACO (Canuelo), *Revolutionary change in Cuba*, University of Pittsburgh Press, 1971.

OSWALD (J.G.), *Soviet contemporary image of Latin America*, Austin, University of Texas Press, 1970.

SCHLESINGER (A.R.), *Les 1000 jours de Kennedy*, Paris, Denoël, 1967.

SEMIDEI (Manuela), *Les Etats-Unis et la révolution cubaine*, Paris, Presses de la Fondation nationale des Sciences politiques, 1968. *Kennedy et la révolution cubaine*, Paris, Julliard, 1972.

SUAREZ (Andres), Cuba: *Castroism and Communism, 1959–1966*, Cambridge, M.I.T. Press, 1967.

SUCHLICKI (Jaime), *Cuba, Castro and revolution*, Miami, University of Miami Press, 1972.

TATU (Michel), *Le pouvoir en U.R.S.S.*, Paris, Grasset, 1967.

THEBERGE (James), *Soviet seapower in the Caribbean: political and strategic implications*, New York, Praeger, 1972.

THOMAS (Hugh), *Cuba or the pursuit of freedom*, Londra, Eyre and Spottiswoode, 1971.

TUTINO (Saverio), *L'Octobre cubain*, Paris, Maspero, 1969.

BCU IASI / CENTRUL UNIVERSITAR LIBRARY

INDEX

Abbas, 8
Acheson, 119, 120, 123
Adams, 17, 18
Agüero, 34, 86, 87
Alexandru, 17, 90
Alexandru al III-lea, 90
Almeida, 31
Almejeiras, 30
Alsop, 49, 50
Anderson, 114, 134
Arbenz, 26, 27, 44, 46–48
Arévalo, 26, 46
Armas, 27
Aron, 132, 190–191
Azrumanjan, 103

Bainville, 10
Baker, 67
Bakunin, 91
Balarte, 29
Ball, 158
Batista, 14, 24, 27–29, 31–35, 38–39, 43–45, 47, 56, 71, 81, 83, 85–89, 93–95, 99–100, 107, 136, 151, 165, 177, 181
Ben Bella, 113 ,115, 187
Bissell, 48
Blanco, 35
Bohlen, 119
Bolívar, 10, 23, 52, 75
Borodin, 45
Boumedienne, 114
Boun Oum, 57
Bowles, 50, 74, 185
Boyo, 29
Bulwer, 18
Bundy, 114, 115, 119, 120, 123, 158

Cabell, 48, 49
Cabot-Lodge, 19
Cabral, 154
Calles, 25
Canning, 17, 18
Cárdenas, 25
Cardona, 14, 36, 61, 64, 65, 67, 71, 84, 143
Carlyle, 85
Carrillo, 67
Carter, 119
Castro, *passim.*
Ceaikovski, 138
Chamberlain, 128
Chaurondo, 29
Chibas, 29, 85, 87, 88, 107

UIASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Chombe, 58
Cienfuegos, 31
Ciu Yang, 147
Clayton, 18
Cleveland, 21, 54
Columb, 22
Connaly, 19
Cruz, 30, 140

Daladier, 128
Dean, 48, 50, 57, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 79, 116, 117, 119, 120, 123, 125, 138, 143, 158, 185
Dennison, 134
Dewey, 22
Diade, 40
Dillon, 57, 123
Dobrânin, 118, 125, 143, 158
Dorticós, 36, 62, 98, 175, 186
Dostoievski, 91
Dulles, 27, 48, 50, 62, 66, 76, 79

Eichmann, 60
Eisenhower, 8, 44, 45, 47, 49–55, 59, 76–79, 94–96, 129, 182
Engels, 85, 154
Escalante, 103, 108, 183

Fangio, 33
Fouche, 110
Franco, 30, 59, 78
Fulbright, 125

Gagarin, 61, 73
García, 31, 34, 136, 177, 187
Gardner, 44
Garfield, 51
Gaulle, 7, 60, 78, 110, 111
Giguerez, 33
Goldwater, 113
Gómez, 23, 25, 128
Gray, 67
Greciko, 133
Green, 130
Gromâko, 110, 116, 124, 135, 168
Guevara, 14, 29, 31, 34, 40, 44, 49, 53, 77, 83, 85, 89, 91, 112, 114, 121, 151, 152, 154, 162, 175, 184, 189, 192

Haig, 19
Hammarskjöld, 8, 58, 59, 111
Harding, 51
Harrison, 19, 21
Hassan, 60
Hernández, 29
Hervía, 68
Heyser, 114
Hitler, 128, 156
Hoffmann, 162, 163, 191
Hoover, 26, 44, 129
Hrușciov, *passim.*
Humphrey, 51, 135
Hurwitch, 53

Inchaustegui, 136, 177, 187

Jerez, 22
Jiménez, 32, 36, 84
Johnson, 116, 117, 119, 149, 192
Jukov, 144

Kasatonov, 156
Keating, 112, 113
Kennedy, *passim.*
Kim II Sung, 9
Kirpatrick, 158
Knecht, 61

BCU/SI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Kollontai, 45
Kong Lu, 57
Kuznetov, 141

Lamore, 37, 81, 107, 193
Lemnitzer, 48, 67
Lenin, 45, 81, 82, 83, 85, 90, 91, 152, 154
Lesseps, 10
Lincoln, 51, 130
Lippmann, 68, 131
Liu Shaoqi, 59
Locke, 85
López, 23
Lovett, 47, 76, 117
Lumumba, 58
Luther, 10

Maceo, 67
Machado, 24, 27, 85, 107
Macmillan, 78, 110, 135
Maleter, 58
Malinovski, 133
Mansfield, 129
Mao Tzedun, 9, 59, 85, 100
Markos, 9
Márquez, 30, 34
Martí, 23, 80, 82
Marx, 81, 85, 152, 190
Matthews, 31
Maximilian, 18
McClay, 119
McCone, 118, 123, 129
McKinley, 21, 51
McNamara, 57, 111, 116, 118, 119, 120, 124, 158
Mendieta, 24
Menocal, 24
Menzies, 132
Merchant, 49
Mikoian, 52, 77, 90, 94, 103, 145, 146, 182, 188
Miller, 114, 129
Miranda, 10
Mohammed al V-lea, 60
Monroe, 12, 16, 17, 18, 53, 69, 93, 96, 130, 131
Montes, 34
Montojo, 22
Morales, 31
Moussa, 9
Muniz, 132

Nagy, 58
Napoleon, 15, 17, 86, 156
Nasser, 59
Nehru, 59, 122
Ngo Dinh Diem, 57, 60
Nieciaiev, 91
Nitze, 120
Nixon, 19, 43, 44, 52, 53, 77, 112, 114, 129, 182, 187

O'Donnell, 119
Oistrah, 138
Oliva, 113

Palma, 24
Pazos, 88
Pérez, 30, 31, 32, 54, 72, 113
Perón, 26, 46
Perry, 20, 21
Phoumi, 57
Platt, 13, 23
Ponomarev, 94, 108

Quadros, 62

LAS / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ray, 67
Redondo, 30
Renan, 10
Reston, 50
Roa, 33, 44, 69, 70
Roca, 93, 98, 101
Rockefeller, 57, 112
Rodríguez, 30
Romanovski, 144
Roosevelt, 14, 19, 26, 51, 56, 57, 67, 73
Rostow, 145
Rousseau, 85, 149
Roy, 45, 67
Rusk, 48, 50, 57, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 79, 116, 117, 119, 125, 143, 158, 185

Said, 58
Salinas, 40
Salinger, 75, 129
San Martín, 10, 24, 27, 85, 107
San Román, 67, 72
Santamaría, 29
Sarando, 63
Schlesinger, 123
Schirra, 121
Semidei, 109, 150, 193
Seydoux, 138
Shanburger, 67
Smith, 34, 44, 191
Socarrás, 24, 28
Soler, 40
Sorensen, 158
Soto, 81
Souphanou Vong, 57
Souvanna Phouma, 57
Stalin, 9, 143, 144, 156
Stennis, 129
Sterling, 34
Stevenson, 50, 70, 123, 135, 140, 147, 179, 186–188
Sulzberger, 98

Taylor, 20, 79, 119, 123
Tkacev, 91
Toriello, 27
Touré, 154
Trujillo, 28, 110
Truman, 52, 76, 117, 119, 129, 130, 150, 160

U Thant, 137–141, 143, 145, 146, 187, 188
Ubico, 26
Urrutia, 14, 35, 36, 39, 84

Vandenberg, 19
Vargas, 25, 26
Varona, 67
Vega, 34
Vergennes, 15
Vinogradov, 160
Wanguemart, 128
Washington, 18, 31, 51
Weyler, 23
White, 130
Wilson, 56, 114
Wood, 23

Ydígoras, 48, 62

Zagladin, 97, 108
Zayas, 24
Zhou Enlai, 9
Zorin, 12, 70, 135, 136, 140, 141, 147, 187, 189

BCU SI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Prefață 5

INTRODUCERE 7
O insulă mică, o teamă mare 7

DE LA REVOLTĂ LA REVOLUȚIE 13
Promovarea internațională a Statelor Unite 15
Din Pacific în Cuba 19
Geneza unei revolte 22
Fidel Castro intră în scenă 27
Din Sierra Maestra la Havana 30
Puterea prin revoluție 35

EȘECUL DE LA BAYA DE LOS COCHINOS 40
John Kennedy și Cuba 43
Obstacolul cubanez 51
John Kennedy în fața realităților 57
Eșecul de la Baya de los Cochinos 63
„Pariul lui Kennedy" 69

CASTRO, COMUNISMUL ȘI URSS 80
Acțiunea și ideologia 82
Violența și masele 88

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Zahăr și arme 91
Cuba, „portavion sovietic" 99

CRIZA RACHETELOR 110
Cuba, platformă nucleară? 111
Atmosferă de criză la Washington 116
Evantaiul riscurilor și al soluțiilor 119
Spectrul Apocalipsei 125
Sfârșitul coșmarului 143

CONCLUZII 151

DOCUMENTE 164
Criza din 1961 164
Criza din 1962 167

ANEXE
Cronologie 180
Bibliografie 189
Index 193

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dragi prieteni,

Avem plăcerea să vă invităm la CLUBUL CĂRŢII CORINT. COMPLETAŢI acest talon cu numărul exemplarelor dorite şi puneţi-l netimbrat în orice cutie poştală.

AVANTAJELE DE A FI MEMBRU AL CLUBULUI CĂRŢII CORINT:

- primiţi periodic catalogul apariţiilor editoriale;
- primiţi cărţile solicitate, prin poştă, direct la domiciliu, iar taxele poştale sunt suportate de editură;
- primiţi câte o carte cadou pentru fiecare nou membru pe care îl aduceţi în clubul nostru;
- dacă veţi comanda până la 30 de exemplare, beneficiaţi de o reducere de 10%;
- pentru comenzi mai mari de 30 de exemplare, beneficiaţi de o reducere de 15%;
- tirajele fiind limitate, acordăm prioritate membrilor CLUBULUI CĂRŢII CORINT.

Editura îşi rezervă dreptul de a face modificări de preţ, periodic.

Corespondenţă
Răspuns
CR
Se taxează
la destinaţie

DESTINATAR:

CLUBUL CĂRŢII
CORINT

CP 1 – 591
Cod poştal: 70700
Tel: (01) 222.19.49
Bucureşti

EXPEDITOR: *Nume*: .....

Adresa: localitate: ..... str: .....

nr: .....bl: .....sc: .....ap: ..... cod poştal: .....jud (sect):.....

☎ telefon: .....

Numele noului membru al Clubului Cărţii CORINT adus de tine:

.....

La prima comandă făcută de noul membru al CLUBULUI CĂRŢII CORINT adus de dvs., primiţi o carte cadou.

Menţionaţi ce domenii sau lucrări v-ar interesa să regăsiţi în apariţiile de la Editura CORINT:

.....

.....

NR. EX.	TITLU	AUTORI	PREŢ
	GEOPOLITICĂ ŞI GEOSTRATEGIE		
	Tehnicile terorismului	Jean-Luc Marret	130 000
	Naţiuni şi naţionalisme	Serge Cordellier	120 000
	Crizele internaţionale. De la Beijing (1900) la Kosovo (1999)	Jean-Louis Dufour	130 000
	MICROSINTEZE		
	Istoria SUA – nr. 2	Rene Rémond	50 000
	Invaziile barbare – nr. 5	P. Riché, P. Le Maitre	60 000
	Istoria Germaniei – nr. 6	Jaques Droz	65 000
	Istoria Berlinului – nr. 28	Cyril Buffet	80 000

5289/03

NR. EX.	TITLU	AUTORI	PREŢ
	Istoria Parisului – nr. 30	Yvan Combeau	65 000
	Perestroika – nr. 31	Pascal Lorot	65 000
	Istoria Asiei – nr. 32	V. Cristian	90 000
	Mussolini şi fascismul – nr. 33	Paul Guichonnet	70 000
	Inchiziţia – nr. 34	G. Testas, J. Testas	75 000
	Secolul lui Augustus – nr. 35	Pierre Grimal	78 000
	Civilizaţia amerindiană – nr. 36	Claudi R. Cros	75 000
	Războiul de Şase Zile – nr. 37	Pierre Hazan	85 000
	Antichitatea orientală – nr. 38	Pierre Amiet	85 000
	Ungaria – nr. 39	Janos Szavai	79 000
	Ierusalimul – nr. 40	M. Konopnicki, Eliezer Ben Rafael	79 000
	Renaşterea – nr. 41	Paul Faure	75 000
	Istoria Albaniei – nr. 42	Kopi Kyçyku	85 000
	Egiptul antic – nr. 43	Jean Vercoutter	75 000
	Cleopatra – nr. 44	Christian-Georges Schwentzel	80 000
	Afacerea Kennedy – nr. 45	Thierry Lentz	85 000
	CLIO		
	Dinamica capitalismului – nr. 5	Fernand Braudel	65 000
	Tentaţia tranziţiei – nr. 6	Adrian Pop	130 000
	Arta nazistă – nr. 7	Adelin Guyot, Patrick Restellini	125 000
	Acordul Churchill–Stalin din 1944 – nr. 8	Maria G. Brătianu	125 000
	Schimbarea socială într-o societate periferică – nr. 9	Daniel Chirot	140 000
	Ideologia politică a Imperiului bizantin – nr. 10	H. Ahrweiler	130 000
	Atelierul istoriei – nr. 11	François Furet	140 000
	Istoria mafiei – nr. 12	M.A. Matard Bonucci	130 000
	Dimensiunea religioasă a gândirii contrarevoluţionare franceze – nr. 13	Alexandru Mamina	95 000
	O lecţie de istorie cu Fernand Braudel – nr. 14	* * *	150 000
	Identităţi şi solidarităţi medievale – nr. 15	Stelian Brezeanu	175 000
	ISTORIA ROMÂNIEI		
	Istoria României în texte	Bogdan Murgescu	150 000
	Istoria României	M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ş. Papacostea P. Teodor	170 000

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

geopolitică şi geostrategie

8

În istoria frământată a secolului al XX-lea, crizele din Cuba din anii 1961–1962 marchează un moment crucial în desfăşurarea relaţiilor internaţionale, fiind apreciate drept cele mai grave după cel de Al Doilea Război Mondial.

În octombrie 1962, „Criza rachetelor", conflictul care a confruntat cele două mari puteri, în climatul tensionat al Războiului Rece, a adus omenirea, pentru şapte zile, în pragul unui război nuclear.

Autorul transpune cu acurateţe firul evenimentelor în contextul politic, militar, economic şi psihologic al epocii, arătând cum coexistenţa paşnică a devenit o necesitate care avea să conducă, la sfârşitul deceniului şapte, la ceea ce se va numi „destindere".

COLECŢIE COORDONATĂ DE DR. PETRE OTU, PREŞEDINTELE COMISIEI ROMÂNE DE ISTORIE MILITARĂ

În curs de apariţie:

- INTRODUCERE ÎN ANALIZA GEOPOLITICA
  Aymeric Chauprade
- DICŢIONAR DE GEOPOLITICA
  Aymeric Chauprade, François Thual

ISBN: 973-653-298-4

BCU CENTRALA